

1990
YILINA GİRERKEN
TÜRK EKONOMİSİ

338.956
TUS
1990
NO.1
C.1

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ
TURKISH INDUSTRIALISTS' AND BUSINESSMEN'S ASSOCIATION

1990 YILINA GİRERKEN
TÜRK EKONOMİSİ

İSTANBUL

4 OCAK 1990

(Yayın No: TÜSİAD-T/90.1.131)

Cumhuriyet Cad. Ferah Apt., 233/9-10, 80230 Harbiye/İstanbul

Bu raporun tamamı veya bir bölümü TÜSİAD
"1990 Yılına Girerken Türk Ekonomisi" referansı
yazılmak kaydıyla yayınlanabilir.

ÖNSÖZ

"1990 Yılına Girerken Türk Ekonomisi" 1989 ve 1990 yıllarının bilinen son tahmin ve rakamlarına dayanılarak hazırlanmıştır.

TÜSİAD, ülkemizin ileri gelen sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında anayasamızın 33'üncü maddesine göre kurulmuş, kamu yararına çalışan bir özel sektör kuruluşu olup yayınlarında bilimsel ve tarafsız kalmayı amaç edinmiştir. Raporda belirtilen değerlendirmelerin TÜSİAD üyelerinin görüşleriyle doğrudan bir ilişkisi söz konusu değildir.

Bu çalışma, TÜSİAD Genel Sekreteri E. İhsan Özol yönetiminde Ekonomik Araştırmalar Bölüm Başkanı Nilgün Demirtaş, araştırma uzmanları Ayda Alpat, Lale Demiral, Avni Demirci ve Taylan Kovanlıkaya tarafından hazırlanmıştır.

TÜSİAD Danışmanları, Prof. Dr. Demir Demirgil'in Milli Gelir, Yatırımlar, Üretim, İstihdam, Prof. Dr. Erdoğan Alkin'in Kamu Maliyesi, Dış Ekonomik İlişkiler, Prof. Dr. Süleyman Özmucur'un 1990 Tahminleri, Azmi Fertekligil'in İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'ndaki Gelişmeler, Adnan Büyükdeniz'in Parasal Gelişmeler konularında yaptıkları çalışma ve değerlendirmelerden yararlanılmıştır.

Raporun hazırlanmasında Bakanlıklar, DİE, DPT, TCMB ve ANKA yayınları referans olarak kullanılmıştır.

İstanbul, 4 Ocak 1990

1990 YILINA GİRERKEN TÜRK EKONOMİSİ

ÖZET VE SONUÇ

I-XII

BÖLÜM I

GSMH, YATIRIMLAR, KAMU MALİYESİ

ÜRETİM, İSTİHDAM	1
1) Gayri Safi Milli Hasıla	1
2) Ekonominin Genel Dengesi	7
3) 1989 Yılında Hedefler ve Gerçekleşme Tahminleri	11
4) Yatırımlar	13
5) Kamu Maliyesi	35
6) Üretim	45
7) İstihdam	58

BÖLÜM II

PARASAL GELİŞMELER

1) Rezerv Para ve Para Arzı	61
2) Mevduat Gelişmeleri	63
3) Kredi Gelişmeleri	66
4) Faiz Oranları	68
5) Fiyatlar	72
6) Altın Fiyatları	74
7) Sermaye Piyasası	80
	81

BÖLÜM III

DÜNYA EKONOMİSİ VE DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

1) Dış Ticaret	93
2) İhracat	96
3) Yeni İhracat Teşvik Tedbirleri	98
4) İthalat	102
5) Dış Ticaretin Kamu-Özel Dağılımı	105
6) İşçi Dövizleri	110
7) Turizm Gelir ve Gideri	111
8) Dış Borçlar	112
9) Ödemeler Dengesi	113
10) Yabancı Sermaye	116
11) Uluslararası Rezervler	118
12) Döviz Kurları	121
	122

EK I
TÜSİAD 1990 TAHMİNLERİ

EK II
TÜSİAD ÜYELERİ BEKLENTİ ANKETİ SONUÇLARI
1989 ARALIK

1989 YILI EKONOMİK ÖNLEMLERİ

ÖZET VE SONUÇ

1989 yılında ekonomi politikasının ana amaçlarından çoğunun gerçekleştirilemediği görülmektedir. Kişi başına milli gelir artışı ilk defa sıfırın altına düşmüş, işsizlik artmış, fiyat istikrarı sağlanamamış, yatırımlar azalmıştır.

DİE'nin ikinci tahminine göre hemen hemen tüm sektörlerin büyüme hızlarında 1988'e kıyasla önemli gerilemeler meydana gelmiştir. Tarımda büyüme yüzde 7.0'dan yüzde -10.2'ye, hizmetlerde yüzde 4.1'den yüzde 3.8'e gerilemiştir. Sanayide büyüme hızı ise yüzde 2.1'den yüzde 2.6'ya yükselmiştir. Sanayideki büyüme madencilik ve elektrik, gaz, su alt sektörlerinden kaynaklanmıştır. İki ana sektördeki olumsuz gelişmeler sonucu GSYİH artış hızı yüzde 3.7'den yüzde 0.6'ya, GSMH artış hızı ise yüzde 3.4'ten yüzde 1.1'e gerilemiştir. 1988 ve 1989 yıllarında tarımda ortalama yıllık büyüme yüzde -1.6, sanayide yüzde 2.4 olmuştur. Hizmetler sektörü ise 1988'de yüzde 4.1, 1989 yılında yüzde 3.8, ortalama olarak yılda yüzde 4.0 oranında büyümüştür.

GSMH'da 1988'de yüzde 3.4 ve 1989'da yüzde 1.1 (ortalama yılda yüzde 2.3) büyüme 1984-1987'de sağlanan yüzde 6.6 ile karşılaştırıldığı zaman ekonomide son iki yılda yaşanan resesyonun yoğunluğu açıkça görülmektedir. 1989 yılında bazı sektörlerdeki olumlu gelişmelere rağmen sektörler toplam olarak alındığında büyüme yüzde 3.8'den yüzde -0.1'e gerilemiş, devlet hizmetlerinin de dahil edilmesiyle toplam onbir sektörde büyüme yüzde 4.1'den yüzde 0.6'ya gerilemiştir.

1989 yılında kamu harcanabilir geliri yüzde 7.7 oranında gerileyerek GSMH'nın yüzde 17.5'inden yüzde 15.9'una inmiştir. Kamu tüketimi yüzde 0.3 artarken, kamu yatırımı yüzde 11.9 oranında azalmış GSMH'nın yüzde 11.0'inden yüzde 9.5'ine gerilemiştir. Kamu tasarrufları yüzde 15.7 oranında gerileyerek GSMH'nın yüzde 8.7'sinden yüzde 7.2'sine inmiştir. Kamu tasarruf açığı diğer deyişle kamu tasarruf-yatırım farkı GSMH'nın yüzde 2.3 düzeyini muhafaza etmiştir.

Özel harcanabilir gelir GSMH'nın yüzde 82.5'inden yüzde 84.1'ine, özel tüketim yüzde 65.1'inden yüzde 65.9'una, özel tasarruf yüzde 17.4'ünden yüzde 18.2'sine yükselmiştir. Özel yatırım ise GSMH'nın yüzde 13.0'ünde sabit kalmıştır. Özel tasarruf fazlası, diğer deyişle özel tasarruf yatırım farkı yüzde 20.6 oranında artarak GSMH'nın yüzde 4.4'ünden yüzde 5.2'sine yükselmiştir. Yüzde 5.2'lik özel tasarruf fazlası, yüzde 2.3'lük kamu tasarruf açığını ve yüzde 2.9'luk dış tasarruf açığını karşılamıştır.

Kamu tasarrufundaki gerileme toplam yurtiçi tasarrufların GSMH'nın yüzde 26.1'inden yüzde 25.4'üne düşmesinde etkili olmuştur. Sabit sermaye yatırımları hem özel hem de kamu sektöründe gerilemiştir. Kamu sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı yüzde 11.5'ten yüzde 10.1'e ve toplam yatırımların oranı yüzde 24.1'den yüzde 22.9'a gerilerken, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının oranı ise yüzde 12.6'dan yüzde 12.8'e yükselmiştir.

1980'li yılların ilk yarısında GSMH'nın yüzde 19.0'u etrafında belirlenen sabit sermaye yatırımları 1987'de yüzde 24.2'ye çıkmış, 1988'de aynı düzeyi muhafaza ettikten sonra 1989 yılında yüzde 22.6'ya gerilemiştir. 1980 sonrasında özel sektör sabit sermaye yatırımlarının payı yüzde 42.0 etrafında dalgalandıktan sonra, konut yatırımlarındaki artış sonucu 1987'de yüzde 46.5'e, 1988'de yüzde 52.4'e, 1989'da yüzde 55.5'e yükselmiştir. Özel kesim yatırımlarının son iki yılda yüzde 50.0'nin üstüne çıkmasını etkileyen faktörler kamu yatırımlarında görülen gerileme ve altyapı mahiyetindeki konut yatırımlarında, kısmen kamu desteğinin yardımıyla görülen yüksek artışlardır.

Toplam yatırımlar altyapı ve üretken olarak ayrıldığı takdirde 1989 yılında altyapı yatırımlarının yoğunluğu ve artış eğilimi dikkati çekmektedir. Tarım, madencilik, imalat sanayi ve turizm yatırımları üretken yatırımlar olarak tanımlandığı takdirde, 1963-1983 arasındaki yirmi yıllık dönemin ilk 15 yılında üretken yatırımların yüzde 41.2'den yüzde 44.7'ye yükseldikten sonra 1979-1983 döneminde yüzde 41.6'ya gerilediğini görülmektedir. 1985-1989 döneminde ise kamu sektörünün altyapı yatırımlarına verdiği ağırlık, özel sektörün konut altyapı yatırımlarında artış üretken yatırımların 1979-1983'te yüzde 41.6'dan 1985-1989'da yüzde 31.4'e, ekonominin geleceği için tehlikeli bir düzeye düşmesine neden olmuştur. VI'ncı Beş Yıllık Plan ihracata dönük sanayileşmenin devamı için üretken yatırımların nisbi ve mutlak olarak artmasını hedeflemektedir. 1980 öncesindeki 10 yılda üretken yatırımların payı toplam yatırımların yüzde 42.7'sini oluşturmuştur. Önümüzdeki 5 yıl içinde en az 1979-1983 ortalaması olan yüzde 41.6'ya ulaşılabilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır. Bu bakımdan VI'ncı Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda hedeflenen yüzde 35.7 yetersiz kalmaktadır. Halbuki yıllık göstergeler üretken yatırımlar bakımından durumun daha kötü bir eğilim içinde olduğunu göstermektedir. 1988 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 28.4'ünü oluşturan tarım, madencilik, imalat sanayii, turizm yatırımlarının 1989 yılında biraz daha gerileyerek yüzde 27.1 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir. Bunda en büyük etken altyapı yatırımlarının 1988'de yüzde 26.3'ten 1989'da yüzde 29.8'e yükselmesidir. Özel sektör yatırımları içinde konut altyapı yatırımlarının payı 1988'de yüzde 48.5'ten 1989'da yüzde 52.1'e yükselmiştir. İmalat sanayiine yapılan yatırımların payı ise yüzde 23.5'ten yüzde 20.7'ye gerilemiştir. Üretken yatırımlar içinde tek olumlu gelişme, turizm yatırımlarının yüzde 4.8'den yüzde 6.6'ya yükselmesidir.

Konut altyapı yatırımlarının GSMH içindeki payı 1981-1984 döneminde yüzde 2.25'te sabit kaldıktan sonra sürekli artarak 1988'de yüzde 6.1'e ve 1989'da yüzde 6.5'e yükselmiştir. Hem finansman kaynaklarının kullanımı hem de fiziki kaynakların sektörel dağılımı bakımından konut altyapı yatırımlarının özel sektör yatırımları içindeki yüzde 52.1'lik payı süratle değiştirilmesi gereken sağlıklı bir dağılımı göstermektedir. Konut altyapı yatırımlarına verilen aşırı öncelik ihracat, istihdam ve üretim hedeflerinin gerçekleşmesine olumsuz etki yapmaktadır.

Yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımı, 1989 yılının ilk 11 aylık verilerine göre, hizmetler ve imalat sektörlerinde yoğunlaşma göstermektedir. Hizmetler içinde turizmin payını süratle arttırdığı görülmektedir. Turizm yatırımlarının payı 1984-1986'da yüzde 6.0 civarından, 1989'da yüzde 16.8'e yükselmiştir. İmalat sanayii yüzde 40.0 civarındaki payını muhafaza etmektedir. Hem proje sayısı, hem de toplam yatırım bakımından imalat sanayi içinde, yatırım eğiliminin dokuma ve giyim, taşıt araçları ve gıda ve içki altsektörlerinde yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

1988 yılında inşaat ruhsatnamelerinin temsil ettiği yüzölçüm yüzde 4.3, 1989 yılının ilk 9 ayında da yüzde 6.1 oranında düşmüştür. Yapı kullanma izin kağıtlarına göre yüzölçümü artış oranı 1989 yılının ilk 9 ayında yüzde 23.8 olarak gerçekleşmiştir. 1985-1987 dönemi inşaat ruhsatnamelerindeki yüzölçümü artışlarının, gecikmeli etkisiyle bir süre daha devam edeceği sanılmaktadır.

1989 yılı toplam vergi gelirleri için tahmin edilen rakam, 33 trilyon 674.7 milyar liradır. Bunun yüzde 43.4'ü olan 14 trilyon 444.9 milyar lirası vasıtasız, yüzde 56.6 oranındaki 18 trilyon 866.8 liralık kısmı da vasıtalı vergilerden oluşmaktadır. Bu rakamlara göre 1989 yılında vergi yükü bir miktar yükselerek yüzde 15.8 dolayına varmıştır.

Harcama tahmini 32 trilyon 933.4 milyar lira, gelir hedefi 28 trilyon 456.3 milyar lira olarak belirlenen 1989 yılı konsolide bütçenin 4 trilyon 477.1 milyar lira açık vereceği öngörülmüştür. Son verilere göre gerçekleşen açığın bu dolaylarda kalmış olması ihtimali vardır. Buna göre bütçe açığının GSMH'ya oranı 1987 yılında yüzde 4.4 olan düzeyinden 1988 yılında yüzde 4.0 dolayına düştükten sonra 1989 yılında da aynı düzeyi korumuş olmaktadır. Bütçe açığının enflasyonist etkisini önlemek için bu oranın daha da düşürülmesi gerekmektedir.

Hazineden ödenecek iç borçların toplamı Haziran 1989 tarihi itibarıyla toplam 30,077.1 milyar TL'sine ulaşmıştır. Bu tutarın 7359.3 milyar lirası iç borçlanma tahvillerinden doğan borç olup 2681.7 milyar lirası da kısa vadeli ve ihale ile satılan Hazine bonolarından kaynaklanmaktadır. Geri kalan 20,036.1 milyar lirayı ise konsolide borçlar oluşturmaktadır.

Gerçekleşme tahminlerine göre 1989 yılı ortasında tahvil, bono ve Merkez Bankası avansı şeklinde gerçekleştirilen iç borçlanma 9,089.0 milyar TL olmuştur. Bu tutarın GSMH içindeki

payının ise 1988 yılında yüzde 4.9 iken 1989 yılında yüzde 5.5 olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir.

Kamu İktisadi Teşebbüsleri açıklarının sürekli zamlarla finanse edilmesi de fiyatlar üzerinde doğrudan yükseltici etkiler yaratmaktadır. Çoğu girdi niteliğinde üretim yapan bu kuruluşların fiyat zamları özellikle imalat sanayiinin maliyetlerine yansıdığından maliyet enflasyonuna neden olmaktadır.

Kamu açıklarının enflasyonist etkilerini önlemek için, yalnızca açık/GSMH oranının küçültülmesi yeterli olmayacaktır. Bunun ötesinde açık rakamlarındaki artışın mutlak rakam olarak hedef enflasyon oranının altında kalması şarttır. Ayrıca, KİT zamlarında da aynı ilkeye uyulması gerekmektedir.

1990 yılı bütçesinde öngörülen harcamalar 63 trilyon lira dolayında olup, bir önceki yıla göre yüzde 90'ın üstünde bir artışı vurgulamaktadır. Bunun 15 trilyon liraya yakın kısmı faiz ödemelerine gidecek, yatırımların payı yüzde 14 dolayında kalacaktır. Gelir tahmini 54 trilyon lira olan bütçede öngörülen açık 9.5 trilyon dolayındadır.

İmalat sanayi üretimi yılın ilk yarısında yüzde 6.7 oranında gerilemiştir. Üretim gerilemesinin elektrikli (yüzde -28.8) ve elektriksiz makinelerle (yüzde -20.1) otomotiv endüstrisinde (yüzde -19.4) şiddetli; metal eşya (yüzde -8.8), tekstil, deri ve ayakkabı (yüzde -9.6), orman ürünleri (yüzde -5.7) ve kağıt sektöründe (yüzde -8.7) orta şiddette olduğu görülmektedir. Yılın ilk altı ayında üretimi artan sektörler ise gıda, içki, tütün (yüzde 6.7), kimya petrol ürünleri ve plastik (yüzde 0.9), taş ve toprağa dayalı sanayi (yüzde 5.4) ve metal ana sanayi (yüzde 9.0) olmuştur. 1989 yılı ortalaması olarak imalat sanayi üretiminin pozitif geçme ihtimali düşüktür.

İş ve İşçi Bulma Kurumu'nda kayıtlı işsizlerin sayısı 1987 yılı sonunda yüzde 5.0, 1988 yılı sonunda ise yüzde 2.4 artmış, 1989 yılının Ağustos ayında ise bir evvelki senenin aynı ayına göre yüzde 7.5 azalmıştır. Aynı dönemde İİBK'na başvuranlar yüzde 32.7, işyerlerinin işgücü talebi yüzde 15.5 ve işe yerleştirilenler yüzde 6.1 oranında artmıştır.

1989 yılının yüksek bütçe açıkları ve kamu sektörü borç gereksinimindeki artışlar, parasal otoritelerin bütçe gelişmelerinden bağımsız bir para politikası yürütme konusundaki tercih alanlarını daraltmıştır.

Büyük çaplı dış borç ve iç borç geri ödemeleri; tarımsal destekleme fiyatlarındaki artış ve kamu kesimi maaş ve ücretlerindeki artışlar 1989 yılı içinde likidite kontrolünü zorlaştıran temel faktörler olmuştur. Yüksek boyuttaki kamu finansman gereksinimi kısmen Merkez Bankası

kaynaklarından (emisyon artışı) karşılanırken, aşırı parasal genişlemenin enflasyonist etkilerini sınırlandırmak amacıyla, kısmen de iç borçlanma yoluna gidilmiştir. Bu meyanda çok kısa vadeli (azami bir ay) kamu borçlanmalarının toplam borç stoku içindeki payı artış göstermiştir. Toplam bütçe harcamaları içinde önemli bir payı olan transfer harcamalarının (yaklaşık yüzde 50.0) ise bütçe gelir-gider dengesini zorlayan önemli bir etken olduğu gözlenmektedir.

Yüksek kamu borç gereksiniminin Merkez Bankası kaynakları yoluyla finansmanı yerine; giderek artan oranda iç borçlanma ile karşılanması enflasyon üzerinde olumlu bir etki yapmakla birlikte, bu yüksek maliyetli borçlanmanın bugün ulaştığı boyutlar kamu açıklarının GSMH içindeki payının mutlaka aşağı çekilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, kısa vadeli borçlanmanın toplam borçlanma içindeki payının da azaltılması, borç-vade yapısının daha uzun vadelere (2-5 yıl) kaydırılması gereklidir.

Mevduat banka kredileri 1989'un ilk 11 ayında yaklaşık yüzde 44.6 oranında bir artış göstermekle birlikte, bu yıl ticari kredi talebinde belirgin bir yavaşlama gözlenmektedir; zayıf kredi talebi, büyük ölçüde, enflasyon oranının da üzerinde seyreden yüksek kredi maliyetleri, 1989 yılıyla ilgili olumsuz ekonomik beklentiler ve makroekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamadan kaynaklanmıştır.

Kısa vadeli ticari kredilerin bir işletme sermayesi kaynağı olarak, üretimin temel bir girdisi olduğu gözönünde tutulursa, reel kredi stokundaki daralmanın aynı zamanda üretim artışını da olumsuz etkilediği görülebilir.

Mevduat faiz oranlarındaki gerileme, enflasyon hızı ya da enflasyonist beklentilerdeki gerilemeden çok, kredi talebindeki yavaşlamadan kaynaklanmıştır.

Yüksek ve ısrarlı enflasyon 1989 yılında da ekonominin temel problemi olma özelliğini devam ettirmiştir. Geçmiş yıllarda tarımsal fiyatların enflasyon oluşumuna katkısı, sanayi (imalat sanayii) fiyatlarına oranla nisbeten daha sınırlı kalırken, bu eğilimin 1989 yılında tersine döndüğü gözlenmektedir. Döviz kurundaki artıştan kaynaklanan "ithal enflasyonunun" fiyat artışları üzerindeki etkisi ise 1989 yılında nisbeten sınırlı kalmıştır.

Yılın başında yüzde 74'de seyreden enflasyon Mart-Nisan-Mayıs döneminde yüzde 63.0'e geriledikten sonra yılın ikinci yarısında yüzde 73.0'e yerleşmiş bulunmaktadır. Enflasyoncu beklentilerin yüzde 73.0 etrafında belirlenmesi ve bu beklentilere göre zamların yapılması yüzde 73.0 etrafında bir "inertial inflation" düzeyinin oluşmasına yol açmıştır. Bütçe açıklarında ve borçlanma eğiliminde enflasyonu geriletecek kadar büyük bir azalma görülmediği için toplam talep baskısının azalmadığı görülmektedir. Kamu tasarruf-yatırım açığının GSMH'ya oranı 1988 fiyatlarıyla yüzde 2.3 oranında sabit kalmış, cari fiyatlarıyla yüzde 2.3'ten yüzde 2.8'e

yükselmiştir. 1990 yıllık programının hedefleri gerçekleşirse kamu tasarruf-yatırım farkının 1990 yılında yüzde 3.1'e yükselmesi ve enflasyoncu etkisini sürdürmesi beklenmektedir.

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası verilerine göre, 1989 yılında borçlanma senetlerinin gerek borsaya kote edilen miktarlarında, gerek tescil edilen işlem hacimlerinde önemli artışlar olmuştur. Geçen yıla kıyasla 1989 yılında işlem hacmi artış oranı özel sektör tahvillerinde yaklaşık yüzde 76.0, gelir ortaklığı senetlerinde yüzde 412.0, devlet tahvili ve hazine bonosunda yüzde 201.0 seviyelerinde olmuştur. Her üç kategorinin bir yıllık işlem toplamı 34,285,652 milyon TL'dir. Özel sektör bono ve tahvillerine ait işlemler sadece yüzde 7.8 küçük bir yer tutmaktadır. Aynı oran geçen yıl yüzde 10.7 idi. Yani, ülkemizde kamu kesiminin, söz konusu senet türlerinde, ihraç piyasalarında olduğu gibi ikincil piyasa işlemlerinde de sahibolduğu pay çok büyük olup yıldan yıla artmaktadır.

Ekonomik ortamın elverişsizliğine, çeşitli belirsizliklere ve enflasyona rağmen 1989 yılında İMKB, diğer yatırım seçeneklerinin önemini kaybetmesi, dışa açılması, Türkiye Fonu gibi olguların etkisiyle, hisse senedi işlem hacmi ve fiyatları açısından yüksek bir performans göstermiştir. Borsanın menkul kıymet yatırımlarına likidite sağlama rolü biraz daha etkinlik kazanmıştır. Hisse senetleri borsada faal olarak alınıp satılan şirketlerin, sermaye arttırımı yoluyla daha ehven şartlarla sermaye temini imkanları artmış, borsa kapitilizasyonu sonunda şirket öz sermayelerinin piyasa değerleri yükselmiştir.

Bütün yeni gelişen borsalarda olduğu gibi İMKB'nin zayıf yanlarından birisi de ülkemizde henüz Sosyal Güvenlik Kurumları ve sigorta şirketlerinin fonları gibi kurumsal tasarrufların borsanın gelişmesinde bir role sahip olmamalarıdır.

Dış ekonomik ilişkiler açısından; işçi döviz girişi önemli ölçüde artması, cari işlemler dengesinin fazlalık vermesi, ihracatta uygulanan teşviklerin önemli bir bölümünün kaldırılması ve TL'nin aşırı değerlenmesi sonucu ihracatın azalması, 1989 yılının dikkat çekici gelişmeleridir. Bir diğer dikkat çekici nokta, turizm sektörünün ekonomiye net katkısının bu yıl da sürmüş olmasıdır. Ödemeler dengesine ilişkin açıklanan son tahminlere göre cari işlemler dengesinin yıl sonunda yaklaşık 700 milyon dolar fazlalık vermesi beklenmektedir. Nitekim, ödemeler dengesi 1989 yılının Ocak-Eylül döneminde 646 milyon dolar fazlalık vermiştir.

İhracatta bir önceki yıla göre, önemli bir gelişme olmamasına karşılık ithalatın yavaş gelişmesi, işçi dövizlerindeki yüksek artış ve turizm gelirlerinde normal temponun devam etmesi nedeniyle cari işlemler fazlalık verebilmektedir.

Görünmeyen işlem gelirlerinin en önemli kalemi olan turizm gelirlerinde 1988 yılına göre önemli bir artış gerçekleşmemiş; buna karşılık işçi dövizleri ve girişimci hizmet gelirleri; faiz gelirleri vb. kapsayan diğer görünmeyen gelir işlemlerinde yüksek artışlar meydana gelmiştir. Turizm gelirleri, yılın ilk dokuz ayında sadece yüzde 5.2 oranında, işçi dövizleri yüzde 79.3 ve diğer görünmeyen gelirler ise yüzde 26.0 oranında artmıştır.

İhracata sağlanan teşviklerin önemli bir bölümü 1989 yılı başından itibaren yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca, yıl içinde döviz kurları iç-dış enflasyon farkına paralel değil, serbest piyasadaki arz-talep koşullarına göre belirlendiğinden, kurlardaki değişme iyice yavaşlamıştır. Bütün bu sınırlayıcı koşullar dikkate alındığında ihracat performansını yine de başarılı saymak gerekir.

Eylül ayı sonu itibariyle ihracat geçen senenin aynı ayına göre yüzde 2.0 oranında azalarak 7.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracattaki azalmaya karşın ithalatın yüzde 5.5 oranında artarak 11.1 milyar dolara ulaşması sonucu; ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 71.5'e düşmüş, dış ticaret açığı ise yüzde 30.7 büyüyerek 3.2 milyar dolara yükselmiştir.

Bir yandan ekonomik durgunluğa bağlı olarak ithalatın yavaş gelişmesinden kaynaklanan döviz talebindeki hareketsizlik, öte yandan işçi dövizlerindeki ve diğer görünmeyenlerdeki hızlı artışın yarattığı döviz arzı genişlemesi, döviz piyasasında kurlarda tahmin edilen temponun çok altında değişiklik yaratmıştır. Bu durum sonucu ortaya çıkan ters yönde işleyen bir spekülasyon eğilimi kurlardaki değişimi sınırlamıştır.

Kambiyo politikalarında önemli bir değişiklik olmadığı takdirde bu yıl da döviz kurlarının arz-talep koşullarına bağlı olarak değişeceği tahmin edilebilir. Ancak ithalatta büyümeye bağlı bir canlanma ve liberasyondan doğacak bir döviz talebi artışı, aynı döviz arzı temposu içinde, kurların da daha hızlı yükselmesine neden olabilir. Bununla birlikte bu hızlanmanın aşırı olması ve yıl içinde bir döviz sorununun doğması ihtimali şimdilik hayli zayıf görünmektedir.

1989 Eylül sonu itibariyle, dış borçlar 36.3 milyar dolara düşmüştür. Bu tutarın yüzde 81.5'ini orta ve uzun vadeli, yüzde 18.5'ini ise kısa vadeli borçlar oluşturmaktadır. 1983 yılında 18.4 milyar dolar olan dış borçlar, 1989 yılının ilk dokuz ayının sonunda yaklaşık iki katına çıkmıştır. Geçtiğimiz altı yıllık dönemde kısa vadeli borçların artış oranı yüzde 195.0 olmuş, toplam dış borçlar içindeki payı ise yüzde 12.4'ten yüzde 18.5'e yükselmiştir.

Dış borçlar içinde en yüksek paya (yüzde 46.4) proje ve program kredileri sahiptir. Uluslararası para piyasalarının payının da yüzde 21.2'ye yükselmesi Türkiye açısından önemli bir gelişmedir. Dış borçlar borçlulara göre incelendiğinde ilk dikkati çeken olgu, mahalli idarelerin borçlarının

1983 yılından itibaren hızlı bir artış göstermesidir. Bu yılın ilk dokuz ayı sonunda, mahalli idarelerin dış borçları 1988 yılına göre yaklaşık iki katına çıkarak 651 milyon dolara yükselmiştir. Konsolide bütçeden ödenecek dış borçlar ise 1988 yılına göre yaklaşık yüzde 76.0 oranında bir artış göstermiştir. Dış borçların geçen yıl istikrar kazandığı gözlenmektedir. Bir önceki yıla göre küçülen dış borç stoku rakamlarında kur değişmelerinin de bir ölçüde etkisi olduğu düşünülse dahi uluslararası finans çevreleri bu durumu Türkiye'nin yoğun dış borçlanma politikasını değiştirdiği biçiminde yorumlamaktadırlar.

1989 yılında özel yabancı sermaye izinlerinde de önemli sayılabilecek gelişmeler olmuştur. 1989 yılının ilk on ayında gerçekleşen yıllık yabancı sermaye girişi 895 milyon dolar ile Cumhuriyet tarihinin en yüksek tutarına ulaşmıştır. Bu tutarın yüzde 44.8'i yeni yatırım, yüzde 35.1'i ise sermaye arttırımıdır. Bu arada verilen izinlerin sektörel dağılımında imalat sektörü yarından fazla bir payla ilk sırayı alırken, turizmle ilgili alanlarda alınan izinler de yoğunluğunu korumuştur. Uzun vadeli programlama yabancı sermayenin, son iki yıllık durgunluğu geçici bir durum olarak yorumladığını göstermektedir.

Ekim ayı sonu itibariyle, Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmaların sayısı 1436'ya ulaşmıştır. Son verilen izinlerle birlikte İngiltere kökenli yabancı sermaye toplam yabancı sermaye içindeki yüzde 12.5'lik payı ile ilk sırada yer almaktadır. İngiltere'yi sırasıyla yüzde 12.8 ve yüzde 12.5'lik pay ile İsviçre ve Batı Almanya izlemektedir. Halen ülkedeki toplam yabancı sermaye stoku 4.1 milyar dolara ulaşmış bulunmaktadır.

Türkiye'nin net uluslararası rezervleri, Kasım 1989 itibariyle rekor seviyeye ulaşmıştır. 1988 yılına göre 30.5 oranında artan net rezervler 8.4 milyar dolara yükselmiştir. Söz konusu dönemde Merkez Bankası'nın döviz rezervleri ise yüzde 105.1 oranında artmıştır. Buna karşılık ticari bankaların döviz rezervleri yüzde 10.9 oranında azalmıştır. Sonuç olarak 1990 yılında da önemli bir döviz sorunuyla karşılaşılacağı söylenebilir.

1990 yılı programında ihracat hedefi 12.9 milyar dolardır. İhracata verilen ılımlı uyarılar sonucunda bu hedefe ulaşılabilir. Başka bir deyişle programın ihracat hedefi gerçekçidir. Ancak aynı yorumu ithalat için yapmak çok güçtür. Öngörülen büyüme hızına ulaşılması halinde ithalatın 1989 rakamını bir hayli aşacağı tahmin edilebilir ama, 1990 yılı için öngörülen 18.5 milyar dolarlık bir hedefin gerçekçi olmadığı da açıktır.

Türkiye'nin dış ekonomik ilişkilerinde geçen yıl etkili olan iki önemli olay, Ağustos ayında özellikle kambiyo mevzuatında liberalleşmeye doğru adımlar atan 32 sayılı karar ve daha sonra kurulan Türkiye Fonu'dur. Türk kuruluşlarına ait hisse senetlerini uluslararası piyasalarda pazarlayacak olan Fon, dış çevrelerde büyük ilgi uyandırmıştır.

1990 YILINDA EKONOMİNİN GENEL YÖNETİMİ İLE İLGİLİ TÜSIAD ÖNERİLERİ

1) İstikrar

Piyasa ekonomisinin başarısında birinci koşul, enflasyonun durdurularak makro ekonomik istikrarın sağlanmasıdır.

Enflasyon ve enflasyona bağlı faiz oranlarının sanayinin gelişmesini güçleştirdiği ve hatta imkansız kıldığı birçok örneklerle ispatlanmıştır. Fiyatların devamlı dalgalandığı ülkelerde sanayici yatırım planları yapamaz ve zamanının büyük kısmını firmasının enflasyon savaşıyla geçirir. Enflasyonist ekonomilerde verimlilik düşer ve uzun vadeli kararlar alınamaz. Türkiye'nin bu konuda olumsuz bir örnek olmaması için nisbi istikrarı bir an önce sağlamamız şart bulunmaktadır.

2) Ekonomi Politikalarında Muhtelif Kesimler Arasında Konsensus Sağlanması

Ülkenin ekonomik ve mali sorunları ve bunların muhtemel çözüm yöntemleri ve uygulama biçimleri ile ilgili olarak kesimler arasında görüş birliği (konsensus) sağlanması şarttır.

Birçok gelişmiş ülkede, AT üyesi ülkelerde ve Japonya'da olduğu gibi ekonomik sorunların yoğun olduğu sahalarda özel ve kamunun katılacağı ortak komisyon ve forumlarda çeşitli sorunlar tartışılmalı ve muhtemel çözüm yolları birlikte aranmalıdır. Girişimcilerin ekonomi politikalarına ve iş hayatına esas olan prensipleri bilmeden başarılı olmaları imkansızdır.

Genel olarak ekonominin açılmasına paralel olarak yönetimin de tüm uygulamalarında bir açıklık sağlanması şarttır. Bu sonuca yönelik olarak iş hayatını ilgilendiren kanun, kararname ve tebliğlerin kesinleşmeden önce ilgili basın, üniversite ve özel sektör kuruluşlarına açıklanarak görüşlerinin alınması, sonradan kararların sık sık değiştirilmesinden daha yararlıdır.

İşadamlarımızın önümüzdeki yıllarda uygulanacak ekonomi politikalarını şimdiden bilmek istemeleri en doğal haklarıdır. Diyalog içinde yürütülen şeffaf bir piyasa ekonomisi başarılı bir şekilde daha süratle hızla dışa açılmamızı sağlayacaktır.

3) Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı

Piyasa ekonomilerinde Merkez Bankaları hükümetlerin ekonomi politikalarını yürütmelerinde pasif bir rolde değildirler. Merkez Bankalarının dünyada ve kendi ülkelerindeki ekonomik gelişmeleri takip ederek, ülkenin orta ve uzun dönemli çıkarlarına uygun olacak para politikaları tercihlerini ve hedeflerini saptamaları şarttır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için Merkez Bankası'nın tüm siyasi müdahalelerden uzak, özerk bir yapıya kavuşturulması gerekir.

Ayrıca Merkez Bankası'nın moneter hedefleri bu yıl başında açıklaması ve kesin bir zorunluluk olmadıkça revize etmemesi özel sektörün yatırım planlaması açısından yararlı olacaktır.

4) Kamu Finansman Dengeleri

Bütçe ve gelirleri en etkin biçimde ve tasarrufla yönetme, bütçesini dengeleme hükümetlerin esas görevidir. Genel ekonomik dengenin bozulmaması için hükümetin KİT'ler ve mahalli idarelerde de aynı esasların titizlikle uygulanmasını sağlaması lazımdır. Özellikle, yatırım hedeflerinin gerçek kaynaklar sağlanmadan arttırılması sakıncalıdır.

Daha etkin bir bütçe yönetimi için bir evvelki yılın bütçesinin aynen baz alınması yerine sıfır tabanlı bütçe varsayımı ile bütün faaliyetlerin her sene gözden geçirilmesinde ve piyasadan sağlanması mümkün olan tüm hizmetlerin özelleştirilmesinde büyük yarar vardır. Vergi toplanması ve denetimini en az masrafla sağlayan serbest mali müşavirlik kurumunun Batı'da olduğu gibi, ülkemizde de en kısa zamanda yaygın ve faal hale getirilmesi lazımdır.

Bütçe birliği ve denetimi prensiplerine aykırı bulunan ve yaygın hale getirilen fon uygulamalarına son verilmelidir.

5) Yabancı Sermaye ve Özelleştirme

Devletçiliğin son 35 yılda Batı ekonomilerinde yarattığı sorunlar kamu üreticiliğine bir kez daha şans vermektense, bu konuyu artık kapatıp bitirmek eğilimlerini güçlendirmiştir. Bu eğilimler beraberinde özelleştirme eğilimlerini getirmiştir. KİT'lerin yarattığı sorunların çözümünde başvurulacak en akılcı yol bu kurumları özelleştirmek, başka bir deyişle kamunun elindeki hisseleri özel sektöre devretmektir. Özelleştirmenin yöntemleri ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişebilmektedir. Ancak, amaç ve hedeflerin açık olarak tanımlanması başarısının önde gelen koşuludur.

Ülkemizde özelleştirmenin başarılı olması için aşağıdaki hazırlık çalışmalarının yapılmasını gerekli buluyoruz:

- Kamuoyu özelleştirme konusunda yeterince aydınlatılmalıdır.
- Özelleştirilecek kamu kuruluşları bu operasyona hazır hale getirilmelidir.
- Özelleştirmede kesinlikle işçi ve halk için bir pay ayrılmalıdır.
- Satılacak hisse senetlerinin isme yazılı olmasına özen gösterilmelidir.
- Küçük tasarruf sahiplerine satıştan sonra kalan hisse senetleri öncelikle milli kuruluşlara devredilmelidir.
- Kalan pay senetleri önceden belirlenen bir oran dahilinde, yabancı kuruluşlara satılmalıdır.
- Özel kanunlarla kurulan KİT'lerin özelleştirilmesi tercihen özel bir kanunla gerçekleştirilmelidir.

Özelleştirme operasyonlarının sanayi sektörünün yurt içinde beklenmeyen ve arzu edilmeyen bir yabancı tekelleşme ile karşı karşıya kalmayacağı bir şekilde düzenlenmesi şarttır.

6) Vergi Politikası

Türkiye'de vergi yükü OECD ülkelerindeki oranların çok gerisindedir. Bu duruma vergi dışı kalan gelirlerin büyüklüğü ile vergi kayıpları sebep olmaktadır.

Bütün çalışan kimselerin tüm gelir unsurlarının toplandığı bir yıllık gelir vergisi beyannamesi vermeleri sağlanmalıdır. Böylece milli gelir istatistiklerinin tahmininin daha sağlıklı bir biçimde yapılması sağlanırken, devletin vergi gelirleri de önemli ölçüde artacaktır.

Vergi istisna ve muafiyetlerinin vergi gelirlerini erozyona uğratacak biçimde yaygın uygulanması yerine, sadece öncü sektörlerin teşvik edilmesi düşünülmelidir.

Gelir vergisi ilk gelir diliminin genişliği saptanırken, en az geçim indirimine temel olan beslenme, barınma, taşıma, sağlık ve eğitim hizmetleri için yapılan harcamalar temel alınmalı, maaş ve ücret gelirleri diğer gelirlere göre daha küçük oranlar üzerinden vergilendirilmelidir.

Gelişmiş ülkelerde dolaysız vergi gelirlerinin dolaylı vergi gelirlerine oranı yaklaşık 65/35 iken, bu oran Türkiye'de 45/55'tir. Tüketim vergileri düz oranlı olmaları nedeniyle, düşük gelirlilerden artan oranla ve yüksek gelirlilerden azalan oranla alınmış olmakta, bu durumda vergi adaletsizliği giderek artmaktadır. Bu nedenle, bu vergilerin payının AT'deki oranlarına yaklaştırılması için gerekli önlemler süratle alınmalıdır.

7) Teşvik Sistemi

Teşvik Sistemi kapalı ekonomi dönemindeki şekliyle hala uygulanmakta ve piyasa ekonomisi prensiplerine uygun bulunmamaktadır. Özel sektöre ait projelerin merkezi bir büro tarafından kontrol edilmesi ve permiye bağlanması yerine desantralizasyona gidilerek, yatırım kredisi sağlanacak projelerin Yatırım ve Kalkınma Bankalarınınca incelenmesi sistemine geçilebilir. Bir çok AT ülkesinde olduğu gibi yatırım projelerinde insiyatif yerel yönetimlere bırakılmalı ve yerel yönetimler arasında yatırımları bölgelerine çekebilmek için bir rekabet süreci başlatılmalıdır. İskoçya'da halen uygulanan sistem bir örnek olarak aşağıda özetlenmiştir:

İskoçya'da hükümet müstakbel yatırımcıların ihtiyaçlarına göre değişebilen bir hibe ve mali avantajlar paketi sunmaktadır. Bu pakette;

a) Yatırımın yapılacağı bölgenin az gelişmiş olması halinde yatırımın yüzde 25-30'u (orta derecede gelişmiş olması durumunda ise yüzde 10-15) oranında hükümet hibe yardımı,

- b) Buna ek olarak, gençler arasında işsizliğin yaygın olduğu yerlerde yaratılan iş başına 3,000 pound civarında yerel hükümet hibe yardımı,
- c) Yatırımın yüzde 50.0'si ve en az 1.5 milyon pound Avrupa Yatırım Bankası kredisi,
- d) Projenin yüzde 50.0'si oranında 100,000-2 milyon pound arasında ucuz faizli Avrupa Kömür ve Çelik Birliği kredisi,
- e) Fabrika ve makina aksamı için yüzde 25.0 hızlı amortisman, bina giderlerinde yüzde 4.0 amortisman, sanayi bölgelerindeki binalarda yüzde 100.0 amortisman,
- f) Bio-teknoloji ve mikroelektronik yatırımlarında araştırma giderlerinin yüzde 25.0'i oranında hibe,
- g) İskoç Kalkınma Ajansı'nın hibe olarak yatırımı desteklemesi, ucuz tarifeli leasing yapılmasına yardımcı olması ve ücretsiz danışmanlık hizmetleri yapması gibi avantaj ve kolaylıklar yer almaktadır.

Özetle, cazip projeler yüzde 30.0'a kadar hibe ve yüzde 50.0'ye kadar ucuz kredi bulmakta ve aradaki farkın önemli bir bölümü ise muhtelif teşvik ve yardımlarla kapatılmaktadır.

Ülkemizde de AT ülkelerinin tecrübelerinden yararlanılarak Teşvik Sistemi'nin en kısa sürede modernize edilmesi sağlanmalıdır.

BÖLÜM I

GSMH, YATIRIMLAR, KAMU MALİYESİ, ÜRETİM, İSTİHDAM

1) Gayri Safi Milli Hasıla

Devlet İstatistik Enstitüsü'nce dokuz aylık verilere dayanarak yapılan ikinci geçici tahmine göre; 1989 yılında GSMH yüzde 1.1 oranında artmıştır. 1988 yılındaki artış yüzde 3.4 olmuştur. Ormancılık, balıkçılık, madencilik ve taşocakçılığı, toptan ve perakende ticaret, konut sahipliği, devlet hizmetleri dışındaki bütün sektörlerin artış hızları, 1988'in hızlarının gerisinde kalmıştır. Çiftçilik ve hayvancılıkta gelişme hızı yüzde 7.3'den yüzde -10.8'e, imalat sanayiinde yüzde 1.8'den yüzde 1.4'e, elektrik, gaz ve suda yüzde 8.8'den yüzde 7.3'e, inşaat sanayiinde yüzde 2.4'den yüzde 2.2'ye, ulaştırma ve haberleşmede yüzde 3.4'den yüzde 1.7'ye, mali müesseselerde yüzde 4.7'den yüzde 1.8'e, serbest meslek ve hizmetlerde yüzde 3.8'den yüzde -0.1'e, sektörler toplamı yüzde 3.8'den yüzde -0.1'e, alıcı fiyatlarıyla GSYİH yüzde 3.7'den yüzde 0.6'ya, alıcı fiyatlarıyla GSMH yüzde 3.4'ten yüzde 1.1'e gerilemiştir. Buna rağmen büyüme hızı yükselen sektörler şunlardır: ormancılık yüzde -3.5'ten yüzde 2.0'a, balıkçılık yüzde 7.6'dan yüzde 7.7'ya, madencilik ve taşocakçılığı yüzde -4.6'dan yüzde 11.7'ye, toptan ve perakende ticaret yüzde 3.7'den yüzde 5.0'a, konut sahipliği yüzde 4.0'dan yüzde 4.9'a, devlet hizmetleri yüzde 6.5'ten yüzde 6.6'ya, ithalat vergisi yüzde -8.3'ten yüzde 1.7'ye yükselmiştir.

Son oniki yıllık dönem gözönüne alındığında üçer yıllık ortalamalara göre GSYİH'nın 1978-1980 yıllarında yılda ortalama yüzde 0.9'luk bir büyüme gösterdiği, büyüme hızının 1981-1983 döneminde yüzde 4.0'a, 1984-1986 döneminde yüzde 5.8'e yükseldiği, 1987-1989 döneminde ise yüzde 3.9'a gerilediği görülmektedir. Gerilemenin iki sektörden kaynaklandığı anlaşılmaktadır: Tarım ve İmalat Sanayii. Tarımın 1978-1986 döneminin dokuz yıllık ortalama büyüme oranı yüzde 3.0 olmuştur. 1987-1989 döneminde tarımın ortalama büyüme hızı ise yüzde -0.4'e gerilemiştir. İmalat sanayiinin 1978-1986 dönemindeki ortalama büyüme oranı yüzde 4.6'dır. Ancak 1978-1980 resesyon dönemi hesaplama dışı bırakıldığı takdirde imalat sanayiinin büyüme hızı yüzde 8.1 olmaktadır. 1981-1983 döneminde yüzde 7.9 olan ortalama büyüme hızı 1984-1986 döneminde yüzde 8.4'e yükselmiştir. Her iki dönemde imalat sanayii, elektrik, gaz, su sektörü dışındaki bütün sektörlerden daha hızlı büyüyen sektör durumunu korumuştur. 1987-1989 döneminde imalat sanayiinin ortalama büyüme hızı yüzde 4.4'e gerilemiş ve hizmetler sektörünün gerisinde kalmıştır. Yıllık büyüme oranları bakımından, 1988 yılında yüzde 1.8 oranında büyüyen

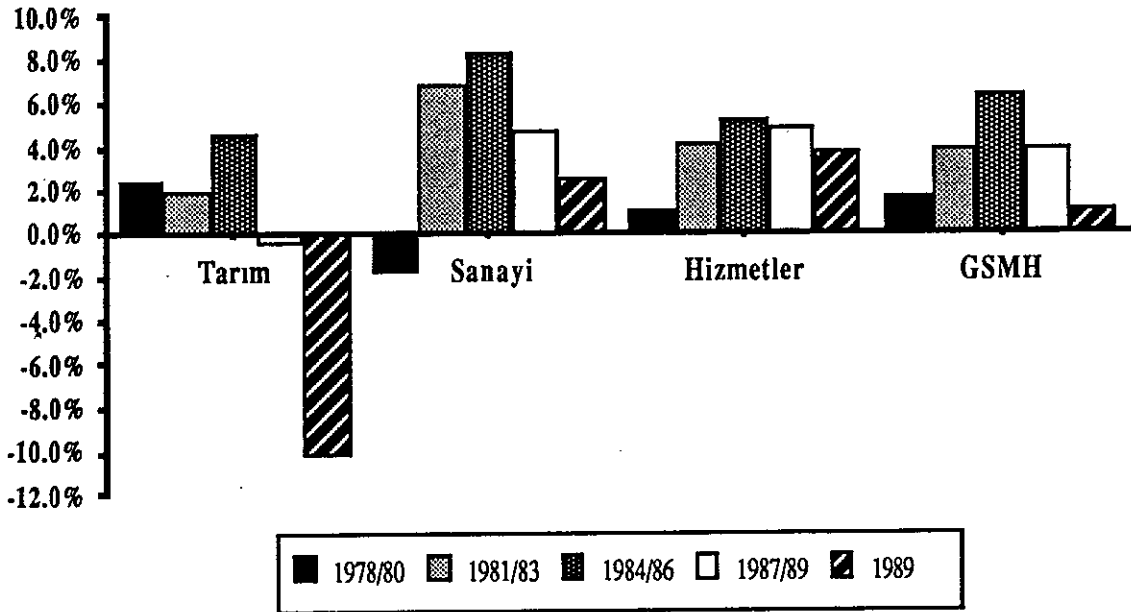
**ANA SEKTÖRLERİN KARŞILAŞTIRMALI
BÜYÜME ORANLARI (%)
(1978-1989)**

	1989*	1988	1987	1987/89	1984/86	1981/83	1978/80
GSYİH	0.6	3.7	7.4	3.9	5.8	4.0	0.9
Tarım	-10.2	7.0	2.1	-0.4	4.6	2.1	2.4
Sanayi	2.6	2.1	9.7	4.8	8.4	6.8	-1.8
- Madencilik	11.7	-4.6	2.5	3.2	4.5	-1.8	-1.9
- İmalat Sanayii	1.4	1.8	10.1	4.4	8.4	7.9	-2.5
- Elektrik, Gaz, Su	7.4	8.8	11.6	9.3	11.5	6.9	5.4
İnşaat	2.2	2.4	6.7	3.8	4.4	0.5	3.0
Hizmetler	3.8	4.1	6.7	4.9	5.2	4.2	1.1
GSMH (Piyasa Fiyatlarıyla)	1.1	3.4	7.4	4.0	6.4	4.0	1.8

* 2. Tahmin
Kaynak : DİE

İmalat sanayii, madencilik dışında en yavaş büyüyen sektör, 1989 yılında yüzde 1.4 oranı ile tarımın dışında en yavaş büyüyen sektör durumuna düşmüştür. Buna karşılık madencilik sektörü yıllardan beri ilk defa yüzde 11.7 ile yüksek bir performans göstermiştir. Hizmetler sektörü de son 12 yılın ortalama büyümesine eşit bir büyüme sergilemiştir.

**ANA SEKTÖRLERİN KARŞILAŞTIRMALI
BÜYÜME ORANLARI
(1978-1989)**

**FAALİYET KOLLARINA VE ÜRETİCİ FİYATLARINA GÖRE
CARİ FİYATLARLA GSMH (2. Tahmin) (Milyon TL)**

İktisadi Faaliyet Kolları	1988	Sektör Payı (%)	Gelişme Hızı (%)	1989	Sektör Payı (%)	Gelişme Hızı (%)
1. Tarım	16,197,498.2	16.2	66.2	25,521,533.4	15.1	57.6
- Çiftçilik ve Hayvancılık	15,366,988.0	15.3	66.3	24,270,203.7	14.4	57.9
- Ormancılık	511,727.5	0.5	51.7	790,822.8	0.5	54.5
- Balıkçılık	318,782.7	0.3	88.3	460,506.9	0.3	44.5
2. Sanayii	33,211,078.5	33.2	77.1	55,616,259.4	32.9	67.5
- Madencilik ve Taşocakçılığı	1,842,308.1	1.8	66.7	3,189,956.5	1.9	73.2
- İmalat Sanayii	27,053,717.8	27.0	78.3	45,075,179.3	26.7	66.6
- Elektrik, Gaz ve Su	4,315,052.6	4.3	74.2	7,351,123.6	4.4	70.4
3. İnşaat Sanayii	3,962,512.5	4.0	66.9	6,785,406.4	4.0	71.2
4. Toptan ve Perakende Ticaret	17,478,184.3	17.5	73.3	28,949,116.7	17.1	65.6
5. Ulaştırma ve Haberleşme	9,813,462.2	9.8	75.9	15,836,965.3	9.4	61.4
6. Mali Müesseseler	3,133,922.7	3.1	82.6	5,817,187.3	3.4	85.6
7. Konut Sahipliği	4,365,250.5	4.4	80.0	7,833,005.5	4.6	79.4
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	5,560,884.3	5.6	73.8	9,212,061.8	5.5	65.7
9. İzafi Banka Hizmetleri (-)	1,563,124.5	1.6	82.6	2,901,471.7	1.7	85.6
10. Sektörler Toplamı (1-9)	92,159,668.7	92.0	73.8	152,670,064.1	90.4	65.7
11. Devlet Hizmetleri	5,326,512.7	5.3	65.5	9,667,087.9	5.7	81.5
12. Toplam (10+11)	97,486,181.4	97.3	73.3	162,337,152.0	96.1	66.5
13. İthalat Vergisi	3,086,163.0	3.1	50.1	5,039,760.0	3.0	63.3
14. GSYİH (Alıcı Fiyat.) (12+13)	100,572,344.4	100.4	72.5	167,376,912.0	99.1	66.4
15. Dış Alem Net Faktör Gelirleri	-418,454.4	-0.4		1,591,089.1	0.9	
GSMH (Alıcı Fiyat.) (14+15)	100,153,890.0	100.0	71.5	168,968,001.1	100.0	68.7

**FAALİYET KOLLARINA VE ÜRETİCİ FİYATLARINA GÖRE
SABİT FİYATLARLA GSMH (2. Tahmin) (Milyon TL)**

İktisadi Faaliyet Kolları	1988	Sektör Payı (%)	Gelişme Hızı (%)	1989	Sektör Payı (%)	Gelişme Hızı (%)
1. Tarım	62,140.7	20.0	7.0	55,781.6	17.8	-10.2
- Çiftçilik ve Hayvancılık	59,983.1	19.3	7.3	53,525.1	17.1	-10.8
- Ormancılık	1,178.6	0.4	-3.5	1,202.1	0.4	2.0
- Balıkçılık	979.0	0.3	7.6	1,054.4	0.3	7.7
2. Sanayii	88,131.7	28.4	2.1	90,417.7	28.8	2.6
- Madencilik ve Taşocakçılığı	5,164.3	1.7	-4.6	5,770.6	1.8	11.7
- İmalat Sanayii	74,489.3	24.0	1.8	75,545.9	24.1	1.4
- Elektrik, Gaz ve Su	8,478.1	2.7	8.8	9,101.2	2.9	7.3
3. İnşaat Sanayii	16,587.6	5.4	2.4	16,949.2	5.4	2.2
4. Toptan ve Perakende Ticaret	46,154.4	14.9	3.7	48,452.9	15.5	5.0
5. Ulaştırma ve Haberleşme	26,517.9	8.6	3.4	26,968.7	8.6	1.7
6. Mali Müesseseler	8,816.5	2.8	4.7	8,979.6	2.9	1.8
7. Konut Sahipliği	14,369.7	4.6	4.0	15,079.6	4.8	4.9
8. Serbest Meslek ve Hizmetler	15,817.0	5.1	3.8	15,805.9	5.0	-0.1
9. İzafi Banka Hizmetleri (-)	4,877.2	1.6	4.7	4,967.4	1.6	1.8
10. Sektörler Toplamı (1-9)	273,658.3	88.3	3.8	273,467.8	87.2	-0.1
11. Devlet Hizmetleri	28,741.7	9.3	6.5	30,647.3	9.8	6.6
12. Toplam (10+11)	302,400.0	97.5	4.1	304,115.1	97.0	0.6
13. İthalat Vergisi	8,253.0	2.7	-8.3	8,397.4	2.7	1.7
14. GSYİH (Alıcı Fiyat.) (12+13)	310,653.0	100.2	3.7	312,512.5	99.7	0.6
15. Dış Alem Net Faktör Gelirleri	-607.6	-0.2		993.8	0.3	
GSMH (Alıcı Fiyat.) (14+15)	310,045.4	100.0	3.4	313,506.3	100.0	1.1

Yılın ilk dokuz aylık verilerine dayalı olarak hesaplanan ikinci geçici tahminde, 1989 yılında 1988 yılına oranla gelişme hızının "cari fiyatlarla" yüzde 68.7,"sabit fiyatlarla" yüzde 1.1 olarak gerçekleşeceği ifade edilmiştir. Ancak yılın ilk dokuz aylık verilerine dayanılarak yapılan bu ikinci tahminin yılın son üç ayında ekonomide meydana gelebilecek gelişmelere göre değişebileceği, bilhassa özel sektör imalat sanayi üretiminde görülen artış eğiliminin devam etmesi ve diğer ekonomik göstergelerdeki beklentilerin bu değişimi olumlu yönde etkileyebileceği ifade edilmiştir.

Birinci tahmine kıyasla ikinci tahminde gelişme hızları artan sektörler şunlardır; madencilik yüzde 11.5'den yüzde 11.7'ye, imalat sanayi yüzde 0.1'den yüzde 1.4'e, toptan ve perakende ticaret yüzde 4.5'den yüzde 5.0'a, konut sahipliği yüzde 4.6'dan yüzde 4.9'a, serbest meslek ve hizmetler yüzde -0.4'den yüzde -0.1'e, ithalat vergisi yüzde -5.0'dan yüzde 1.8'e, toplam sektörler devlet hizmetleri dahil edildiğinde yüzde 0.3'den yüzde 0.6'ya, GSYİH yüzde 0.1'den yüzde 0.6'ya, GSMH yüzde 0.2'den yüzde 1.1'e yükselmiştir.

İkinci tahminde gelişme oranı gerileyen sektörler ise şunlardır; çiftçilik ve hayvancılık yüzde -10.7'den yüzde -10.8'e, ormancılık yüzde 7.6'dan yüzde 2.0'a, elektrik, gaz, su yüzde 7.6'dan yüzde 7.4'e, inşaat yüzde 2.6'dan yüzde 2.2'ye, ulaştırma ve haberleşme yüzde 2.2'den yüzde 1.7'ye, mali müesseseler yüzde 2.3'den yüzde 1.9'a, izafi banka hizmetleri yüzde 2.3'den yüzde 1.9'a, devlet hizmetleri yüzde 6.8'den yüzde 6.6'ya düşmüştür. Balıkçılık sektörünün gelişme hızı yüzde 7.7'de kalmıştır.

	1988	1989	
		1.Tahmin	2.Tahmin
Tarım	7.0	-10.0	-10.2
- Çiftçilik ve Hayvancılık	7.3	-10.7	-10.8
- Ormancılık	-3.5	7.6	2.0
- Balıkçılık	7.7	7.7	7.7
Sanayi	2.1	1.5	2.6
- Madencilik	-4.6	11.5	11.7
- İmalat Sanayii	1.8	0.1	1.4
- Elektrik, gaz, su	8.8	7.6	7.4
İnşaat	2.4	2.6	2.2
Toptan ve Perakende Ticaret	3.7	4.5	5.0
Ulaştırma , Haberleşme	3.4	2.2	1.7
Mali Müesseseler	4.7	2.3	1.9
Konut Sahipliği	4.0	4.6	4.9
Serbest Meslek ve Hizmetler	3.8	-0.4	-0.1
- İzafi Banka Hizmetleri	4.7	2.3	1.9
Sektörler Toplamı	3.8	-0.4	-0.1
Devlet Hizmetleri	6.5	6.8	6.6
Toplam	4.1	0.3	0.6
İthalat Vergisi	-8.3	-5.0	1.8
GSYİH (Alıcı fiyatlarıyla)	3.7	0.1	0.6
GSMH (Alıcı fiyatlarıyla)	3.4	0.2	1.1

DİE'nin GSMH ikinci geçici tahminine göre 1989 yılında 1988 yılına göre sektörlerin üretim durumu:

a) Tarım Sektörü: Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatı'ndan elde edilen verilere dayanılarak dokuz kuruluşun uzmanlarından oluşan "Tarım Ürünleri Tahmin Komitesi"nce yapılan "Üretim Miktarı Tahminleri"nde çeltik, bezelye, mercimek (yeşil), tütün, kenevir (lif), ayçiçeği, soya, aspir, kolza, fiğ, kayısı, kiraz, greyfurt, antep fıstığı, fındık, ceviz, kestane, çilek, nar, marul (kıvrıcık), marul (göbekli), domates, biber (dolmalık), biber (sivri), turp (kırmızı) üretimlerinde artış; buğday, arpa, çavdar, yulaf, kaplıca, darı, kuşyemi, mahlut, bakla, nohut, fasulye, mercimek (kırmızı), börülce, burçak, şeker pancarı, afyon (kapsül), anason, keten (lif), kimyon, susam, afyon tohumu (haşhaş), keten (tohum), yer fıstığı, soğan (kuru), sarımsak (kuru), patates, hayvan pancarı, kavun-karpuz, armut, ayva, elma, muşmula, erik, iğde, kızılıçık, şeftali, vişne, zerdali, zeytin, limon, mandalina, portakal, turunç, dut, incir, keçiyoynuzu, muz, üzüm, çay, lahanası (yaprak), kereviz, pırasa, pazı, enginar, balkabağı, kabak (sakız), hıyar, patlıcan, bamya, fasulye (sebze), bezelye (sebze), bakla (sebze), barbunya, sarımsak (taze), havuç, yer elması, karnıbahar üretimlerinde ise düşme görülmüştür.

b) İmalat Sanayi Sektörü: Yılsonu itibarıyla bu sektörün kamu kesiminde; gıda, içki, tütün, dokuma, hazır giyim, ayakkabı, ağaç ürünleri, kağıt, basım, ana kimya, kimya, çimento, diğer metal ana sanayi, otomotiv sanayinde üretim artışı, diğer gıda, petrol ürünleri, madeni yağlar, demir-çelik metal ana sanayi, metal eşya, elektriksiz makineler ve elektrikli makineler sanayinde üretim düşüşü, özel kesimde ise; gıda, diğer gıda, içki, tütün, dokuma, hazır giyim, kürk-deri, ağaç ürünleri, kağıt, kimya, petrol ürünleri, madeni yağlar, plastik, cam, çimento, demir-çelik metal ana sanayi ve diğer metal ana sanayinde üretim artışı, ayakkabı, ağaç mobilya, basım, ana kimya, lastik, metal eşya, elektriksiz makineler, elektrikli makineler ve otomotiv sanayinde üretim düşüşü beklenmektedir.

Bu gelişmelere göre imalat sanayi kamu kesimi sabit gelişme hızı yüzde eksi 2.7, özel kesim sabit gelişme hızı ise yüzde 3.5 olarak hesaplanmıştır.

c) Madencilik Sektörü: Kamu kesiminde; ham petrol, linyit, tabii gaz ve Etibank Genel Müdürlüğü üretimlerinde artış, taş kömürü ve Demir Çelik İşletmeleri Genel Müdürlüğü üretimlerinde düşme görülmektedir. Özel kesimde ise; linyit, manyezit, kurşun-çinko, krom, barit, mermer üretimlerinde artış, ham petrol, pomzetaşı, sodyumsülfat, silis kumu, stransiyum, çinko, demir, antimon, kuvarsit, bentonit ve kalker üretimlerinde düşme görülmektedir.

d) Elektrik, Gaz ve Su Sektörü: Elektrik ve su üretiminde artış, gaz üretiminde ise düşme tesbit edilmiştir.

Ayrıca bu yıl Dış Alem Net Faktör Gelirleri Sektöründe; işçi dövizleri, girişimci hizmet gelirleri ve faiz gelirlerinin artış, dış borç faiz ödemeleri ile kar transferlerinin de bir önceki yıla göre daha az artış göstermesi sonucu sektörde müsbet yönde bir gelişme olduğu görülmektedir.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1989 yılı için yaptığı ikinci tahmine karşılık, Devlet Planlama Teşkilatı bazı sektörler için daha iyimser, diğer bazı sektörler için daha kötümser bir tahmin yayınlamıştır.

DİE, GSMH'nın yüzde 1.1 büyüdüğünü, DPT ise büyümenin yüzde 1.8 olacağını tahmin etmiştir. DİE tahminlerine göre, tarım sektöründe yüzde 10.2, DPT'ye göre ise yüzde 6.3 gerileme olacağı tahmin edilmektedir. Fark çiftçilik, hayvancılık ve ormancılıktan kaynaklanmaktadır. Balıkçılık sektörünün büyüme oranını her iki kuruluş da yüzde 7.7 olarak belirlemiştir. DİE, madencilik ve taşocakçılığı sektörünün yüzde 11.7 büyüyeceğini, DPT ise bu sektörün yüzde 3.8 oranında gerileyeceğini tahmin etmiştir. DİE'nin imalat sanayiinde 1989'da yüzde 1.4 gibi çok düşük büyüme tahminine karşılık, DPT imalat sanayiinin yüzde 3.4 büyüyeceğini tahmin etmiştir.

1989 Yılında Sektörel Büyüme Hızları (%)

	DİE	DPT
Tarım	-10.2	-6.3
- Çiftçilik ve Hayvancılık	-10.8	-6.7
- Ormancılık	2.0	7.6
- Balıkçılık	7.7	7.7
Sanayi	2.6	3.3
- Madencilik	11.7	-3.8
- İmalat Sanayii	1.4	3.4
- Elektrik, gaz, su	7.3	7.4
Hizmetler	3.8	2.7
- İnşaat	2.2	2.6
- Toptan ve Perakende Ticaret	5.0	0.8
- Ulaştırma , Haberleşme	1.7	2.2
- Mali Müesseseler	1.8	2.3
- Konut Sahipliği	4.9	4.6
- Serbest Meslek ve Hizmetler	-0.1	0.3
Sektörler Toplamı	-0.1	0.3
Devlet Hizmetleri	6.6	6.8
GSYİH	0.6	0.9
GŞMH	1.1	1.8

Elektrik, gaz,su, inşaat, ulaştırma ve haberleşme, mali müesseseler, konut sahipliği ve devlet hizmetleri sektörlerine ait DİE ve DPT tahminleri arasında önemli bir fark yoktur. Toptan ve perakende ticaret sektöründe büyümenin yüzde 5.0 olacağı DİE tarafından tahmin edilirken, DPT

büyümenin yüzde 0.8 ile sınırlı kalacağını tahmin etmiştir. Serbest meslek ve hizmetler DİE'ye göre yüzde 0.1 oranında gerilerken, DPT'ye göre yüzde 0.3 oranında büyümektedir. Sektörlerin toplamı DİE'ye göre yüzde 0.1 gerilemekte, DPT'ye göre yüzde 0.3 büyümektedir. DİE dış alem net faktör gelirlerinin azalacağını, DPT artacağını tahmin etmiştir. DİE, GSMH'nın alıcı fiyatlarıyla yüzde 1.1, DPT yüzde 1.8 oranında büyüyeceğini tahmin etmiştir.

KİŞİ BAŞINA DÜŞEN GSMH

Yıllar	Yıl Ortası Nüfusu (000 Kişi)	Kişi Başına Düşen GSMH Cari Fiy. (TL)	Kişi Başına Düşen GSMH Sabit Fiy. (TL)
1963	29,655	2,151	2,839
1970	34,321	4,184	3,551
1980	44,438	99,805	4,638
1981	45,540	143,909	4,714
1982	46,688	187,094	4,807
1983	47,864	241,348	4,844
1984	49,070	374,462	5,006
1985	50,906	552,407	5,132
1986	51,546	762,612	5,413
1987	52,845	1,104,929	5,672
1988	54,176	1,848,676	5,723
1989	55,541	3,042,221	5,645

Kaynak : DİE

1989 yılında cari fiyatlarla kişi başına düşen GSMH'nın 3,042,221 TL (ayda 253,518 TL) olması beklenmektedir. Buna göre, 1989 yılında kişi başına gelir cari fiyatlarla yüzde 64.6 oranında artarken, sabit fiyatlarla yüzde 1.4 oranında azalmış bulunmaktadır.

2) Ekonominin Genel Dengesi

1989 yılında toplam kaynaklar yüzde 1.0 oranında artarken, toplam yatırımlar yüzde 4.7 oranında azalmış, toplam tüketim ise yüzde 2.8 oranında artmıştır. Bu suretle toplam yatırımların GSMH içindeki payı yüzde 24.0'den yüzde 22.5'e gerilerken, toplam tüketimin payı yüzde 73.9'dan yüzde 74.6'ya yükselmiştir. Yatırımlardaki gerileme kamu sektöründen kaynaklanmıştır. Kamu yatırımları reel olarak yüzde 11.9 oranında gerilerken, özel yatırımlar yüzde 1.5 oranında artmıştır. Bu suretle özel yatırımların GSMH içindeki payı yüzde 13.0'de sabit kalırken, kamu yatırımlarının payı yüzde 11.0'den yüzde 9.5'e gerilemiştir. Yatırımların en büyük kısmını oluşturan sabit sermaye yatırımları 1989 yılında yüzde 3.4 oranında gerilemiş, GSMH içindeki payı yüzde 24.1'den yüzde 22.9'a düşmüştür. Sabit sermaye yatırımlarındaki azalma kamu sektöründen kaynaklanmıştır. Yüzde 10.2 oranında azalan kamu sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı yüzde 11.5'ten, yüzde 10.1'e gerilemiştir. Özel sektör sabit sermaye yatırımları ise yüzde 2.7 oranında artarak GSMH içindeki paylarını yüzde 12.6'dan yüzde 12.8'e

EKONOMİNİN GENEL DENGESİ
(1988 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1988	(%)	1989*	(%)	Yüzde Değişme
Gayri Safi Milli Hasıla	100,154.1	100.0	101,953.2	100.0	1.8
Dış Açık (1)	-2,128.8	-2.1	-2,968.2	-2.9	39.4
Toplam Kaynaklar	98,025.3	97.9	98,985.0	97.1	1.0
Toplam Yatırımlar	24,046.6	24.0	22,927.2	22.5	-4.7
Sabit Sermaye Yatırımları	24,165.8	24.1	23,335.5	22.9	-3.4
Kamu	11,510.3	11.5	10,333.1	10.1	-10.2
Özel	12,655.5	12.6	13,002.4	12.8	2.7
Stok Değişmesi (1)	-119.2	-0.1	-408.3	-0.4	-0.3
Kamu	-519.9	-0.5	-651.8	-0.6	-0.1
Özel	400.7	0.4	243.5	0.2	-0.2
Toplam Tüketim	73,978.7	73.9	76,057.8	74.6	2.8
Kamu Harcanabilir Geliri	17,545.5	17.5	16,200.4	15.9	-7.7
Kamu Tüketimi	8,814.7	8.8	8,842.3	8.7	0.3
Kamu Tasarrufu	8,730.9	8.7	7,358.1	7.2	-15.7
Kamu Yatırımı	10,990.4	11.0	9,681.3	9.5	-11.9
Kamu (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-2,259.5	-2.3	-2,323.2	-2.3	2.8
Özel Harcanabilir Gelir	82,608.8	82.5	85,752.7	84.1	3.8
Özel Tüketim	65,164.0	65.1	67,215.5	65.9	3.1
Özel Tasarruf	17,444.7	17.4	18,537.2	18.2	6.3
Özel Yatırım	13,056.3	13.0	13,245.8	13.0	1.5
Özel (Tasarruf-Yatırım) Farkı	4,388.4	4.4	5,291.4	5.2	
Özel Tasarruf Oranı	21.1		21.6		
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	26,175.6	26.1	25,895.3	25.4	-1.1
S.Sermaye Yatırımı/GSMH	24.1		22.9		
Yurtiçi Tasarruflar/GSMH	26.1		25.4		

(1) Yüzde değişimleri, GSMH büyümesine katkılarını göstermektedir.

* 1990 Programı, Gerçekleşme Tahmini

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

yükseltmiştir. Ancak, özel sektör prodüktif yatırımlarının gerilediği, konut yatırımlarının arttığı anlaşılmaktadır. 1988 yılında özel sektör sabit sermaye yatırımlarının içinde konut yatırımlarının payı yüzde 48.5 iken, bu oran 1989 yılında yüzde 52.1'e yükselmiştir. GSMH'nin oranı olarak özel sektör konut yatırımları yüzde 6.1'den yüzde 6.7'ye yükselirken, prodüktif yatırımların payı yüzde 6.5'ten, yüzde 6.1'e gerilemiştir.

Kamu tüketiminin yüzde 0.3 oranında artması sonucu GSMH içindeki payı yüzde 8.8'den yüzde 8.7'ye gerilemiştir. Özel tüketimin yüzde 3.1 oranında artması sonucu GSMH içindeki payı yüzde 65.1'den yüzde 65.9'a yükselmiştir.

Kamu harcanabilir gelirin GSMH'ya oranı 1988 yılında yüzde 17.5'ten, yüzde 15.9'a gerilemiştir. Kamu harcanabilir gelir son çeyrek yüzyılda 1979 yılı dışında ilk defa bu kadar düşük bir düzeye gerilemiştir. Beşer yıllık ortalamalarla ifade edildiği takdirde ortaya uzun dönemli bir eğilim çıkmaktadır. Kamu harcanabilir gelirin GSMH içindeki nisbi payı 1968-1972 döneminde yüzde

EKONOMİNİN GENEL DENGESİ
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1988	(%)	1989*	(%)	Yüzde Değişme
Gayri Safi Milli Hasıla	100,154.1	100.0	172,545.4	100.0	72.3
Dış Açık (1)	-2,128.8	-2.1	-1,525.1	-0.9	-0.6
Toplam Kaynaklar	98,025.3	97.9	171,020.3	99.1	74.5
Toplam Yatırımlar	24,046.6	24.0	37,511.1	21.7	56.0
Sabit Sermaye Yatırımları	24,165.8	24.1	38,202.0	22.1	58.1
Kamu	11,510.3	11.5	17,014.3	9.9	47.8
Özel	12,655.5	12.6	21,187.7	12.3	67.4
Stok Değişmesi (1)	-119.2	-0.1	-690.9	-0.4	-0.6
Kamu	-519.9	-0.5	-1,102.8	-0.6	-0.6
Özel	400.7	0.4	411.9	0.2	0.0
Toplam Tüketim	73,978.7	73.9	133,509.2	77.4	80.5
Kamu Harcanabilir Geliri	17,545.5	17.5	29,283.1	17.0	66.9
Kamu Tüketimi	8,814.7	8.8	18,191.1	10.5	106.4
Kamu Tasarrufu	8,730.9	8.7	11,092.0	6.4	27.0
Kamu Yatırımı	10,990.4	11.0	15,911.5	9.2	44.8
Kamu (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-2,259.5	-2.3	-4,819.5	-2.8	
Özel Harcanabilir Gelir	82,608.8	82.5	143,262.3	83.0	73.4
Özel Tüketim	65,164.0	65.1	115,318.1	66.8	77.0
Özel Tasarruf	17,444.7	17.4	27,944.2	16.2	60.2
Özel Yatırım	13,056.3	13.0	21,599.6	12.5	65.4
Özel (Tasarruf-Yatırım) Farkı	4,388.4	4.4	6,344.6	3.7	
Özel Tasarruf Oranı	21.1		19.5		
Toplam Yurtiçi Tasarruflar	26,175.6	26.1	39,036.2	22.6	49.1
S.Sermaye Yatırımı/GSMH	24.1		22.1		
Yurtiçi Tasarruflar/GSMH	26.1		22.6		

(1) Yüzde değişimleri, GSMH büyümesine katkılarını göstermektedir.

* 1990 Programı, Gerçekleşme Tahmini

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı

20.5, 1973-1977 döneminde yüzde 20.3 olmuş, 1978-1982 döneminde yüzde 18.2'ye gerilemiş, 1983-1987 döneminde biraz daha gerileyerek yüzde 17.9'a inmiştir. 1988 yılında yüzde 17.5'e ve 1989 yılında yüzde 15.9'a gerilemiştir. Kamu harcanabilir gelirin reel olarak yüzde 7.7 oranında gerilemesi bütün kamu göstergelerini olumsuz etkilemiştir. Kamu tüketimi ancak yüzde 0.3 oranında artmış, kamu yatırımı yüzde 11.9 oranında ve kamu tasarrufu yüzde 15.7 oranında gerilemiş, kamu tasarruf açığı yüzde 2.8 oranında artmıştır. Özel kesim tasarruf fazlasından karşılanan kamu tasarruf açığının GSMH'ya oranı yüzde 2.3'den yüzde 2.8'e yükselmiştir. Kamu tüketimi GSMH'nın yüzde 8.8'inden yüzde 8.7'sine, kamu tasarrufu yüzde 8.7'sinden yüzde 7.2'sine, kamu yatırımı yüzde 11.0'inden yüzde 9.5'ine gerilemiştir.

Kamu harcanabilir gelirin GSMH'nın yüzde 17.5'inden yüzde 15.9'una gerilemesi özel harcanabilir gelirin yüzde 82.5'inden yüzde 84.1'e yükselmesi anlamına gelmektedir. Özel harcanabilir gelir yüzde 3.8 oranında artarken, özel tüketimin yüzde 3.1 oranında, özel tasarruf

yüzde 6.3 oranında, özel yatırım ise ancak yüzde 1.5 oranında artmıştır. Özel tasarruftaki önemli artışa karşılık, özel yatırımların yavaş artması, özel tasarruf fazlasının GSMH'nin yüzde 4.4'ünden yüzde 5.2'sine yükselmesine yol açmıştır. Ortalama özel tasarruf oranının yüzde 21.1'den yüzde 21.6'ya yükselmesi marjinal tasarruf eğiliminin yüzde 34.7 olarak belirlenmesi anlamına gelmektedir.

Özel tasarrufların GSMH içindeki payı yüzde 17.4'ten yüzde 18.2'ye yükselirken, kamu tasarruflarının payının yüzde 8.7'den yüzde 7.2'ye gerilemesi yurtiçi tasarrufların yüzde 1.1 oranında azalarak yüzde 26.1'den yüzde 25.4'e gerilemesine neden olmuştur. Diğer taraftan dış tasarrufların her iki yılda negatif olması ve 1988'de GSMH'nin yüzde 2.1'i ve 1989'da yüzde 2.9 olarak belirlenmesi toplam tasarrufların 1988'de yüzde 24.0'ten 1989'da yüzde 22.5'e gerilemesine yol açmıştır.

NIHAI YURTIÇİ TALEP

(% Artışlar)

	1989	1988	1987	1987/89	1984/87	1981/83	1978/80
Nihai Yurtiçi Talep	1.0	1.5	5.0	2.5	6.8	2.9	-3.2
Özel Sabit Ser. Yat.	2.7	-13.6	19.0	2.7	12.2	0.5	-11.7
Kamu Sabit Ser. Yat.	-10.2	15.0	-3.6	0.4	6.2	4.5	-4.6
Özel Tüketim	3.1	4.3	5.6	4.3	6.4	3.3	-3.1
Kamu Tüketimi	0.3	4.0	9.0	4.4	6.0	1.5	6.7

Kaynak : DPT

Nihai yurtiçi talep bakımından kamu sektörünün talebini yüzde 6.5 oranında kısıtıldığı, özel sektörün ise talebini yüzde 2.9 oranında artırdığı gözlenmektedir. Nihai yurtiçi talep ise yüzde 1.0 oranında artmıştır. Daha ayrıntılı olarak incelendiğinde özel sabit sermaye yatırımlarının yüzde 2.7 oranında, özel tüketimin yüzde 3.1 oranında artarken, kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 10.2 oranında gerilediği, kamu tüketiminin de ancak yüzde 0.3 oranında arttığı anlaşılmaktadır. 1980 sonrasının dönemi olan 1984-1987 yıllarının nihai yurtiçi talep ortalama artışlarıyla karşılaştırıldığı takdirde 1989 yılı nihai yurtiçi talep değişmelerinin ne kadar yetersiz olduğu ortaya çıkmaktadır. Nihai yurtiçi talep büyük bir yavaşlama içine girmiştir. 1984-1987 döneminde yılda ortalama yüzde 6.8 oranında artan nihai yurtiçi talep 1988'de yüzde 1.5'e ve 1989'da yüzde 1.0'e gerilemiştir. 1984-1987 döneminde yılda ortalama yüzde 12.2 oranında reel artış gösteren özel sektör sabit sermaye yatırımları 1988 yılında yüzde 13.6 oranında geriledikten sonra 1989 yılında ancak yüzde 2.7 oranında artmıştır. Konut yatırımlarının da dahil olduğu özel sektör sabit sermaye yatırımlarında 1988 yılında önemli bir gerileme 1989 yılında önemli bir yavaşlama sözkonusudur. Kamu sabit sermaye yatırımları her yıl aynı istikrarlı gelişmeyi göstermemekle beraber 1984-1987 döneminde ortalama olarak yılda yüzde 6.2 oranında artmıştır. 1988 yılında yüzde 15.0 ile artışını sürdüren kamu sabit sermaye yatırımları, 1989 yılında yüzde 10.2 oranında gerilemiştir. Gelir çarpanı (income multiplier) gözönünde bulundurulursa, 1989 yılında yaşanan

durgunluğun büyük çapta kamu sabit sermaye yatırımlarının istikrarsız seyrinden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 10.2 oranında azalması toplam gelir, özel sektör uyarılmış (induced) yatırımı ve özel tüketim üzerinde bir çarpan katsayısı oranında negatif etkiler yaratmıştır.

1984-1987 döneminde yılda ortalama olarak yüzde 6.4 oranında artan ve canlı bir talep oluşturan özel tüketim 1987 yılında yüzde 5.6'ya, 1988'de yüzde 4.3'e ve 1989 yılında yüzde 3.1'e gerilemiştir. Nüfus artışına çok yakın, kentsel nüfus artışının çok altında olan yüzde 3.1'lik özel tüketim artışı 1989 yılında kişi başına tüketimin artmadığını göstermektedir. 1984-1987 döneminde yılda ortalama yüzde 6.0 oranında artan kamu tüketimi 1987 yılında artışını yüzde 9.0 ile sürdürmüş, 1988 yılında artış yüzde 4.0'a gerilemiş ve 1989'da yüzde 0.3'e düşmüştür. Kamu sektöründe makro ekonomik dengesizlikler ve enflasyon sonu kamu sabit sermaye yatırımları 1989 yılında yüzde 10.2 oranında gerilemiş, kamu tüketimi yüzde 0.3 oranında artmış ve bu gelişmeler sonucunda kamu kesimi toplam talebi yüzde 6.5 oranında azalmıştır. Bu azalmanın çarpan etkileri 1988'de başlayan durgunluğun 1989 yılında derinleşmesine yol açmıştır.

1990 yılı hedefleri 1990 Yıllık Programında verilmiştir. Ekte ayrıntılı olarak incelenecek olan 1990 yılı hedeflerinin aşırı iyimser olduğunu vurgulamakta yarar vardır. Mukayeseli incelemeler toplam talebin yüzde 4.0 civarında toplam sabit sermaye yatırımının yüzde 7.2 özel yatırımın yüzde 3.7, toplam tüketimin yüzde 4.0, özel tüketimin yüzde 4.0, kamu tüketiminin yüzde 3.9 oranında artabileceğini göstermektedir. Özellikle sabit sermaye yatırımları için hedeflenen artışlar gerçekçi olmadığı gibi makro ekonomik dengeleri bozacak büyüklüktedir. 1990 Programı toplam yatırımların yüzde 10.9, sabit sermaye yatırımlarının yüzde 7.2, özel sabit sermaye yatırımlarının yüzde 8.2, kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 8.2, kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 6.0 oranında artmasını hedeflemektedir.

3) 1989 Yılında Hedefler ve Gerçekleşme Tahminleri

1989 yılında Türkiye ekonomisi büyüme hızı hedefinin çok altında kalmıştır. Reel GSMH DİE'ye göre yüzde 1.1, DPT'ye göre yüzde 1.8 oranında büyümüştür. Bu iki sonuca göre yüzde 5.0 olarak hedeflenen büyüme hızı DİE verilerine göre 3.9, DPT verilerine göre 3.2 puanlık gerileme göstermiştir.

Ekonomiye yüzde 4.8 oranında toplam kaynak artışı sağlanacağı hedeflenirken, kaynak artışının yüzde 1.0 ile sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır.

Toplam yatırımlarda yüzde 8.4 oranında önemli bir genişlemenin olacağı hedeflenmişken, yüzde 4.7 oranında bir gerileme ile karşılaşmıştır.

Sabit sermaye yatırımlarında hedeflenen yüzde 7.3'lük artış gerçekleşmemiş, yüzde 3.4 oranında bir gerileme olmuştur. Kamu sabit sermaye yatırımlarının yüzde 3.6 oranında artması hedeflenmişken, yüzde 10.2 oranında bir gerileme meydana gelmiştir. Özel sabit sermaye yatırımlarında hedeflenen yüzde 10.7 oranındaki artış yüzde 2.7 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonominin Genel Dengesi, 1989* (Reel % Değişim)

	Hedef	Gerçekleşme Tahmini
GSMH	5.0	1.8
Dış Açık	0.2	0.8
Toplam Kaynaklar	4.8	1.0
Toplam Yatırımlar	8.4	-4.7
Sabit Sermaye Yatırımları	7.3	-3.4
Kamu	3.6	-10.2
Özel	10.7	2.7
Stok Değişmesi	0.4	-0.3
Kamu	0.9	-0.1
Özel	-0.5	-0.2
Toplam Tüketim	3.5	2.8
Kamu Harcanabilir Geliri	15.1	-7.7
Kamu Tüketimi	3.1	0.3
Kamu Tasarrufu	29.4	-15.7
Kamu Yatırımı	11.8	-11.9
Kamu Tasarruf Yatırım Farkı	-20.8	2.8
Özel Harcanabilir Gelir	3.1	3.8
Özel Tüketim	3.6	3.1
Özel Tasarruf	1.4	6.3
Özel Yatırım	5.8	1.5
Özel Tasarruf Yatırım Farkı	-19.3	20.6
Özel Tasarruf Oranı	20.7	21.6
Toplam Yurtiçi Tasarruf	9.4	-1.1
Sabit Sermaye Yatırımı/GSMH	24.7	22.9
Yurtiçi Tasarruf/GSMH	25.9	25.4

*Hedefler 1989 Yıllık Programından, Gerçekleşme Tahminleri 1990 Yıllık Programından alınmıştır.

Kamu ve özel tüketimi içeren toplam tüketimin yüzde 3.5 artması hedeflenmişken, gerçekleşmede tüketim yüzde 2.8 oranında artmıştır.

Kamu harcanabilir gelirden hedeflenen yüzde 15.1'lik reel artışta yüzde 7.7'lik bir reel gerilemeye dönüşmüştür. Kamu tüketiminin yüzde 3.1 oranında artması hedeflenmişken, artış oranı yüzde 0.3'de kalmıştır. Artması hedeflenen kamu harcanabilir gelirin 1989 yılında azalması sonucu yüzde 29.4 oranında artması öngörülen kamu tasarrufları yüzde 15.7 oranında gerilemiştir. Kamu yatırımları ise 11.8 oranında artacağına, yüzde 11.9 oranında azalmıştır. Kamunun tasarruf yatırım açığı GSMH'nın yüzde 2.9'u olarak hedeflenmişken, ancak yüzde 2.3 olarak gerçekleşmiştir.

Özel harcanabilir gelirin yüzde 3.1 oranında, tüketim yüzde 3.6 oranında artması hedeflenmişken artışlar sırası ile yüzde 3.8 ve 3.1 olarak gerçekleşmiştir. Buna karşılık, özel tasarruflar yüzde 1.4 yerine, yüzde 6.3 oranında artmıştır. Özel yatırımın yüzde 5.8 oranında artması beklenirken, artış yüzde 1.5'te kalmıştır. Bu nedenle özel yatırımın özel harcanabilir gelire oranı yüzde 17.8 yerine yüzde 15.4 olarak gerçekleşmiştir. Ortalama tasarruf eğilimi ise yüzde 20.7 yerine yüzde 21.6 olarak gerçekleşmiştir.

Özel tasarrufların beklenenden daha hızlı artmasına rağmen, kamu tasarruflarındaki gerileme toplam yurtiçi tasarrufların yüzde 9.4 artması yerine yüzde 1.1 oranında azalmasına yol açmıştır. Yurtiçi tasarrufların GSMH'ya oranı yüzde 25.9 yerine yüzde 25.4 olarak gerçekleşmiştir.

Sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı ise yüzde 24.7 yerine yüzde 22.9 olarak gerçekleşmiştir.

Özel kesimin tasarruf fazlası GSMH'nın yüzde 2.4'ü yerine yüzde 5.2'si olarak gerçekleşmiştir. Özel kesimin yüzde 5.2'lik tasarruf fazlasının 2.3'lük kısmı kamu tasarruf açığını, 2.9'luk kısmı ise dış tasarruf açığını karşılamıştır.

4) Yatırımlar

Sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı, 1981-1983 döneminde yüzde 19.0'dan, 1984-1986 döneminde yüzde 21.0'e, 1987-1989 döneminde yüzde 23.4'e yükselmiştir. Yıllık veriler incelendiği takdirde, 1989 yılında sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranının 1988 yılında yüzde 24.1'den, yüzde 22.6'ya gerilediğini göstermektedir. Sabit sermaye yatırımları 1985 (GSMH'nın yüzde 17.9'undan yüzde 20.0'ye 2.1 yüzde puanı), 1986 (GSMH'nın yüzde 20.0'sinden yüzde 23.2'ye 3.2 yüzde puanı) ve 1987 (GSMH'nın yüzde 23.2'sinden yüzde 24.1'e 0.9 yüzde puanı) yıllarında sürekli artış göstermiştir. 1989 yılında ise sabit sermaye yatırımları GSMH'nın yüzde 24.1'inden yüzde 22.6'ya 1.5 yüzde puanı gerilemiştir.

Özel sektör sabit sermaye yatırımları 1983-1985 döneminde GSMH'nın yüzde 8.3'ünde sabit kaldıktan sonra 1986-1988 döneminde her yıl GSMH'nın 1.4 puanı kadar artarak GSMH'nın

**GSMH İÇİNDE SABİT SERMAYE
YATIRIMLARININ PAYI**

Yıl	GSMH*	Sabit Sermaye Yatırımları	% Pay
1978/80			20.5
1981/83			19.0
1984/86			21.0
1987/89			23.4
1978	1,290.7	280.0	21.7
1979	2,199.5	479.0	21.8
1980	4,435.1	864.0	19.5
1981	6,553.6	1,254.0	19.1
1982	8,735.0	1,664.0	19.0
1983	11,551.9	2,192.0	19.0
1984	18,374.8	3,285.7	17.9
1985	27,789.4	5,554.2	20.0
1986	39,309.6	9,114.5	23.2
1987	58,390.0	14,128.1	24.2
1988	100,154.3	24,165.9	24.1
1989**	168,968.0	38,202.0	22.6

* DİE Rakamları

** DİE GSMH 2. Tahmin

**SABİT SERMAYE YATIRIMLARI İÇİNDE
KAMU VE ÖZEL SEKTÖR PAYLARI
(Milyar TL)**

Yıl	Sabit Sermaye Yatırımı	Kamu		Özel	
		TL	(%)	TL	(%)
1973	54.4	25.1	46.1	29.3	53.9
1974	73.0	35.0	47.9	38.0	52.1
1975	106.7	53.8	50.4	52.9	49.6
1976	146.0	75.2	51.5	70.8	48.5
1977	195.0	108.0	55.4	87.0	44.6
1978	280.0	135.0	48.2	145.0	51.8
1979	479.0	238.0	49.7	241.0	50.3
1980	864.0	482.0	55.8	382.0	44.2
1981	1,254.0	780.0	62.2	474.0	37.8
1982	1,664.0	1,023.0	61.5	641.0	38.5
1983	2,192.0	1,226.1	55.9	965.9	44.1
1984	3,285.8	1,775.5	54.0	1,510.3	46.0
1985	5,554.2	3,228.5	58.1	2,325.7	41.9
1986	9,114.5	5,258.2	57.7	3,856.3	42.3
1987	14,128.1	7,557.5	53.5	6,570.6	46.5
1988	24,165.8	11,510.3	47.6	12,655.5	52.4
1989	38,202.0	17,014.3	44.5	21,187.7	55.5

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı

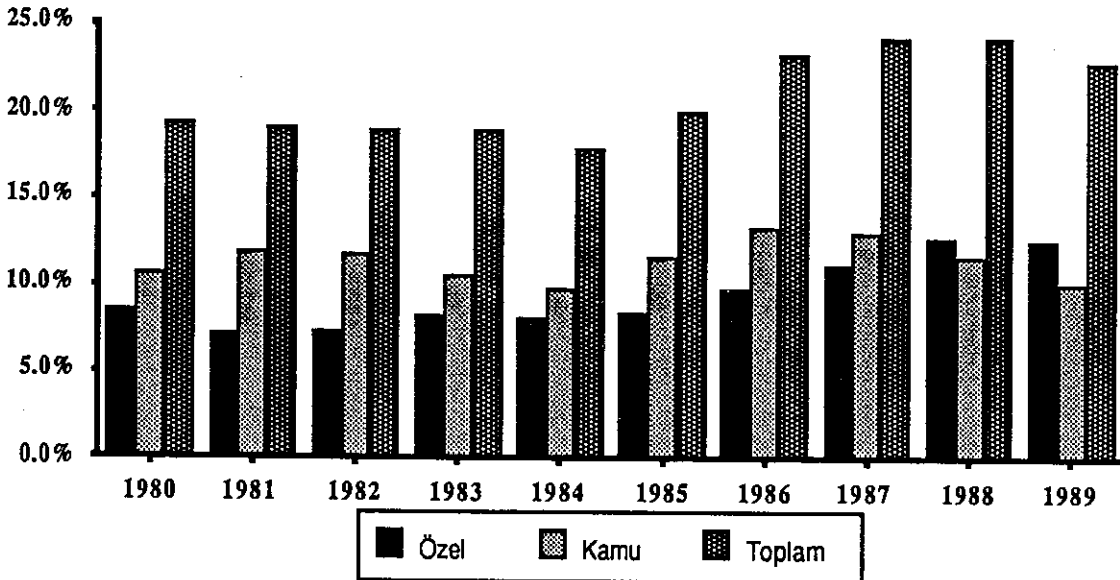
SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(GSMH'nın Oranı Olarak)

Yıl	Özel	Kamu	Toplam
1980	8.6	10.8	19.4
1981	7.2	11.9	19.1
1982	7.3	11.7	19.0
1983	8.3	10.6	18.9
1984	8.2	9.7	17.9
1985	8.4	11.6	20.0
1986	9.8	13.4	23.2
1987	11.2	13.0	24.2
1988	12.6	11.5	24.1
1989	12.5	10.1	22.6

sırasıyla yüzde 9.8'ine, yüzde 11.2'sine, yüzde 12.6'sına yükselmiştir. 1989 yılında özel sektör yatırım eğiliminde önemli bir yavaşlama olmuş, özel sektör sabit sermaye yatırımlarının GSMH içindeki payı yüzde 12.6'dan yüzde 12.5'e 0.1 yüzde puanı azalmıştır.

Kamu sektörü sabit sermaye yatırımları 1985 yılında 1.9 yüzde puanı kadar artarak GSMH'nın yüzde 9.7'sinden yüzde 11.6'sına, 1986 yılında 1.8 puan daha artarak yüzde 11.6'sından yüzde 13.4'üne yükseldikten sonra inişe geçmiş, 1988'de GSMH'nın yüzde 11.5'ine, 1989'da yüzde 10.1'ine gerilemiştir. Özel ve kamu yatırımlarının bu farklı eğilimleri sonucunda 1981 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 37.8'ine gerilemiş olan özel yatırımlar 1984 yılında yüzde 46.0'ya kadar yükseldikten sonra kamu yatırımlarındaki patlama sonucu 1985'te yüzde

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(GSMH'nın Oranı Olarak)

41.9'a gerilemiş, 1986'da yüzde 42.3'te kalmış, daha sonraki üç yılda süratle artarak 1989'da yüzde 55.5'e yükselmiştir. Kamu sabit sermaye yatırımları ise 1981 yılında yüzde 62.2 ile bir maksimuma ulaştıktan sonra 1989 yılında toplam sabit sermaye yatırımlarının yüzde 44.5'ine kadar gerilemiştir.

ÖZEL SEKTÖR KONUT YATIRIMLARI
(Milyar TL)

Yıl	Konut Yatırımları	GSMH	GSMH'nin Yüzdesi
1972	7.1	240.8	2.9
1973	9.4	309.8	3.0
1974	11.6	427.1	2.7
1975	17.8	535.8	3.3
1976	21.3	675.0	3.2
1977	29.4	872.9	3.4
1978	67.7	1,290.7	5.2
1979	134.5	2,199.5	6.1
1980	186.8	4,435.1	4.2
1981	145.3	6,553.9	2.2
1982	195.3	8,735.1	2.2
1983	262.5	11,551.9	2.3
1984	427.2	18,375.0	2.3
1985	712.1	27,789.4	2.6
1986	1,355.5	39,309.6	3.4
1987	2,857.0	58,390.0	4.9
1988	6,140.6	100,154.3	6.1
1989	11,031.1	168,968.0	6.5

Özel sektör konut yatırımları 1970'li yıllarda GSMH'nin yüzde 3.2'si etrafında gelişirken, 1980 sonrasında 1981-1984 döneminde yüzde 2.25'te sabit kalmış, hükümetin konut yatırımlarına sağladığı teşviklerle 1985'te yüzde 2.6'ya, 1986'da yüzde 3.4'e, 1987'de yüzde 4.9'a, 1988'de yüzde 6.1'e 1989'da GSMH'nin yüzde 6.5'ine ulaşmıştır. Özel sektör konut dışı yatırımları ise 1983-1985 döneminde GSMH'nin yüzde 5.9'u etrafında belirlenirken, 1986-1988 döneminde yüzde 6.4 etrafında sabit kalmıştır. 1989 yılında ise yüzde 6.0'a gerilemiştir. Konut yatırımlarını, özel sektörün kamu sektörünün büyük çapta desteğiyle gerçekleştirdiği bir alt yapı yatırımı olarak tanımlarsak özel sektörün konut dışı yatırım eğiliminin 1983-1989 döneminin yedi yılında belirgin bir yükselme göstermemesi

yakın gelecekteki büyüme, istihdam fiyat istikrarı, ihracat hedeflerinin gerçekleşmesi bakımından endişe vericidir.

Kamu sabit sermaye yatırımları enerji ve ulaştırma-haberleşme sektöründe yoğunlaşmakta, tarım, madencilik, imalat sanayinde azalmakta, hizmet sektörlerinde paylarını muhafaza etmektedir. Tarım, madencilik ve imalat sanayiine yapılan yatırımların payı 1988 yılında yüzde 19.4'ten 1989 yılında yüzde 18.5'e gerilerken, enerji, ulaştırma-haberleşme sektörlerine yapılan yatırımların payı yüzde 56.5'ten yüzde 57.2'ye yükselmiştir. Turizm, konut, eğitim, sağlık ve diğer sektörlerde yapılan yatırımların payı ise yüzde 24.1'den yüzde 24.3'e sınırlı bir artış göstermiştir.

Özel sektör sabit sermaye yatırımları ise 1989 yılında tarımda yüzde 5.4'ten yüzde 3.9'a, imalat sanayiinde yüzde 23.5'ten yüzde 20.7'ye, enerjide yüzde 1.4'ten yüzde 1.0'e, ulaştırma-haberleşmede yüzde 10.6'dan yüzde 9.5'e gerilerken, madencilikte yüzde 1.4'te diğer, diğer yatırımlarda yüzde 3.6'da sabit kalmış, turizmde yüzde 4.8'den yüzde 6.6'ya, konut yatırımlarında yüzde 48.5'ten yüzde 52.1'e, eğitimde ve sağlıkta yüzde 0.4'ten yüzde 0.6'ya yükselmiştir.

SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(Yüzde Dağılımı)

Sektörler	1989			1988		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
Tarım	9.5	3.9	6.4	9.1	5.4	7.1
Madencilik	3.6	1.4	2.4	4.4	1.4	2.9
İmalat	5.4	20.7	14.0	5.9	23.5	15.1
Enerji	28.0	1.0	13.0	26.8	1.4	13.5
Ulaştırma-Haberleşme	29.2	9.5	18.3	29.7	10.6	19.7
Turizm	1.5	6.6	4.3	1.6	4.8	3.3
Konut	2.1	52.1	29.8	1.8	48.5	26.3
Eğitim	6.6	0.6	3.2	5.7	0.4	2.9
Sağlık	2.2	0.6	1.3	1.8	0.4	1.1
Diğer	11.9	3.6	7.3	13.2	3.6	8.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Kamu ve özel sektörlerdeki bu eğilimlerin sonucu toplam sabit sermaye yatırımlarının sektörel dağılımı şu şekilde değişmiştir: tarımda toplam sabit sermaye yatırımlarının payı yüzde 7.1'den yüzde 6.4'e, madencilikte yüzde 2.9'dan yüzde 2.4'e, imalat sanayiinde yüzde 15.1'den yüzde 14.0'a, enerjide yüzde 13.5'ten yüzde 13.0'a, ulaştırma-haberleşmede yüzde 19.7'den yüzde 18.3'e, diğer yatırımlarda yüzde 8.1'den yüzde 7.3'e gerilerken, turizmde yüzde 3.3'ten yüzde 4.3'e, konut yatırımlarında yüzde 26.3'ten yüzde 29.8'e, eğitimde yüzde 2.9'dan yüzde 3.2'ye, sağlıkta yüzde 1.1'den yüzde 1.3'e yükselmiştir.

1989 toplam sabit sermaye yatırımlarını 1988 fiyatlarıyla incelediğimiz zaman altı sektörde yatırımların gerilediği, dört sektörde arttığı görülmektedir.

Tarımda yatırımlar yüzde 14.4, madencilikte yüzde 19.4, imalat sanayiinde yüzde 7.2, enerjide yüzde 7.0, ulaştırma-haberleşmede yüzde 9.8 ve diğer yatırımlarda yüzde 15.4 gerilerken, turizmde yüzde 24.9, konut yatırımlarında yüzde 8.7, eğitimde yüzde 4.7 ve sağlıkta yüzde 20.3 oranında artmıştır.

Son beş yıllık dönem zarfında sabit sermaye yatırımları her yıl gerileyen iki sektör madencilik ve imalat sanayiidir. Madencilikte sabit sermaye yatırımları yüzde 24.8, yüzde 35.4, yüzde 3.7 ve yüzde 19.4 gerilerken, imalat sanayiinde 1986 yılında yatırım artışı olmamış ve daha sonraki senelerde yatırımlar yüzde 16.2, yüzde 5.6 ve yüzde 7.2 oranlarında gerilemiştir.

Bu sürekli gerilemeler sonucunda madencilik yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı 1985'te yüzde 7.0'den 1989'da 2.4'e, imalat sanayii yatırımlarının payı ise yüzde 22.0'den 14.5'e gerilemiştir.

İMALAT SANAYİ ALT SEKTÖRLERİ İTİBARI İLE, 1989 YILININ İLK VE İKİNCİ ÜÇ AYINDA, 1988 YILININ AYNI DÖNEMLERİNE GÖRE CARİ VE SABİT FİYATLARLA ÜRETİMDEKİ ARTIŞLAR VE ZİMİNİ FİYAT DEFLATÖRÜ

İmalat Sanayii Grupları	I. Üç Ay			II. Üç Ay			1989 İlk Altı Ay Ortalaması		
	Cari Artış	Sabit Artış	Zimmi Fiy. Def.	Cari Artış	Sabit Artış	Zimmi Fiy. Def.	Cari Artış	Sabit Artış	Zimmi Fiy. Def.
Gıda, İçki ve Tütün	69.7	2.5	165.2	72.1	10.3	156.0	71.0	6.7	160.2
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	32.4	-14.2	154.3	43.2	-5.5	151.5	38.1	-9.6	152.8
Orman Ürünleri	52.0	-13.7	176.2	59.1	1.1	157.4	55.8	-5.7	165.2
Kağıt ve Basım Sanayii	65.0	-12.2	187.9	76.1	-5.4	186.2	70.8	-8.7	187.0
Kimya, Petrol Ürünleri ve Plastik	66.7	-6.0	177.4	83.4	6.7	172.0	70.1	0.9	174.6
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	70.6	5.0	162.4	81.0	5.7	171.2	75.5	5.4	166.6
Metal Ana Sanayii	90.4	-3.6	197.5	122.4	20.6	184.4	107.1	9.0	189.9
Metal Eşya, Mak. Tech., Taşıt Araç	26.4	-28.5	176.9	53.5	-13.0	176.3	40.2	-20.6	176.6
Metal Eşya	46.9	-15.2	173.2	82.3	-2.3	186.5	64.3	-8.8	180.8
Makinalar (elektiksiz)	34.9	-28.3	188.3	48.8	-13.2	171.5	42.5	-20.1	178.3
Elektrikli Makinalar	2.7	-39.5	169.6	45.8	-16.2	174.0	22.5	-28.8	172.0
Otomotiv Endüstrisi	32.1	-25.0	176.2	52.1	-14.3	177.4	42.6	-19.4	176.9
Diğer İmalat Sanayii	36.0	-9.8	150.8	145.0	35.8	180.3	102.8	18.2	171.6
İmalat Sanayii	51.2	-13.7	175.1	71.0	0.0	171.1	61.3	-6.7	172.9

Kaynak : İstanbul Sanayi Odası

SEKTÖRLER İTİBARIYLA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (ÖZEL)
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989(1)
Tarım	178.7	209.8	257.2	444.6	680.9	826.4
Madencilik	18.8	33.3	51.4	99.5	179.1	287.7
İmalat	510.6	766.5	1,271.4	1,721.7	2,974.6	4,411.2
Enerji	10.6	13.6	48.0	63.2	173.7	217.1
Ulaştırma-Haberleşme	270.7	415.3	560.1	831.5	1,341.8	2,011.1
Turizm	19.6	51.0	115.0	244.3	607.8	1,388.6
Konut	427.2	712.1	1,355.5	2,857.0	6,140.6	11,031.1
Eğitim	3.0	8.7	16.4	29.6	54.7	125.5
Sağlık	3.3	11.4	23.4	37.7	55.9	130.4
Diğer	67.7	104.0	157.9	241.6	446.6	758.6
Toplam	1,510.2	2,325.7	3,856.3	6,570.7	12,655.7	21,187.7

SEKTÖRLER İTİBARIYLA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (KAMU)
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989(1)
Tarım	170.6	208.3	341.9	685.2	1,046.2	1,627.1
Madencilik	161.1	310.7	349.2	299.5	510.4	618.3
İmalat	248.8	407.9	514.3	475.4	677.9	918.0
Enerji	427.1	728.0	1,252.2	1,839.1	3,080.0	4,760.2
Ulaştırma-Haberleşme	448.5	932.6	1,641.1	2,472.2	3,420.7	4,967.6
Turizm	15.8	38.1	95.4	134.2	180.6	253.3
Konut	47.1	86.5	74.4	97.4	208.2	357.3
Eğitim	67.5	123.4	202.9	346.0	653.7	1,114.8
Sağlık	26.8	35.0	67.3	106.8	204.7	375.2
Diğer	162.2	358.0	719.6	1,101.7	1,527.8	2,022.3
Toplam	1,775.5	3,228.5	5,258.3	7,557.5	11,510.2	17,014.1

SEKTÖRLER İTİBARIYLA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI (TOPLAM)
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989(1)
Tarım	349.3	418.1	599.1	1,129.8	1,727.1	2,453.5
Madencilik	179.9	344.0	400.6	399.0	689.5	906.0
İmalat	759.4	1,174.4	1,785.7	2,197.1	3,652.5	5,329.2
Enerji	437.7	741.6	1,300.2	1,902.3	3,253.7	4,977.3
Ulaştırma-Haberleşme	719.2	1,347.9	2,201.2	3,303.7	4,762.5	6,978.7
Turizm	35.4	89.1	210.4	378.5	788.4	1,641.9
Konut	474.3	798.6	1,429.9	2,954.4	6,348.8	11,388.4
Eğitim	70.5	132.1	219.3	375.6	708.4	1,240.3
Sağlık	30.1	46.4	90.7	144.5	260.6	505.6
Diğer	229.9	462.0	877.5	1,343.3	1,974.4	2,780.9
Toplam	3,285.7	5,554.1	9,114.6	14,128.2	24,165.9	38,201.8

(1) Gerçekleşme Tahmini

Kaynak: DPT

Yatırımların sektörel dağılımı plan dönemleri itibariyle incelendiğinde; kaynakların prodüktif yatırımlar ve alt yapı yatırımları arasındaki dağılımının 1963-1983 yılları arasında aşırı bir sapma göstermediği, prodüktif yatırımların -tarım, madencilik, imalat sanayi ve turizm- yüzde 42.7 civarında, altyapı yatırımlarının ise yüzde 57.3 civarında çok az değiştiği gözlenmektedir. 1985-1989 döneminde bu oranlardan büyük çapta sapılmış, altyapıya verilen ağırlık sonucu bu tip yatırımların payı IV. Plan döneminde yüzde 58.4'ten yüzde 68.5'e yükselmiş, prodüktif yatırımların payı da yüzde 41.6'dan yüzde 31.4'e düşmüştür. 1989 yılında altyapı yatırımları daha da artmış, prodüktif yatırımlar maksimuma ulaştıkları 1973-1977 döneminde yüzde 44.7'den veya 1963-1983 ortalaması olan yüzde 42.7'den yüzde 27.1'e gerilemiştir. Buna karşılık 1973-1977 döneminde yüzde 55.3 ile bir minimuma, 1963-1983 döneminde yüzde 57.3'e gerilemiş olan alt-yapı yatırımları 1989'da yüzde 72.9'a yükselmiştir.

VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda altyapı yatırımlarındaki önceliklerin azaltıldığı ve prodüktif yatırımlara ağırlık verildiği anlaşılmaktadır. Ancak çok geç kalındığı gibi, hedeflerdeki değişiklik bozulan dengelerin düzeltilmesi için yetersiz kalmaktadır.

YATIRIMLARIN PLAN DÖNEMLERİNDEKİ SEKTÖREL DAĞILIMI

	I 63-67	II 68-72	III 73-77	IV 79-83	V 85-89	1989	VI 90-94
Enerji	6.5	9.0	7.4	15.3	13.4	13.0	10.9
Ulaştırma - Haberleşme	15.6	16.0	20.6	18.0	22.0	18.3	19.2
Toplam	22.1	25.0	28.0	33.2	35.4	31.3	30.1
Konut	22.4	20.1	16.9	15.8	20.8	29.8	21.6
Toplam	44.5	45.1	44.9	49.0	56.2	61.1	51.7
Eğitim - Sağlık	8.4	6.2	4.4	3.4	3.8	4.5	5.1
Toplam	52.9	51.3	49.3	52.4	60.0	65.6	56.8
Diğer Hizmetler	5.9	5.4	6.0	6.0	8.6	7.3	7.5
Toplam	58.8	56.7	55.3	58.4	68.6	72.9	64.3
Tarım-Maden.-İmalat-Turizm	41.2	43.3	44.7	41.6	31.4	27.1	35.7
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

V. Plan döneminde yüzde 68.6'ya ve 1989'da yüzde 72.9'a yükselmiş olan altyapı yatırımları 1990-1994 döneminde yüzde 64.2'ye inerken, prodüktif yatırımlar da 1985-1989 döneminde yüzde 31.4'ten ve 1989'da yüzde 27.1'e inmiş, VI. Plan döneminde ise yüzde 35.7'ye yükselmiştir.

Enerji Yatırımları: 1963-1977 döneminde düşük düzeyde tutulan altyapı yatırımları 1979-1983 döneminde yüzde 15.3, 1985-1989 döneminde yüzde 13.4, 1989'da ise yüzde 13.0 olmuştur. 1990-1994 döneminde yüzde 10.9'da tutulması hedeflenmiştir.

Ulaştırma - Haberleşme Yatırımları: 1985-1989 döneminde yüzde 22.0 ile bir maksimuma ulaşmış olan ulaştırma-haberleşme yatırımları 1989'da yüzde 18.3 olarak gerçekleşmiştir. 1990-1994 döneminde yüzde 19.2 olarak hedeflenmiştir. Ancak yüzde 18.1 gerçekçi bir hedef sayılmalıdır.

1963-1977 yılları arasındayüzde 22.0'den yüzde 28.0'e yükselen enerji-ulaştırma-haberleşme altyapı yatırımlarının toplamı 1985-1989'da yüzde 35.4 ile yüksek bir seviyeye ulaşmıştır. 1989'da toplam yatırımlar içindeki payları yüzde 31.3 olarak belirlenmiştir. Yüzde 10.9'u enerji, yüzde 18.1'i ulaştırma ve haberleşme olmak üzere, ikisinin toplamının yüzde 29.0 olması gerçekçi bir hedef sayılmalıdır.

Konut Yatırımları:1963-1983 döneminde yüzde 22.4'ten yüzde 15.8'e gerilemiş olan konut altyapı yatırımlarının payının 1985-1989'da yüzde 20.8'e, 1989'da yüzde 29.8'e yükseldikten sonra 1990-1994 döneminde biraz daha yükselerek yüzde 21.5'e ulaşması hedeflenmiştir. Başlatılan inşaatın tamamlanmasıyla yetinilmesi ve 1990-1994 toplam yatırımlarının yüzde 18.0'ını aşmaması uygun olacaktır.

Eğitim, Sağlık ve diğer hizmetlerin payı 1985-1989 döneminde yüzde 12.4 olmuştur. 1990-1994'te yüzde 12.8'e yükseltilmesi hedeflenmişse de bu oranın yüzde 13.0 olarak belirlenmesi daha gerçekçidir.

Tarım, madencilik, imalat, turizm yatırımları dışındaki altyapı yatırımları 1979-1983'te yüzde 58.4'ten 1985-1989'da yüzde 68.6'ya, hatta 1989'da yüzde 72.9'a yükselmiştir. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı altyapı yatırımlarını 1990-1994 döneminde yüzde 64.3'e indirmeyi hedeflemiştir. Yukarıdaki ayrıntılara göre, yüzde 60.0 daha gerçekçi bir altyapı yatırım sayılmalıdır.

Prodüktif yatırımların 1963-1989 arasındaki seyri: 1963-1967 döneminde toplam yatırımların yüzde 41.2'sini oluşturan tarım-madencilik-imalat-turizm yatırımları tedricen artarak 1968-1972'de yüzde 43.3'e, 1973-1977'de yüzde 44.7'ye yükseldikten sonra, 1979-1983 döneminde yüzde 41.6'ya gerilemiştir. 1985-1989 döneminde ise 10 puanlık bir heyelan sonucu tarihi bir minimuma, yüzde 31.4'e gerilemiştir. 1989 yılında prodüktif yatırımların payı yüzde 27.0 olmuştur. 1990-1994 döneminde prodüktif yatırımların yüzde 35.8'e yükselmesi hedeflenmiştir. Gerçekleşmesi güç bir hedef olmasına rağmen kaynakların dağılımı bakımından yetersizdir. Asgari yüzde 40.0 olması hedeflenmelidir. 1963-1983 döneminde prodüktif yatırımların ortalama payı yüzde 42.7 olarak belirlenmiştir.

İnşaat Faaliyetleri

İnşaat faaliyetlerinde olağanüstü bir canlanma görüldüğü 1986 yılında inşaat ruhsatnamelerinin temsil ettiği yüzölçüm yüzde 49.3 oranında artmıştır. 1987'de inşaat eğilimi yüzde 27.5'e gerilemiş, 1988'de ise yüzde 4.3 oranında bir azalma meydana gelmiştir. 1989 yılının ilk dokuz aylık döneminde ise inşaat ruhsatnamelerinin temsil ettiği yüzölçüm geçen senenin aynı dönemine göre yüzde 6.1 oranında bir azalma göstermiştir. Aynı dönemde, birim değeri geçen seneye göre yüzde 50.3 artmıştır.

İNŞAAT RUHSATNAMELERİ VE YAPI KULLANMA İZİN BELGELERİ

	Kümülatif		Değişme Oranı (%)
	Ocak/Eylül 1988	Ocak/Eylül 1989	
İnşaat Ruhsatnameleri			
Sayı	101,021	102,453	1.4
Yüzölçümü (Bin m2)	51,223	48,124	-6.1
Değer (Milyon TL)	8,828,038	12,465,816	41.2
Birim Değ. (m2/TL)	172,345	259,035	50.3
Yapı Kullanma İzin Belgeleri			
Sayı	59,214	66,495	12.3
Yüzölçümü (Bin m2)	19,883	24,613	23.8
Değer (Milyon TL)	3,384,224	6,251,049	84.7
Birim Değ. (m2/TL)	170,207	253,973	49.2

Kaynak : DİE

Yapı kullanma için kağıtlarının temsil ettiği yüzölçümü 1979-1985 döneminde 15.5 milyon m2 etrafında sabit kaldıktan sonra 1986'da yüzde 43.9, 1987'de yüzde 18.3 ve 1988'de yüzde 9.0 oranında artmıştır. 1989 yılının ilk dokuz ayında yüzde 23.8 oranında bir artış gözlenmektedir. Birim değeri ise geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 49.2 artmıştır.

Yatırım Teşvik Belgeleri

1989 yılının ilk onbir ayında DPT Teşvik Uygulama Başkanlığı tarafından yayınlanan veriler, bu dönemde 2790 adet projeye teşvik belgesi verildiğini ve bunların toplam yatırım tutarının 16 trilyon 621 milyar 829 milyar TL'sini bulduğunu göstermektedir. Projelerin yatırım tutarında 1988 yılında yüzde 70.6 oranında artış olmuştur. 1989 yılında artış oranının yüzde 30.0'ları aşmayacağı tahmin edilmektedir. GSMH'nın oranı olarak projelerin yatırım tutarının 1988'de yüzde 11.6'dan 1989 yılında yüzde 9.2'ye gerileyeceği tahmin edilmektedir.

YENİ İNŞAAT
(İnşaat Ruhsatnameleri)

Yıl	Milyon TL	Yüzölçüm (000 m2)	Zincirleme Endeks	Birim Değeri (m2/TL)	Zincirleme Endeks
1969	6,987.3	17,158.7		388	
1970	8,120.2	19,741.7	115.05	411	105.93
1971	7,171.4	16,909.5	85.65	424	103.16
1972	8,686.4	19,230.9	113.73	452	106.60
1973	13,351.1	24,485.0	127.32	545	120.58
1974	15,136.0	20,347.6	83.10	744	136.51
1975	23,669.1	23,337.5	114.69	1,014	136.29
1976	32,682.9	29,618.7	126.91	1,103	108.78
1977	40,339.0	28,972.6	97.82	1,392	126.20
1978	92,729.1	32,237.3	111.27	2,876	206.61
1979	76,700.8	34,080.0	105.72	2,251	78.27
1980	249,539.0	28,422.4	83.40	8,780	390.05
1981	209,336.5	19,884.3	69.96	10,528	119.91
1982	288,052.0	21,728.7	109.28	13,257	125.92
1983	485,336.4	25,554.9	117.61	18,992	143.26
1984	7,999,095.0	28,888.0	113.04	27,661	145.65
1985	1,615,191.0	37,251.0	128.95	43,360	156.75
1986	3,881,419.0	55,624.0	149.32	69,780	160.93
1987	6,668,935.6	70,912.1	127.48	94,045	134.77
1988	12,174,500.0	67,861.3	95.70	179,403	190.76
1989*	12,465,816.0	48,123.7	70.91	259,037	144.39

YENİ İNŞAAT
(Yapı Kullanma İzin Kağıtları)

Yıl	Milyon TL	Yüzölçüm (000 m2)	Zincirleme Endeks	Birim Değeri (m2/TL)	Zincirleme Endeks
1969	2,782.6	8,023.3		347	
1970	3,004.6	8,092.8	100.87	371	106.92
1971	3,308.3	8,068.7	99.70	410	110.51
1972	4,247.8	9,676.3	119.92	439	107.07
1973	5,598.1	10,879.8	112.44	515	117.31
1974	7,318.1	9,808.3	90.15	746	144.85
1975	11,648.0	11,551.4	117.77	1,008	135.12
1976	13,306.2	12,273.6	106.25	1,084	107.54
1977	18,818.6	14,158.6	115.36	1,329	122.60
1978	44,643.2	14,934.1	105.48	2,989	224.91
1979	80,261.5	15,635.9	104.70	5,133	171.73
1980	145,303.5	17,835.1	114.07	8,147	158.72
1981	166,449.9	15,469.9	86.74	10,760	132.07
1982	210,283.6	15,945.1	103.07	13,188	122.57
1983	297,300.0	15,931.0	99.91	18,662	141.51
1984	445,820.0	15,882.0	99.69	28,071	150.42
1985	675,054.0	15,489.0	97.53	43,583	155.26
1986	1,524,261.0	22,295.0	143.94	68,368	156.87
1987	2,421,119.3	26,385.6	118.35	91,759	134.21
1988	5,131,898.3	28,777.4	109.06	178,331	194.35
1989*	6,251,049.0	24,612.6	85.53	253,978	142.42

* Ocak-Eylül

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü

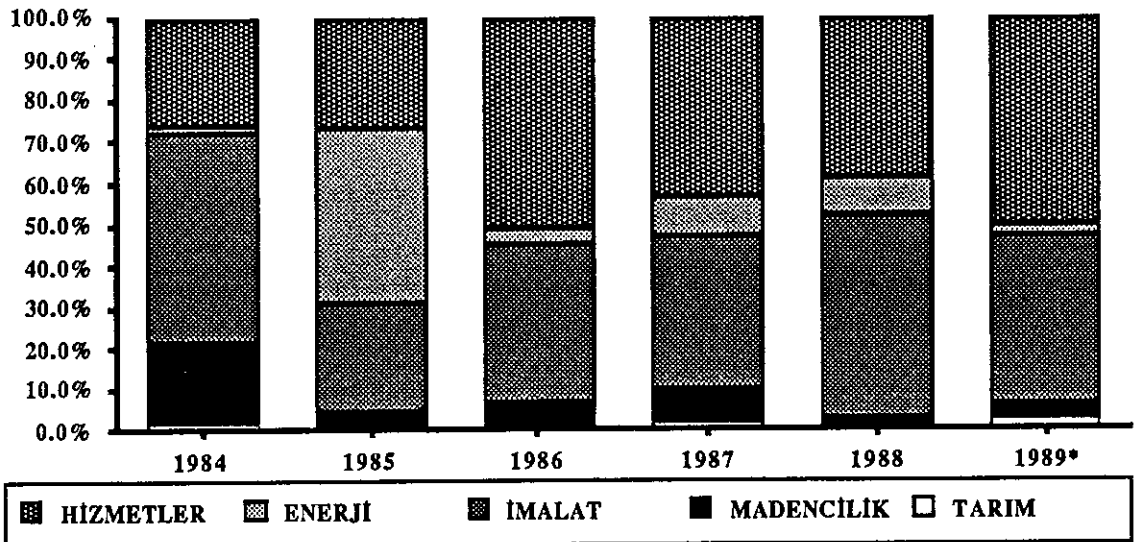
YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI (%)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989*
Tarım	2.0	1.1	0.7	2.3	1.1	2.4
Madencilik	19.4	3.9	5.9	7.6	2.0	2.8
İmalat	50.5	26.0	38.7	37.5	49.2	46.2
Enerji	2.3	42.8	4.0	9.4	9.3	2.2
Hizmetler	25.8	26.2	50.7	43.2	38.4	46.4
Ulaştırma	10.7	20.6	30.2	19.0	17.2	16.5
Turizm	7.7	3.5	6.0	12.2	16.8	16.8
Ticaret	0.8	0.8	1.3	3.9	0.7	3.7
İhracat	4.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Diğer	2.1	1.3	13.2	8.1	3.7	9.4
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Ocak-Kasım 1989

Ocak-Kasım döneminde teşviğe bağlanan yatırımların yüzde 19.4'ünü oluşturan 3 trilyon 223 milyar liralık kısmı dokuma ve giyim sektörüne, yüzde 16.8'ini oluşturan 2 trilyon 797 milyar liralık kısmı turizm sektörüne yönelik olmuştur. Bu iki sektörü 2 trilyon 737.8 milyar TL ile (yüzde 16.5) ulaştırma, 1 trilyon 574.6 milyar TL ile (yüzde 9.5) taşıt araçları ve 1 trilyon 558 milyar TL ile (yüzde 9.4) diğer hizmetler, 892.4 milyar TL (yüzde 5.4) gıda ve içki, 619.6 milyar TL (yüzde 3.7) ticaret, 404.6 milyar TL (yüzde 2.4) tarım ve 364.5 milyar TL ile enerji sektörü izlemektedir. Proje başına 5 milyar 957.6 milyon yatırım isabet etmektedir. Tarımda ortalama proje tutarı 1.2 milyar TL, madencilikte 4.0 milyar TL, imalat sanayiinde 5.6 milyar TL, enerjide 33.1 milyar TL ve hizmetlerde 8.0 milyar TL'dir.

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI

* Ocak-Kasım 1989

**1989 YILI OCAK-KASIM AYLARINDA VERİLEN YATIRIM TEŞVİK
BELGELERİNİN SEKTÖREL DAĞILIMI**

	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (Milyon TL)	İşletme Sermayesi (Milyon TL)	Döviz Gereği (000 \$)	İstihdam
TARIM	329	404,565	56,606	36,542	5,256
- Bitkisel Üretim	11	79,750	9,736	14,997	721
- Hayvancılık	309	314,533	45,130	20,942	4,380
- Su Ürünleri	7	7,787	780	603	110
- Ormancılık	2	2,495	960	0	45
MADENCİLİK	117	473,478	15,728	92,860	6,734
İMALAT	1,367	7,666,554	286,128	1,414,145	116,673
- Gıda ve İçki	249	892,416	55,937	109,492	10,126
- Dokuma ve Giyim	426	3,223,263	121,061	753,666	41,979
- Orman Ürünleri	59	85,882	8,853	6,295	2,361
- Kağıt	13	64,635	6,130	13,079	1,515
- Deri ve Kösele	27	134,217	4,905	23,978	2,125
- Lastik	68	131,269	7,683	16,704	1,835
- Kimya	49	261,913	10,869	46,098	2,212
- Cam	16	51,292	727	9,371	5,497
- Demir-Çelik	28	315,671	16,505	68,153	16,731
- Demir Dışı Metaller	13	44,542	1,614	9,547	6,521
- Taşıt Araçları	120	1,574,600	8,537	220,646	7,769
- Madeni Eşya	46	135,107	6,244	22,460	3,564
- Mesl.bil.Ölç.Opt.Do.	19	54,087	4,520	9,614	532
- Makina İmalat	47	96,629	4,785	10,560	2,285
- Elektrik Makinaları	27	92,364	5,781	14,037	1,248
- Elektronik	15	42,600	3,000	8,847	612
- Çimento	28	148,647	4,031	18,361	1,649
- Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	59	143,995	6,955	15,938	5,741
- Seramik	5	47,759	1,776	8,128	450
- Diğerleri	53	125,666	6,215	29,171	1,921
ENERJİ	11	364,456	135	107,090	108
HİZMETLER	966	7,712,776	165,253	1,136,257	53,297
- Ulaştırma	174	2,737,824	77,152	579,125	11,497
- Turizm	506	2,797,169	61,942	212,179	28,982
- Ticaret	118	619,615	16,593	64,975	3,959
- Diğerleri	168	1,558,168	9,566	279,978	8,859
TOPLAM	2,790	16,621,829	523,850	2,786,894	182,068

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı

1984-1989 döneminde yatırım teşvik belgeleri sektörel dağılımı önemli sapmalar göstermiştir. Ana sektörler itibariyle değişiklikleri şu şekilde özetleyebiliriz:

- 1989 yılında tarım ve madencilğe ilgi artmaya başlamıştır.
- İmalat sanayiine 1985-1987 döneminde azalan ilgi 1988 yılında tekrar artmıştır.

- Hizmetler sektörüne 1986 yılında toplam yatırımın yüzde 50.7'sini çekecek kadar artan yatırım eğilimi 1989 yılında yüzde 46.4 ile tekrarlanmış gözükmektedir. 1986'daki patlama ulaştırma ve diğer hizmetlerden kaynaklanmakta idi. 1989'daki patlama ticaret ve diğer hizmetlerden kaynaklanmıştır. Ulaştırma ise 1989'da gerileme gözlemlenmektedir.

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN MAHİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI (%)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989*
Komple Yeni Yatırımlar	65.0	81.1	72.4	63.9	74.4	77.6
Tevsi	16.9	8.2	15.3	9.1	11.9	8.6
Tamamlama	4.0	0.8	1.9	0.6	1.5	1.2
Modernizasyon	2.4	4.2	4.5	20.6	0.7	8.1
Darboğaz Giderme	3.3	0.9	2.1	1.5	0.3	1.1
Yenileme	5.5	1.3	1.0	3.0	2.1	1.0
Kalite Düzeltme	2.1	1.2	1.6	0.4	7.4	0.1
Entegrasyon	0.8	2.3	1.2	0.8	1.6	2.2
Finansal Kiralama	0.0	0.0	0.0	0.1	0.1	0.0
Nakil	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1
Restorasyon	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Ocak-Kasım 1989

Komple yeni yatırımların payı son üç yılda artmaya devam etmiştir. Tevsi yatırımlardaki 1984 ve 1986 yıllarındaki patlama yerini daha sınırlı bir eğilime bırakmıştır. Modernizasyon yatırımlarının payında 1989 yılında büyük artış, kalite düzeltme yatırımlarının payında ise büyük düşüş olurken diğer yatırımlarda önemli bir değişiklik olmamıştır.

1989 OCAK-KASIM AYLARINDA VERİLEN YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN MAHİYETLERİNE GÖRE DAĞILIMI

	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (Milyon TL)	İşletme Sermayesi (Milyon TL)	Döviz Gereği (000 \$)	İstihdam
Komple Yeni Yatırımlar	2,071	12,900,729	399,884	1,972,490	102,583
Tevsi	247	1,423,060	51,217	310,443	19,599
Tamamlama	58	201,326	5,236	35,197	4,500
Modernizasyon	265	1,339,413	41,269	306,227	30,925
Darboğaz Giderme	41	181,097	6,897	38,044	1,910
Yenileme	38	162,632	2,206	34,592	18,804
Kalite Düzeltme	10	24,032	1,368	6,083	1,039
Entegrasyon	52	371,119	15,099	80,563	2,399
Finansal Kiralama	3	5,988	0	2,080	0
Nakil	4	10,333	580	1,029	274
Restorasyon	1	2,100	94	146	35
Toplam	2,790	16,621,829	523,850	2,786,894	182,068

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı

YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI (%)

	1984	1985	1986	1987	1988	1989*
Marmara Bölgesi	46.2	35.6	39.9	28.6	43.1	39.7
İç Anadolu Bölgesi	11.3	16.7	25.9	8.2	11.5	8.7
Ege Bölgesi	19.2	27.4	8.1	14.8	14.5	11.3
Akdeniz bölgesi	8.3	7.5	9.8	11.6	10.5	10.7
Karadeniz Bölgesi	5.8	4.2	6.6	4.3	3.7	4.1
Doğu Anadolu Bölgesi	3.8	1.4	3.1	1.4	2.6	3.9
G.Doğu Anadolu Bölgesi	5.4	7.2	6.6	5.4	11.7	8.6
Bölgesi Belirsiz	0.0	0.0	0.0	25.7	2.4	13.0
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

* Ocak-Kasım 1989

1989 yılının ilk onbir ayındaki yatırım teşvik belgelerinin bölgesel dağılımı incelendiğinde; Marmara (1988'de yüzde 43.1'den 1989'da yüzde 39.7'ye), İç Anadolu (yüzde 11.5'den yüzde 8.7'ye), Ege (yüzde 14.5'den yüzde 11.3'e) ve G.Doğu Anadolu (yüzde 11.7'den yüzde 8.6'ya) bölgelerinde azalma; Akdeniz (yüzde 10.5'den yüzde 10.7'ye), Karadeniz (yüzde 3.7'den yüzde 4.1'e) ve Doğu Anadolu (yüzde 2.6'dan yüzde 3.9'a) bölgelerinde artış olduğu gözlenmektedir. En önemli artış ise yüzde 2.4'den yüzde 13.0'a çıkan Bölgesi Belirsiz yatırımların payında olmuştur.

1989 YILINDA OCAK-KASIM AYLARINDA VERİLEN YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI

	Belge Sayısı	Toplam Yatırım (Milyon TL)	İşletme Sermayesi (Milyon TL)	Döviz Gereği (000 \$)	İstihdam
Marmara Bölgesi	806	6,600,412	203,694	1,163,767	58,008
İç Anadolu Bölgesi	332	1,453,128	44,441	229,428	24,160
Ege Bölgesi	435	1,875,768	61,554	240,031	26,019
Akdeniz bölgesi	326	1,776,546	46,761	222,631	36,802
Karadeniz Bölgesi	352	677,921	33,738	81,949	14,413
Doğu Anadolu Bölgesi	165	641,803	44,785	92,664	7,911
G.Doğu Anadolu Bölgesi	337	1,431,727	78,763	239,161	13,264
Bölgesi Belirsiz	37	2,164,524	10,114	517,263	1,491
Toplam	2,790	16,621,829	523,850	2,786,894	182,068

Kaynak : Devlet Planlama Teşkilatı

Yatırım Teşvik Sistemi

1990 yılı Programı'nın Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar'ın eki "Yatırımların, İşletmelerin ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar"a göre 1990 yılında teşvik sisteminde yapılan değişiklikler şöyledir;

1) Teşvik Belgesine (TB) bağlanacak yatırımlarda alt sınır:

	<u>Kalkınmada Öncelikli Yörelere</u>	<u>Diğer Yörelere</u>
1989 yılı	150 milyon TL	750 milyon TL
1990 yılı	250 milyon TL	5 milyar TL

Ancak Finansal Kiralama Şirketleri'nin Teşvik Belgesi'ne esas teşkil edecek yatırım projelerinde bu sınır, 1990 yılında, yöre farkı gözetmeksizin 100 milyon TL'dir.

2) 1990 yılında Teşvik tedbirlerinden yararlanabilecek yatırımcıların, yatırım tutarı ne olursa olsun, "Fizibilite Etüdü" hazırlaması gerekmektedir. 1989 yılında Sabit Yatırım Tutarı 3 milyar TL'nin altında bulunan yatırım konularında "teşvik formu", 3 milyar TL'nin üzerinde ise "fizibilite etüdü" hazırlanması gerekmektedir.

1990 yılında MB nezdindeki Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'na yatırılacak teminat tutarı; kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar için 2 milyon TL, diğer yörelerde yapılacak yatırımlar için 10 milyon TL'dir. Finansal Kiralama Şirketleri'nden söz konusu teminat alınmaz. (Geçen yıl teminat miktarı en fazla 20 milyon TL idi.)

3) Yatırım malları ithalatı , Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca İthalat Rejimi'nde belirlenen esaslar çerçevesinde gerçekleştirilir.

Gübre sanayi yatırımlarının işletme ana hammaddeleri ve ara malları ithalatı da Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca yapılacak düzenlemeye göre söz konusu Müsteşarlık'ça yürütülür.

4) Kaynak Kullanımını Destekleme Primi ödemelerinin toplam sabit yatırım tutarının, 1. derecede kalkınmada öncelikli yörelerde yüzde 50.0'sini, 2. derecede kalkınmada öncelikli yörelerde yüzde 40.0'ını, diğer yörelerde ise yüzde 33.0'ünü geçmeyeceği belirtilmektedir. (Geçen yıl, prim ödemeleri bölge farkı gözetmeksizin, toplam sabit yatırım tutarının yüzde 33.0'ü ile sınırlandırılmıştı.) Söz konusu primin uygulama esasları ve oranları DPT tarafından yayımlanacak Tebliğ ile belirlenir.

5) 1990 Programında, TB'ne bağlı ve DPT Müsteşarlığı tarafından belirlenecek asgari miktarda ihracat taahhüdünde bulunan yatırımlara, yatırım ve işletme dönemlerinde açılan orta ve uzun vadeli krediler ile işletme kredileri, vadelerinde tasfiye edilinceye kadar alınma ve ödenmesi ile ilgili olarak Bankalar tarafından yapılan hizmet ve muameleler nedeniyle aldıkları paraların Banka Sigorta Muamele Vergisi'nden istisna olduğu belirtilmiş, damga vergisi ve harçlardan istisnanın ise 3/12/1988 tarih ve 3505 sayılı Kanun ile düzenlendiği eklenmiştir.

6) Yatırımların orta ve uzun vadeli iç ve dış kredilerden faydalanabilmesi için, yatırımın DPT tarafından TB'ne veya izin ve TB'ne bağlanması ve belgede belirtilen miktar ve nisbetlere uyulması gerekir. Ancak, Türkiye Kalkınma Bankası'nca, Türk-Alman Kredi Özel Fonu II'den desteklenmek üzere "Teşvik ve Rehabilitasyon Programı"na alınan şirketlerin, Kamu Ortaklığı Fonu'ndan desteklenecek şirketlerin, Toplu Konut Fonu'ndan desteklenecek kalkınmada öncelikli yörelerdeki şirketlerin kredi talepleri için TB şartı aranmayacağı gibi, TB mevcutsa belgede belirtilen miktar ve nisbetlere uyulması şartı aranmayabilir. (Geçen yıl sadece T.Kalkınma Bankası'nca rehabilitasyon programına alınan Türk işçi şirketlerince yapılan yatırımların kredi talepleri için bu şartlar aranmayabilirdi.)

7) Özel önem taşıyan sektörlerden TB'ne bağlanmış ve toplam sabit yatırım tutarı 30 milyar TL'nin (geçen yıl 10 milyar TL idi) (Kalkınmada öncelikli yörelerde 10 milyar TL - geçen sene 3 milyar TL idi) üzerinde olan yatırım projeleri ile ilgili kredilerin büyük krediler olduğu belirtilmektedir.

8) 1990 Programında Organize Sanayi Bölgelerindeki yatırımlara uygulanacak teşvikler şöyle tanımlanmıştır: Kaynak Kullanımı Destekleme Primi; harcanan öz kaynak üzerinden, gelişmiş yörelerde bulunan Organize Sanayi Bölgelerinde yüzde 15.0, normal yörelerde bulunan Organize Sanayi Bölgeleri'nde yüzde 25.0, ikinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerde bulunan Organize Sanayi Bölgeleri'nde yüzde 50.0, birinci derecede kalkınmada öncelikli yörelerde bulunan Organize Sanayi Bölgeleri'nde yüzde 60.0 oranında uygulanır.

Teşvik Belgesiz Yatırımlar: 1990 yılı Programı'na Teşvik Belgesiz yatırımlarla ilgili teşvik ve uygulama esasları eklenmiştir. Teşvik Belgesiz yatırımlar, yatırım tutarı Karanamede belirtilen miktarların altında olan yatırımlarla, bu miktarların üzerinde olmakla beraber TB'ne bağlanmayan veya bağlanamayan yatırımlardır.

Gelişmiş yörelerde yapılan yatırımlar kaideten Kaynak Kullanımını Destekleme Primi'nden istifade edemez. Ancak, bu yörelerde bulunan Organize Sanayi Bölgeleri'ndeki yatırımlarla, "Gemi inşa ve onarım tesisi" yatırımları söz konusu primden istifade edebilir. Yukarıda belirtilen yatırımlarla diğer yörelerde yapılan yatırımlar özkaynak üzerinden yüzde 10.0 oranında Kaynak Kullanımını Destekleme Primi'nden istifade eder.

Bu primden faydalanabilmek için toplam sabit yatırım harcamasının bir yıllık süre içerisinde asgari 250 milyon TL'nin üzerinde olması gerekir. Hizmetler Sektörü yatırımları kaideten Kaynak Kullanımını Destekleme Primi'nden istifade edemez.

Projeye dayalı hayvancılık, su ürünleri, aşıllı asma çubuğu, seracılık ve meyve fidanı üretimine

yönelik fidanlık yatırımları yukarıda belirtilen kısıtlamalara tabi olmaksızın Kaynak Kullanımını Destekleme Primi'nden istifade ederler.

TB'siz yatırımlara, bankalarca uygun görülmesi halinde toplam sabit yatırım tutarının yüzde 30.0'ına kadar orta ve uzun vadeli iç kredi kullanılabilir.

Kamu Yatırımları: 1990 yılında, DPT tarafından yayımlanan Yıllık Yatırım Programı'nda yer alan kamu kuruluşlarına ait yatırımlar, TB almaksızın teşvik tedbirlerinden istifade ederler.

Toplam sabit yatırım tutarı kalkınmada öncelikli yörelerde 250 milyon TL, diğer yörelerde ise 5 milyar TL'nin üzerinde olan ve Yıllık Yatırım Programı'nda yer alan kamu kuruluşlarına ait yatırımlar, Kararname'nin "Teşvik Belgeli Yatırımlarla İlgili Teşvik ve Uygulama Esasları" bölümünde öngörülen teşvik tedbirlerinden yukarıda belirtilen miktarların altında olan ve Yıllık Yatırım Programı'nda yer alan kamu kuruluşlarına ait yatırımlar ise Kararname'nin "Teşvik Belgesiz Yatırımlarla İlgili Teşvik ve Uygulama Esasları" bölümünde öngörülen teşvik tedbirlerinden istifade ederler.

Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu: Yatırımların ve Döviz Kazandırıcı Hizmetler'in, Kalkınma Planı ve Yıllık Programlar'da öngörülen hedeflere uygun olarak yönlendirilmesi ve teşvikini sağlamak ve TUB ve Yabancı Sermaye Başkanlığı'nca yapılacak araştırma, eğitim, tanıtım faaliyetleri; yatırımların değerlendirilmesi, takip ve kontrolünde kullanılmak amacıyla MB nezdinde kurulan Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu faaliyetlerine devam edecektir.

Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'nun Kaynakları;

- a) İthalat Rejimi Kararı çerçevesinde irad kaydedilen teminatların tamamı,(1989'da yüzde 50.0'si idi)
- b) Yıllık Programların Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Kararın Ek'i "Yatırımların ve Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar" gereğince ödenmesi gereken teminat ve tahsilatlar,
- c) İhracatı Teşvik Kararı'na ek kararlar gereğince belgesiz ve belgeli ihracatta alınan teminatlar ile taahhüt edilen ihracatın kısmen veya tamamının gerçekleşmemesinden dolayı irad kaydedilen tutarlar,
- d) İhracat taahhüdünün, İhracatı Teşvik Tebliği ve İhracatı Teşvik Belgeleri'ndeki şartlara

uygun olarak gerçekleşmemesi halinde irad kaydedilen teminatlar,

e) İthalat Yönetmelikleri gereğince İthal Müsaadeleri'nin ve Müsaade Belgeleri'nin temdidinde tahsil edilen yüzde 0.1 meblağlar,

f) Diğer fonlardan gerektiğinde yapılacak aktarmalar.

Yatırımın Finansmanı: Yatırım projelerinin finansmanında uygulanabilecek asgari özkaynak oranları aşağıda belirtilmiştir;

<u>Yatırımın Özelliği</u>	<u>Uygulanabilecek Asgari Özkaynak Oranı (%)</u>
a) Kalkınmada Öncelikli Yörelere'de yapılacak yatırımlar,	40
b) Normal yörelerde yapılacak yatırımlar, (Gelişmiş yörelerle, Kalkınmada Öncelikli Yörelere dışında kalan yörelerdir)	50
c) Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar (İstanbul, Kocaeli illeri ile Ankara, İzmir, Bursa ve Adana Büyükşehir Belediye sınırları içinde yapılacak yatırımlar)	60
d) Her türlü gemi inşa ve yat inşa yatırımları	25

Revize İşlemleri: TB'lerinde yazılı bulunan teşviklerden faydalanabilmek için, üzerinde yazılı karakteristik değerlere, şartlara ve sürelerle uymak esastır. Döviz tutarından veya toplam yatırımdan meydana gelecek yüzde 30.0'ın üzerindeki artışlarda veya azalışlarda revize proje ile DPT Müsteşarlığı'na müracaat edilir.

Kapatma öncesi ekspertiz işlemi yapacak Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü elemanlarına (en az 2, en fazla 3 kişi), ekspertiz işlemi yaptıran firma tarafından 50'şer bin TL (geçen yıl 20'şer bin TL idi) ekspertiz ücreti ödenir.

Yatırım Malları İthalatı: TB kapsamındaki yatırım mallarının ithalatı, İthalat Rejiminde belirlenen esaslar dahilinde yapılır. Proje kapsamında yer alan makina teçhizatın ithali, gümrük vergi ve resimlerinden muaf olarak, ancak İthalat Rejimi'ne ek olarak yayımlanan "İthalatı Doğrudan Teşvik Edilen Yatırım Malları" listesinde belirtilen oranda fon yatırılması kaydıyla gerçekleştirilir. Evvelki yılların Program Kararnameleri'ne istinaden TB'ne bağlanan yatırımlar kapsamında muafiyetle ithali uygun görülen ve halen ithal edilmemiş bulunan makina-teçhizat, ara malı ve hammaddelerin ithalatı da Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca, İthalat Rejimi'nde belirlenen esaslar çerçevesinde gerçekleştirilir. Ancak, İthalat Rejimi'ne göre yapılacak ithalatın müktesep haklar yönünden aleyhe bir durum meydana getirmesi halinde sadece mallara ilişkin olarak; "İthal Liste" düzenlenerek DPT Müsteşarlığı'nca onaylanır ve bu "İthal Liste" üzerinde yazılı bulunan şartlarla muafiyet uygulamasına devam edilir.

Yatırım İndirimi:

<u>Yatırımın Özelliği</u>	<u>Yatırım İndirimi Miktarı (%)</u>
a) Gelişmiş Bölgeler'de yapılacak yatırımlar (İstanbul, Kocaeli illeri ile Ankara, İzmir, Bursa ve Adana Büyükşehir Belediye sınırları dahil)	30
b) Bölge kalkınması ile ilgili yatırımlar (Normal bölgelerde)	40
c) Zirai yatırımlar	40
d) Özel önem taşıyan sektörlerde sermaye şirketleri ve kooperatiflere yapılacak yatırımlar	100
e) Su ürünleri yatırımları	100
f) Sermaye Şirketleri, kooperatif ve iş ortaklıklarının yapacağı bilimsel araştırma ve geliştirme yatırımları	100

1989 yılı Programı'nda belirtilen, İkinci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöreler'de yapılacak yatırımların yüzde 60.0 oranında yatırım indiriminden yararlanması bu yıl yatırım indirimi nisbetleri tablosundan çıkarılmıştır.

Finansman Fonu: Finansman Fonu'ndan, öteden beri faaliyetine devam eden ve hesap dönemini karlı kapatan kurumların yatırımları yararlanabilir. (Geçen yıl bu madde " Finansman Fonu'ndan, öteden beri faaliyetine devam eden ve hesap dönemini karlı kapatan kurumların tevsi, yenileme, modernizasyon, kalite düzeltme ve darboğaz giderici yatırımları yararlanabilir" şeklindeydi.) Hizmetler sektörü yatırımları kaideten Finansman Fonu'ndan istifade edemez. Ancak, Tebliğin 44. maddesinde belirtilen hizmetler sektörü yatırımları bu teşvikten istifade edebilirler.

Orta ve Uzun Vadeli Yatırım Kredilerinde Vergi, Resim ve Harç İstisnası: İşletme kredileri sadece Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nden istisnadır. İhracat veya döviz kazandırma taahhüdünde bulunan Yatırım Teşvik Belgesi kapsamındaki şirket kuruluşu, sermaye arttırım ve gayrimenkullerin ve irtifak haklarının aynı sermaye olarak konulması halinde şirket adına tapuya tescil işlemleri de damga vergisi ve harçtan istisna edilmiştir.

Geçen yıl programda bulunan, gemi inşaatı ve gemi tesisleri ile eğitim ve sağlık yatırımlarında ihracata dönük olma şartı aranmadan söz konusu istisnanın uygulanması maddesi 1990 yılında çıkarılmıştır.

Tevsi yatırımlar için ihracat taahhüt miktarı, tevsi yatırımlarıyla sağlanacak ilave kapasite üzerinden tesbit edilir. Yenileme, modernizasyon vb. yatırımlarda ise kullanılan döviz dikkate alınır.

1990 yılı Programı'na göre, yatırımcılar, Vergi, Resim ve Harç istisnası uygulanarak aldıkları kredi alakalı, banka veya bankalarca tasdikli Kredi ve Döviz Kullanım Form'unun bir fotokopisini DPT Müsteşarlığı'na göndermek zorundadır. 1989 yılında ise yatırımcılar, ilgili banka veya bankacılarca tasdikli TB'nin veya Kredi ve Döviz Kullanım Form'unun fotokopisini göndermek zorundaydılar.

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi: Yatırımlara uygulanacak Kaynak Kullanımını Destekleme Primi oranları aşağıda gösterilmiştir;

<u>Yatırımın Karakteristiği</u>	<u>HarcananÖzkaynağa Uygulanacak Oran (%)</u>
- 1. Der. kalk. önc. yör. bulunan Org.San.Böl.yapılacak yatırımlar	60
- 1. Derecede kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar	50
- 2. Der. kalk. önc. yör. bulunan Org.San.Böl.yapılacak yatırımlar	50
- Eğitim ve hastane yatırımları (Yöre farkı gözetmeksizin)	50
- 2. Derecede kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar	40
- Turizm konaklama tesisi ve liman yatırımları	30 (40)*
- Normal yörelerde bulunan Org.San.Böl.yapılacak yatırımlar	25 (40)*
- Normal yörelerde yapılacak yatırımlar	15
- Gelişmiş yörelerde bulunan Org.San.Böl.yapılacak yatırımlar	15
- Gelişmiş ve normal yörelerdeki hastane dışı sağlık yatırımları (Kalk.önc.yöre. yapılması halinde yapıldığı yöre şartlarına tabidir)	15
- Diğer turizm yatırımları	15

* 1989 yılı rakamları

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi'nden istifade edemeyecek yatırımlar listesine, 1990 yılında, hizmetler sektörü yatırımları katılmış, uçak ve helikopter ithalatı, Büyük Ticaret Merkezi yatırımları ve gemi ithali yatırımları ise çıkartılmıştır.

Ayrıca, hazır olarak satın alınan veya aynı sermaye olarak konulan bina, arsa ve arazilerin toplam değeri; yatırımın toplam sabit yatırım tutarının, yüzde 20.0'sini aşamaz, sadece bina veya sadece arsa-arazi konulması halinde bu oran yüzde 10.0'u aşamaz. (Geçen yıl bu oran TB'ne kayıtlı bedeli aşamazdı.)

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi ile ilgili uygulama T.Kalkınma Bankası ve Ziraat Bankası tarafından yürütülür.

Makina ve Teçhizat Devri: Bir yatırım için TB kapsamında ithal edilen makina ve teçhizat, TB almış bir başka yatırımcıya, bu belge kapsamında yer almış olması ve yatırım bütünlüğünün bozulmaması kaydıyla, devredilebilir. Ancak yatırımın bütünlüğünü TB'nin kapatılmasından itibaren enaz 5 yıl muhafaza etmek gerekir.

Kullanılmış Makina Teçhizat ve Tesis İthali: Kullanılmış makina teçhizat ve tesisin, fiili ithal tarihinde 5 yaşından (geçen yıl 3 yıl idi) büyük olmaması gerekmektedir. 1990 yılı Programından "ithal edilecek kullanılmış makina ve teçhizatın imalat yılı 1980 yılından önce olamaz" maddesi çıkartılmıştır.

Çeşitli Hükümler

- Gelişmiş yörelerde ve turizm sahalarında yapılacak komple yeni yatırımlar çevre kirliliği açısından DPT Müsteşarlığınca ayrıca değerlendirilir.

- Üretime hiç geçmemiş veya kısmen geçmiş özel sektör yatırımlarının işletme kredisi ihtiyaçlarının tamamı aşağıda belirtilen kriterler çerçevesinde T.Kalkınma Bankası veya bu Banka'nın uygun göreceği diğer bankalar aracılığı ile karşılanabilir;

a) İşletme kredisinden istifade edebilecek yatırımların kalkınmada öncelikli yörelerde imalat sanayi yatırımları, diğer yörelerde ise ihracat potansiyeli olan imalat sanayi yatırımları olması,

b) İlgili bankaya yapılacak müracaat tarihi itibari ile asgari sabit yatırım tutarının kalkınmada öncelikli yörelerde 250 milyon TL, diğer yörelerde ise 5 milyar TL'nin üzerinde olması,

c) Müracaat tarihi itibari ile yatırımcının özkaynak-kredi kullanım oranlarının kalkınmada öncelikli yörelerde yüzde 20.0-80.0, diğer yörelerde ise yüzde 40.0-60.0 olması gerekmektedir.

- Müteharrik karakterli yatırımlar, kuruluş yeri kalkınmada öncelikli yöreler gösterilse bile, normal yörelerin teşvik şartlarına tabidir. Bu tür yatırımların kuruluş yeri gelişmiş yörelerde ise gelişmiş yörelerin teşvik şartları uygulanır.

- Diğer teşvik tedbirlerinden de yararlanabilecek hizmetler sektörüne ait yatırımlar; turizm, sağlık, eğitim yatırımları (1989 yılında bu madde 3 milyar TL'nin altındaki sağlık ve eğitim yatırımları için geçerliydi), tarımsal ürünlerin depolanması, tasniflenmesi, işlenmesi, ambalajlanması ve değerlendirilmesine yönelik yatırımlar, kalkınmada öncelikli yörelerde yapılan yatırımlar, liman yatırımları, Yıllık Yatırım Programı'nda yer alan kamu yatırımları, basın yatırımları, DPT Müsteşarlığı'nca uygun görülen turizm sahalarında bulunan turizm tesislerine entegre büyük ölçekli ortak altyapı yatırımlarıdır.

- DPT Müsteşarlığı'nca düzenlenen belgelerin herhangi bir sebeple yeniden tasdikinin talep edilmesi halinde ilgili belgelerde yazılı toplam değerın yüzde 0.2'si oranındaki meblağ Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu'na irad kaydedilmek üzere yatırılır. Bu miktar 20 milyon TL.'sını geçemez.

- Projeye dayalı tarım, hayvancılık, su ürünleri, seracılık ve fidanlık yatırımlarında Kaynak Kullanımını Destekleme Primi uygulaması T.C.Ziraat Bankası'nca yapılır. TB'li veya TB'siz diğer yatırım konularında ise söz konusu uygulama T.Kalkınma Bankası'nca yapılır.

5) Kamu Maliyesi

Kamu Kesimi Genel Dengesi

1989 yılı kamu harcanabilir gelirinin cari fiyatlarla yüzde 66.9 oranında artarak 29,283.2 milyar liraya, kamu tasarrufunun yalnızca yüzde 27.0 artarak 11,092.1 milyar liraya ulaşacağı, kamu tasarruf açığının ise yüzde 113.3 'lük bir artışla 4,819.5 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin

1989 YILI KAMU KESİMİ GENEL DENGESİ(*)
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	Genel + Katma	KİT			Mahallî İdareler	Döner Sermaye	Sos.Göv. Kuruluş.	Fonlar	Toplam Kamu
		İşletmecî	Tasarruf.	Toplam					
Vergiler	24,950.0	-854.6	-73.7	-928.3	3,529.7	-8.2		5,768.6	33,311.8
-Vasıtalı	13,290.0	-854.6	-73.7	-928.3	1,755.1	8.2		336.4	14,461.4
-Vasıtasız	11,660.0			0.0	1,774.6			5,432.2	18,866.8
Vergi Dışı Normal Gel.	2,034.0	-374.7		-374.7	1,335.7			685.9	3,680.9
Faktör Gelirleri	1,085.0	5,443.3	340.9	5,784.2	496.3	340.4	735.1	2,127.1	10,568.1
Sosyal Fonlar (Cari Transferler)	-13,078.9	634.9		634.9	-821.2		-664.0	-4,348.5	-17,613.7
Kamu Harcanabilir Geliri	14,990.1	4,848.9	267.2	5,116.1	4,540.6	332.2	71.1	4,233.1	29,283.2
Cari Giderler	-15,440.0			0.0	-2,419.0			-332.1	-18,191.1
Kamu Tasarrufu	-449.9	4,848.9	267.2	5,116.1	2,121.6	332.2	71.1	3,901.0	11,092.1
Yatırımlar	-4,684.0	-6,059.6	-77.9	-6,137.5	-2,303.0	-387.8	-115.6	-2,283.6	-15,911.5
-Sabit Sermaye	-4,684.0	-6,977.1	-77.9	-7,055.0	-2,319.7	-387.8	-115.6	-2,452.2	-17,014.3
-Stok Değişmesi		917.5		917.5	16.6			168.6	1,102.7
Tasarruf-Yatırım Farkı	-5,133.9	-1,210.7	189.3	-1,021.4	-181.5	-55.6	-44.5	1,617.4	-4,819.5
Sermaye Transferleri	-1,358.1	406.3	-199.0	207.3	51.1	-13.0	446.5	-435.1	-1,101.3
-Servet Vergileri	175.0			0.0	168.8			1.2	345.0
-(Diğer Transferler)	-1,333.1	1,073.2	133.3	1,206.5	47.8		539.5	-273.7	187.0
-(Kamulaştırma ve S.D)	-200.0	-666.9	-332.3	-999.2	-183.5	-13.0	-93.0	-162.6	-1,651.3
Kasa-Banka/Borçlanma	6,492.0	804.4	9.7	814.1	130.4	68.6	-401.9	-1,182.3	5,920.9
-Kasa-Banka Değişimi	0.0	221.5	-350.1	-128.6	14.5	5.1	79.0	-1,066.0	-1,096.0
-Dış Borçlanma (Net)	453.0	735.5	602.1	1,337.6	99.7			65.1	1,955.4
a) Dış Borç Ödemesi	-4,033.0	-3,396.1	-76.1	-3,472.2	-136.0			-481.8	-8,123.0
b) Dış Borç Kullanımı	4,486.0	4,129.6	678.2	4,807.8	236.4			546.9	10,077.1
-İç Borç/Atacak (Net)	6,039.0	3,141.4	-242.2	2,899.2	63.1	63.5	-481.0	204.8	8,788.6
-Stok Değişim Fonu		-3292.1		-3,292.1	-47			-386.2	-3,725.3

(*) Gerçekleşme Tahmini

edilmektedir. Kamu sabit sermaye yatırımlarının önceki yıla göre yüzde 47.8 artarak 17,014.3 milyar liraya ulaşması beklenmektedir.

KAMU KESİMİ GELİRLERİ
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1988	1989(*)	% Değişme		% Dağılım
			1988	1989(*)	1989(*)
Vergiler	18,623.7	33,674.7	67.2	80.8	71.3
-Vasitasız	7,061.9	14,444.9	63.6	10.5	30.6
-Vasitalı	11,255.6	18,866.8	70.1	67.6	39.9
-Servet	306.1	363.0	52.7	18.6	0.8
Vergi Dışı Normal Gel.	2,267.2	3,681.0	57.9	62.4	7.8
Faktör G. ve Sosyal Fon.	7,949.6	9,904.1	79.0	24.6	21.0
Toplam	28,840.6	47,259.8	69.5	63.9	100.0

(*) Gerçekleşme tahmini

1989 yılında 33,674.7 milyar TL olarak gerçekleşeceği tahmin edilen kamu kesimi vergi gelirlerinin yüzde 43.4'ü olan 14,444.9 milyar lirası vasitasız, yüzde 56.6'sı oranındaki 18,866.8 milyar lirası da vasitalı vergilerden oluşmaktadır.

1989 Yılı Konsolide Bütçe Uygulaması ve 1990 Yılı Konsolide Bütçe Tasarısı

Harcama tahmini 32,933.4 milyar TL, gelir hedefi ise 28,456.3 milyar TL olarak belirlenen ve 4,477.1 milyar liralık bir açıkla bağlanan 1989 yılı konsolide bütçesi, başlangıç ödenekleri itibariyle harcamalarda yüzde 57.7, gelirlere ise yüzde 58.1 oranında bir artış öngörüordu.

KONSOLİDE BÜTÇE BAŞLANGIÇ ÖDENEKLERİ
ve GELİR TAHMİNLERİ
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1988	1989	1990	% Değişim	
				1989	1990
Harcamalar	20,881.9	32,933.4	63,264.0	57.7	92.1
Cari	7,034.3	11,244.9	27,302.0	59.9	142.8
-Personel	4,340.0	6,996.1	20,000.0	61.2	185.9
-Diğer Cari	2,694.3	4,248.8	7,302.0	57.7	71.9
Yatırım	3,471.2	5,287.6	9,088.0	52.3	71.9
Transfer	10,376.4	16,400.9	26,874.0	58.1	63.9
Gelirler	18,429.5	28,456.3	53,860.0	58.1	89.3
Genel Bütçe	18,254.5	28,256.3	53,385.0	54.8	88.9
-Vergi	15,100.0	24,370.0	43,650.0	61.4	79.1
-Vergi Dışı Nor. Gel.	1,554.5	1,916.3	7,100.0	23.3	270.5
-Özel Gel. ve Fon	1,600.0	1,970.0	2,635.0	23.1	33.8
Katma Bütçe	175.0	200.0	475.0	14.5	137.5
Gelir-Gider Farkı	-2,452.4	-4,477.1	-9,404.0		

Buna göre başlangıç ödenekleri itibariyle en yüksek artış transfer ödemeleri ve personel harcamalarında görülmektedir. Transferlerde yüzde 58.1, personel harcamalarında ise yüzde 61.2 oranında bir artış hedeflenmiştir.

1989 KONSOLİDE BÜTÇE UYGULAMA SONUÇLARI
(Ocak-Ekim, Milyar TL)

	1988	1989	% Değişim
GELİRLER	13,849.0	24,955.0	80.2
-Vergi gelirleri	11,139.0	20,002.0	79.6
-Vergi Dışı Nor. Gel.	830.0	1,852.0	123.1
-Özel Gel. ve Fonlar	1,222.0	2,154.0	76.3
HARCAMALAR	15,552.0	28,650.0	84.2
-Personel	4,038.8	9,744.0	141.3
-Diğer Cari	1,510.6	2,326.0	54.0
-Yatırım	2,224.9	4,030.0	81.1
-Transferler	7,777.3	12,550.0	61.4
BÜTÇE AÇIĞI	1,703.0	3,695.0	117.0

Ekim sonu itibariyle 1989 yılı Konsolide Bütçe uygulama sonuçlarına göre harcamalar yüzde 84.2 oranında artarken gelirlerdeki artış yüzde 80.2 olarak gerçekleşmiştir. Gelirler içinde en yüksek artışı yüzde 123.1 ile vergi dışı normal gelirler gösterirken, vergi gelirleri yüzde 79.6 oranında artmıştır.

Yılın ilk 10 ayında harcama kalemleri içinde en yüksek artışı yüzde 141.3 ile personel ve yüzde 81.1 ile yatırım harcamaları göstermiştir.

Bütçe gelir-gider farkı ise, 1988 yılının aynı dönemine göre yüzde 117.0 oranında artarak 3,695 milyar liraya ulaşmıştır.

Bütçe açığının finansmanı için yılın ilk 10 ayında 5,069 milyar liralık iç istikraza gidilmiş, 1,074 milyar TL hazine avansı kullanılmış, 1,393 milyar liralık da net Hazine Bonosu ihraç edilmiştir.

Gerçekleşme tahminleri, 1989 yılı bütçe harcamalarının hedeflenenden daha yüksek, gelirlerin ise daha düşük düzeyde olacağını göstermektedir.

Buna göre Konsolide Bütçe harcamalarının 36,466.0 milyar TL olarak gerçekleşmesi beklenirken Bütçe gelirlerinin 29,974.0 milyar lira düzeyinde kalacağı tahmin edilmektedir. Yılbaşında 4,477.1 milyar TL olarak hedeflenen bütçe açığının ise 6,492 milyar liraya çıkması beklenmektedir.

KONSOLİDE BÜTÇE DENGESİ
YIL SONU GERÇEKLEŞME TAHMİNİ
(Carli Fiyatlarla, Milyar TL)

	1988	1989	% Artış	% Dağılım		GSMH İçindeki Payı	
			1989	1988	1989	1988	1989
HARCAMALAR	21,006.4	36,466.0	73.6	100.0	100.0	21.0	22.3
Carli	7,444.3	15,440.0	107.4	35.4	42.3	7.4	9.4
- Personel	5,053.0	11,750.0	132.5	24.1	32.2	5.0	7.2
- Diğer Carli	2,391.3	3,690.0	54.3	11.4	10.1	2.4	2.3
Yatırım	3,141.3	4,684.0	49.1	15.0	12.8	3.1	2.9
Transfer	10,420.8	16,342.0	56.8	49.6	44.8	10.4	10.0
GELİRLER	17,016.2	29,974.0	76.1	100.0	100.0	17.0	18.3
Genel Bütçe	16,733.7	29,640.0	77.1	98.3	98.9	16.7	18.1
- Vergi	14,231.8	25,125.0	76.5	83.6	83.8	14.2	15.3
- Vergi Dışı Normal Gel.	1,228.3	2,470.0	101.1	7.2	8.2	1.2	1.5
- Özel Gelir ve Fonlar	1,273.6	2,045.0	60.6	7.5	6.8	1.3	1.2
Katma Bütçe	282.5	334.0	18.2	1.7	1.1	0.3	0.2
GELİR-GİDER FARKI	-3,990.2	-6,492.0	62.7			-4.0	-4.0
Emanet ve Avans Net Değişimi	-81.0	0.0	-100.0			-0.1	0.0
NAKİT AÇIĞI	-4,071.2	-6,492.0	59.5			-4.1	-4.0
BORÇ İDARESİ							
Borç Ödemesi	3,738.0	7,033.0	88.1	100.0	100.0	3.7	4.3
- Dış Borç Ödemesi	2,355.0	4,033.0	71.3	63.0	57.3	2.4	2.5
- İç Borç Ödemesi	1,383.0	3,000.0	116.9	37.0	42.7	1.4	1.8
Borçlanma	7,543.0	13,525.0	79.3	100.0	100.0	7.5	8.3
- Dış Borç Kullanımı	2,663.0	4,486.0	68.5	35.3	33.2	2.7	2.7
- İç Borçlanma	4,880.0	9,039.0	85.2	64.7	66.8	4.9	5.5
Tahvil	3,816.0	7,814.0	104.8				
Bono (Net)	389.0	278.0	-28.5				
Merkez Bankası	675.0	947.0	40.3				
FINANSMAN FAZLASI	3,805.0	6,492.0	70.6				
DIĞER	266.2	0.0	-100.0				

Vergi gelirlerinin Konsolide Bütçe gelirleri içindeki payı yüzde 83.1'den yüzde 81.0'e gerilemiştir. 1985-1988 yılları için, vergi gelirlerinin Konsolide Bütçe gelirlerine oranı ortalaması yüzde 83.5'tir. Buna göre vergi gelirlerinin, Konsolide Bütçe gelirleri içindeki göreceli önemi, çok hafif de olsa gerilemektedir.

Gelirlerden alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki göreceli önemi 1985-88 döneminde ortalama yüzde 48.8 iken, 1990'da yüzde 51.6'ya yükselmiştir. Servet vergileri ile mal ve hizmetlerden alınan vergilerin göreceli önemi aynı yıllar itibariyle yüzde 0.9'dan yüzde 0.8'e gerilemiştir. Dış ticaretten alınan vergilerin göreceli önemi ise yüzde 18.8'den yüzde 16.1'e düşmüştür. Bu oranlar mal ve hizmetlerden alınan vergilerde hafif bir yükselme şeklinde kendisini göstererek yüzde 30.5'ten yüzde 31.5'e ulaşmıştır. Bu durum, 1990 Mali Yılı Bütçesinde çeşitli vergiler için öngörülen yıllık artış hızları ile de doğrulanmaktadır.

Bütçede 1990 yılı için gelirden alınan vergilerde yüzde 75.5, servetten alınan vergilerde yüzde 63.6, mal ve hizmetlerden alınan vergilerde yüzde 74.9, dış ticarettten alınan vergilerde ise yüzde 41.5 oranlarında artışlar beklenmektedir.

Sonuç itibariyle 1990 Konsolide Bütçe teklifi 63.3 trilyon TL olup bir önceki yıl bütçesi başlangıç ödeneklerine göre cari fiyatlarla yüzde 92.1 oranında artış göstermektedir. Artış özellikle personel ödeneklerinden kaynaklanmaktadır. Personel ödeneklerinde bir önceki yıl bütçesinin başlangıç ödeneklerine göre yüzde 185.9 oranında artış öngörülmüştür.

Konsolide bütçe içinde cari harcamaların payı artarken yatırım harcamalarının payı azalmaktadır. 1990 bütçe teklifinde yatırım ödeneklerinin toplam ödenekler içindeki payı yüzde 14.4'e değin gerilemiştir.

Bütçe ödenekleri içinde borç-faiz ödemeleri önemli yer tutmaktadır. 1989 yılı bütçesinde başlangıç ödeneği olarak 9.3 trilyon TL faiz ödemesi öngörülmüş iken 1990 bütçe teklifinde faiz ödemesine ilişkin olarak öngörülen ödenek 14.6 trilyon TL'dir. Borç faiz ödemelerinde 5.3 trilyon TL'lik artış öngörülmekle beraber faiz ödemelerinin toplam bütçe ödenekleri içindeki payı yüzde 28.2'den yüzde 23.1'e gerilemektedir.

1990 bütçesi eğitim ve sağlık hizmetlerine göreli olarak daha çok kaynak ayırmış bulunmaktadır. Eğitim hizmetlerinin toplam bütçe ödenekleri içindeki payı yüzde 12.2'den yüzde 17.3'e, sağlık hizmetlerinin payı da yüzde 2.8'den yüzde 3.9'a yükselmektedir.

1990 bütçesinde yaklaşık 9.5 trilyon TL'lik bir açık öngörülmüş olmakla beraber bu açığın daha yüksek düzeylerde gerçekleşmesi olasılığı kuvvetlidir.

Vergi Gelirleri

Yılın ilk 10 aylık Bütçe geliri tahsilatı geçen yıla göre yüzde 80.2 oranında artarak 24,008 milyar liraya ulaşmıştır. Vergi gelirlerindeki artış oranı yüzde 79.6 olmuş; Bütçe Dışı Fonlardan Konsolide Bütçe'ye yapılan gelir aktarması sonucunda Özel Gelirler ve Fonlar ise iki katına yakın artış göstermiştir.

Vergi gelirleri içinde dolaysız vergilerdeki artış oranı yüzde 94.3 olurken, dolaylı vergiler yüzde 64.5 oranında artmıştır.

Ekim sonu itibariyle 20,002 milyar TL olan vergi gelirleri tahsilatı içinde dolaysız vergilerin payı yüzde 54.3 olmuştur. 1988 yılında bu oran yüzde 50.2 olarak gerçekleşmiştir.

GENEL BÜTÇE GELİRLERİ
(Ocak-Ekim, Milyar TL)

	1988	1989	% Değişim
VERGİ GELİRLERİ	11,139.5	20,002.0	79.6
-Gelirlerden Alınan Ver.	5,455.1	10,708.0	96.3
-Servetten Alınan Ver.	134.1	156.0	16.3
-Mal ve Hizmetten Alınan	3,519.6	5,932.0	68.5
-Dış Ticarettten Alınan V.	2,026.2	3,193.0	57.6
-Kaldırılan Vergiler	4.6	13.0	182.6
VERGİ DIŞI NORMAL GELİRLER	829.6	1,852.0	123.2
ÖZEL GELİR VE FONLAR	1,222.0	2,154.0	76.3
-Özel Gelirler	338.9	803.0	136.9
-Fonlar	883.1	1,351.0	53.0
TOPLAM	13,191.1	24,008.0	82.0

Vergi Yüğü

Vergi yüğü olarak adlandırılan vergi gelirlerinin GSMH'ya oranının 1988 yılında düşüş gösterdikten sonra 1989 yılında yeniden yükseldiğı tahmin edilmektedir.

1984 yılında en düşük düzeyi olan yüzde 13.0'e inen vergi yüğü sürekli artarak 1987 yılında yüzde 15.5'e yükselmiştir. 1988 yılında yüzde 14.2'ye inen bu oranın 1989 yılında yeniden yüzde 15.8'e yükselmesi beklenmektedir.

VERGİ GELİRLERİNİN DAĞILIMI
(Yüzde Dağılımı)

	1984	1985	1986	1987	1988
DOLAYSIZ VERGİLER					
-Gelirden Alınan	56.5	46.3	51.3	48.9	48.6
-Servetten Alınan	1.7	1.4	1.1	0.7	1.0
-Toplam	58.2	47.7	52.4	49.6	49.6
DOLAYLI VERGİLER					
-Mal ve Hizm. Alın.	25.9	32.9	30.6	30.6	31.5
-Dış Tic. Alınan	15.9	19.4	17.0	19.6	18.8
-Toplam	41.8	52.3	47.6	50.2	50.3

Konsolide bütçe dışında toplanan ve vergi benzeri mükellefiyetler niteliğinde olan gelirler de gözönüne alındığında yukardaki vergi yüğü rakamları artmaktadır. Bu mükellefiyetler şunlardır:

- Bütçe Dışı Fonlara (Savunma Sanayii Destekleme, Kamu Ortaklığı, Toplu Konut, Geliştirme ve Destekleme Akaryakıt Tüketim Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma, Vergi İadesini Geliştirme, Destekleme ve Fiyat İstikrar, Akaryakıt Fiyat İstikrar, Kaynak Kullanımını Destekleme ve Petrol Arama Fonları) yapılan kesintiler,
- Mahalli İdare vergi gelirleri
- Parafiskal gelirler (Sosyal güvenlik kuruluşlarına ödenen primler)

VERGİ GELİRLERİNİN GSMH'YA ORANI*
(Milyar TL)

	GSMH	Vergi Gelir.	(%) Vergi Yüğü
1982	8,735.0	1,305.9	15.0
1983	11,549.1	1,938.2	16.8
1984	18,316.8	2,375.8	13.0
1985	27,715.2	3,843.1	13.9
1986	39,190.5	5,974.2	15.2
1987	58,387.2	9,051.0	15.5
1988	100,154.2	14,231.8	14.2
1989(**)	163,818.1	25,870.0	15.8

* SSK, Yerel Vergiler ve Fonlar dahil olduğu takdirde OECD'ye verilen bilgilere göre vergi yüğü 1985 yılında yüzde 19.7, 1986'da yüzde 22.8, 1987'de ise yüzde 24.1'e çıkmış bulunmaktadır.

** Gerçekleşme tahmini

Bütçe Açıkları - GSMH İlişkisi

Devletin ekonomiye getirdiği ilave yükün ve bunun yolaçtığı enflasyonist baskıların bir göstergesi niteliğinde olan bütçe açığının GSMH'ya oranı 1985-86 yıllarında yüzde 2.8 düzeyinde kazandığı belli bir istikrardan sonra 1987 yılında hızla yükselerek yüzde 4.4'e çıkmıştır. 1988 yılında ise bir miktar düşerek yüzde 4.0 düzeyinde gerçekleştiği beklenmektedir. 1989 yılı için tahmin edilen rakam da aynı düzeydedir.

BÜTÇE AÇIĞI-GSMH İLİŞKİSİ
(Milyar TL)

Yıllar	Gider	Gelir	Açık	Açık /GSMH
1983	2,612.5	2,313.9	298.6	2.6
1984	3,784.4	2,839.7	944.7	5.2
1985	5,395.5	4,613.9	781.6	2.8
1986	8,309.1	7,197.1	1,112.0	2.8
1987	12,690.1	10,139.0	2,551.1	4.4
1988	21,006.4	17,016.2	3,990.2	4.0
1989*	36,466.0	29,974.0	6,492.0	4.0

* Gerçekleşme tahmini

Bütçe açıklarının kontrol edilememesi, devlet harcamalarından kaynaklanan bir enflasyon baskısının ekonomiyi etkilemesine yolaçmakta ve ekonominin genel dengelerini bozmaktadır. Bütçe açıklarından kaynaklanan yüksek faizli iç borçlanma ise özel kesimin finansman olanaklarını sınırlamakta ve finansman maliyetlerinin aşırı derecede yükselmesine yol açmaktadır.

Bütçe açıklarının kontrol altına alınabilmesi, bir taraftan kamu harcamalarının disiplin altına alınarak giderlerdeki artışın sınırlandırılmasına, öte yandan vergi kayıp ve kaçaklarının asgariye indirilmesi suretiyle vergi gelirlerinin artırılmasına bağlıdır. Böylece kamu kesiminden kaynaklanan talep baskısı hafifletilmiş olurken vergi gelirleri arttırılmak suretiyle zorunlu tasarrufların (zorunlu) milli gelir içindeki payı da yükseltilmiş olacaktır.

İç Borçlar

Hazine'den ödenecek iç borçların toplam tutarı, 30.6.1989 tarihi itibariyle toplam 30,077.1 milyar TL'sına ulaşmıştır. Bu tutarın 7,359.3 milyar lirası iç borçlanma tahvillerinden doğan borç olup 2,681.7 milyar lirası da kısa vadeli ve ihale ile satılan Hazine Bonoları'ndan doğmuştur. 1989 yılı sonunda toplam iç borçların 45 trilyon TL'sına ulaşacağı tahmin edilmektedir.

İÇ BORÇ STOKUNDAKİ ARTIŞ (Milyar TL)

	30/6/88	30/6/89	% Değişim
İstikrazlar	3,254.6	7,359.3	126.1
-Devlet İç Borç Tahvil.	3,254.5	7,359.2	126.1
-Özel Amaçlı Borç Tahvil.	0.1	0.1	0.0
Konsolide Borçlar	11,485.9	20,036.1	74.4
-Kur Farkları	8,520.5	15,993.0	87.7
-Tahkim Borçları	2,965.4	4,042.6	36.3
Hazine Bonoları	2,453.7	2,681.7	9.3
Toplam	17,194.2	30,077.1	74.9

1988 yılı ortası iç borç stoku ile karşılaştırıldığında devlet iç borç tahvillerindeki artış oranı yüzde 126.1, Hazine bonolarındaki artış oranı ise yüzde 9.3 olmuştur.

Gerçekleşme tahminlerine göre 1989 yılı ortasında tahvil, bono ve Merkez Bankası avansı şeklinde gerçekleştirilen iç borçlanma 9,089.0 milyar TL olmuştur. Bu tutarın GSMH içindeki payının ise 1988 yılında yüzde 4.9 iken 1989 yılında yüzde 5.5 olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

BORÇ İDARESİ
(Milyar TL)

	1988	1989(*)	% Değişme	GSMH İçindeki Payı	
				1988	1989
Borç Ödemesi	3,738.0	7,033.0	88.1	3.7	4.3
-Dış Borç Ödemesi	2,355.0	4,033.0	71.3	2.4	2.5
-İç Borç Ödemesi	1,383.0	3,000.0	116.9	1.4	1.8
Borçlanma	7,543.0	13,525.0	79.3	7.5	8.3
-Dış Borç Kullanımı	2,663.0	4,486.0	68.5	2.7	2.7
-İç Borçlanma	4,880.0	9,039.0	85.2	4.9	5.5

* DPT Gerçekleşme Tahminleri

Kamu İktisadi Teşebbüsleri

KİT'lerin sabit sermaye yatırımlarında 1986'dan sonra başlayan reel gerilemenin 1989 yılında da devam ettiği tahmin edilmektedir. 1986 yılında yüzde 6.1 olan KİT sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ya oranı 1987'de yüzde 5.7'ye, 1988'de yüzde 4.6'ya düşmüş olup, 1989'da ise daha da düşerek yüzde 4.0 dolayına gerilemesi beklenmektedir.

İŞLETMECİ KİT'LERİN FİNANSMAN DENGESİ
(Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1988	1989(1)
Vergi ve Vergi Dışı Ödemeler	-852.8	-1,229.3
Faktör Gelirleri	4,734.7	5,443.3
Stok Değişimi	505.1	91,705.0
Sabit Değer Artışı	-482.3	-666.9
İştiraklerde Sermaye Artışı	2.1	-21.4
Sermaye Artışı (HDO) (2)	0.2	185.5
Kasa Banka Değişimi	-491.7	221.5
Dış Borç Ödemesi	-920.5	-3,396.1
Dış Borçlanma	1,014.6	2,257.7
İç Borç Alacak İlişkisi	1,504.2	3,141.4
Stok Değer Artışı	-2,579.3	-3,292.1
Kaynak Ödeme Farkı	2,434.3	3,561.3
S.S. Yatırımları	-5,129.7	-6,977.1
Temini Gerekli Finansman	-2,695.5	-3,415.8
-Bütçe	1,013.5	1,099.4
-Dış Proje Kredileri	1,605.3	1,871.9
-DFİF (3)	37.1	24.5
-Diğer Kaynak	39.6	420.2

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Hazine Dışı Ortaklar

(3) Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu

**İŞLETMECİ KİT KAYNAK VE ÖDEMELERİ
YÜZDE DAĞILIMI**

	1987	1988	1989 (1)
ÖDEMELER	100.0	100.0	100.0
Yatırımlar	59.2	51.2	54.8
-S.S. Yatırımları	55.3	56.8	63.2
-Stok Değişimi	4.0	-5.6	-8.3
Stok Değerleme	18.5	28.6	29.8
Sabit Kıymetler	5.3	5.3	6.0
Kanuni Ödemeler	12.3	9.4	11.1
Kasa Banka	4.5	5.4	-2.0
İştirak Sermaye Artışı	0.2	0.0	0.2
KAYNAKLAR	100.0	100.0	100.0
Faktör Gelirleri	43.9	52.4	49.3
Bütçe	7.8	11.7	10.4
Sermaye (HDO)	0.3	0.0	1.7
Devlet Yatırım Bankası	0.4	0.0	0.0
Fonlar	0.4	0.4	3.6
Borçlanma	47.1	35.5	35.1
-İç (Net)	25.8	16.7	28.4
-Dış (Net)	5.1	1.0	-10.3
-DPK (2)	16.3	17.8	16.9

(1) Gerçekleşme tahmini

(2) Dış Proje Kredisi

1988 yılında İşletmecî KİT'lerin faktör gelirlerinin sabit sermaye yatırımlarını karşılama oranı yüzde 92.3 iken, 1989'da bu oranın yüzde 78.0 olacağı tahmin edilmektedir.

KİT'lerin 1988 yılında yüzde 14.5 olan karlılık oranının ise 1989 yılında yüzde 10.0'a gerileyeceği beklenmektedir.

İşletmecî KİT'lerin borçlanma ihtiyacının GSMH'ya oranında ise 1988 yılında bir düşme olmuştur. 1986 yılında yüzde 3.4 ve 1987'de yüzde 4.4 olarak gerçekleşen bu oran 1988'de yüzde 2.7'ye gerilemiştir. Bu oranın 1989 yılında yüzde 2.4 olarak gerçekleşmesi beklenmektedir.

İşletmecî KİT'lere bütçeden yapılan transferlerin payında 1987'de meydana gelen artış 1988 yılında da devam etmiş; 1989 yılında oran aynı seviyede kalmıştır. Toplam finansman kaynakları içinde işletmecî KİT'lere bütçeden yapılan transferlerin GSMH'ya oranının ise 1988 yılında yüzde 1.0'den 1989'da yüzde 0.6'ya düşeceği tahmin edilmektedir.

6) Üretim

Tarımsal Üretim

Tarım sektörü üretimi 1989 yılında önemli oranda gerilemiştir. Çiftçilik ve hayvancılık kesimi üretiminin yüzde 10.8 oranında gerilemesi, ormancılık kesimi üretiminin yüzde 2.0 ve balıkçılık kesimi üretiminin yüzde 7.7 oranında artmasına rağmen tarımda toplam üretimin yüzde 10.2 oranında azalmasına neden olmuştur.

TARIM SEKTÖRÜ GAYRİ SAFİ KATMA DEĞERİ
(Milyon TL, 1968 Fiyatlarıyla)

	1988	1989	(%) Değişme
Çiftçilik, Hayvancılık ve Tarım	59,983.1	53,525.1	-10.8
Ormancılık	1,178.6	1,202.1	2.0
Balıkçılık	979.0	1,054.4	7.7
TARIM SEKTÖRÜ	62,140.7	55,781.6	-10.2

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

Çeltiğin dışında bütün tahıllar önemli oranlarda üretim düşüşleri göstermiştir: buğday üretimi yüzde 19.5, arpa üretimi yüzde 40.0, çavdar üretimi yüzde 30.0, yulaf üretimi yüzde 21.4 ve mısır üretimi yüzde 10.0 gerilemiştir.

Fiğ dışında bütün baklagillerin üretimi gerilemiştir. Mercimek yüzde 46.4 oranında, bakla yüzde 12.8 oranında, nohut yüzde 4.5 ve fasulye yüzde 4.3 oranında üretim azalışı göstermiştir. Endüstriyel bitkilerden tütün üretimi yüzde 21.7 oranında artarken, pamuk üretimi değişmemiş, şeker pancarı üretimi ise yüzde 4.6 oranında azalmıştır.

Yağlı tohumlardan ayçiçeği üretimi yüzde 8.7 oranında artarken, soya üretimi değişmemiş, yer fıstığı üretimi yüzde 32.5 oranında gerilemiştir. Yumru bitkilerin tümünün üretimi gerilemiştir. Kuru soğan yüzde 3.3, kuru sarımsak yüzde 12.3, patates yüzde 11.5 üretim düşüşü göstermiştir.

Armut, ayva, elma, erik, kayısı, kiraz, şeftali üretiminde artış olmamıştır. Zeytin üretimi ise yüzde 40.9 oranında azalmıştır. Portakal üretimi yerinde sayarken, limon üretimi yüzde 15.0 oranında, mandalina üretim yüzde 14.8 oranında azalmıştır.

Ceviz üretimi değişmezken, fındık üretimi yüzde 13.3 oranında artmıştır. Dut, incir ve üzüm üretiminde değişiklik olmamıştır. Çay üretimi ise yüzde 19.3 oranında azalmıştır.

**TARIMSAL ÜRÜNLERİN ÜRETİM MİKTARLARI
TAHMİNLERİ
(Bin Ton)**

	1988	1989*	(%) Değişme
Tahıllar			
Buğday	20,500.0	16,500.0	-19.5
Arpa	7,500.0	4,500.0	-40.0
Çavdar	280.0	196.0	-30.0
Yulaf	276.0	217.0	-21.4
Mısır	2,000.0	1,800.0	-10.0
Çeltik	262.5	290.0	10.5
Baklagiller			
Bakla	78.0	68.0	-12.8
Nohut	777.5	742.3	-4.5
Fasulye	211.0	202.0	-4.3
Mercimek	829.0	444.0	-46.4
Fig	184.0	185.0	0.5
Endüstriyel Bitkiler			
Tütün	213.6	260.0	21.7
Şeker Pancarı	11,534.0	11,000.0	-4.6
Pamuk-kütlü	1,500.0	1,500.0	0.0
Yağlı Tohumlar			
Ayçiçeği	1,150.0	1,250.0	8.7
Yer Fıstığı	60.0	40.5	-32.5
Soya	150.0	150.0	0.0
Yumru Bitkiler			
Soğan (kuru)	1,345.0	1,300.0	-3.3
Sarımsak (kuru)	69.0	60.5	-12.3
Patates	4,350.0	3,850.0	-11.5
Yumuşak Çekirdekli			
Armut	410.0	410.0	0.0
Ayva	78.0	78.0	0.0
Elma	1,950.0	1,950.0	0.0
Taş Çekirdekli			
Erik	175.0	175.0	0.0
Kayısı	284.0	284.0	0.0
Kiraz	135.0	135.0	0.0
Şeftali	328.0	328.0	0.0
Zeytin	1,100.0	650.0	-40.9
Turunçgiller			
Limon	360.0	306.0	-15.0
Mandalina	310.0	264.0	-14.8
Portakal	740.0	740.0	0.0

	1988	1989*	(%) Değişme
Sert Kabuklular			
Ceviz	110.0	110.0	0.0
Fındık	402.5	456.0	13.3
Üzümsü Meyveler			
Dut	90.0	90.0	0.0
İncir	350.0	350.0	0.0
Üzüm	3,350.0	3,350.0	0.0
Çay	755.5	610.0	-19.3
Yaprağı Yenen Sebzeler			
Lahana (bağ)	510.0	510.0	0.0
Lahana (yaprak)	145.0	131.0	-9.7
Ispanak	140.0	140.0	0.0
Pırasa	310.0	300.0	-3.2
Meyvesi Yenen Sebzeler			
Kavun-Karpuz	5,250.0	5,000.0	-4.8
Kabak (sakız)	300.0	275.0	-8.3
Hıyar	800.0	750.0	-6.3
Patlıcan	730.0	702.0	-3.8
Domates	5,250.0	5,650.0	7.6
Biber (dolmalık)	470.0	475.0	1.1
Biber (sivri)	260.0	300.0	15.4
Baklagil Sebzeler			
Fasulye	410.0	400.0	-2.4
Bakla	70.0	65.0	-7.1
Barbunya	35.0	31.0	-11.4
Soğansı Yumru-Kök Se.			
Sarımsak (taze)	25.0	29.0	16.0
Soğan (taze)	165.0	165.0	0.0
Havuç	157.0	147.0	-6.4

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

* 1989 Birinci Geçici Tahmin

Yaprağı yenen sebzelerden, lahana ve ıspanak üretimi aynı kalırken, yaprak lahana üretimi yüzde 9.7 oranında, pırasa üretimi yüzde 3.2 oranında azalmıştır.

Kavun-karpuz üretimi yüzde 4.8, sakız kabak yüzde 8.3, hıyar yüzde 6.3, patlıcan yüzde 3.8 azalmış, domates üretimi yüzde 7.6, dolmalık biber yüzde 1.1, sivri biber yüzde 15.4 oranında artmıştır.

Baklagil sebzelerden fasulye üretimi yüzde 2.4, bakla yüzde 7.1 ve barbunya yüzde 11.4 oranında azalmıştır. Taze sarımsak üretimi yüzde 16.0 artarken, taze soğan üretimi değişmemiş, havuç üretimi ise yüzde 6.4 oranında gerilemiştir.

1989 yılında tarım sektöründe zımni fiyat deflatörü yüzde 77.0 olarak, imalat sanayiinde yüzde 65.7 olarak belirlenmiştir.

Sınai Ürünleri Üretimi

1989'un ilk sekiz aylık verilerine göre üretimi iki haneli azalma oranı gösteren başlıca sanayi ürünleri şunlardır:

	(%)
Profil	-66.3
Kütük	-61.6
Yuvarlaklar	-60.1
Blum	-54.6
Köşebentler	-42.3
Fosfatlı gübreler	-27.7
Azotlu gübreler	-27.4
Gazyağı	-25.5
Ham mayi demir	-24.6
Pik	-18.0
Sülfirik asit	-16.5
Gazete Kağıdı	-15.6
Fuel Oil	-11.8

Buna karşılık bazı sanayi ürünlerinde üretim artışları olmuştur:

	(%)
Amonyum sülfat	45.5
Blister Bakır	38.8
Levha	29.2
Borular	28.8
Boraks	25.9
Slap	15.1
Ham petrol	9.8
Çimento	-8.2
Saç	3.8
Benzin (süper)	2.7

SEÇİLMİŞ SANAYİ MADDELERİNİN ÜRETİMİ

Maddeler	Kümülatif Üretim Miktarı, Ton Ocak-Ağus.,88	Kümülatif Üretim Miktarı, Ton Ocak-Ağus.,89	(%) Değişme Oranı
Benzin (Normal)	1,097,145	1,044,845	-4.8
Benzin (Süper)	598,745	614,952	2.7
Gazyağı	331,980	247,257	-25.5
Motorin	4,396,108	4,130,497	-6.0
Fuel Oil (4,5,6)	5,947,271	5,246,120	-11.8
Sıvılaştır. Pet.Gazı (LPG)	480,601	456,100	-5.1
Ham Petrol	1,708,948	1,877,126	9.8
Gazete Kağıdı	104,663	88,335	-15.6
Yazı Tabı Kağıdı	64,260	60,948	-5.2
Çelik Blok	5,221,173	5,013,836	-4.0
Pik	318,800	261,359	-18.0
Ham Mayi Demir	2,899,869	2,185,465	-24.6
Köşebentler	14,729	8,500	-42.3
Yuvarlaklar	681,922	272,018	-60.1
Profil	76,312	25,712	-66.3
Saç	767,491	796,306	3.8
Levha	148,805	192,260	29.2
Blum	1,506,603	683,341	-54.6
Slap	1,027,539	1,182,344	15.1
Kütük	1,412,285	542,709	-61.6
Borular	1,764	2,272	28.8
Boraks	67,778	85,312	25.9
Sülfirik Asit	509,714	425,756	-16.5
Blister Bakır	8,737	12,128	38.8
Amonyum Sülfat	202,016	293,879	45.5
Azotlu Gübreler	2,613,884	1,897,474	-27.4
Fosfatlı Gübreler	2,327,813	1,682,354	-27.7
Çimento	14,838,376	16,061,903	8.2

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

1986 yılında yüzde 16.0, 1987'de yüzde 11.7 ve 1988'de yüzde 8.2 oranında artış gösteren elektrik enerjisi 1989 yılının Ocak-Ağustos döneminde yüzde 7.0 oranında artmıştır.

İmalat Sanayiinde Üç Aylık Gelişmeler

DİE'nin üçer aylık sanayi üretim endeksi verilerine dayanılarak yapılan incelemede; 1989'un üçüncü üç ayında özel imalat sanayi üretiminin bir önceki senenin aynı dönemine göre yüzde 12.2 arttığı, kamu imalat sanayi üretiminin ise yüzde 2.6 azaldığı görülmektedir.

Özel imalat sanayindeki tüm sektörler 1989'un üçüncü üç ayında bir önceki senenin aynı dönemine göre üretim artışı gösterirken, sadece kağıt ve basım sanayi yüzde 0.8 oranında bir düşüş göstermiştir. Gıda, içki ve tütün sektörü yüzde 23.1 ile en çok artış gösteren sektör olmuştur.

ÖZEL İMALAT SANAYİ ÜRETİMİ
(Bir Önceki Senenin Aynı Dönemine Göre % Değişme)

	1988				1989		
	I. Üç Ay	II. Üç Ay	III. Üç Ay	IV. Üç Ay	I. Üç Ay	II. Üç Ay	III. Üç Ay
Gıda, İçki ve Tütün	13.4	8.8	10.0	4.2	5.2	11.7	23.1
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	10.6	5.4	-0.5	-1.3	-5.1	-4.8	16.7
Orman Ürünleri	17.4	-10.3	-13.5	-19.4	-16.5	-1.0	12.2
Kağıt ve Basım Sanayii	16.1	2.8	-6.0	-15.2	-13.7	-10.7	-0.8
Kimya, Petrol Ürünleri, Plastik	9.9	10.0	1.9	-5.1	2.2	31.9	9.2
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	25.3	8.2	3.3	-0.2%	0.5	4.8	3.3
Metal Ana Sanayii	10.8	-0.4	-7.0	-10.4	-9.0	7.1	17.7
Metal Eşya, Mak. Teçh., Taşıt Ar.	20.6	1.2	-9.4	-22.7	-22.7	-12.1	8.5
İmalat Sanayii	14.4	0.3	-0.7	-9.4	-6.4	6.8	12.2

KAMU İMALAT SANAYİ ÜRETİMİ
(Bir Önceki Senenin Aynı Dönemine Göre % Değişme)

	1988				1989		
	I. Üç Ay	II. Üç Ay	III. Üç Ay	IV. Üç Ay	I. Üç Ay	II. Üç Ay	III. Üç Ay
Gıda, İçki ve Tütün	24.3	4.7	0.8	-8.7	-6.9	12.1	10.6
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	1.4	-5.5	-5.4	-23.2	-27.6	-21.8	-9.6
Orman Ürünleri	4.5	16.0	21.5	-10.4	2.2	-8.9	10.8
Kağıt ve Basım Sanayii	15.7	10.4	-23.2	-93.8	-24.4	-4.4	9.6
Kimya, Petrol Ürünleri, Plastik	18.2	14.5	7.1	-10.4	-0.5	-21.0	-4.9
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	7.4	-2.8	-6.4	-10.7	17.0	8.4	9.5
Metal Ana Sanayii	7.0	-0.8	-0.2	6.2	-2.3	-25.7	-25.6
Metal Eşya, Mak. Teçh., Taşıt Ar.	-11.2	-34.0	-36.8	-28.5	-26.1	-5.3	-11.2
İmalat Sanayii	16.4	7.3	1.7	-11.5	-4.2	-13.4	-2.6

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü

Kamu imalat sanayi üretiminde 1989 yılının üçüncü üç ayında dört sektörde geçen senenin aynı dönemine göre azalış, dört sektör de artış olmuştur. En yüksek düşüşü yüzde 25.6 ile Metal Ana Sanayi göstermiştir.

İstanbul Sanayi Odası'nın kendi üyesi özel firmaların üç aylık üretim, satış, stok değişimleri, kapasite kullanım oranları ve üretim hacmi ile ilgili olarak cari ve sabit fiyatlarla yayınladığı verilere göre 1989 yılının ilk yarısında imalat sanayinin sekiz sektöründe şu gelişmeler dikkati çekmektedir:

1989 yılının ilk üç ayında özel imalat sanayinin üretiminde 1988'in eş dönemine göre yüzde 13.7 oranında gerileme görülmüştür. Bu düşüş oranı, uzun yıllardır, imalat sanayii kesiminde ilk kez

SEKTÖRLER İTİBARIYLA SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
(1988 Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	Yüzde dağılım					Yüzde değişim								
	1985	1986	1987	1988	1989	1986	1987	1988	1989	1988	1989			
Tarım	1,488,565	1,501,781	1,865,340	1,727,070	1,477,632	0.9	24.2	-7.4	-14.4	7.1	6.5	7.6	7.5	6.3
Madencilik	1,472,097	1,107,582	715,988	689,491	555,410	-24.8	-35.4	-3.7	-19.4	7.0	4.8	2.9	2.9	2.4
İmalat Sanayi	4,616,087	4,613,781	3,868,493	3,652,538	3,389,429	0.0	-16.2	-5.6	-7.2	22.0	19.8	15.8	15.1	14.5
Enerji	3,069,767	3,566,515	3,258,437	3,253,718	3,025,374	16.2	-8.6	-0.1	-7.0	14.5	15.3	13.3	13.5	13.9
Ulaştırma	5,008,766	5,412,871	5,933,093	4,762,495	4,296,709	8.1	9.6	-19.7	-9.8	23.9	23.2	24.2	19.7	18.4
Turizm	274,506	523,079	647,136	788,282	984,647	90.6	23.7	21.8	24.9	1.3	2.2	2.6	3.3	4.2
Konut	2,892,545	3,547,912	4,956,019	6,348,751	6,899,799	31.8	39.7	28.1	8.7	12.8	15.2	20.2	26.3	29.6
Eğitim	500,825	537,931	680,401	708,383	741,963	7.4	26.5	4.1	4.7	2.4	2.3	2.8	2.9	3.2
Sağlık	172,892	210,395	264,361	260,616	313,615	21.7	25.6	-1.1	20.3	0.8	0.9	1.1	1.1	1.3
Diğer	1,886,200	2,259,414	2,370,998	1,974,515	1,650,878	34.0	4.9	-16.7	-15.4	8.0	9.7	9.7	8.2	7.1
TOPLAM	20,982,250	23,281,262	24,560,276	24,165,850	23,335,457	11.0	5.5	-1.6	-3.4	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

yaşanmaktadır. Gerileme gıda-içki-tütün ve taş ve toprağa dayalı sanayii dışındaki bütün sektörlerden kaynaklanmıştır. En şiddetli gerileme yüzde 28.5 ile metal eşya, makina ve teçhizat taşıt araçları sanayiinde görülmüştür. Tekstil, deri ve ayakkabı üretimi yüzde 14.2, orman ürünleri üretimi yüzde 13.7, kağıt ve basım sanayii üretimi yüzde 12.2, kimya, petrol ürünleri ve plastik sanayii üretimi yüzde 6.0 ve metal ana sanayii üretimi yüzde 3.6 oranında gerilemiştir. Buna karşılık, gıda-içki-tütün sanayiinin üretimi yüzde 2.5, taş ve toprağa dayalı sanayinin üretimi yüzde 5.0 artmıştır.

ÖZEL İMALAT SANAYİİ ÜRETİMİ
(Bir Önceki Senenin Aynı Dönemine Göre % Değişime)

	1988				1989	
	I.Üç Ay	II. Üç Ay	III. Üç Ay	IV. Üç Ay	I.Üç Ay	II. Üç Ay
Gıda, İçki ve Tütün	14.2	3.4	11.1	-8.4	2.5	10.3
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	30.5	12.4	0.4	-5.0	-14.2	-5.5
Orman Ürünleri	-1.7	-8.7	-0.4	-16.3	-13.7	1.1
Kağıt ve Basım Sanayii	15.3	-3.6	-9.6	-13.7	-12.2	-5.4
Kimya, Petrol Ürünleri, Plastik	11.2	2.1	-3.9	-1.7	-6.0	6.7
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	17.6	5.7	4.3	-2.2	5.0	5.7
Metal Ana Sanayii	0.8	-1.9	-13.5	-6.1	-3.6	20.6
Metal Eşya, Mak. Teçh., Taşıt Ar.	20.4	-2.2	-12.2	-21.8	-28.5	-13.0
Diğer İmalat Sanayii	19.6	-5.1	-5.3	-19.4	-9.8	35.8
İmalat Sanayii	16.2	1.6	-5.6	-11.0	-13.7	0.0

Kaynak : İstanbul Sanayi Odası

Yılın ikinci üç ayında, 1988 yılının aynı dönemine göre üretimde bir değişme olmadığı görülmektedir. 1988 yılının ikinci üç ayında, 1980 yılından bu yana üretimdeki büyüme en düşük seviyesi olan yüzde 1.6'ya inmişti. Bu seviyede bir üretim hacmine göre, 1989'un ikinci üç ayında üretimde artış görülmemesi, üretim hacminin oldukça düşük boyutta olduğunu göstermektedir. İmalat sanayiinin toplam üretiminde ikinci üç ayda değişme olmamasına mukabil üç sektörün üretiminde gerilemeler, beş sektörde artışlar görülmüştür. Üretimi azalan sektörler, azalmanın şiddetine göre yüzde 13.0 ile metal eşya, makina ve teçhizat taşıt araçları sanayii, yüzde 5.5 ile tekstil, deri, ayakkabı ve yüzde 5.4 ile kağıt ve basım sanayiidir. Üretimi artan sektörler ise, artış oranının büyüklüğüne göre metal ana sanayii (yüzde 20.6), gıda-içki-tütün (yüzde 10.3), kimya petrol ürünleri ve plastik sanayii (yüzde 6.7), taş ve toprağa dayalı sanayii (yüzde 5.7) ve orman ürünleri sanayiidir (yüzde 1.1).

1989 yılının ilk yarısını bir bütün olarak incelediğimiz takdirde dört sektörün üretiminde gerileme diğer dört sektörün üretiminde ise artış görülmektedir. İmalat sanayiinin üretimi 1989 yılının ilk yarısında, geçmiş yılın aynı dönemine göre yüzde 6.7 oranında gerilemiştir. Üretim gerilemesi dört sektörden kaynaklanmıştır. Metal eşya, makina ve teçhizat, taşıt araçları sanayiinin üretimi yüzde

20.6 oranında, tekstil, deri ve ayakkabı üretimi yüzde 9.6 oranında, kağıt ve basım sanayiinin üretimi yüzde 8.7 oranında ve orman ürünleri yüzde 5.7 oranında gerilemiştir.

Buna karşılık metal ana sanayinin üretimi yüzde 9.0, gıda-içki-tütün üretimi yüzde 6.7, taş ve toprağı dayalı sanayii üretimi yüzde 5.4 ve kimya, petrol ürünleri ve plastik sanayii üretimi yüzde 0.9 artmıştır. Metal eşya, makina ve teçhizat, taşıt araçları sanayiini oluşturan dört alt sektörün üretim azalışları farklı oranlarda olmuştur. Yılın ilk yarısında elektrikli makinalar üretimi yüzde 28.8, elektriksiz makinalar üretimi yüzde 20.1, otomotiv sanayii üretimi yüzde 19.4, metal eşya üretimi yüzde 8.8 gerilemiştir.

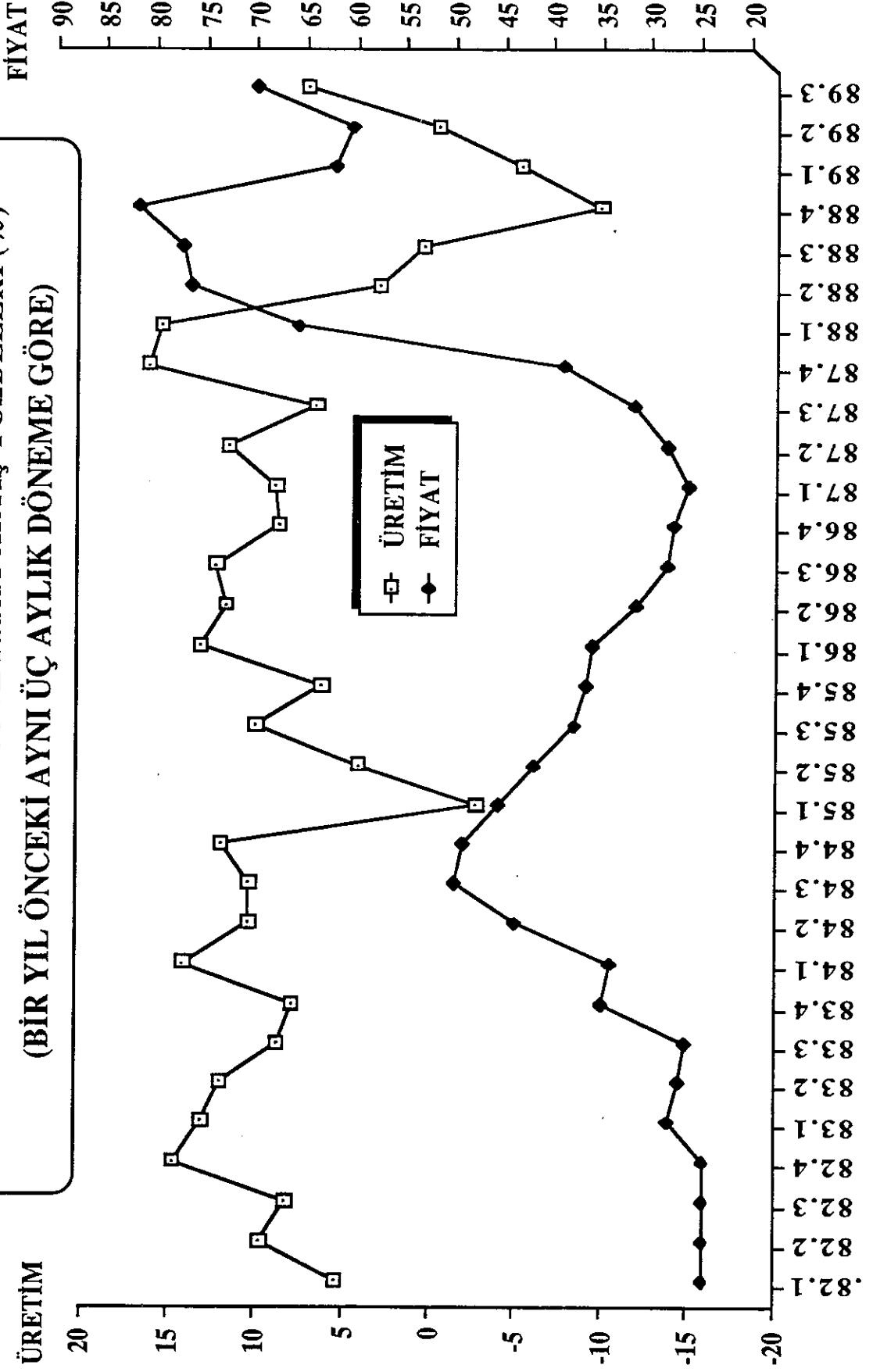
1989'un ilk yarısında üretim reel olarak yüzde 6.7 oranında gerilerken, zımni fiyat deflatörü yüzde 72.9 olarak belirlenmiştir. Yılın birinci üç ayında zımni fiyat deflatörünün yüzde 75.1, ikinci üç ayda yüzde 71.1 olduğu hesaba katılırsa, 1989 yılı zarfında imalat sanayi fiyatlarında bir azalma olduğu dikkati çekmektedir.

Yılın ilk yarısına ait sektörel zımni fiyat deflatörleri arasında önemli sapmaların mevcut olduğu görülmektedir. En yüksek deflatör yüzde 89.9 ile metal ana sanayiinde, en düşük deflatör ise yüzde 52.8 ile tekstil-deri-ayakkabıda gözlenmektedir.

1989 yılının ikinci üç ayında ilk üç aya göre fiyat artışı yüzde 15.1 olmuştur. Bu fiyat artışı yıllığa çevrildiği zaman yüzde 75.5 olarak belirlemektedir. 1988 yılının eş döneminde fiyat artışı yüzde 15.9 olmuştur ve yıllık yüzde 80.5'e tekabül etmektedir. 1989 yılının ikinci üç ayındaki fiyat artışlarının sektörel görünümü büyük farklar sergilemektedir. En yüksek fiyat artış oranları yüzde 20.1 ile kimya, petrol ürünleri, lastik, plastik sanayiinde, yüzde 19.2 ile elektrikli makinalarda, yüzde 18.3 ile taş ve toprağı dayalı sanayiide, yüzde 16.7 ile metal eşyada, yüzde 15.7 ile elektriksiz makinalarda, yüzde 14.7 ile otomotiv sanayiinde ve metal ana sanayiinde, yüzde 13.3 ile orman ürünleri sanayiinde ve yüzde 11.4 ile kağıt ve basım sanayiinde, en düşük fiyat artışları ise yüzde 8.3 ile tekstil, deri ve ayakkabı sanayiinde ve yüzde 8.9 ile gıda, içki ve tütün sanayiinde meydana gelmiştir.

1989 ikinci üç ayında 1988 yılının eş dönemine kıyasla üretimde çalışanların sayısında yüzde 3.4 oranında, diğer işlerde çalışanların sayısında yüzde 2.0 oranında azalma meydana gelmiştir. 711 işyerini kapsayan verilere göre gıda, içki ve tütünde yüzde 3.8 oranında, tekstil-deri ve ayakkabı sektöründe üretimde çalışanların sayısı yüzde 3.7 artarken, diğer bütün sektörlerde azalmalar olmuştur. Çift haneli azalma oranları kağıt ve basım sanayiinde (yüzde 16.0), orman ürünleri sanayiinde (yüzde 15.9), elektrikli makinalar sanayiinde (yüzde 13.3) ve metal eşya sanayiinde (yüzde 11.5) meydana gelmiştir. Üretimde çalışanların sayısındaki azalma oranı otomotiv endüstrisinde yüzde 8.7, elektriksiz makinalar sanayiinde yüzde 7.3, metal ana sanayiinde yüzde

İMALAT SANAYİİ ÜRETİM VE FİYAT ARTIŞ YÜZDELERİ (%)
(BİR YIL ÖNCEKİ AYNI ÜÇ AYLIK DÖNEME GÖRE)

4.6, kimya, petrol ürünleri, lastik, plastik sanayiinde yüzde 3.9, taş ve toprağa dayalı sanayide yüzde 3.2 olmuştur.

Üretim dışındaki diğer işlerde çalışanların sayısında ise yedi sektörde artış meydana gelirken, kağıt ve basım sanayiinde yüzde 3.6, elektrikli makineler sanayiinde yüzde 7.2, otomotiv endüstrisinde yüzde 12.4, metal eşya sanayiinde yüzde 13.3 ve elektriksiz makineler sanayiinde yüzde 16.3 oranında azalmalar olmuştur.

1989 ikinci üç ay istihdam durumunu 1989 birinci üç ayı ile karşılaştırdığımız takdirde 749 iş yerinde üretimde çalışanların sayısında yüzde 2.0 oranında, diğer işlerde çalışanların sayısında yüzde 1.0 oranında artış olduğunu görürüz. Resesyondan canlanmaya geçişin bir işareti olarak gördüğümüz 1989 ikinci üç ay istihdam artışlarını, sektörel artış oranları büyüklüğüne göre aşağıda gösterilmiştir.

1989 yılının ilk ve ikinci üç aylarında bilgi vermiş aynı işlerinde alt sektörler itibariyle üretimde çalışanların sayısındaki değişimler, en yüksek artış oranından başlamak üzere aşağıda verilmiştir:

	(%)
Gıda-içki ve tütün	14.0
Metal Ana Sanayii	9.7
Kimya, Petrol Ürünleri, Lastik, Plastik	2.8
Metal Eşya	2.2
Diğer İmalat Sanayii	1.2
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	0.9
Tekstil, deri ve ayakkabı	0.2
Elektrikli Makinalar	0.1
Kağıt ve Basım Sanayii	-1.0
Elektriksiz Makinalar	-2.1
Otomotiv Endüstrisi	-2.6
Orman Ürünleri	-2.6

Üretimde çalışanlara diğer işlerde çalışanları eklediğimiz zaman 1989 yılının ikinci üç ayında, birinci üç aya kıyasla sektörel istihdam aşağıdaki gelişmeleri sergilemektedir:

	(%)
Metal Ana Sanayii	13.0
Gıda-İçki ve Tütün	10.7
Kimya, Petrol Ürünleri Plastik ve Lastik Sanayii	2.2
Metal Eşya	1.5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	0.9
Diğer İmalat Sanayii	0.9
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	0.5
Elektrikli Makinalar	-0.05
Kağıt ve Basım Sanayii	-1.7
Orman Ürünleri	-2.7
Elektriksiz Makinalar	-3.2
Otomotiv Endüstrisi	-4.1

İmalat Sanayii Sektörel Performansının Resesyondan Önceki Mukayeseli Durumu

İstanbul Sanayi Odası 1982=100 bazlı üretim endeksine göre 1987 yılının son üç aylık döneminde toplam imalat sanayii üretimi 180.9 ile, izleyen iki yıllık dönemde tekrar erişilemeyen bir maksimuma ulaşmıştır. Ancak sektörlere inildiğinde dört sektörün 1988'den önce üretim maksimumlarına ulaşmış olduğunu, diğer dört sektörün maksimum üretime 1988 yılında ulaştığı, metal ana sanayiinin maksimum üretime 1989 yılının ikinci üç ayında ulaştığı anlaşılmaktadır.

Ulaşılan Maksimum Sektörel Üretim Düzeyleri (1982=100) Üç aylık dönemler

Metal Ana Sanayii	268.5	1989 II
Metal Eşya, Makine Ulaştırma Araçları	235.4	1987 IV
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	202.1	1988 III
Metal Ana Sanayii	268.5	1989 II
Metal Eşya, Makine Ulaştırma Araçları	235.4	1987 IV
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	202.1	1988 III
Tekstil, Deri, Ayakkabı	194.6	1988 II
Gıda, İçki, Tütün	158.8	1988 III
Kimya, Petrol Ürünleri Lastik, Plastik	151.7	1987 IV
Orman Ürünleri	149.7	1988 I
Kağıt ve Basım Sanayii	149.0	1986 IV
Diğer İmalat Sanayii	140.4	1987 IV

İmalat Sanayii Alt Sektörlerinde Kapasite Kullanım Oranları

İmalat sanayiinde tartılı kapasite kullanımı 1988 yılının ilk üç ayında yüzde 77.5'e yükseldikten sonra, 1989'un ikinci üç ayında yüzde 74.8'de, 1988'in birinci üç ayındaki maksimumun 2.7 puan gerisinde kalmıştır. İmalat sanayiinin dokuz alt sektöründe resesyonun şiddetini tespit etmek için son iki yılda ulaşılan maksimum kapasite kullanımı ile 1989 ikinci üç ayındaki tartısız kapasite kullanımı arasındaki puan farkına göre sektörler sıralanmıştır.

Kapasite Kullanım Oranları (Tartısız)	Maksimum Kap.Kulla.	1989 II.Üç Ay Kap.Kul.	Maksimum ile Puan Farkı
Metal Ana Sanayii	69.9 (88 I)	61.1	-8.8
Metal Eşya, Makina, Ulaş.Araçları	70.9 (88 I)	62.2	-8.7
Orman Ürünleri	67.1 (88 I)	60.6	-6.5
Kimya, Petrol Ür., Lastik, Plastik	72.7 (88 I)	66.6	-6.1
Gıda, İçki, Tütün	66.4 (88 III)	61.5	-4.9
Kağıt ve Basım	74.3 (88 I)	70.8	-3.5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	75.7 (87 III)	73.6	-2.1
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	74.7 (87 II)	74.3	-0.4
Diğer İmalat Sanayii	66.8 (87 II)	66.8	0.0

İMALAT SANAYİİ ALT SEKTÖRLERİNDE KAPASİTE KULLANIM ORANI

	1988				1989	
	I.Üç Ay	II. Üç Ay	III. Üç Ay	IV. Üç Ay	I.Üç Ay	II. Üç Ay
Gıda, İçki ve Tütün	69.1	69.7	74.7	76.0	75.7	72.8
Tekstil, Deri ve Ayakkabı	83.8	81.7	81.9	80.7	80.7	80.8
Orman Ürünleri	88.3	74.6	72.3	66.0	66.7	70.8
Kağıt ve Basım Sanayii	87.1	81.9	78.6	75.3	80.7	77.0
Kimya, Petrol Ürünleri, Plastik	77.3	74.0	73.3	75.9	74.9	76.5
Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	83.7	87.1	78.7	81.3	84.2	84.4
Metal Ana Sanayii	80.1	72.1	67.1	75.9	75.0	71.6
Metal Eşya, Mak. Tech., Taşıt Ar.	73.6	68.3	61.2	63.5	66.8	68.8
Diğer İmalat Sanayii	59.3	64.6	61.7	61.0	67.1	68.4
İmalat Sanayii	77.5	74.4	72.0	73.5	74.7	74.8

Kaynak : İstanbul Sanayi Odası

**İMALAT SANAYİNDE TAM KAPASİTEYİ
KULLANMAMA NEDENLERİ (%)**

	1988				1989	
	I. Üç Ay	II. Üç Ay	III. Üç Ay	IV. Üç Ay	I. Üç Ay	II. Üç Ay
Talepteki Yetersizlik	51.6	55.2	56.0	58.0	58.9	57.6
İç Talep	33.0	37.7	37.3	38.3	39.2	37.9
Dış Talep	18.6	17.5	18.7	19.7	19.7	19.7
Mali Güçlükler	24.1	22.9	23.2	21.1	20.3	19.9
Hammadde Yetersizliği	16.2	13.8	13.4	14.5	13.5	13.9
Yerli	9.6	8.3	8.3	8.6	7.5	8.2
İthal	6.6	5.5	5.1	5.9	6.0	5.7
Enerji	5.1	5.5	2.0	2.0	4.8	6.4
İşçi Sorunu	2.5	2.3	4.7	3.6	2.0	1.8
Diğer	0.2	0.0	0.3	0.5	0.0	0.0

Kaynak : İstanbul Sanayi Odası

6) İstihdam

1989 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu'nda kayıtlı işsizlerin sayısında resmi verilere göre sekiz ayda 100 bin bir azalma görülmektedir. Ocak ayında yüzde 2.4 oranında bir artış kaydeden kayıtlı işsiz sayısı izleyen aylarda yüzde 3.1 ile yüzde 8.5 arasında değişen oranlarda yıllık gerilemeler göstermiştir. Ağustos 1989'da yüzde 7.5 oranında azalan kayıtlı işsiz sayısı Ağustos 1988'de 1,157,642'den Ağustos 1989'da 1,071,157'ye gerilemiştir.

1989 yılının ilk sekiz ayında İİBK'na başvuranlar yüzde 32.7, işyerlerinin işgücü talebi yüzde 15.5 ve işe yerleştirilenler yüzde 6.1 oranında artmıştır.

AÇIK İŞSİZLİK

Aylar	1986		1987		1988		1989	
		(%) Değişim		(%) Değişim		(%) Değişim		(%) Değişim
Ocak	996,703	13.0	1,093,882	9.8	1,143,240	4.5	1,170,864	2.4
Şubat	1,019,908	13.7	1,104,640	8.3	1,149,495	4.1	1,108,172	-3.6
Mart	1,039,913	12.8	1,126,199	8.3	1,155,081	2.6	1,119,171	-3.1
Nisan	1,050,679	12.3	1,137,106	8.2	1,154,503	1.5	1,112,148	-3.7
Mayıs	1,058,634	12.5	1,128,866	6.6	1,151,332	2.0	1,091,935	-5.2
Haziran	1,056,879	12.3	1,128,686	6.8	1,153,475	2.2	1,066,102	-7.6
Temmuz	1,061,131	13.5	1,123,366	5.9	1,153,762	2.7	1,056,214	-8.5
Ağustos	1,061,999	13.0	1,123,822	5.8	1,157,642	3.0	1,071,157	-7.5
Eylül	1,076,822	14.0	1,130,562	5.0	1,162,556	2.8		
Ekim	1,076,538	13.2	1,127,629	4.7	1,161,560	3.0		
Kasım	1,074,459	12.1	1,128,416	5.0	1,159,496	2.8		
Aralık	1,076,309	11.4	1,134,884	5.4	1,162,548	2.4		

Kamu kesiminde işe yerleştirilenler yüzde 0.9 azalırken, özel kesimde işe yerleştirilenler ise yüzde 21.3 artmıştır. Tarım sektörüne yerleştirilenlerin sayısı yüzde 4.9 azalırken, tarım dışına yerleştirilenler yüzde 10.7 oranında artmıştır. Yurt dışına giden işçi sayısında yüzde 4.0 oranında bir azalma olmuştur. 1988'in ilk sekiz ayında 38439 işçi yurt dışına giderken, 1989'un eş döneminde yurt dışına 36908 kişi gitmiştir.

**İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMUNA BAŞVURANLAR, İŞE YERLEŞTİRİLENLER
KAYITLI İŞSİZLER VE YURTDIŞINA GİDEN İŞÇİLER**

		Kümülatif Ocak/Ağus.,88	Kümülatif Ocak/Ağus.,89	Değişme Oranı (%)
Başvuranlar	Toplam	259,450	344,333	32.7
	Erkek	203,218	264,350	30.1
	Kadın	56,232	79,983	42.2
İşyerlerinin İşgücü İstemi	Toplam	160,061	184,815	15.5
	Erkek	118,110	140,338	18.8
	Kadın	41,951	44,477	6.0
İşe Yerleştirilenler	Toplam	155,136	164,671	6.1
	Erkek	113,030	121,594	7.6
	Kadın	42,106	43,077	2.3
Kamu Kesimi	Toplam	105,852	104,903	-0.9
	Erkek	97,425	97,705	0.3
	Kadın	8,427	7,198	-14.6
Özel Kesim	Toplam	49,284	59,768	21.3
	Erkek	15,605	23,889	53.1
	Kadın	33,679	35,879	6.5
Tarım	Toplam	45,279	43,066	-4.9
	Erkek	11,448	11,545	0.8
	Kadın	33,831	31,521	-6.8
Tarım Dışı	Toplam	109,857	121,605	10.7
	Erkek	101,582	110,049	8.3
	Kadın	8,275	11,556	39.6
Kayıtlı İşsizler*	Toplam	1,157,642	1,071,157	-7.5
	Erkek	953,748	884,732	-7.2
	Kadın	203,894	186,425	-8.6
Yurtdışına Giden İşçiler	Toplam	38,439	36,908	-4.0
	Erkek	38,230	36,745	-3.9
	Kadın	209	163	-22.0

Kaynak : İş ve İşçi Bulma Kurumu

* Çalışma gücü olan, çalışmak isteyen, Kurum'a başvurduğunda asgari ücret düzeyinde gelir getirici işi olmayan, Kurum tarafından henüz kendisine iş bulunamayan faal nüfus içindeki kişilerdir. Kurum kayıtlarında iş bekleyenlerden yalnız belli bir iş yerinde çalışmak isteyen, öteki iş yerlerinde sağlanabilecek iş olanaklarını yeğlemeyen, halen bir işi varken daha elverişlisine geçmeyi isteyenler ile emeklilerden iş arayanlar ay sonlarında bekleme listelerinden çıkarılarak geri kalanlar kayıtlı işsiz sayılmaktadır.

BÖLÜM II

PARASAL GELİŞMELER

1989 yılının yaklaşık ilk 11 aylık döneminde, rezerv para, emisyon ve para arzı gibi temel parasal değişkenlerde gözlenen genişleme, anti-enflasyonist para politikasında karşılaşılan güçlüklerle işaret etmektedir. Yüksek bütçe açıkları ve kamu sektörü borç gereksinimindeki artışlar, parasal otoritelerin bütçe gelişmelerinden bağımsız bir para politikası yürütme konusundaki tercih alanlarını daraltmaktadır.

Büyük çaplı dış borç ve iç borç geri ödemeleri; tarımsal destekleme fiyatlarındaki artış ve kamu kesimi maaş ve ücretlerindeki artışlar 1989 yılı içinde likidite kontrolünü zorlaştıran temel faktörler olmuştur. Yüksek boyuttaki kamu finansman gereksinimi kısmen Merkez Bankası kaynaklarından (emisyon artışı) karşılanırken, aşırı parasal genişlemenin enflasyonist etkilerini

BAŞLICA PARASAL GÖSTERGELER

	24-Kas-89 (Milyar TL)	Yüzde Değişim Ocak-Kasım	
		1988	1989
Tedavüle çıkan para	8,188.5	45.6	82.7
Parasal Taban	15,439.2	62.9	67.1
Para Arzı (M1)	17,120.7	1.6	52.8
Para Arzı (M2)	44,073.9	33.5	62.3
Merkez Bankası Kredileri*	5,715.0	26.8	11.1
Kamu	2,916.0	19.6	-7.8
Özel	2,799.0	39.1	41.5
Mevduat Bankası Kredileri	26,827.4	28.0	44.6
Yatırım Bankası Kredileri	3,841.7	66.3	46.4
Toplam Kredi Stoku	33,585.1	30.2	38.0
Toplam Konsolide Mevduat	39,036.4	32.5	54.0
Vadeli Mevduat	27,022.0	58.7	42.3
Vadesiz Mevduat	12,014.0	-0.03	32.1
Toptan Eşya Fiyat Endeksi**	-	62.7	62.7
Tüketici Fiyat Endeksi**	-	68.6	63.0

* 24 Kasım itibarıyla

** 11 aylık

sınırlandırmak amacıyla, kısmen de iç borçlanma yoluna gidilmiştir. Bu meyanda çok kısa vadeli (azami bir ay) kamu borçlanmalarının toplam kamu borç stoku içindeki payı artış göstermiştir. Toplam bütçe harcamaları içinde önemli bir payı olan transfer harcamalarının (yaklaşık yüzde 50.0) ise bütçe gelir-gider dengesini zorlayan önemli bir etken olduğu gözlenmektedir.

1989 yılının ilk 11 aylık dönemindeki parasal gelişmeler şöylece özetlenebilir:

* Ekonomide parasal kontrolü, ticari banka kesimince kullanılabilir toplam Türk Lirası rezervleri kontrol yoluyla gerçekleştirmeyi öngören mevcut para politikası yaklaşımı çerçevesinde önemli bir yer teşkil eden rezerv para 1989 yılının yaklaşık ilk 11 ayında geçen yıl aynı dönemdeki artışa oranla daha hızlı bir genişleme göstererek yüzde 67.1 artmıştır. Rezerv para artışına paralel olarak emisyonunda da hızlı bir genişleme gözlenmiş, emisyon artışı ilk 11 ayda yüzde 82.7 düzeyinde gerçekleşmiştir.

* Vadesiz mevduattaki hızlanma M1 (dar tanımlı) para arzını yüzde 52.8 arttırırken, vadeli mevduat ve mevduat sertifikalarında geçen yılın üzerinde gerçekleşen artış hızları M2 para arzının da geçen yıla oranla 2 misli, yüzde 62.3 artmasına neden olmuştur. Emisyon ve tedavüldeki para miktarındaki hızlanma, para arzının 1989 yılında daha likid bir yapı kazanmasına yol açmıştır. Para çarpanında ise nisbi bir yavaşlama gözlenmiştir.

* Geçen yıl Ekim ayında 1 yıl vadeli mevduata ödenen yüzde 85.0 faiz tavanı dahilinde serbest bırakılan mevduat faiz oranları, ilk dönemlerde mevduat girişini hızlandırmış, daha sonraları nisbi bir yavaşlama gözlenmiştir. Bunun sonucu 1989'un ilk 11 ayında toplam konsolide mevduat yüzde 54.0 oranında artarken, mevduatın yapısı vadeli mevduata doğru kayma göstermiştir. 1989 yılı içinde tedricen azalan mevduat faiz oranları önemli bir mevduat çekilmesi yaratmamıştır.

* Toplam nominal kredi stoku 1989'un yaklaşık ilk 11 ayında yüzde 38.0 artarken, aynı dönemde Toptan Eşya Fiyat Endeksi ile ölçülen enflasyonun yüzde 62.7 olduğu hesaba katılırsa, reel anlamda daralma göstermiştir. Kısa vadeli ticari kredilerin bir işletme sermayesi kaynağı olarak, üretimin temel bir girdisi olduğu gözönünde tutulursa, reel kredi stokundaki daralmanın aynı zamanda üretim artışını da olumsuz etkilediği görülebilir.

Ekonomideki toplam kredi genişlemesi büyük ölçüde mevduat banka kredilerindeki artıştan kaynaklanırken, Merkez Bankası kredilerinin etkisi ise nisbeten sınırlı kalmıştır. Hazine avanslarının gerek toplam Merkez Bankası kredileri, gerekse Merkez Bankası kamu kesimi kredileri içindeki payında son yıllarda gözlenen azalma eğilimi 1989 yılında da sürmüştür. Mevduat banka kredileri 1989'un ilk 11 ayında yaklaşık yüzde 44.6 oranında bir artış göstermekle birlikte, bu yıl ticari kredi talebinde belirgin bir yavaşlama gözlenmektedir. Zayıf kredi talebi,

büyük ölçüde, enflasyon oranının da üzerinde seyreden yüksek kredi maliyetleri, 1989 yılıyla ilgili olumsuz ekonomik beklentiler ve makroekonomik faaliyetteki yavaşlamadan kaynaklanmıştır.

* Enflasyon hızında kayda değer bir yavaşlama gözlenmemesine karşın, faiz oranlarının 1989 yılında genel bir gerileme eğilimi içine girdiği görülmektedir. Mevduat faiz oranlarındaki gerileme, enflasyon hızı ya da enflasyonist beklentilerdeki gerilemeden ziyade, mevduat talebindeki artışa karşın kredi talebindeki yavaşlamadan kaynaklanmıştır. Kısa vadeli ticari kredilerin yüksek maliyeti, fon kullanıcıları kredi kullanımı konusunda daha ihtiyatlı davranmaya teşvik ederken; 1 ay, 2 ay vadeli ve düşük faizle "spot" kredi kullanımı da yaygın bir alternatif haline gelmiştir.

* Yüksek ve ısrarlı enflasyon 1989 yılında da ekonominin temel bir problemi olma özelliğini devam ettirmiştir. Geçmiş yıllarda tarımsal fiyatların enflasyon oluşumuna katkısı, sanayi (imalat sanayii) fiyatlarına oranla nisbeten daha sınırlı kalırken, bu eğilimin 1989 yılında tersine döndüğü gözlenmektedir. Döviz kurundaki artıştan kaynaklanan "ithal enflasyonun, fiyat artışları üzerindeki etkisi ise 1989 yılında nisbeten sınırlı kalmıştır.

1) Rezerv Para Ve Para Arzı

Cari para politikasının temel değişkenlerinden biri olan rezerv para (parasal taban), 1989 yılının yaklaşık ilk 11 ayında geçen yılın aynı dönemine oranla daha yüksek oranda bir genişleme göstermiştir. Geçen yılın aynı döneminde yüzde 62.9 artış gösteren rezerv para, 1989 yılında yüzde 67.1 artarak 24 Kasım itibarıyla 15.,439.2 milyar TL'ye ulaşmıştır. Merkez Bankası toplam iç kredilerindeki artışın yüzde 11.1 ile sınırlı kaldığı 1989'un yaklaşık ilk 11 ayında, rezerv paradaki artış esas itibarıyla net dış varlıklardaki artıştan kaynaklanmıştır. Net iç varlıklar ilk 11 ayda 262.2 milyar TL gerilerken, net dış varlıklar 6,462.9 milyar TL genişleme göstermiştir; bu durum, döviz rezervlerindeki artışın, yurtiçi parasal genişlemeyi kontrol girişimlerini zorlaştırdığına işaret etmektedir.

MERKEZ BANKASI İÇ KREDİ GENİŞLEMESİ REZERV PARA (Milyar TL)

	1987	1988	1989*
Merkez Bankası Kredileri (Kamu+Özel)	3,438.7	5,142.3	5,715.0
Rezerv Para	5,136.4	9,237.3	15,439.2
Merkez Bank.Kredileri/Rezerv Para	66.9	55.7	37.0

*24 Kasım İtibarıyla

Rezerv para artışındaki hızlanmaya paralel olarak, emisyonunda da 1989'un yaklaşık ilk 11 ayında önemli bir hızlanma gözlenmektedir. Emisyon (tedavüle çıkan para) 1989'da yaklaşık yüzde 82.7 artış ile, 8,188.5 milyar TL'ye ulaşırken, emisyonundaki genişleme hızı geçen yılın aynı döneminde yüzde 45.6 ile sınırlı kalmıştı. Banka kasalarında yılın 11 ayında gözlenen yaklaşık 75 milyar TL'lik artış, tedavüldeki para miktarının emisyon genişlemesinin de üzerine çıkarak, yüzde 101.0 artış göstermesine yol açmıştır.

PARA STOKUNUN BELİRLENMESİ
(Milyar TL)

	Ara-88	24-Kas-89	% Değişim
Emisyon	4,482.1	8,188.5	82.7
(-) Banka Kasaları	886.2	961.2	8.5
Tedavüldeki Para	3,595.9	7,227.3	101.0
(+) Vadesiz Ticari Mevduat	5,078.1	5,458.9	7.5
(+) Vadesiz Tasarruf Mevduatı	2,518.4	4,410.7	75.1
(+) Merkez Bankası'ndaki Mevduat	11.8	23.8	101.7
M1 Para Arzı (Dar Tanım)	11,204.2	17,120.7	52.8
(+) Vadeli Tasarruf Mevduatı	13,577.3	23,705.6	74.6
(+) Vadeli Ticari Mevduat	1,130.9	1,474.6	30.4
(+) Mevduat Sertifikaları	1,243.8	1,773.0	42.5
M2 Para Arzı	27,156.2	44,073.9	62.3
(+) Kamu Mevduatı	1,802.9	2,213.2	22.8
M3 Para Arzı	28,959.1	46,287.1	59.8

Geçen yıl vadesiz mevduattaki azalma, dar tanımlı para arzındaki (M1) artışı yılın yaklaşık ilk 11 ayında yüzde 1.6 ile sınırlı tutarken, aynı mevduat kategorisinde 1989'da gözlenen artış (yüzde 32.1) M1 para arzının yüzde 52.8 oranında genişlemesine yol açmıştır. Vadeli tasarruf, vadeli ticari mevduatları ve mevduat sertifikalarında geçen yılın üzerinde gerçekleşen artışlar, bu parasal büyüklükleri dahil eden M2 para arzında da geçen yılın iki misli bir artış meydana getirmiştir. M2 para arzı, geçen yılın yaklaşık ilk 11 ayında yüzde 33.5 oranında artarken, 1989'un aynı dönemi için gerçekleşen artış hızı yüzde 62.3 olmuştur. Kamu mevduatını da içeren M3 ise yüzde 59.8 artış göstermiştir.

PARA ARZI (M2) BİLEŞENLERİ *

	1987	1988	1989**
Birincil Para (Tedavüldeki Para)	17.0	13.2	16.4
İkincil Para	83.0	86.8	83.6
(Vadesiz Mevduat)	28.0	33.5	22.4
(Vadeli Mevduat)	55.0	53.3	61.2
M2 Para Arzı	100.0	100.0	100.0

* M2 nin yüzdesi olarak

**24 Kasım 1989 itibarıyla

Son yıllarda önemli artışlar gösteren yurtiçi kaynaklı döviz tevdiat hesapları da potansiyel olarak para/kredi kontrolünü zorlaştıran bir faktördür. Bu tür hesaplar 1988'in yaklaşık ilk 11 ayında yüzde 65.8 artarken, 1989'un aynı döneminde yüzde 50.6 artış göstermiştir. Mevcut para politikası yaklaşımı, ekonomide parasal kontrolü, ticari banka kesimince kullanılabilir toplam Türk Lirası rezervleri kontrol yoluyla gerçekleştirmeyi öngörmektedir. 24 Kasım 1989 itibariyle yaklaşık 10,754.5 milyar TL'ye ulaşan yurtiçi kaynaklı döviz tevdiat hesapları M2 tanımına ilave edilirse, para arzının 1988 sonunda 34,297.9 milyar TL'den 24 Kasım 1989 itibariyle 54,828.4 milyar TL'ye yükseldiği görülmektedir.

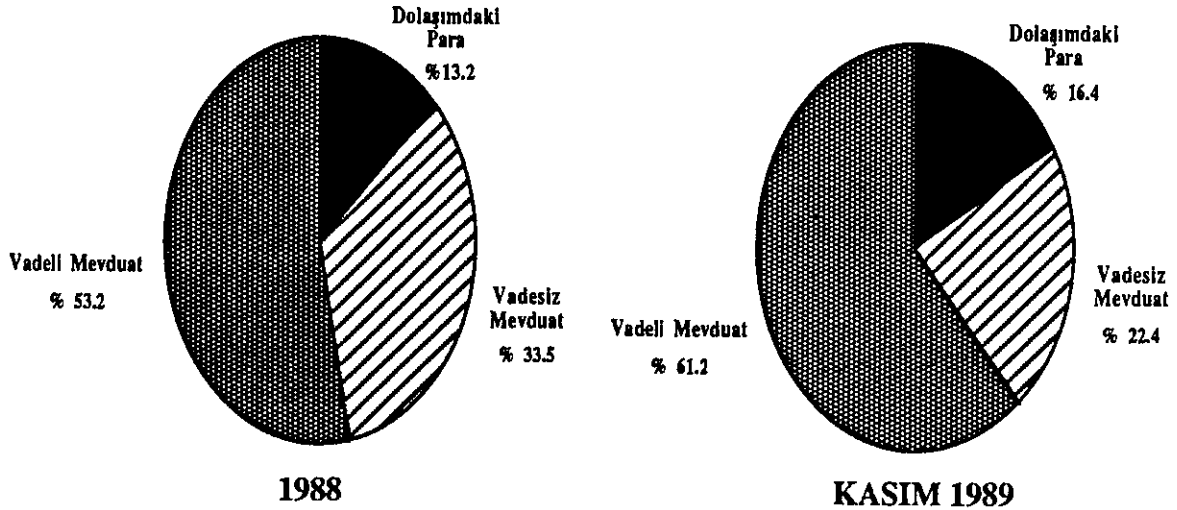
**PARA ÇARPANI
(PARA ARZI / PARASAL TABAN)**

	1987	1988	1989*
M1 Para arzı/Parasal Taban	1.34	1.21	1.11
M2 Para arzı/Parasal Taban	3.00	2.94	2.85
M3 Para arzı/Parasal Taban	3.43	3.13	3.00

*24 Kasım itibariyle.

Emisyon ve tedavüldeki para miktarındaki hızlanma, 1989'un yaklaşık ilk 11 ayında, birincil paranın para arzı (M2) içindeki payını arttırarak, para arzının yılbaşına oranla daha likid bir yapı kazanmasına yol açmıştır; bu durum vadesiz mevduatın M2 içindeki azalan payı ile kısmen dengelenmiştir. 24 Kasım itibariyle M2'nin yüzde 16.4'ü birincil paradan, yüzde 83.6'sı ise ikincil (kaydi) paradan oluşmuştur.

PARA ARZI (M2) BİLEŞENLERİ

Rezerv paranın, kaydi paraya oranla daha hızlı genişlemesi, para çarpanında yavaşlama ile neticelenmiştir. M2'ye göre para çarpanı 1988 sonunda 2.94'ten, 24 Kasım 1989 itibariyle 2.85'e gerilemiştir.

2) Mevduat Gelişmeleri

Mali piyasalarda yaşanan istikrarsızlığı önlemek, TL'den kaçışı durdurmak ve vadeli banka mevduat talebini teşvik etmek amacıyla Ekim 1988 ortalarında -herhangibir Merkez Bankası tavanına tabi olmaksızın- serbest bırakılan mevduat faiz oranları kısa bir aradan sonra 1 yıl vadeli mevduatlar için yüzde 85 ile sınırlandırılmış; daha kısa vadeler için ödenen mevduat faiz oranlarının ise, vade ve likiditeyi esas almadığı, bunun ötesinde kısa dönemde enflasyon oranında gerileme yönünde herhangi bir beklentiyi de yansıtmadığı gözlenmiştir.

Mevduat faiz oranlarındaki artışı sonucu, bankalara olan mevduat girişinde belirgin bir hızlanma olmuştur. Ancak, daha sonraları mevduat faiz oranlarındaki gerilemeyi müteakip artış hızında yavaşlama dikkati çekmiştir.

MEVDUAT GELİŞMELERİ (Milyar TL)

	Ara-88	Kasım 89*	% Değişim Kasım İtibarıyla	
			1988	1989
Vadesiz Mevduat	7,596.5	9,869.6	-19.3	29.9
Vadesiz Tasarruf	2,518.4	4,410.7	5.8	75.1
Vadesiz Ticari	5,078.1	5,458.9	-28.9	7.5
Vadeli Mevduat	15,952.0	26,953.2	65.1	69.0
Vadeli Tasarruf	13,577.3	23,705.6	92.1	74.6
Vadeli Ticari	1,130.9	1,474.6	11.1	30.4
Mevduat Sertifikası	1,243.8	1,773.0	-19.2	42.5
Diğer Mevduat	1,803.2	2,213.6	53.0	22.8
Toplam Konsolide Mevduat	25,351.7	39,036.4	32.5	54.0

*24 Kasım İtibarıyla

Toplam konsolide mevduat (bankalararası mevduat hariç) 1989'un yaklaşık ilk 11 ayında yüzde 54.0 artışla 39,036.4 milyar TL'ye yükselmiştir. Vadeli mevduat faiz oranları lehindeki faiz oranları yapısı, vadeli mevduatın vadesiz mevduata oranla daha hızlı artmasını sağlamıştır; vadesiz mevduat, bir önceki yıl yüzde 19.3 azalmaya karşın, 1989'da yüzde 29.9 artarken, vadeli mevduattaki artış hızı da yüzde 69.0 düzeyinde gerçekleşmiştir. (1988'de yüzde 65.1).

Vadeli mevduattaki artış; yüzde 74.6 oranında artan vadeli tasarruf, yüzde 42.5 oranında artan mevduat sertifikaları ve yüzde 30.4 oranında artan vadeli ticari mevduattan kaynaklanmıştır. Ekim

1988'de açılan bir yıl vadeli hesap yüzde 85 nominal faiz öderken, aynı dönemde (Ekim 1988-Ekim 1989) gerçekleşen enflasyon oranı (tüketici fiyat endekslerine göre) yüzde 73.3 olmuştur. Dolayısıyla söz konusu dönemde 1 yıl vadeli mevduata ödenen reel faiz yaklaşık yüzde 7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Buna karşın, vadeli tasarruf mevduatının 1989'un ilk 11 ayında artış hızı, geçen yılın aynı dönemine oranla yüzde 92.1'den yüzde 74.6'ya gerilemiştir. Nominal mevduat faiz oranlarının yıl içinde (1989) tedrici olarak gerilediği hesaba katılsa dahi, alternatif tasarruf araçlarının aynı dönemde sağladığı getirilerin enflasyonun altında kaldığı düşünülürse, yüksek mevduat faiz oranlarının neden daha fazla mevduat aktive edemediği açıklanması gereken bir husustur. Muhtemel bir açıklama, tasarrufçuların enflasyon beklentilerinin gerçekleşen enflasyon oranının çok üzerinde olması, ve dolayısıyla, "beklenen" reel faizin daha düşük, ya da negatif olmasıdır. Diğer yandan; yüksek maliyetlerle toplanan mevduat fonlarını, nisbeten risksiz ve yüksek getirili plasmanlara kanalize etmede zorlanan bankaların büyük mevduat artışlarını teşvik etme konusundaki isteksizlikleri de doğaldır.

MEVDUATIN YAPISI*

	1988	1989**
Vadesiz Mevduat	30.0	25.3
Vadeli Mevduat	62.9	69.0
Diğer Mevduat	7.1	5.7
Toplam Mevduat	100.0	100.0

* Toplam Konsolide Mevduatın Yüzdesi Olarak.

** 24 Kasım itibarıyla

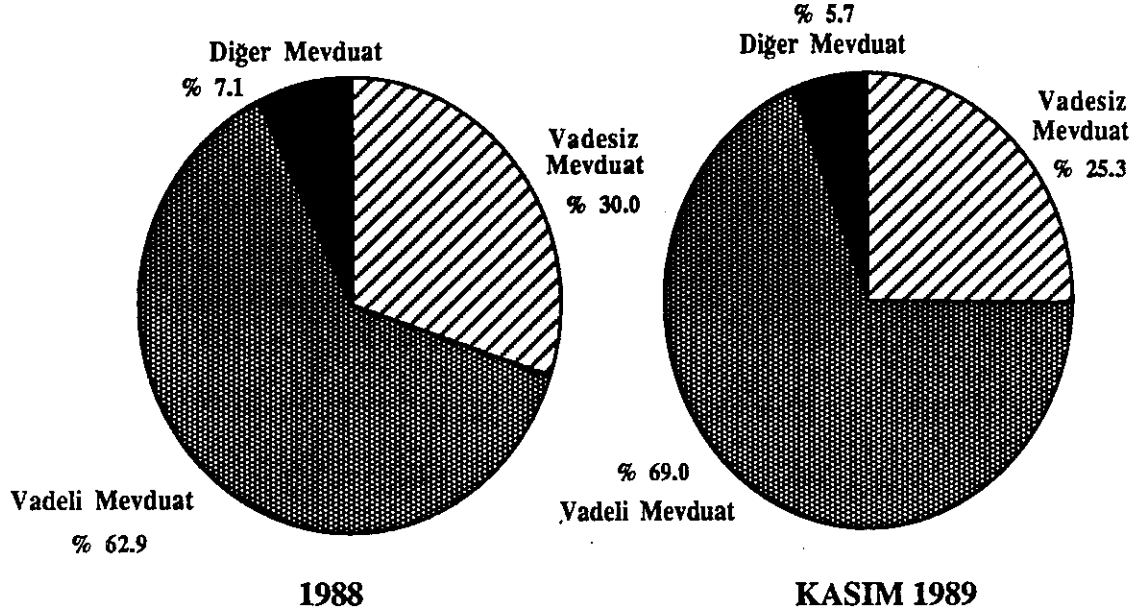
Kasım 1989 itibarıyla; vadesiz mevduat toplam konsolide mevduatların yüzde 25.3'ünü, vadeli mevduat yüzde 69.0'unu, diğer mevduat da yüzde 5.7'sini teşkil etmiştir.

Mevduat piyasasında konsantrasyon açısından; ilk 7 özel bankadaki vadeli tasarruf mevduatı (mevduat sertifikaları dahil), toplam vadeli tasarruf mevduatının yüzde 43.7'sini, söz konusu bankaların vadesiz ticari mevduatları da, toplam ticari mevduatın yüzde 41.9'unu teşkil etmiştir. Bu bankaların toplam mevduat içindeki payları ise toplam olarak yüzde 42.0'dir.

Kamu bankaları toplam mevduattan yüzde 52.5 pay alırken, mevduat toplamadan ziyade İnterbank para piyasasından borçlanarak fon temin etmeyi tercih eden yabancı mevduat bankalarının payı ise yüzde 1.6 gibi küçük bir oranı teşkil etmektedir.

Türk mali kesimine son 5 yılda dahil olan "özel finans kurumları" ise, Kar/Zarar'a katılma hesapları yoluyla vadeli mevduat piyasasından yaklaşık yüzde 2 pay almaktadırlar. Bu tür kurumlar 1 yıl vadeli hesaplara 1989'da yaklaşık yüzde 63-65 net gelir sağlamışlardır.

MEVDUATIN YAPISI

3) Kredi Gelişmeleri

Toplam Kredi Stoku

Toplam nominal kredi stoku 1989'un yaklaşık ilk 11 ayında, yüzde 38.0 oranında artarken, bu artış büyük ölçüde mevduat bankalarının açılan kredilerdeki artıştan kaynaklanmıştır. Toplam kredi stokundaki artışta, mevduat banka kredilerinin payı yüzde 79.9, Merkez Bankası doğrudan kredilerinin payı yüzde 8.7, kalkınma ve yatırım banka kredilerinin payı ise yüzde 11.4'tür.

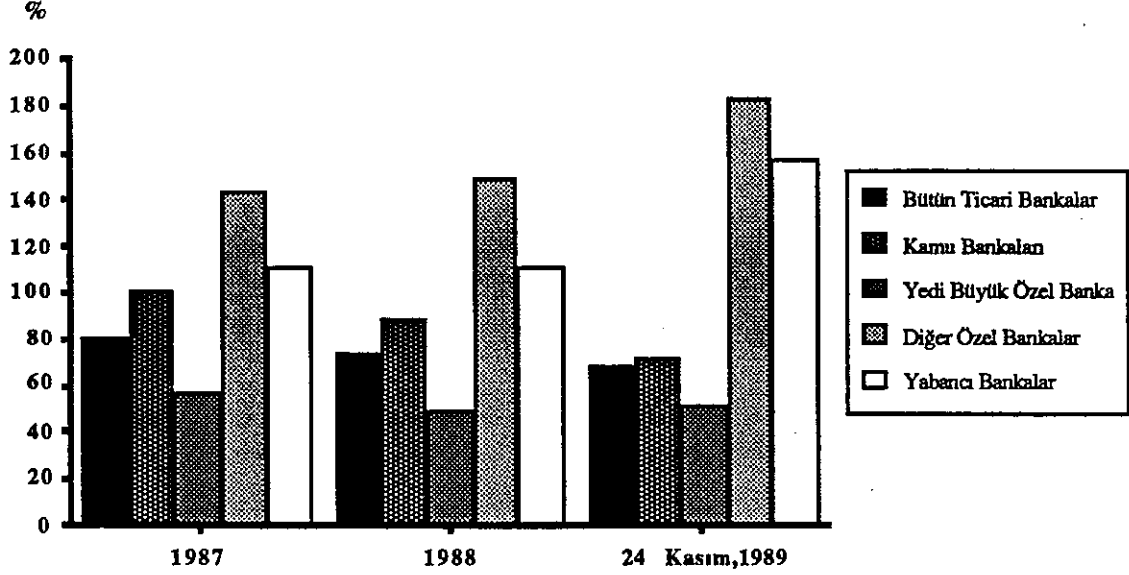
TOPLAM KREDİ STOKU (Milyar TL)

	Ara-88	Kas-89	Yüzde Değişim İlk Onbir Ay	
			1988	1989*
Banka Kredileri	21,175.6	30,669.1	31.7	44.8
Mevduat Banka Kredileri	18,550.9	26,827.4	28.0	44.6
Kalkınma ve Yatırım Bankası Kredileri	2,624.7	3,841.7	66.3	46.4
Merkez Bankası Doğrudan Kredileri	3,164.1	2,916.0	19.6	-7.8
Toplam Kredi Stoku	24,339.7	33,585.1	30.2	38.0

* 24 Kasım itibarıyla

1989'un ilk 11 ayında (Toptan Eşya Fiyat Endeksi ile ölçülen) enflasyon oranının yüzde 62.7 olduğu hesaba katılırsa, reel kredi stokunun 1989'da daraldığı görülmektedir.

KREDİ - MEVDUAT ORANI

Merkez Bankası Kredileri

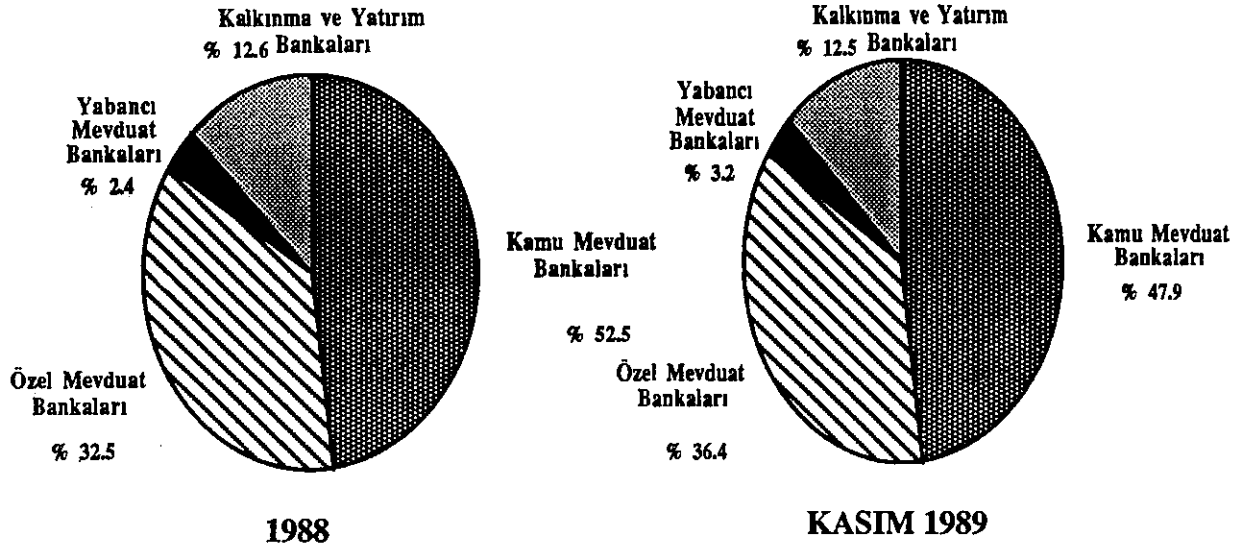
Merkez Bankası toplam kredileri, 1989'un yaklaşık ilk 11 ayında yüzde 11.1 artışla 5,715.0 milyar TL'ye ulaştı; bu durum geçen yıla oranla Merkez Bankası kredilerinde önemli bir yavaşlamaya işaret etmektedir. Merkez Bankası dolaysız kredileri de yılın ilk 11 ayında yüzde 7.8 azalarak, geçen yıla oranla bir düşme göstermiştir (1988'de yüzde 19.6)

Merkez Bankası kredilerinde 1989 yılında gözlenen genişleme tümüyle özel kesime açılan kredilerden kaynaklanmıştır. Nitekim; Merkez Bankası'nın Hazine Avansı, KİT ve İDT'lere açtığı krediler toplamı (kamu kesimine açılan krediler) 1989'un ilk 11 ayında, yılbaşına oranla yüzde 18.9 gerileme gösterirken, özel kesime açtığı krediler ise yüzde 41.5 artış kaydetmiştir. Özel kesime kullanılan kredilerdeki artış tümüyle bankalar kanalıyla açılan kredilerdeki artıştan kaynaklanmıştır. Merkez Bankası'nın bankalar yoluyla sağladığı kredi yüzde 60.9 artarken, özel kesim kredisi olarak tarım sektörüne sağladığı krediler yüzde 8.6 artış göstermiştir.

MERKEZ BANKASI TOPLAM İÇ KREDİLERİ (Milyar TL)

	Ara-88	24-Kas-89	% Değişim
Kamu Kesimine Açılan Krediler	3,164.1	2,916.0	-7.8
Hazine Avansı	2,081.9	2,038.4	-2.1
KİT (Ticari) ve İDT	1,082.1	877.6	-18.9
Özel Kesime Açılan Krediler	1,978.2	2,798.9	41.5
Bankalar	1,257.2	2,022.7	60.9
Tarım	695.9	755.4	8.6
Diğer	25.1	20.8	-17.1
Toplam İç Krediler	5,142.3	5,714.9	11.1

BANKA KREDİLERİNİN DAĞILIMI

Bu gelişmeler sonucu, kamu kesimine açılan Merkez Bankası kredilerinin payı yılbaşında yüzde 61.5'ten, Kasım 1989 sonu itibariyle yüzde 51.0'e gerilemiştir; özel kesime açılan kredilerin payında ise yüzde 38.5'den yüzde 50.0'ye artış söz konusu olmuştur.

Hazine avanslarının gerek toplam Merkez Bankası kredileri, gerekse Merkez Bankası kamu kesimi kredileri içindeki payında gözlenen azalma eğilimi 1989 yılında da sürmüştür. Hazine avanslarının kamu kesimi kredileri içindeki payı Kasım 1989 itibariyle yüzde 69.9'a toplam Merkez Bankası kredileri içindeki payı da yüzde 35.7'ye gerilemiş bulunmaktadır. Hazine avanslarının payındaki azalma kamu açıkları finansmanının son yıllarda giderek azalan oranda Merkez Bankası kaynaklarına dayandırma gayretlerinin bir sonucu olup, bunda KİT fiyat ayarlamalarının eskiye oranla daha az gecikmeli olarak yapılması ve kamu borçlanmalarındaki önemli boyutlara varan artışlar etkin olmuştur.

Mevduat Banka Kredileri

Toplam kredi stokundaki genişleme geçen yıla benzer şekilde 1989'da da büyük oranda mevduat bankalarınca açılan kredilerdeki artıştan kaynaklanmıştır. Mevduat bankalarının toplam kredi stokundaki genişlemeye katkısı yüzde 79.9 oranında olmuştur.

Mevduat banka kredileri 1989'un ilk 11 ayında yaklaşık yüzde 44.6 oranında bir artış göstermekle birlikte, bu yıl kısa vadeli ticari kredi talebinde belirgin bir yavaşlama gözlenmektedir. Zayıf kredi talebi büyük ölçüde, enflasyon oranının da üzerinde seyreden yüksek kredi maliyetleri, 1989 yılıyla ilgili olumsuz ekonomik beklentiler ve ekonomik faaliyetlerdeki yavaşlamadan

BANKA KREDİLERİNİN DAĞILIMI*

	1987	1988	1989**
Mevduat Bankaları	90.2	87.4	87.5
Kamu Mevduat Bankaları	52.3	52.5	47.9
Özel Mevduat Bankaları	35.9	32.5	36.4
(İlk Yedi Özel Banka)	31.2	27.0	27.3
Yabancı Mevduat Bankaları	2.0	2.4	3.2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9.8	12.6	12.5
Toplam Banka Kredileri	100.0	100.0	100.0

*Toplam Banka Kredilerinin Yüzdesi Olarak.(MB Doğrudan Kredileri hariç)

**24 Kasım İtibarıyla.

kaynaklanmıştır. Buna paralel olarak, mevduatın krediye dönüşme oranı ticari banka kesiminin tümü için düşme göstermiştir.

Yıl süresince genelde düşük düzeylerde seyreden İnterbank para piyasası faiz oranları da, zayıf kredi talebinin bir başka göstergesini teşkil etmiştir. Bankaların, kullanılmayan fon fazlalığını, çok kısa vadeli (20 gün, 1 ay vb.) ve oldukça düşük faiz oranlı (örneğin yüzde 45.0-51.0 vb. oranlar ile) "spot" krediler biçiminde eritmeye çalıştıkları gözlenmiştir. Spot kredi uygulaması, kısa vadeli ticari kredi faiz oranlarını aşağı çekici bir etki yaratmıştır.

Kamu bankalarının kredi/mevduat oranı yüzde 71.6, ilk 7 özel bankanın kredi/mevduat oranı ise yüzde 51.1'ler düzeyinde kalmıştır. Bu arada, Hazine Bonosu, ve devlet tahvili bankalar için risksiz ve yüksek getirili plasman alanları olma özelliğini 1989 yılında da sürdürmüştür. Nitekim bankaların portföylerindeki tuttuğu tahvil ve bonolar 1988 sonunda 6,583.5 milyar TL'den yüzde 58.0 artışla 24 Kasım itibarıyla 10,390.9 milyar TL'ye ulaşmıştır.

KREDİ/MEVDUAT ORANI

	1987	1988	24-Kas-89
Bütün Ticari Bankalar	81.0	73.1	68.7
Kamu Bankaları	101.0	88.9	71.6
Yedi Büyük Özel Banka	56.9	49.5	51.1
Diğer Özel Bankalar	143.2	149.2	183.1
Yabancı Bankalar	111.2	110.6	157.3

Mevduat piyasasına girmekten ziyade, genellikle kısa vadeli İnterbank para piyasası ve uluslararası piyasalardan borçlanmayı tercih eden yabancı bankaların kredi/mevduat oranı ise 1989'da önemli bir sıçrama göstererek 1988 sonunda yüzde 110.0'dan, Kasım ayında yüzde 157.3'e yükselmiştir.

Kredi faiz oranları 1989 yılında düşme eğilimi içine girmiştir; bu eğilimin önümüzdeki dönemlerde de devam etmesi beklenebilir. Ancak; büyük boyuttaki kamu iç borçlanması ve bankaların hazine bonoları ve devlet tahvillerine olan yüksek talebi, piyasa faiz oranlarının kredi piyasasındaki gerçek arz-talep koşullarını yansıtamamasına ve oranların daha süratle aşağı çekilememesine yol açmaktadır.

Kalkınma ve Yatırım Banka Kredileri

Kalkınma ve yatırım banka kredileri 1989'un ilk 11 ayında yüzde 45.4 artışla 3.841,7 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu bankalarca açılan krediler geçen yılın aynı döneminde yüzde 66,3 civarında bir genişleme göstermişti.

4) Faiz Oranları

Enflasyon hızında kayda değer bir yavaşlama gözlenmemesine karşın, faiz oranlarının 1989 yılında genel bir gerileme eğilimi içine girdiği görülmektedir.

MEVDUAT FAİZ ORANLARI (%)

Mevduat Kategorisi	Şubat 1988	Ağustos 1988	Ekim 1988*	Kasım 1989
3 Ay Vadeli	45	42	67	52
6 Ay Vadeli	52	51	72	55
1 Yıl Vadeli	65	64	85	62

* Mevduat faiz oranları 17 Ekim 1988'den itibaren 1 yıl vadeli mevduata ödenen faiz oranı yüzde 85'i aşmama kaydıyla serbest bırakılmıştır. (Tabloda verilen oranlar piyasa ortalamalarını yansıtmaktadır).

Geçen yılın Ekim ayında, bir yıl vadeli mevduata getirilen yüzde 85 faiz tavanı dahilinde serbest bırakılan mevduat faiz oranlarının 1989 yılında tedrici bir gerileme eğilimi içine girdiği gözlenmiştir. Buna paralel olarak; 3 ay vadeli mevduata ödenen faiz oranı piyasa ortalaması olarak Ekim 1988'de yüzde 67'den, Kasım 1989'da yüzde 52'ye; 6 ay vadeli mevduata ödenen faiz oranı yüzde 72'den yüzde 55'e; 1 yıl vadeli mevduata ödenen faiz oranının ise yüzde 85'ten yüzde 62'ye gerilediği görülmektedir.

Mevduat faiz oranlarındaki gerileme, enflasyon hızı ya da enflasyonist beklentilerdeki gerilemeden ziyade, mevduat talebindeki artışa karşın kredi talebindeki yavaşlamadan kaynaklanmaktadır. Bankalar, yüksek paçal maliyetlerle elde ettikleri mevduat fonlarını plase etmede karşılaştıkları güçlükler nedeniyle, mevduat faiz oranlarını tedricen indirme yoluna gitmişlerdir. Mevduat faiz oranlarındaki gerilemeye karşın, 1 yıl vadeli mevduatların vadelerinin

tamamlandığı Ekim ayında ve sonrasında bankalardan önemli bir mevduat çekilmesi gözlenmemiştir. Bu durum, alternatif tasarruf araçlarının (altın, döviz vb.) 1989 yılında nisbeten düşük getiriler sağlamış olması yanında, enflasyonun uzun yıllardır özellikle küçük tasarrufçunun reel servet stokunu azaltması sebebiyle büyük ölçekli tasarruf gerektiren araçlara yönelmenin bu kesim için giderek zorlaştığına, bu bağlamda banka mevduatlarının örneğin 3-5 milyon TL düzeyindeki tasarruflar için yegane tasarruf aracı haline geldiğine işaret etmektedir.

Kredi faiz oranları bankalar tarafından serbestçe belirlenme özelliğini 1989 yılında da devam ettirmiştir. Mevduat faiz oranlarındaki önemli sıçrama (bir yıl vadeli mevduatlarda yüzde 65'ten yüzde 85'e), 1989'da kredi pahalaşmasının temel nedenini oluşturdu. Yüksek mevduat faizleri yanında, yüksek münzam karşılıklar ve dispoñibilite, devletin kredi maliyetlerini arttırıcı vergi ve fonları (baz faiz oranı üzerinden yüzde 6 Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu, yüzde 5 Muamele Vergisi), bankaların aracılık maliyetlerinin yüksekliği, bankaların geri dönmeyen alacaklarını kredi faizlerine yansıtmaları kredilerin nihai maliyetini arttırıcı faktörler arasında sayılabilir.

Kredilerde baz faiz yüzde 60-80 arasında oluşurken, bu kredilerin kullanıcıya nihai maliyeti yıllık olarak yüzde 88-126'yı bulmuştur. Dış piyasalardaki faiz oranlarında gözlenen nisbi gerileme ve TL'nin dış paralar karşısındaki nisbeten sınırlı değer kaybı, 1989 yılında döviz kredilerini (ya da dövize endekli kredileri) tekrar cazip hale getirmiştir. Ekim 1989'da teşviksiz döviz kredileri (kabul kredili ithalat işlemleri dahil) üzerindeki yüzde 6 oranında Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu'nun yüzde 1'e indirilmesi, döviz kredilerini cazip hale getiren diğer bir husus olmuştur.

Kısa vadeli ticari kredilerin yüksek maliyeti, firmaları kredi kullanımı konusunda daha tasarruflu davranmaya teşvik ederken, "spot" kredi kullanımı da kısa vadeli fon kullanımlarında yaygın bir alternatif haline gelmiştir. Genellikle 1 ay, 2 ay vadeli spot kredilerde uygulanan baz faiz yüzde 48-50'lere kadar gerilemiştir.

Yüksek enflasyon hızının tercihli kredilere uygulanan reeskont faiz oranlarını büyük çapta negatife dönüştürmesi ve bu sebeple bu tür krediler üzerindeki sübvansiyonun artması sonucu Merkez Bankası reeskont oranları Şubat 1988 yılında yükseltilmişti. Yüzde 54'e yükseltelen kısa vadeli reeskont oranları 1989 yılında da aynı düzeyde tutuldu.

Interbank para piyasasında oluşan faiz oranları 1989 yılında genel olarak banka kesimindeki kısa vadeli likidite eğilimlerini yansıtırken, Interbank döviz piyasasındaki gelişmeler de para piyasası üzerinde etkili olmuştur. Banka kesimindeki atıl fon artışı, Interbank piyasasındaki denge faiz oranlarını azaltıcı etki yapmıştır.

5) Fiyatlar

Yüksek ve ısrarlı enflasyon 1989 yılında da ekonominin temel bir problemi olma özelliğini devam ettirmiştir. Kasım 1989 sonu itibariyle, yıllık enflasyon hızı Tüketici Fiyat Endeksi'ne göre yüzde 69.4, Toptan Eşya Fiyat Endeksine göre yüzde 69.7 oranında gerçekleşmiştir. Tüketici fiyatları yılın ilk 11 ayında toplam yüzde 63.0 artış gösterirken, toptan eşya fiyatlarının da yüzde 62.7 arttığı gözlenmiştir.

1988 yılında Kasım sonu itibariyle tüketici fiyatlarındaki yıllık artış hızı yüzde 87.5, toptan eşya fiyatlarındaki yıllık artış hızı ise yüzde 80.2 olarak gerçekleşmişti. 1988'in ilk 11 ayında tüketici fiyatları yüzde 68.6 artarken, toptan eşya fiyatları da yüzde 62.7 artış göstermişti. Kasım sonu itibariyle yıllık enflasyon hızının hem toptan eşya hem de tüketici eşya fiyatlarına göre 1989'da nisbi bir yavaşlama gösterdiği; tüketici fiyatlarının 1989'un ilk 11 ayında 1988'e göre 5.6 puan daha düşük gerçekleştiği; toptan eşya fiyatlarının ise aynı düzeyi koruduğu anlaşılmaktadır. 1989'da yaşanan enflasyonun temel özellikleri şöyle özetlenebilir:

ENFLASYON GÖSTERGELERİ

		Kasım Sonu 12 Aylık % Değişim	Kasım Sonu 11 Aylık % Değişim
Tüketici Fiyatları	1988	87.5	68.6
	1989	69.4	63.0
Toptan Eşya Fiyatları	1988	80.2	62.7
	1989	69.7	62.7

a) Tüketici fiyatları ve toptan eşya fiyatlarının yıl içindeki seyri incelendiğinde, Mayıs ayından itibaren toptan eşya fiyatlarındaki artışın ortalama olarak tüketici fiyatlarındaki artışın üzerine çıktığı gözlenmektedir; toptan eşya fiyatlarındaki artışın daha ziyade maliyet artışlarını yansıttığı hesaba katılırsa, cari enflasyonun oluşumunda "arz-yönlü" faktörlerin ağırlığını devam ettirdiği sonucu çıkarılabilir.

b) Geçmiş yıllarda tarımsal fiyatların enflasyonun oluşumuna katkısı, sanayi (imalat sanayii) fiyatlarına oranla genelde nisbeten daha sınırlı kalırken, bu eğilimin 1989 yılında tersine döndüğünü ve tarımsal fiyat artışlarının enflasyonun temel kaynaklarından biri haline geldiği görülmektedir. Nitekim; Kasım 1989 sonu itibariyle tarımsal fiyatlar (genel) yıllık yüzde 97.4, imalat sanayii fiyatları (genel) ise yüzde 58.4 artış göstermiş, buna karşın yıllık enflasyon hızı (Toptan Eşya Fiyat Endeksine göre) yüzde 69.7 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kasım 1989 sonu itibariyle ilk 11 aylık artışlar incelendiğinde; tarımsal fiyatların toplam yüzde 85.6, imalat sanayii fiyatlarının da yüzde 54.1 artış gösterdiği, aynı dönem içinde genel fiyatların (T.E.F.E. göre) ise yüzde 62.7 arttığı gözlenmektedir.

GEÇİNME ENDEKSLERİNDE GELİŞMELER
(Oniki aylık Yüzde Değişmeler)

AYLAR	Devlet İstatistik Enstitüsü Tüketici Fiyatları Endeksi				İstanbul Ticaret Odası Ücretliler Geçinme Endeksi					
	1985	1986	1987	1988	1989	1985	1986	1987	1988	1989
Ocak	52.8	41.0	30.3	59.6	74.3	49.8	38.5	35.1	63.8	72.4
Şubat	55.4	38.8	31.6	63.8	72.6	51.8	35.8	34.3	70.5	71.3
Mart	58.0	34.2	34.7	69.8	64.5	52.1	34.6	39.4	72.6	67.6
Nisan	49.9	33.6	37.0	74.5	62.5	44.1	36.6	43.1	77.3	62.3
Mayıs	46.4	33.0	41.1	70.2	62.8	40.2	37.5	43.2	80.0	62.2
Haziran	36.5	37.2	37.7	74.1	67.7	36.4	38.6	43.2	78.5	64.0
Temmuz	37.1	37.8	37.7	75.5	72.4	34.9	39.5	43.2	78.3	69.7
Ağustos	37.3	35.5	38.9	78.4	73.3	36.9	35.4	47.0	78.1	76.1
Eylül	40.9	32.3	39.7	81.8	73.1	38.5	35.1	47.0	80.0	79.6
Ekim	43.5	33.7	36.4	86.4	73.3	45.7	31.1	49.3	80.0	71.7
Kasım	44.5	30.6	41.7	87.5	69.4	47.7	31.8	48.7	84.5	71.2
Aralık	44.2	30.7	55.1	75.2		45.0	34.8	59.7	75.8	
Yıllık Ortalama	44.9	34.6	38.9	75.4		43.2	35.6	44.9	77.0	

Kaynak: 1990 Yılı Programı

SEKTÖRLER İTİBARIYLA FİYATLARDAKİ DEĞİŞMELER*

	Kasım Sonu 12 Aylık % Değişim	Kasım Sonu 11 Aylık % Değişim
Tarım	97.4	85.6
Madencilik	81.8	62.2
İmalat Sanayii	58.4	54.1
Enerji	83.7	61.5
Genel	69.7	62.7

*1981=100 Bazlı DİE Toptan Eşya Fiyat Endeksi'ndeki Yüzde Değişim

Tarımsal fiyat artışlarında 1989 yılında gözlenen hızlanmanın nedeni esas itibariyle, olumsuz iklim koşulları nedeniyle tarımsal üretimde kaydedilen azalma ve bunun neden olduğu tarımsal arz yetersizliğidir. Tarımsal arz yetersizliğinin enflasyonist baskısı kısmen ithalat yoluyla giderilmeye çalışılmaktadır.

Büyük ölçüde "mark-up fiyatlama" prensibinin geçerli olduğu imalat sanayiinde fiyatlar -tarımsal fiyatlara oranla- nisbeten daha istikrarlı artışlar göstermiştir. İmalat sanayii ürünlerinin karşılaştığı zayıf talep koşulları, üreticilerin maliyet artışlarını nihai fiyatlara yansıtma kabiliyetini belli ölçülerde sınırlamış, bunun sonucu imalat sanayii fiyatlarındaki artış, genel fiyatlardaki artışın altında kalmıştır.

KAMU VE ÖZEL KESİM FİYATLARI*

	Kasım Sonu 12 Aylık % Değişim	Kasım Sonu 11 Aylık % Değişim
1988 Kamu	86.3	54.0
Özel	78.1	66.1
1989 Kamu	72.4	65.6
Özel	68.7	61.6

*1981=100 Bazlı DİE Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki Yüzde Değişim

c) Döviz kurlarındaki artıştan kaynaklanan "ithal" enflasyonun, fiyat artışları üzerindeki etkisi 1989 yılında nisbeten sınırlı kalmıştır. Türk Lirası'nın dış paralar karşısındaki değer kaybında gözlenen yavaşlama, ithalat maliyetlerindeki artışın iç fiyatlar üzerindeki baskısını hafifletmiştir. Aksine, ekonomideki geçici arz yetersizlikleri ithalat yoluyla giderilerek, enflasyonist baskılar azaltılmaya çalışılmıştır.

d) Kamu bütçe açıklarının parasal genişleme ile sonuçlanan finansman metodları (Merkez Bankası finansmanı vb.) yerine, "daha az enflasyonist" metodlarla karşılanma gereği, son yıllarda, KİT

fiyat ayarlamalarının eskiye oranla daha az gecikme ve gerçek maliyet artışlarını yansıtır tarzda yapılmasına yol açmıştır. Nitekim; kamu ve özel kesimce üretilen mal ve hizmetlerin fiyatlarında birbirine çok yakın artışlar gözlenmektedir. Kasım 1989 sonu itibariyle kamu fiyatları yıllık esasta yüzde 72.4, özel kesim fiyatları ise yüzde 68.7 artmıştır. Kamu fiyatları 1989'un ilk 11 ayında yüzde 65.6 artarken, özel kesim fiyat artışları yüzde 61.6 düzeyinde gerçekleşmiştir.

İÇ TİCARET HADLERİ

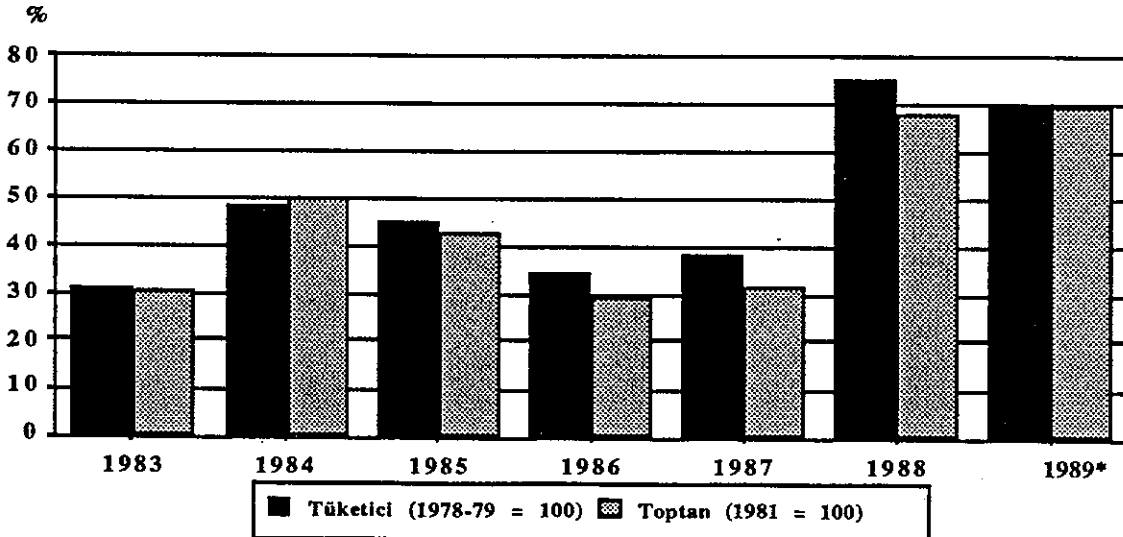
	Eylül		Ağustos		Yıllık Ortalama	
	1989	1988	1989	1988	1988	1987
Tarım/İmalat Sektörü	90.2	78.8	83.9	80.2	79.8	93.9
Tüketici/Toptan Fiyatlar*	103.8	105.3	103.3	104.2	104.8	100.6

*DİE Tüketici Fiyatları Endeksi (1981=100)

Genellikle sanayi girdilerini teşkil eden hammadde ve yarımamul mallar üreten kamu kuruluşlarının fiyatlarındaki kısa aralıklarla gerçekleşen ayarlamaların, enflasyonu sürekli beslediği söylenebilir. Alternatif durumda, fiyat ayarlamalarının uzun süre geciktirilmesi ve oluşan zararların bütçeden karşılanması parasal genişleme yoluyla yine enflasyonist olacaktır. Kısa dönemde, hangi yaklaşımın daha az enflasyonist olduğu tartışılıp o yönde tercih yapılabilir, ancak, uzun dönemde çözüm KİT'lerin üretim verimliliğini arttırmak, üretim teknolojilerini yenilemek ve KİT yönetimlerini modernleştirmektir.

e) Türk ekonomisinin son iki yılda "stagflasyonist" bir süreç içine girdiği söylenebilir. Stagflasyon (durgunluk içinde enflasyon), yüksek enflasyon ve çok düşük düzeylerde gelir ve üretim artışının birlikte yaşandığı 1989 yılında daha belirgin hale gelmiştir. Kronik ve artan bir enflasyon, dolaylı ve dolaysız etkileri vasıtasıyla, geniş ölçüde imalat sanayiini etkilemekte ve kapasite

FIYAT ARTIŞLARI

*24 Kasım itibarıyla

kullanımındaki azalma ile birlikte üretim ve satışlar daralma göstermektedir. Bugün ekonomide yaşanan stagflasyon, büyük ölçüde, uygulanan iktisat politikalarının "talep yönlü" etkilerine ağırlık veren, ancak ekonominin reel vernal kesimlerinden kaynaklanan "arz-yönlü" etkilerini ise hemen tümüyle ihmal eden bir yaklaşımın ürünüdür.

BÖLGELERE GÖRE FİYAT ARTIŞLARI*

	Kasım Sonu 12 Aylık % Değişim	Kasım Sonu 11 Aylık % Değişim
Ege ve Marmara Bölgesi	68.9	61.5
Akdeniz Bölgesi	68.5	60.8
İç Anadolu Bölgesi	69.5	64.8
Karadeniz Bölgesi	68.4	63.3
Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi	71.5	65.4
Türkiye Geneli	69.4	63

1978-1989=100 Bazlı DİE Tüketici Fiyat Endeksindeki Yüzde Artış.

Bölgeler itibariyle fiyat artışları incelendiğinde, Kasım 1989 sonu itibariyle yıllık enflasyon hızının en yüksek düzeyde gerçekleştiği bölgenin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi (yüzde 71.5) olduğu, bunu İç Anadolu Bölgesi (yüzde 69.5), Ege ve Marmara Bölgesi (yüzde 68.9), Akdeniz Bölgesi (yüzde 68.5) ve Karadeniz Bölgesi'nin (yüzde 68.4) takip ettiği gözlenmektedir.

İmalat sanayii alt sektörlerindeki fiyat artışları incelendiğinde; ilk 11 ayda en yüksek fiyat artışlarının tekstil sektöründe (yüzde 67.1) yaşandığı, bunu kimya, petrol ürünleri alt sektörü (yüzde 60.9)un takip ettiği gözlenmektedir. Orman ürünleri, kağıt ve basım, metal ana sanayii, metal eşya (Makina/taşı ve diğer imalat alt sektörlerindeki fiyat artışlarının ise imalat sanayi genel fiyat artış hızının (yüzde 54.1) altında kaldığı görülmektedir.

İMALAT SANAYİNDE FİYAT ARTIŞLARI*

	Kasım Sonu 12 Aylık % Değişim	Kasım Sonu 11 Aylık % Değişim
Gıda,içki,tütün	63.4	59.2
Tekstil	70.4	67.1
Orman Ürünleri	48.9	44.5
Kağıt ve Basım	45.9	43.3
Kimya ve Petrol Ürünleri	64.7	60.9
Taş ve Toprak	65.8	60.2
Metal Ana Sanayii	46.8	42.4
Metal eşya,Makina taşı	51.3	46.7
Diğer İmalat	37.0	36.8
İmalat Sanayii	58.4	54.1

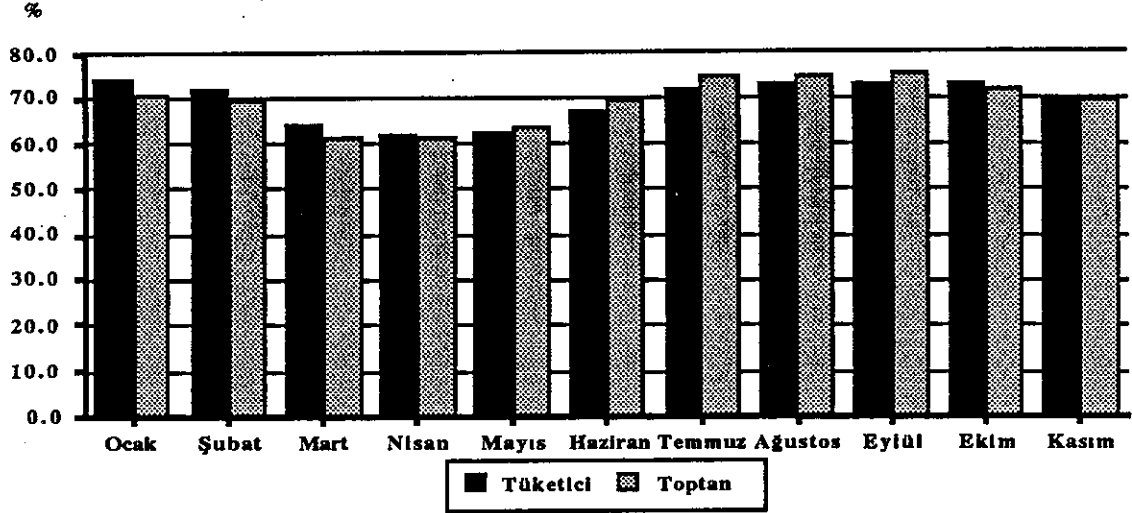
*1981=100 Bazlı DİE Toptan Eşya Fiyat Endeksi Yüzde Değişim.

DİE TOPTAN EŞYA FİYATLARI ENDEKSİ
(1981=100)

1989 Kasım Ayı Değişim Oranları

Sektörler ve Alt Sektörler	1988-1989 Kasım Aylık % Değişim				1988/1989 Kasım Onkili aylık % Değişim				1989 Kasım İtibarıyla 11 Aylık % Değişim				12 aylık dönemler itibarıyla Ortalama Artış			
	1988 Kasım		1989 Kasım		Devlet		Özel		Devlet		Özel		Devlet		Özel	
	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	Toplam	Devlet	Özel	
GENEL	5.3	5.3	5.2	3.5	5.6	2.7	69.7	72.4	68.7	62.7	65.6	61.6	69.7	66.5	71.0	
Tarım (Genel)	3.8	-	3.8	4.1	-	4.1	97.4	-	97.4	85.6	-	85.6	79.6	-	79.6	
Tahullar	8.2	-	8.2	3.2	-	3.2	116.2	-	116.2	101.8	-	101.8	116.2	-	116.2	
Baklagiller	18.9	-	18.9	1.9	-	1.9	130.1	-	130.1	115.2	-	115.2	104.0	-	104.0	
Diğer Tarla Ürünleri	4.1	-	4.1	10.6	-	10.6	121.3	-	121.3	110.4	-	110.4	78.6	-	78.6	
Sebze ve Meyvalar	4.3	-	4.3	1.5	-	1.5	87.3	-	87.3	73.1	-	73.1	70.5	-	70.5	
Canlı Hayvanlar	7.0	-	7.0	-6.5	-	-6.5	38.7	-	38.7	34.3	-	34.3	55.1	-	55.1	
Hayvansal ürünler	3.5	-	3.5	7.3	-	7.3	88.2	-	88.2	78.2	-	78.2	68.6	-	68.6	
Su ürünleri	-24.3	-	-24.3	18.7	-	18.7	131.3	-	131.3	137.5	-	137.5	46.3	-	46.3	
Madencilik (Genel)	3.5	4.3	0.2	10.0	11.3	5.6	81.8	79.4	91.2	62.2	57.6	81.9	88.0	86.8	92.6	
Kömür Madenleri	7.8	9.6	3.8	17.3	21.4	7.1	99.0	11.4	71.0	65.7	65.8	65.6	93.2	103.7	71.5	
Ham Petrol	-3.3	-4.1	-3.1	6.4	9.0	5.7	105.0	91.2	109.5	95.7	80.9	100.6	78.0	68.6	81.1	
Metallik Madenler	2.9	3.8	1.6	3.3	1.5	5.7	77.0	73.4	81.6	67.7	68.6	66.6	119.8	108.3	135.5	
Metallik olmayan madenler ve tağosakları	1.9	1.3	3.4	2.5	2.3	3.0	49.3	37.6	80.3	42.1	31.2	70.9	80.7	63.8	132.3	
İmalat Sanayi (Genel)	6.2	6.5	6.1	3.1	5.8	1.8	58.4	70.1	53.2	54.1	67.2	48.2	65.6	65.0	65.9	
Gıda, İçki, Tütün	8.3	14.0	3.5	1.9	1.2	2.6	63.4	57.9	68.6	59.2	58.0	60.3	67.1	61.2	72.7	
Tekstil	6.1	2.3	7.0	3.1	0.4	3.8	70.4	77.4	68.9	67.1	72.9	65.8	65.3	66.6	65.0	
Orman ürünleri	1.7	-0.5	3.6	-1.1	1.3	-3.1	48.9	48.4	49.2	44.5	49.3	40.6	44.5	35.1	53.3	
Kağıt ürünleri ve Basım	10.8	0.8	19.9	0.4	0.0	0.7	45.9	67.9	29.0	43.3	67.9	25.0	72.5	77.8	67.7	
Kımya/petrol ürünleri	5.1	4.1	6.8	7.4	11.7	-1.3	64.7	80.8	37.1	60.9	76.7	33.8	65.7	66.9	63.6	
Tağ ve Toprak	3.2	4.5	2.6	4.2	4.3	4.1	65.8	75.2	61.2	60.2	69.1	55.7	55.7	58.8	54.0	
Metal ana Sanayi	4.0	4.7	3.4	-1.1	-0.3	-2.2	46.8	60.3	33.6	42.4	56.1	29.2	64.0	62.3	65.9	
Metal Eğ. Mak. Tağıt	8.3	13.7	7.2	2.9	3.3	2.8	51.3	51.3	51.3	46.7	50.0	46.1	69.3	73.0	68.5	
Diğer İmalat	2.5	-	2.5	1.1	-	1.1	37.0	-	37.0	36.8	-	36.8	60.8	-	60.8	
Enerji (Genel)	-1.4	-1.4	-	0.3	0.3	-	83.7	83.7	-	61.5	61.5	-	62.2	62.2	-	
Havagazı	10.5	10.5	-	0.0	0.0	-	23.2	23.2	-	6.2	6.2	-	52.6	52.6	-	
Su	-0.3	-0.3	-	1.9	1.9	-	96.1	96.1	-	43.0	43.0	-	82.8	82.8	-	
Elektrik	-1.8	-1.8	-	0.0	0.0	-	82.8	82.8	-	66.1	66.1	-	59.0	59.0	-	

1989 YILI FİYAT ARTIŞLARI

6) Altın Fiyatları

Londra piyasasında işlem gören külçe altın fiyatları, Eylül 1989 itibariyle yıllık esasta yüzde 25.0 gerilemiş bunun sonucu, 1 ons altının fiyatı 483.02 US Dollar'dan, 362.30 US Dollar'a düşmüştür.

LONDRA PİYASASINDA ALTIN FİYATLARI* (Dolar)

	Eylül,88	Eylül,89	% Değişme	Ağustos,89	Eylül,89	% Değişme
Altın,1 ons**	483.02	362.30	-25.0	385.04	362.30	-5.9

Kaynak:T.C. Merkez Bankası.

*Aylık Ortalama Fiyatlar ** 31.1041 gr.

Yurtiçi altın fiyatlarındaki artış da yavaş bir seyir izlemektedir. 1 gram külçe altın İstanbul serbest altın piyasasında Eylül 1988'de 22,700 TL'den yüzde 15.2 artışla Eylül 1989'da 26,140 TL'ye yükselmiştir. Cumhuriyet altını aynı dönemde yüzde 14.1, Reşat altını ise yüzde 27.7 artış göstermiştir. Altın fiyatlarındaki düşük düzeyde gerçekleşen artışlar, altının "enflasyona karşı tasarrufları koruma" aracı olma özelliğini yitirdiğine işaret etmektedir.

İSTANBUL SERBEST PİYASASINDA ALTIN FİYATLARI* (Türk Lirası)

	Eylül,88	Eylül,89	% Değişme	Ağustos,89	Eylül,89	% Değişme
Külçe,1 gr.	22,700	26,140	15.2	25,800	26,140	1.3
Cumhuriyet	152,125	174,000	14.1	172,666	174,000	0.8
Reşat	159,000	203,000	27.7	200,000	203,000	0.0

Kaynak:T.C. Merkez Bankası *Aylık Ortalama Fiyatlar

7) Sermaye Piyasası

91 sayılı KHK ile kurularak bundan dört yıl önce faaliyete geçen İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın hisse senedi piyasasını geliştirmedeki rolü, kuruluş dönemi sorunları aşıldıkça daha iyi meydana çıkmaktadır. Duraklamalar, dalgalanmalarla birlikte yıldan yıla borsada yapılan hisse senedi işlemlerinin miktarı ve hacmi büyümüş, fiyat endeksi yükselmiş, senetleri borsada yoğun olarak alınıp satılan anonim şirketlerin ödenmiş sermayeleri ve piyasa değerlerinde büyük artışlar kaydedilmiştir. Bu açıdan, 1989 yılının borsa için bir altın yılı olduğu söylenebilir. Gerçekten, borsanın kuruluş yılı olan 1986 yılı sonunda sadece 8.7 milyar TL olan hisse senedi işlem hacmi 1987'de 105.3 milyar, 1988'de 149 milyar TL'na yükselmiş, 1989 yılının 11'inci ayı sonunda ise 1 trilyon sınırını aşmıştır (1,166,881 milyon TL). 1989 yılında çoğu kez borsada bir günde alınıp satılan hisse senetlerinin tutarı 1986 yıllık işlem hacmi seviyelerini aşmış, Eylül'den itibaren bu rakam ikiye katlanmış, bazı günler üç dört katına bile çıkmıştır. Fiyatlarda da buna benzer gelişmeler olmuş, gazetelerin "borsada fiyatlar çıldırdı" türünden haber başlıklarına konu olmuştur.

İMKB'de hisse senedi işlem hacmi ve genel fiyat endeksinin 1989 yılında aylar itibariyle gösterdiği gelişmeler aşağıda verilmiştir:

İMKB'de 1989 YILI HİSSE SENEDİ İŞLEMLERİ

	İşlem Hacmi (Milyon TL)	Genel Fiyat Endeksi*
Ocak	7,168	379.34
Şubat	9,760	389.09
Mart	26,115	465.90
Nisan	15,917	533.61
Mayıs	36,827	653.95
Haziran	113,850**	795.88
Temmuz	45,440	701.43
Ağustos	60,496	875.98
Eylül	245,222	1475.26
Ekim	364,456	1664.01
Kasım	241,630	1506.54
Aralık	552,807	2217.66
Toplam	1,719,490	-

* 1986 Ocak ayı 100 olduğuna göre ay sonu kapanış fiyatları

** Ay içinde yapılan 45 milyon TL'lık blok satış dahil

Tabloya ilk bakışta gözle çarpan bir özellik, genel olarak yıl içinde işlemlerin yoğunluğundaki değişmelerle fiyat endeksinin gidişi arasında kabaca da olsa bir paralellik olmasıdır. Fiyatlar yükselince işlem hacminde bir azalma olmamış, tersine, işlemler de artış göstermiştir.

Öte yandan borsanın birinci, ikinci ve kota dışı pazarlarında yapılan hisse senedi işlemlerinin aylık tutarları zaman zaman bazı gerilemeler kaydetmekle birlikte sonuç olarak hep artış göstermiş, yükselme trendi Eylül ve Ekim aylarında birden ivme kazanmıştır. Kasım ayında işlem hacmi rakamı önemli bir düşme göstererek Eylül seviyesine düşmüşse de daha önceki aylara kıyasla yine de yüksek seviyede kalmıştır.

1989 yılında en hızlı artışlar Aralık ayında kaydedilmiştir. Aşağıda açıklanacağı üzere Türkiye Fonu ile ilgili toplu alımların etkisi altında Aralık ayı gelişmeleri önceki ayları geride bırakmıştır. Özellikle ayın ikinci yarısında gümrük alım satımlarının tutarları, paket işlemler dolayısıyla 14 Aralık (73 milyar TL) ve 29 Aralık'ta (79 milyar TL) kaydedilen olağanüstü rakamlar dışında da, normal olarak milyanın üzerine, bazı günler 30-40 milyar TL seviyelerine yükselmiştir. Böylece Aralık ayı işlemlerinin tutarı 552,807 seviyesini bulmuştur ki bu, tüm 1989 yılı işlemlerinin -ki 1 trilyon 719 milyar TL olmuştur- üçte birini teşkil etmektedir. Öte yandan, 1988 yılında 12 aylık işlem hacmi tutarının sadece 149 milyar TL olduğu nazara alınırsa 1989'da geçen yıl düzeyinin 10 katından fazla bir artış kaydedilmiş olduğu görülür.

1989 yılında, borsa faaliyetlerinin diğer bir göstergesi olan hisse senedi fiyatları cephesinde de aynı derecede ilginç gelişmeler olmuştur. Tabloda görüldüğü üzere, Ağustos ayına kadar 379'dan 875'e doğru oldukça düzenli ve ölçülü bir seyir takip etmiş olan hisse senetleri genel fiyat endeksi Eylül ayında 1475'e fırlamış, Ekim ayında da tırmanmayı sürdürerek 1664 seviyesine erişmiştir. Doğal olarak ay içinde önemli fiyat dalgalanmaları kaydedilmiştir. Öyle ki, bir ara endeks rakamı 1896'ya kadar tırmanmış, bunun yanında 1424'e kadar düştüğü günler de olmuştur. Tabloya alınan ay sonu kapanış fiyatları bu değişimleri vermektense uzak kalmaktadır.

Kasım ayında, aşağıda değineceğimiz bazı nedenlerle fiyatlar düşmeye başlamış ve ay sonunu 1507 ile kapatmıştır.

Aralık ayında fiyat hareketleri yeniden yukarı doğru yönelmiş ve işlem hacminde olduğu gibi, fiyat endeksindeki değişimler olağanüstü bir ivme kazanmıştır. 26 Aralık'ta fiyat endeksi ikibinin üzerine çıkmış (2002.74), bunu izleyen günler içinde 2037-2145 gibi rakamlar kaydederek ayın sonunda 2217.66 gibi çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Gerek işlem hacminin, gerek fiyat endeksinin arzettiği bu görünüm uzmanlara, borsanın 1989 yılında artık ince piyasa niteliğini geride bırakarak belli bir derinliğe kavuştuğunu düşündürmektedir.

1989 yılında borsada kaydedilen bu gelişmeler şüphesiz belli koşullar içinde ve birçok faktörün etkisi altında meydana gelmiştir. Hisse senedi arz ve talebinin karşılaşmasında rol oynayan bu faktörler, başlıca, ülkenin ekonomik gelişme seviyesi ve kalkınma hızı, politik ve ekonomik istikrar durumu; ekonomik, mali ve parasal politikalar, mevduat faizleri ve diğer yatırım alternatifleri, bu arada, uygulanan borsa teknikleri vs. olarak sıralanabilir. Bunlara kısaca bir göz atalım:

Ülkemizde 1988 yılında başlayan ekonomik duraklama ve gerileme 1989 yılında şiddetlenerek devam etmiştir. 1988 yılında GSMH artış hızı ilk tahminler hilafına yüzde 3.0'lere doğru inmiş, 1989'da da yüzde 1.1 olarak tahmin edilmiştir. Keza, kişi başına düşen milli gelirde de azalmalar kaydedilmiştir. Aslında bu durumun sermaye piyasası faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemesi beklenirdi. Ama, yukarıda verilen istatistiklerin gösterdiği gibi tam aksine, 1989 yılında borsada eşine az rastlanan gelişmeler meydana gelmiştir. Bu çelişkili durumun ancak diğer faktörlerin rolünün daha baskın çıkmasıyla açıklanması mümkündür.

Türkiye ekonomisinin halihazır koşulları içinde hisse senedi piyasasının birinci planda, alternatif yatırım alanları arasındaki rekabet durumundan etkilendiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki, 1988 yılında alınan parasal tedbirler arasında enflasyonu önleme amacıyla aşırı seviyelere (önce yüzde 65, sonra yüzde 85) çıkarılan mevduat faizlerinin beklenen sonucu vermediği gibi kredi faizlerini ve işletmelerin finansman maliyetlerini yükselterek yatırımları frenlediği farkedilmeye başlayınca bu defa da mevduat faizlerinin aşama aşama düşürülmesi yoluna gidilmiştir. Bu durum, 1989 yılında tasarruf sahiplerini, geçmişe kıyasla çekiciliğini kaybetmeye başlayan mevduat yatırımcılığından caydırarak diğer yatırım yollarına sevk etmiştir. Bu yollardan birisi de hiç şüphesiz hisse senedi yatırımdır. Kurala uygun olarak diğer ülkelerde de faizlerin düştüğü dönemlerde hisse senedine talebin arttığı görülmektedir. Fakat, faiz politikasındaki bu kararsız tutumun diğer bir olumsuz etkisi, kredi talebinin düşmesi yüzünden bankaların pahalı maliyetlerle topladıkları fonları plase etme güçlüğüyle karşılaştıkları zaman ortaya çıkmıştır. Esasen, borsa kurulduğundan beri onun imtiyazlı üyeleri olarak yeni ihtiyaçlara göre organize olmaya çalışan bu kurumlar, belki uzun zamandan beri ilk defa karşılaşmakta oldukları söz konusu güçlük karşısında faaliyetlerini çeşitlendirmek suretiyle yeni kazanç yolları aramaya başlamışlardır. Bu onların, gerek organizasyon ve ihtisaslaşma, gerek kaynak tahsisi açısından sermaye piyasası alanına ve hisse senedi işlemlerine olan ilgilerini arttırmıştır. Bu alanda bankalararası rekabet de itici bir rol oynamış, gittikçe genişleyen ölçüde hisse senedi işlemlerine girişmeleri küçük boyutlu bir borsaya, arz ve talep çerçevesini genişleterek önemli bir katkı sağlamıştır.

Bunun yanında, hisse senedi piyasasına rakip diğer yatırım alanları olarak altın ve döviz piyasaları üzerinde T.C.Merkez Bankası'nın serbestleştirme yönünde getirdiği düzenlemeler, gerektiğinde yaptığı müdahaleler ve ayarlamalar sonucu, çeşitli kesimlerce bu araçlar üzerinde yapılan

spekölasyonlar durmuş ve bu işlemlerden doğan rantlar çekiciliğini kaybetmiştir. Böylece yeni kolay kazanç yolları arayan bazı başboşsermayelerin zaman zaman borsaya yönelmesi 1989 yılında hisse senedi taleplerinin artmasına ve işlem hacmi yanında senet fiyatlarının yükselmesine katkıda bulunmuştur. Yalnız, bu istikrarsız yönelmelerin borsadaki dalgalanmaları ve spekülasyon dozunu arttırmış olduğuna da şüphe yoktur.

Yıl boyunca altın ve döviz işlemlerinin duraklaması hisse senedi piyasasının güçlenmesine çok yardımcı olmuştur.

1989 yılı içinde borsa işlemlerinin gelişmesine katkıda bulunan yeni ve çok önemli bir faktör Hükümetçe 11 Ağustos 1989 tarihinde yayınlanan ve yabancıların borsada yatırım yapmalarını büyük ölçüde kolaylaştıran, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki 32 sayılı Karar'dır. Bundan önce yapılmış yasal düzenlemeler (30 sayılı karar, Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı gibi), içerdikleri izin şartı ve diğer sınırlamalar dolayısıyla yabancıların Türkiye'de menkul kıymet yatırımı yapmalarında arzulanan etkiyi yaratmıyordu. Bu defa 32 sayılı kararla bu alana geniş bir serbesti getirilmiş, böylece, Türkiye dışındaki yerleşik kişi ve kuruluşların, bu arada yurtdışında kurulan yatırım ortaklıkları ve yatırım fonlarının İMKB kotunda bulunan her türlü menkul kıymet üzerinde, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre faaliyet gösteren banka ve aracı kurumlar vasıtasıyla işlem yapmaları ve bunların gelirleri ve satış bedellerini bankalar ve özel finans kurumları kanalıyla yurtdışına transfer ettirmeleri imkan dahiline girmiştir. Bu kararı takiben portföy yatırımı amacıyla yabancı sermaye girişleri başlamış olmakla birlikte henüz bu konuda güvenilir istatistik verileri mevcut değildir. Fiili sermaye girişleri kadar, bu konuda borsa çevresinde yayılan haberlerin psikolojik etkisinin de bazı spekülatif hareketlere yol açarak borsa faaliyeti üzerinde itici bir etki yaratmış olduğu ve bu kararı izleyen Eylül ve Ekim aylarındaki fiyat patlamalarında (ki işlem hacminde daha da hızlı bir büyüme olmuştur) çoğu aracı ve yatırımcının, yabancı sermayenin piyasaya girmiş olduğu inancı ve savıyla hareket ederek işlemlere katıldığı anlaşılmaktadır. Kararın önemini ve kapsamını layığıyla kavramak için herhalde ilerdeki uygulamalarını beklemek gerekecektir.

32 sayılı kararın bir yönü de Türkiye'de yerleşik kişilerin yabancı borsalarda kote edilmiş menkul kıymet satın almaları ve alış bedelini yurtdışına transfer ettirmelerinin serbest bırakılmış olmasıdır ki burada bu yönü üzerinde durulmayacaktır.

1989 yılı boyunca borsa işlemleri üzerinde etkisi görülen diğer önemli bir unsur yurtdışında bir Türkiye Fonu (Turkish Investment Fund) kurulmasıdır. Geçen yılın sonlarından beri basında ve ilgili çevrelerde haberleri yayılmaya başlayan fon, tanınmış bazı yabancı banka ve mali kurumların teşkil ettiği bir konsorsiyum tarafından kurulmuş ve Aralık ayı başlarında faaliyete geçmiş bulunmaktadır. Tamamı Türk menkul kıymetlerinden oluşan Fon'un, portföyü için

borsada paket halinde hisse senedi alımlarına girişmesi talebi arttırarak işlem hacmini ve fiyatları etkilemiştir. 14 Aralık günü Fon alımları nedeniyle borsanın işlem hacmi 73 milyar liraya çıkmış, paket alımların çoğu birkaç hisse senedi üzerinde olmuştur. Talep artışı borsada hisse senedi fiyat endeksini yeniden süratle 1800'lere yükseltmiştir.

1989 yılı içinde borsa faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen faktörler de vardır. Bunların başında politik ve ekonomik belirsizlik ve enflasyon gelmektedir. Ülkemizde 1989 yılının ilk çeyreği yerel seçim tartışmalarıyla geçmiş, 26 Mart seçimlerinin ortaya çıkardığı tablonun yarattığı belirsizlik bir süre borsa işlemlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Seçimi takibeden Nisan ayında fiyat endeksinde değilse bile işlem hacminde Mart rakamlarına kıyasla kaydedilen büyük düşüşte (yüzde 38.0) siyasi belirsizliğin katkısı olmuştur. Buna benzer bir etkilenme Ekim ayının ikinci yarısındaki gelişmeler için de söz konusudur.

Ekonomik ortamdaki belirsizliği yaratan başlıca olgu ise yüksek enflasyondur. 1988 yılında yüzde 80'lerin üzerine çıkan enflasyon hızı 1989 yılında da yüzde 70'ler dolayında seyrederek ekonomik faaliyetler üzerindeki baskısını ve olumsuz etkilerini sürdürmüştür. Bu durum yerli ve yabancı şirketleri ciddi yatırıma girişmekten alıkoymakta, gelirlerdeki nominal artışlar da tasarruf sahibi kurum ve kişileri daha ziyade spekülatif faaliyetlere veya rantiyeliğe özendirilmektedir.

Meseleye sırf tasarruf sahipleri açısından bakıldığında genel olarak hisse senedinin, diğer menkul kıymetlere göre tasarrufları para erozyonuna karşı koruyucu bir niteliği olduğu kabul edilir. Ancak uzun süren yüksek enflasyonların bu etkiyi tartışmalı ve çok göreceli bir hale getirdiği muhakkaktır. Ülkemizde de çoktan beri enflasyonun birçok alanda tahrip edici etkileri görülmektedir. Bununla birlikte, yukarıda açıklanmış olduğu üzere, diğer yatırım yollarının çekiciliğini kaybettiği bir ortamda enflasyonun, sınırlı da olsa bireysel tasarrufların hisse senedi yatırıma yönelmesini engellemediği bir durumla karşılaşılabilir. Bu, enflasyon içinde gelişme demektir ki sürekli ve sağlıklı olması beklenemez.

Anonim şirketlerde yeniden değerlendirme fonu ve bedelsiz hisse senedi ihracı yoluyla enflasyonun etkisi sermaye piyasası yönünden sistemleştirilmiştir.

1983 yılından beri şirketlerce yapılan sermaye arttırmalarında bedelsiz hisse senedi dağıtımı, gittikçe genişleyen bir yer işgal etmekte ve gerek fiyatların oluşumunda, gerek ortakların bedelli hisse senedine ilgisinin devamında temettüden daha fazla rol oynamaktadır.

Hisse senedi işlemlerini etkileyen faktörlerden birisi de mali operasyonlar olup bunların başında, hem bu kurumlara özkaynak sağlayan, hem de piyasanın muhtaç olduğu yeni mal arzını çoğaltan, aynı zamanda hisselerin bölünmesine imkan vererek piyasaya yeni yatırımcıların girmelerini

kolaylaştıran sermaye artırımları gelir.

Enflasyonun etkisiyle anonim şirketlerin sermaye ihtiyaçları şiddetlendiğinden 1989 yılında da büyük ölçekli sermaye artırımlarına gidilmiştir. Belli başlı şirketler yüzde 50.0 ile yüzde 200.0 arasında değişen oranlarda sermaye artırımını yapmışlardır. Bu artırımlarda geniş ölçüde bedelsiz hisse senedi dağıtımını yöntemi kullanılmış, bazı şirketler artırımını kısmen bedelli, kısmen bedelsiz olarak gerçekleştirmişlerdir.

Sermaye artırımlarının piyasada mal arzını genişletmedeki rolü ne de olsa sınırlı kalmakta, talebin şiddetli olduğu kritik dönemlerde acele sermaye artırımına gidilmesi gibi bir yöntem bulunmamaktadır. Uzun vadede arzın daha büyük ölçülerde artırılmasının normal yolu anonim şirketlerin halka açılmasından geçmektedir. Ülkemizde bunun şartları henüz oluşmamıştır. Bu bakımdan, özelleştirmelerde halka açılma ilkesinin uygulanması büyük önem arz etmektedir.

Borsada, şirketlerin 9 aylık bilançolarıyla ilgili açıklamalar da yılın son aylarında hisse senedi fiyatlarını etkilemiştir. Bu bilançolarda yer alan bilgilere göre şirketlerin büyük çoğunluğu 1989 yılında karlarını yüzde 100'ün üzerinde arttırmışlardır.

Doğal olarak, şirketlerin karlılık durumları temettü beklentisi yoluyla hisse senedi fiyatlarını etkilemektedir. Ancak, yasal kurallarla birlikte şirketlerin mali politikalarına göre tesbit edilen dağıtılacak temettü miktarları her zaman bu beklentileri haklı çıkarmamaktadır.

Bazı kurumların giriştikleri işlemlerde düzenin kurallarını zorlamaları da fiyatları etkilemekte, hatta piyasada büyük sarsıntılara yol açabilmektedir. Nitekim, Kasım ayı içinde sermaye piyasasında cereyan eden böyle bir olay hisse senedi fiyatlarında büyük dalgalanmalara sebep olmuştur. Borsa çevrelerinden yayılan, basında da geniş ölçüde yer alan haberlere göre borsada çok geniş işlemler yapan bir aracı kurumun bazı bankalara fiktif repo işlemiyle pazarladığı devlet tahvili ve Hazine bonolarının bedelini, vadelerinde hisse senediyle karşılamaya kalkması ve bu amaçla giriştiği işlemler borsada tam bir kriz hali yaratmıştır. Kasım ayında fiyat endeksinin Ekim seviyesi olan 1664'ten 1507.54'e ve işlem hacminin de 364,456 milyon TL'den yüzde 33 bir azalmayla 241,630 milyon TL'na düşüşünün temelinde, bir süre piyasada büyük heyecan uyandıran bu olayın yattığı anlaşılmaktadır. Söz konusu kriz, ilgili mercilerin de müdahalesi, adı geçen kuruluşun bankalarla uzlaşma yoluna gitmesi, bu arada hisse senedi fiyatlarının fazla düşüşünü önlemek amacıyla Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı başta olmak üzere bazı bankaların toplu alımlarda bulunmaları sonucu atlatılabilmiş ve krizden sonra fiyatlar yeniden toparlanma yoluna girmiştir.

1989 yılı sonbaharında borsa faaliyetlerini etkileyen yeni unsurlar arasında bankalardan mevduat

çekilmesi beklentisi ile kamunun devreye soktuğu arsa ve konut sertifikaları da yer almaktadır. 1988 Ekim'inde yüksek faizle banka sistemine yatırılıp 1989 Ekim ayı ortasından itibaren çekilebilecek olan mevduatın bir bölümünün borsaya gelmesi bekleniyordu. Bu beklentinin de dürtüsüyle, Ekim ayının ilk iki haftası içinde atağa geçen ve İMKB endeksini 1986 rakamına kadar çıkartan hisse senedi fiyatları, mevduatın, faizlerin düşmekte olmasına rağmen banka sisteminde kalacağıının anlaşılması üzerine inmeye başlamış, bu arada aynı olasılığa karşı harekete geçen Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nin alelacele tasarruf sahiplerine arsa ve konut sertifikalar ihraç edip sunması da borsada olumsuz bir etki yaratmıştır. Bununla birlikte, farklı tasarrufçu kategorilerine hitabettiği için söz konusu sertifikaların bu etkisi geçici olmuş, üstelik konut sertifikalarının bir süre sonra, hamiline yazılı bir menkul kıymet olarak borsa kotuna alınması ve borsada alınıp satılmaya başlanması borsa faaliyetlerine katkı bile sağlamıştır.

Arz ya da talebi değiştirerek borsanın gidişini etkileyen faktörler o derecede çeşitlidir ki örneğin Kasım ayında sigorta şirketlerinin, sermayelerini arttırma zorunluluğu içinde portföylerinden hisse senedi satmaları borsada arz bolluğu yaratması, yatırımcıların borsa salonuna girişlerinin sınırlanması gibi olaylar fiyatların bir miktar düşmesine sebep olmuştur. Keza altın fiyatlarındaki bir kıpırdama borsada benzer bir etki yaratmıştır.

Borsada Borçlanma Senetleriyle İlgili İşlemler

Borsada sadece hisse senedi değil, tahvil, hazine bonusu, finansman bonusu, gelir ortaklığı senetleri ve yukarda açıklandığı üzere en yeni olarak da konut sertifikası gibi kamu sektörü ve özel sektörçe çıkartılan çeşitli borçlanma senetleri de işlem görmektedir. Ancak, borsanın sermaye piyasasındaki temel fonksiyonu, teşebbüslere özkaynak sağlayan hisse senedi pazarlarında ortaya çıkmaktadır. Bir ikinci nokta, ülkemizde borsanın kotasyon listelerinde ve enformasyon bültenlerinde gözüken sabit gelirli kıymetlere ait işlemler, borsa açıldığından buyana hala, banka ve aracı kurumların kendi ofislerinde gerçekleştirdikleri alım satımların "tescili" mahiyetinde kalmış olup henüz, işlem hacmi ve fiyatların doğrudan doğruya borsada oluştuğu bir aşamaya geçilememiştir. Bu nedenlerle burada, söz konusu tescil işlemlerinin ayrıntılarına girilmeyecektir. Kısaca açıklamak gerekirse Borsaca yayınlanan verilere göre 1989 yılında bu borçlanma senetlerinin gerek borsaya kote edilen miktarlarında, gerek tescil edilen işlem hacimlerinde önemli artışlar olmuştur. Geçen yıla kıyasla 1989 yılında işlem hacmi artış oranı özel sektör tahvillerinde yaklaşık yüzde 76, gelir ortaklığı senetlerinde yüzde 412, devlet tahvili ve hazine bonusunda yüzde 201 seviyelerinde olmuştur. Her üç kategorinin 1 yıllık işlem toplamı 34,285,652 milyon TL'dir (Aslında bu rakama 718,520 milyon TL'lık konut sertifikası işlemlerini de eklemek gerekir). Bunun içinde özel sektör bono ve tahvillerine ait işlemler sadece yüzde 7.8 gibi küçük bir yer tutmaktadır. Aynı oran geçen yıl yüzde 10.7 idi. Yani, ülkemizde kamu kesiminin, söz konusu senet türleri için, ihrac piyasalarında olduğu gibi ikincil piyasa işlemlerinde

de sahip olduğu pay çok büyük olup yıldan yıla artmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere borsa 1990 yılına hisse senedi arz ve talep seviyeleri açısından yüksek dengelerle girmektedir. 1990 yılında borsanın nasıl bir gelişme göstereceğini kestirmek, ekonomik koşullardaki belirsizlik dolayısıyla kolay değildir. Bu hususta ilk ipuçlarını Hükümetçe Ocak 1990'da ilan edilmesi beklenen tedbirler paketi verebilir. Borsa faaliyetlerini yakından ilgilendiren diğer bazı unsurların etkisi nazara alınırse borsanın 1990 yılına canlı ve hareketli olarak gireceği söylenebilir. Bir kere 32 sayılı kararın ve Türkiye Fonu'nun yarattığı elverişli ortam devam etmektedir. Yeni kurulan ve Türkiye'yi de içine alan Akdeniz Fonu'nun da borsa işlemlerini olumlu etkileyeceği tahmin edilmektedir.

Yatırım fonları konusunda ülkemizde de borsayı doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren gelişmeler var. Bazı bankalar, yabancı hisse senetlerini de içine alan fonlar kurmak üzere harekete geçmişlerdir.

Bunun yanında, son zamanlarda Parlamento'ya sevk edilmiş olan Sermaye Piyasası Kanunu değişiklik tasarısı, bankalardan başka aracı kurumlara da yatırım fonu kurma yetkisi tanımaktadır. 1990 yılı içinde kurulacak bu fonların daha ziyade hisse senedi ağırlıklı olacağı ve borsayı olumlu etkileyeceği anlaşılmaktadır. Ancak, yine de 1989 yılındaki kadar hızlı gelişmeler beklenemez.

Türkiye Fonu, Akdeniz Fonu gibi ülkemizle ilgili dış fonların uzun vadeli etkileri, ilk heyecan ve spekülasyon dönemleri aşıldıkça daha iyi meydana çıkacaktır. Uluslararası fonların kurulması ve teknolojik gelişmeler sonucunda finansal pazarlar arasında dünya ölçüsünde bir bütünleşme dönemi açılmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Ekonomik ortamın elverişsizliğine, türlü belirsizliklere ve enflasyona rağmen 1989 yılında İMKB, diğer yatırım seçeneklerinin önemini kaybetmesi, dışa açılma, Türkiye Fonu gibi olguların etkisiyle hisse senedi işlem hacmi ve fiyatları açısından yüksek bir performans göstermiştir. Borsanın menkul kıymet yatırımlarına likidite sağlama rolü biraz daha etkinlik kazanmıştır. Hisse senetleri borsada faal olarak alınıp satılan şirketlerin, sermaye arttırımı yoluyla daha ehven şartlarla sermaye temini imkanları artmış, borsa kapitalizasyonu sonunda şirket öz sermayelerinin piyasa değerleri yükselmiştir. Yıl sonu itibariyle hisse senedi yatırımlarının verimliliği yüzde 493.0 olmuştur ki; bu oran bundan önce en yüksek verimin sağlandığı 1987 yılında 295, 1988 yılında ise negatif olarak gerçekleşmiştir.

Ancak, borsanın 1989 yılı faaliyetlerinin arzettiği bu parlak tablonun yanında birtakım sorunlar,

zaaflar ve güçlükler de göze çarpmaktadır. Borsa, fiyat hareketleri açısından fazla oynak ve istikrarsız bir görünüm sergilemekte, işlemlerde spekülâtif unsurların etkisi ağır basmaktadır. Bu yüzden, bazı istisnalar dışında fiyatların dağıtılan temettüleriyle ilişkisi zayıflamış, fiyat oluşumunda temettü belirleyici bir rol oynamaktan çıkmıştır. Bu durum, bir yandan anonim şirketlerin, öte yandan borsanın güvenilirliği ve saygınlığını azaltmakta, son zamanlarda bir aracı kurumun sebep olduğu borsa krizi gibi olayların patlak vermesini kolaylaştırmaktadır. Söz konusu olay borsanın henüz ince piyasa şartlarından pek kurtulmadığını ve bazı aracı kuruluşların ciddi bir denetime tabi olmadan çalıştığını göstermesi bakımından da ilginçtir.

1990 yılına girerken bu olguların etkisi altında durum geçmiş yıllardan farklı olsa da İMKB'de henüz yeterli bir istikrar ve güven ortamının yaratılamamış olması borsaya yeni ve küçük yatırımcıların girmesini engellemektedir. Zamanla, hisse senedi yatırımcılığı, daha ziyade profesyonellerin ve mali kurumların etkisinde cereyan eden bir olay görünümünü almaktadır. Borsanın dışa açılması da, borsada paket halindeki işlemleri ve "özel emir" uygulamalarını genişleterek bir bakıma bu duruma yardımcı olmaktadır. Sistemin ve bu ortamın teşvikiyle aracılar da daha çok kendi nam ve hesaplama işlemleri ön plana alarak küçük müşterilerin borsa emirlerini pek önemsememektedirler.

Borsanın uzun vadede, kuruluş kanununda belirtilen amaçlara uygun, istikrarlı bir gelişme göstermesi, küçük tasarruf sahiplerinin piyasaya daha geniş ölçüde girmelerine bağlıdır ve bunu teşvik edecek tedbirlere ihtiyaç vardır.

Bütün yeni gelişen borsalarda olduğu gibi İMKB'nin zayıf yanlarından birisi de ülkemizde henüz sosyal güvenlik kurumları ve sigorta şirketlerinin fonları gibi kurumsal tasarrufların borsanın gelişmesinde bir role sahip olmamalarıdır. Bunu özendirmek bazı yasal değişiklikleri gerektirir. Bu noktada 32 sayılı karar çerçevesinde borsaya gelen yabancı sermaye içinde bazı dış kurumsal tasarrufların da yer almış olduğunu belirtmekte yarar vardır.

Borsada yavaş yavaş "Market maker"lık fonksiyonun kendini göstermeye ve TKKOİ ve bazı aracı kurum ve bankaların bu alanda öncülük rolü oynamaya başlamaları zamanla borsada istikrarın sağlanmasına yardımcı bir rol oynayabilir.

1989 yılında, evvelce borsada kurulan Takas Merkezi geliştirilmiştir. Ancak, bunun tamamlayıcısı olan "Saklama Hizmeti" konusunda henüz kayda değer bir ilerleme olmamıştır.

Ülkemizde şirketlerin ihraç ettikleri hisse senetlerinin pek büyük bir kısmı "hamiline" yazılıdır. Bu durum dolaşımı kolaylaştırırken bazı sorunlara çare bulunmasını da güçleştirmektedir. Bunların başında "Insider trading" sorunu gelmektedir. Parlamenteoya sevk edilen Sermaye Piyasası Kanunu

değişiklik tasarısında içeriden bilgili olanların hisse senedi ticaretini önleme amacını güden hükümlerin de yer aldığı anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak, bu alanda düzenleyici kurumların yönetim kademelerinde görev almış olanların hisse senedi ticareti yapmaktan sakınmaları aynı derecede önem arz etmektedir.

Borsada, işlemlerdeki gelişmelere paralel olarak, piyasa koşulları ve sorunları üzerinde ciddi araştırmalar yapılması ve bu amaçla ciddi bir araştırma ekibi kurulması gerekmektedir. Borsanın sadece nicelik değil, nitelik açısından da gelişmesi gereklidir ki bu da temelde, eğitim, araştırma, sorunları tanıma ve onlara uygun tedbirler üretmekle olabilir.

Borsada uzman ve araştırmacı eleman yetiştirme işinin ciddiye alınması ve Batı Borsalarında yetiştirilmek üzere yeterli eleman gönderilmesi zorunlu bulunmaktadır.

İMKB için 1989 yılının en büyük özelliği 32 sayılı karar ve Türkiye Fonu'nun yarattığı dinamizm ve dışa açılma hareketidir. İMKB işlemleri bu faktörlerin etkisinin yukarıda açıklanan ve özendirici yönleri ağır basan diğer koşullara eklenmesiyle nisbi bir derinlik kazanmış, kurumun, menkul kıymet yatırımlarına likidite sağlama fonksiyonu kuvvetlenmiş, biryandan da borsa dış etkilere daha duyarlı hale gelmiştir. Bundan böyle, dışarıdan gelebilecek talebin borsayı canlandırması ve fiyatların yukarı çekmesi yanında zaman zaman ters istikamette gelişmelere yol açabileceğini de gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Bu bakımdan, borsa konusunda kendi tarihi tecrübelerimizden de ders alarak, 32 sayılı karar çerçevesinde meydana çıkacak gelişmeleri dikkatle takip etmeli ve borsaya birinci planda, kendi imkanlarımızla derinlik ve istikrar kazandıracak tedbirler üzerinde durmalıyız.

MENKUL KIYMET SATIŞLARI
(Milyon TL)

	Ocak-Ekim,88	Ocak-Ekim,89
Aracı Kurumlar	30,074	300,864
Bankalar	30,319	338,715
Hisse Senedi	60,394	639,579
Aracı Kurumlar	76,111	87,738
Bankalar	437,490	903,629
Özel Sektör Tahvilleri	513,601	991,368
Aracı Kurumlar	11,996	24,964
Bankalar	2,468,974	6,375,427
Devlet Tahvilleri	2,480,970	6,400,390
Aracı Kurumlar	465,466	1,103,762
Bankalar	5,965,574	10,601,670
Hazine Bonosu	6,431,040	11,705,433
Aracı Kurumlar	39,719	49,577
Bankalar	99,755	112,745
Banka Bonoları	139,474	162,322
Aracı Kurumlar	87	7,972
Bankalar	197,205	713,098
Gelir Ortaklığı Senedi	197,292	721,070
Aracı Kurumlar	35,447	99,735
Bankalar	60,202	575,556
Finansman Bonosu	95,648	675,290
Aracı Kurumlar	752	3,604
Bankalar	189,778	1,324,865
Döviz Endeksli Senet	190,530	1,328,469
Aracı Kurumlar	659,651	1,678,215
Bankalar	9,449,297	20,945,706
GENEL TOPLAM	10,108,948	22,623,921

Kaynak:Sermaye Piyasası Kurulu

BÖLÜM III

DÜNYA EKONOMİSİ VE DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

DÜNYA EKONOMİSİNDE GELİŞMELER

1987 yılında dünya ekonomisi, özellikle Batı ekonomileri, nisbi bir durgunluk yaşadıkdan sonra 1988 yılında ani bir canlanma göstermiştir. Bazı uluslararası kuruluş ve örgütler, bu canlanmanın geçici olduğunu, 1989 yılında yeni bir durgunluk dönemine gireceğini tahmin ediyorlardı.

Bu kötümser tahminin başlıca nedeni büyümeyi hızlandıran faktörlerin enflasyonist eğilimleri de uyarmakta olmasıydı. Sonuç olarak 1989 yılında öncelik verilecek anti-enflasyonist politikaların büyümeyi bir miktar yavaşlatması beklenmiştir.

Gerçekten dünyanın yedi büyük sanayileşmiş ülkesinde 1987 yılı ortalama büyüme hızı yüzde 3.4 olmuştur. 1988 yılında bu oran yüzde 4.2'ye çıkarken ve buna paralel olarak işsizlikte bariz bir azalma sağlanmış, fiyatlar da yükselmeye başlamıştır.

BÜYÜME HIZI TAHMİNLERİ (%)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Sanayileşmiş Ülkeler	3.4	2.6	3.4	4.1	3.3	2.9
Gelişmekte Olan Ülkeler	3.6	4.2	3.3	4.3	3.3	4.2
Dünya Ortalaması	3.4	3.2	3.2	4.1	3.3	3.2

Gelişmekte olan ülkelerin tersine bu fiyat hareketleri, bütçe fazlalığı veren ve kamu harcamaları disiplin altında tutulduğu bazı sanayileşmiş ülkelerde dahi gözlenmiştir.

ENFLASYON HIZI TAHMİNLERİ (%)

	1985	1986	1987	1988	1989	1990
Sanayileşmiş Ülkeler	4.1	2.3	2.9	3.2	3.8	3.5
ABD	3.5	2.0	3.6	4.1	4.7	4.9
Japonya	2.0	0.6	0.1	0.7	1.3	1.0
B.Almanya	2.2	0.2	0.2	1.2	2.8	2.4
Gelişmekte Olan Ülkeler	39.7	31.1	40.5	67.1	45.5	18.1

Yaz ortasında uluslararası kuruluşlar, 1989 yılında yedi sanayileşmiş ülkenin ortalama büyüme hızının yılda yüzde 3.1 dolayında kalacağını, daha hızlı büyüyen diğer sanayileşmiş ülkelerin katkısıyla bu hızın yüzde 3.3 dolayına çıkacağını tahmin etmekteydiler.

Gelişmekte olan ülkeler de aynı hızla büyüdüğünden, dünya ortalamasının da yine yüzde 3.3 dolayında kalması öngörülmüştür.

Sanayileşmiş ülkelerde büyümenin yavaşlamasına rağmen enflasyonun hızlanmaya devam edeceği endişeleri, gerçekten anti-enflasyonist politikalarda ısrar edilmesine neden olmuştur. Aynı politikanın 1990 yılında da sürdürülmesi halinde gelecek yıl büyümenin biraz daha yavaşlayacağı tahmin edilmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler için yapılan tahminler ise daha iyimser olmuş, 1989 yılında düşen ortalama büyüme hızının 1990 yılında yeniden yüzde 4.2 seviyesine çıkacağı ve aynı anda enflasyon hızında önemli yavaşlamalar sağlanacağı öngörülmüştür. Böylece dünya ticaretinde de daraltıcı etkiler ortaya çıkacağı ve bu eğilimin 1990 yılında da devam edeceği tahmin edilmiştir.

Oysa yılın ikinci yarısına ait veriler, büyümede beklenen yavaşlamanın gerçekleşmediğini, tam tersine birçok sanayileşmiş ülkede büyümenin hızlandığını ama enflasyonun yavaşlamadığını göstermektedir. Sonuç olarak dünya ticaretinde de henüz bariz bir daralma hissedilmekte, enflasyon ise sorun olmaya devam etmektedir. Bu nedenlerle 1990 yılı için yapılmaya başlanmıştır.

1989 yılı Avrupa Topluluğu için 1993 başında işleme tasarılan Tek Pazar'a ve tam bütünleşmeye hazırlık çalışmalarının iyice hızlandığı bir yıl olmuştur. Böylece dünya ekonomisinde gruplaşma ve kutuplaşmaların, uluslararası ekonomik ilişkileri derinden etkileyebileceği bir döneme girilmektedir. 1990 yılında bu etkiler daha belirgin biçimde hissedilecektir.

Geçen yılın önemli olayları arasında Japonya'nın uluslararası sermaye ve dış ticaret konularındaki atılımları, bu atılımlara karşı Batı dünyasında ve özellikle ABD'de gelen tepkiler, Almanya'nın yeniden Batı Avrupa ekonomisinin lokomotifine haline gelmesi, New York Borsası'ndaki kısa süreli bunalım, İngiltere'de Hazine Bakanının Başbakanının Avrupa Para Sistemi'ne yaklaşımıyla ters düşmesi sonucu istifası, Doğu Avrupa ülkelerindeki özgürlük hareketlerinin dünya ekonomisini etkileyecek boyutları, Japonya dışındaki Pasifik ülkelerinin dış ticaret atakları, yoğun sorunlarla dolu Latin Amerika'da yeni yönetimlerin getirdiği ekonomi politikalarındaki değişiklikler gibi gelişmeler sayılabilir.

Özellikle, Orta Avrupa'daki gelişmeler hem dünya, hem de Türkiye ekonomisini yakından etkileyecek niteliktedir. Bu ülkelerdeki gelişmeler sadece demokrasi arayışından değil, hükümetlerin usulsüz ve yolsuz uygulamalarına karşı da bir tepki olarak nitelendirilmektedir. Doğu Bloku'ndaki özgürlüğe yönelik girişimlerin başarılı olabilmesi ve siyasal istikrarın güçlenebilmesi için öncelikle ekonomik sorunların çözülmesi gerekmektedir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde zengin ülkelere sağlanan kaynakların önemli bir bölümünün bu bölgeye yönelmesi beklenmektedir.

Ayrıca, bu ülkelerin başta Avrupa Topluluğu olmak üzere Batı'nın çeşitli kuruluşlarına üye olmaları yolundaki çabalar da dünya politikası kadar Türkiye ekonomisi üzerinde de önemli etkiler yaratacaktır.

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

Ödemeler dengesine ilişkin açıklanan son tahminlere göre; cari işlemler dengesinin yıl sonunda yaklaşık 700 milyon dolar fazlalık vermesi beklenmektedir. İhracatta geçtiğimiz yıla göre önemli bir gelişme olmamasına karşın; işçi dövizlerindeki yüksek artış ve turizm gelirlerindeki artışın devam etmesi nedeniyle cari işlemler dengesinin bu yıl da fazlalık vereceği tahmin edilmektedir.

İhracata uygulanan teşviklerin önemli bir bölümü 1989 yılı başından itibaren yürürlükten bütünüyle kaldırılmıştır. Ayrıca; yıl içinde döviz kurlarının iç-dış enflasyon farkına paralel olarak değil, serbest piyasadaki arz-talep koşullarına göre belirlenmesinin Türk Lirasını aşırı değerlendirmesi de ihracatı olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm bu olumsuzlukların ışığında, Türkiye'nin 1989 yılı ihracat performansını yine de başarılı saymak gerekir.

Diğer yandan ekonomideki durgunlukla uyumlu olarak ithalata olan talebin de yavaşlamış olması cari işlemler dengesinin fazlalık vermesinde önemli bir etki yapmıştır.

Kur politikalarında önemli bir değişiklik olmadığı takdirde, 1990 yılında da kurların arz-talep

koşullarına bağlı olarak değişeceği ve yıl içinde önemli bir döviz sorunu olmayacağı varsayılabilir.

DİE tarafından yayınlanan son istatistiklere göre; ihracat 1989 yılının ilk dokuz ayında geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 2.0 oranında azalarak 7.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalat

DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİ (Ocak-Eylül, Milyon \$)

	İHRACAT	İTHALAT	DIŞ TİCARET AÇIĞI	İHRACAT/ İTHALAT
1988	8,119.8	10,540.2	-2,420.4	%77.0
1989	7,953.6	11,117.2	-3,163.6	%71.5
FARK	-166.2	577.0	743.2	
ARTIŞ %	-2.0	5.5	30.7	

ise, söz konusu dönemde, geçen yıla göre yüzde 5.5 oranında bir artış göstererek 11.1 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece, 1989 yılı Ocak-Eylül döneminde dış ticaret açığı 3.2 milyar dolara yükselmiştir. Dış ticaret açığının yüzde 30.7 oranında

büyüdüğü bu dönemde, ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 71.5'e düşmüştür.

1988 yılının ilk sekiz aylık dönemi ile karşılaştırıldığında, 1989 yılının aynı döneminde işçi döviz girişi önemli ölçüde artış olduğu dikkati çekmektedir. 1989 yılı Ağustos ayı itibariyle işçi döviz girişi yüzde 69.5 artarak 1.9 milyar dolara ulaşmıştır.

Turizm sektörünün ekonomiye net katkısı 1989 yılında da sürmüştür. Bu yıl, Eylül sonu itibariyle turizm gelirleri 1,956 milyon dolara; turizm giderleri ise 457 milyon dolara yükselmiştir. Böylece 1,499 milyon dolar olarak gerçekleşen net turizm gelirleri, işçi dövizleri ile birlikte cari işlemlerin fazla vermesinde etkili olmuştur.

DPT tarafından yayınlanan son verilere göre, Eylül 1989 itibariyle dış borçların tutarı 36.3 milyar dolara düşmüştür. 1989 yılının ilk 9 aylık döneminde; 3,342 milyon dolarlık borçlanmaya karşılık, 3,324 milyon doları anapara ödemesi olmak üzere 5,689 milyon dolarlık dış borç ödemesi yapılmıştır.

Cari işlemler dengesi 1989 yılının Ocak-Eylül döneminde 646 milyon dolar fazlalık vermiştir.

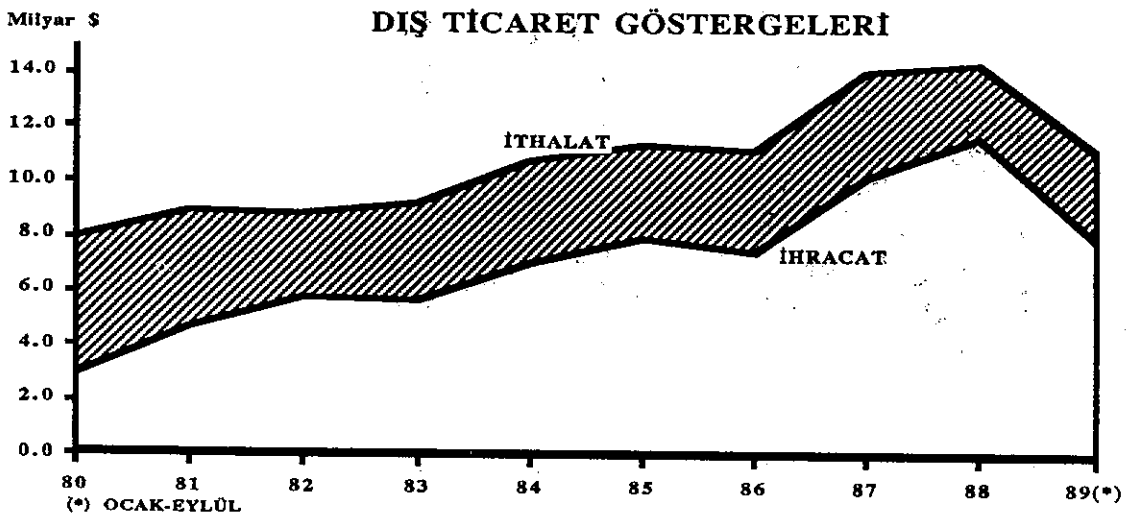
1) Dış Ticaret

1980 yılında uygulamaya konulan ekonomik politikalarla birlikte dış ekonomik ilişkiler açısından da önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. İhracat ve ithalatta görülen artışlar dolayısıyla dışa açılma devam etmiştir.

DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİ
(Milyon \$)

	1988				1989			
	İHRACAT	İTHALAT	FARK	İHRACAT/ İTHALAT	İHRACAT	İTHALAT	FARK	İHRACAT/ İTHALAT
Ocak	905.5	1,046.5	-141.0	%86.5	771.6	1,063.2	-291.6	%72.6
Şubat	944.9	1,128.7	-183.8	%83.7	946.9	1,045.0	-98.1	%90.6
Mart	952.5	1,318.5	-366.0	%72.2	1,084.8	1,209.2	-124.4	%89.7
Nisan	1,008.0	1,331.6	-323.6	%75.7	977.7	1,275.3	-297.6	%76.7
Mayıs	825.1	1,187.4	-362.3	%69.5	701.6	1,178.0	-476.4	%59.6
Haziran	891.8	1,262.5	-370.7	%70.6	895.9	1,353.8	-457.9	%66.2
Temmuz	773.1	985.9	-212.8	%78.4	750.6	1,264.4	-513.8	%59.4
Ağustos	812.9	1,136.6	-323.7	%71.5	827.8	1,388.4	-560.7	%59.6
Eylül	1,006.0	1,146.8	-140.8	%87.7	996.7	1,340.0	-343.3	%74.4
Ekim	962.1	1,068.9	-106.8	%90.0				
Kasım	1,080.0	1,223.8	-143.8	%88.2				
Aralık	1,500.0	1,502.5	-2.5	%99.8				
K Ü M Ü L A T İ F								
Ocak	905.5	1,046.5	-141.0	%86.5	771.6	1,063.2	-291.6	%72.6
Şubat	1,850.4	2,175.2	-324.8	%85.1	1,718.5	2,108.2	-389.7	%81.5
Mart	2,802.9	3,493.7	-690.8	%80.2	2,803.3	3,317.4	-514.1	%84.5
Nisan	3,810.9	4,825.3	-1,014.4	%79.0	3,781.0	4,592.7	-811.7	%82.3
Mayıs	4,636.0	6,012.7	-1,376.7	%77.1	4,482.6	5,770.7	-1,288.1	%77.7
Haziran	5,527.8	7,275.2	-1,747.4	%76.0	5,378.5	7,124.5	-1,746.0	%75.5
Temmuz	6,300.9	8,261.1	-1,960.2	%76.3	6,129.1	8,388.9	-2,259.8	%73.1
Ağustos	7,113.8	9,397.7	-2,283.9	%75.7	6,956.9	9,777.3	-2,820.4	%71.2
Eylül	8,119.8	10,544.5	-2,424.7	%77.0	7,953.5	11,117.3	-3,163.7	%71.5
Ekim	9,081.9	11,613.4	-2,531.5	%78.2				
Kasım	10,161.9	12,837.2	-2,675.3	%79.2				
Aralık	11,661.9	14,339.7	-2,677.8	%81.3				

İhracatta gerileme olmasına karşın, ithalattaki artış dış ticaret açığının genişlemesine yol açmıştır. Ayrıca, Eylül ayı verilerine göre ihracatın ithalatı karşılama oranı, geçen yılın aynı dönemine göre 5.5 puan gerilemiştir.

Dış ticaretin, 1989 yılının son çeyreğinde 1988 yılındaki eğilimini koruyacağı varsayılarak; yıl sonu itibariyle ihracatın 12.1 milyar dolar, ithalatın ise 16.1 milyar dolar olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. Böylece dış ticaret açığı 4 milyar dolara ulaşacaktır.

2) İhracat

Yılın ilk dokuz aylık döneminde ihracat 7,953.6 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatın 1988 yılının aynı döneminde 8,119.8 milyon dolar olarak gerçekleştiği gözönüne alınırsa, 1989 yılında yüzde 2.0 oranında azaldığı ortaya çıkmaktadır.

İHRACAT (Milyon \$)

				DEĞİŞİM %		KÜMÜLATİF			DEĞİŞİM %	
	1987	1988	1989	88/87	89/88	1987	1988	1989	88/87	89/88
Ocak	658.4	905.5	771.6	37.5	-14.8	658.4	905.5	771.6	37.5	-14.8
Şubat	625.0	944.9	946.9	51.2	0.2	1,283.4	1,850.4	1,718.5	44.2	-7.1
Mart	705.2	952.5	1,084.8	35.1	13.9	1,988.6	2,802.9	2,803.3	40.9	0.0
Nisan	699.9	1,008.0	977.7	44.0	-3.0	2,688.5	3,810.9	3,781.0	41.7	-0.8
Mayıs	814.7	825.1	701.6	1.3	-15.0	3,503.2	4,636.0	4,482.6	32.3	-3.3
Haziran	729.2	891.8	895.9	22.3	0.5	4,232.4	5,527.8	5,378.5	30.6	-2.7
Temmuz	646.7	773.1	750.6	19.5	-2.9	4,879.1	6,300.9	6,129.1	29.1	-2.7
Ağustos	804.8	812.9	827.8	1.0	1.8	5,683.9	7,113.8	6,956.9	25.2	-2.2
Eylül	1,184.4	1,006.0	996.7	-15.1	-0.9	6,868.3	8,119.8	7,953.5	18.2	-2.0

İhracatın 1988 yılındaki eğilimini koruyacağı varsayılırsa, ihracatın 1989 yılı sonunda 12.1 milyar dolara ulaşması beklenmelidir. Ancak; 1988 yılının son üç aylık dönemindeki ihracat performansı gözönüne alınırsa, yıl sonunda ihracat bu seviyenin altında kalabilir.

1989 yılının ilk dokuz aylık dönemindeki aylık ihracat gerçekleştirmeleri, bir önceki yılın aylık verileri ile karşılaştırıldığında; ihracatın Şubat, Mart, Haziran, Ağustos aylarında artış gösterdiği, ancak bu artışların düşük oranlarda kaldığı dikkati çekmektedir.

Ocak-Eylül dönemindeki 7,953.6 milyon dolarlık ihracatın 6,338.1 milyon dolarlık bölümünü

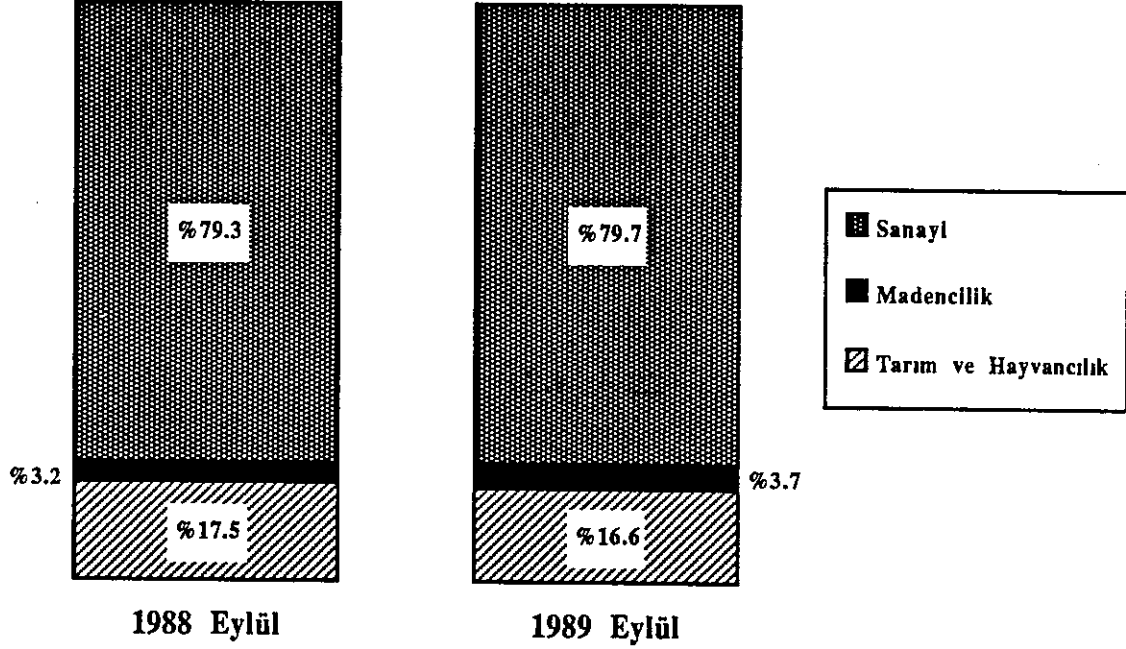
SEKTÖRLER İTİBARIYLA İHRACAT (Ocak-Eylül, Milyon \$)

	1988	PAY %	1989	PAY %	ARTIŞ %
Tarım ve Hayvancılık	1,424.8	17.5	1,321.3	16.6	-7.3
Madencilik ve Taşocakçılık	256.1	3.2	294.2	3.7	14.9
Sanayi Ürünleri	6,439.0	79.3	6,338.1	79.7	-1.6
GENEL TOPLAM	8,119.9	100.0	7,953.6	100.0	-2.0

sanayi, 1,321.3 milyon dolarlık bölümünü tarım ve hayvancılık, 294.2 milyon dolarlık bölümünü ise madencilik ürünleri ihracatı oluşturmaktadır. 1988 yılının aynı dönemine göre yüzde 1.6

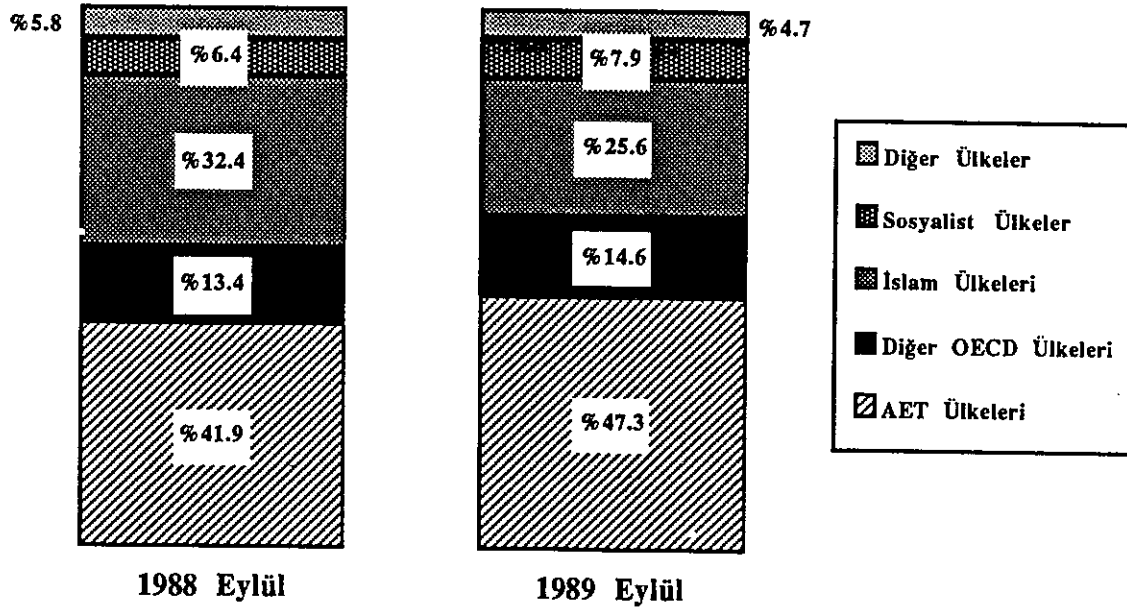
oranında gerileyen sanayi ürünleri ihracatının toplam içindeki payı 0.4 puan artarak yüzde 79.7'ye yükselmiştir. Tarım ve hayvancılık ürünleri ihracatı yüzde 7.3 oranında azalmış ve toplam içindeki payı yüzde 16.6'ya düşmüştür. Buna karşın, madencilik ürünleri ihracatı yüzde 14.8 oranında artmış ve payı yüzde 3.7'ye ulaşmıştır.

SEKTÖRLER İTİBARIYLA İHRACAT

1988 yılının ilk dokuz ayında AT ülkelerine yapılan ihracatın toplam içindeki payı yüzde 47.2'ye, diğer OECD ülkelerinin payı ise yüzde 14.0'e yükselmiştir. Böylece OECD ülkelerinin payı yüzde 61.1 olarak gerçekleşmiştir. İhracatın ülkelere göre dağılımını gösteren ve DİE tarafından

ÜLKELER İTİBARIYLA İHRACAT

yayınlanan son tablo Ağustos ayı itibariyledir. Ocak-Ağustos döneminde Batı Almanya, Japonya, İsviçre ve Avusturya'ya yapılan ihracatta azalma, özellikle Portekiz, Belçika-Lüksemburg ve ABD'ye yapılan ihracatta ise artış gerçekleşmiştir.

İHRACATIN SEKTÖREL DAĞILIMI (Ocak-Ağustos, Milyon \$)

	1988	PAY %	1989	PAY %	Değişim %
A. TARIM VE HAYVANCILIK	1,175.8	16.5	1,136.6	16.3	-3.3
1. Bitkisel Ürünler	937.6	13.2	911.9	13.1	-2.7
- Pamuk	57.9	0.8	90.0	1.3	55.4
- Tütün	109.0	1.5	207.0	3.0	89.9
- Fındık	174.2	2.4	132.3	1.9	-24.1
- Kuru Üzüm	71.7	1.0	104.3	1.5	45.5
- Diğer	524.8	7.4	378.3	5.4	-27.9
2. Hayvan ve Hayvancılık Ürünleri	196.8	2.8	183.2	2.6	-6.9
3. Su Ürünleri	32.3	0.5	34.1	0.5	5.6
4. Orman Ürünleri	9.1	0.1	7.4	0.1	-18.7
B. MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI	200.2	2.8	258.8	3.7	29.3
C. SANAYİ ÜRÜNLERİ	5,738.0	80.7	5,560.9	79.9	-3.1
a. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler	524.0	7.4	504.7	7.3	-3.7
b. Petrol Ürünleri	224.8	3.2	175.6	2.5	-21.9
c. Diğer Sanayi Ürünleri	4,989.2	70.1	4,880.6	70.2	-2.2
- Çimento	3.3	0.0	19.5	0.3	490.9
- Kimya Sanayi	462.2	6.5	461.1	6.6	-0.2
- Lastik-Plastik	242.5	3.4	213.5	3.1	-12.0
- Deri-Kösele	319.5	4.5	318.5	4.6	-0.3
- Orman Ürünleri	14.7	0.2	9.6	0.1	-34.7
- Tekstil	2,022.9	28.4	2,123.6	30.5	5.0
- Cam-Seramik	153.6	2.2	164.8	2.4	7.3
- Demir-Çelik	904.9	12.7	892.1	12.8	-1.4
- Demirdışı Metaller	132.7	1.9	177.6	2.6	33.8
- Madeni Eşya	40.6	0.6	11.1	0.2	-72.7
- Makina	269.8	3.8	120.5	1.7	-55.3
- Elektrikli Cihazlar	211.1	3.0	147.0	2.1	-30.4
- Taşıt Araçları	75.4	1.1	107.7	1.5	42.8
- Diğer	136.0	1.9	114.0	1.6	-16.2
TOPLAM	7,114.0	100.0	6,956.3	100.0	-2.2

ÜLKELERE GÖRE İHRACAT
(Ocak-Ağustos, Milyon \$)

ÜLKELER	1988	PAY %	1989	PAY %	Değişim %
OECD ÜLKELERİ	3,883.2	54.6	4,253.1	61.1	9.5
A) AET ÜLKELERİ	2,938.0	41.3	3,281.8	47.2	11.7
- Batı Almanya	1,315.7	18.5	1,285.6	18.5	-2.3
- Belçika-Lüksemburg	130.0	1.8	175.4	2.5	34.9
- Danimarka	33.5	0.5	44.6	0.6	33.1
- Fransa	279.3	3.9	353.0	5.1	26.4
- Hollanda	193.5	2.7	247.3	3.6	27.8
- İngiltere	316.0	4.4	382.7	5.5	21.1
- İrlanda	9.5	0.1	10.6	0.2	11.6
- İtalya	527.9	7.4	616.3	8.9	16.7
- Yunanistan	56.9	0.8	76.1	1.1	33.7
- İspanya	66.8	0.9	73.8	1.1	10.5
- Portekiz	8.9	0.1	16.4	0.2	84.3
B) DİĞER OECD ÜLKELERİ	945.2	13.3	971.3	14.0	2.8
- ABD	396.8	5.6	530.9	7.6	33.8
- Japonya	138.7	1.9	112.0	1.6	-19.3
- İsviçre	176.7	2.5	101.8	1.5	-42.4
- Avusturya	127.7	1.8	80.2	1.2	-37.2
- Diğer	105.3	1.5	146.4	2.1	39.0
İSLAM ÜLKELERİ	2,395.7	33.7	1,813.0	26.1	-24.3
A) ORTA-DOĞU ÜLKELERİ	1,886.2	26.5	1,317.1	18.9	-30.2
- İran	303.5	4.3	405.2	5.8	33.5
- Irak	852.6	12.0	262.0	3.8	-69.3
- Suudi Arabistan	243.2	3.4	236.9	3.4	-2.6
- Kuveyt	127.9	1.8	98.9	1.4	-22.7
- Lübnan	55.8	0.8	42.3	0.6	-24.2
- Suriye	76.5	1.1	109.4	1.6	43.0
- Ürdün	101.9	1.4	34.4	0.5	-66.2
- Abudabi	15.9	0.2	16.9	0.2	6.3
- Dubai	23.7	0.3	24.6	0.4	3.8
- Bahreyn	1.5	0.0	3.0	0.0	100.0
- Katar	7.8	0.1	5.3	0.1	-32.1
- Umman	5.7	0.1	3.9	0.1	-31.6
- KKTC	68.4	1.0	72.5	1.0	6.0
- Yemen Arap Cumhuriyeti	0.9	0.0	0.9	0.0	0.0
- Demokratik Yemen	0.9	0.0	0.9	0.0	0.0
B) KUZEY AFRİKA ÜLKELERİ	423.9	6.0	392.9	5.6	-7.3
- Libya	141.1	2.0	148.0	2.1	4.9
- Mısır	111.1	1.6	89.3	1.3	-19.6
- Cezayir	131.4	1.8	116.7	1.7	-11.2
- Tunus	34.6	0.5	27.1	0.4	-21.7
- Fas	5.7	0.1	11.8	0.2	107.0
C) DİĞER	85.6	1.2	103.0	1.5	20.3
DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ	356.0	5.0	492.0	7.1	38.2
- Sovyetler Birliği	165.7	2.3	295.7	4.3	78.5
- Diğer	190.3	2.7	196.3	2.8	3.2
DİĞER ÜLKELER	479.0	6.7	398.8	5.7	-16.7
TOPLAM	7,113.9	100.0	6,956.9	100.0	-2.2

ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İHRACAT
(Ocak-Eylül, Milyon \$)

	1988	PAY %	1989	PAY %	ARTİŞ %
OECD ÜLKELERİ	4,492.9	55.3	4,919.3	61.9	9.5
- AET ÜLKELERİ	3,402.0	41.9	3,759.7	47.3	10.5
- DİĞER OECD	1,090.9	13.4	1,159.6	14.6	6.3
İSLAM ÜLKELERİ	2,632.8	32.4	2,033.7	25.6	-22.8
- ORTA DOĞU ÜLKELERİ	1,695.8	20.9	1,184.9	14.9	-30.1
- DİĞER İSLAM ÜLKELERİ	937.0	11.5	848.9	10.7	-9.4
SOSYALİST KELER	520.2	6.4	626.9	7.9	20.5
DİĞER KELER	473.9	5.8	373.6	4.7	-21.2
TOPLAM	8,119.8	100.0	7,953.6	100.0	-2.0

OECD ülkelerine yapılan ihracatın payı artarken, İslam ülkelerine yapılan ihracatın payı (yüzde 26.1) yeniden azalmıştır. Orta Doğu ülkelerine yapılan ihracatın payı yüzde 18.9'a, Kuzey Afrika ülkelerine yapılan ihracatın payı yüzde 5.6'ya düşmüştür.

Ocak-Eylül döneminde Doğu Avrupa ülkelerine yapılan ihracatta artış olmuş ve toplam içindeki payı yüzde 7.1'e yükselmiştir. AĞustos ayı sonu itibariyle Sovyetler Birliği'ne ihracatta yüksek artış (yüzde 78.5) gerçekleşmiştir.

3) Yeni İhracat Teşvik Tedbirleri

1990 yılı İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Kararı ile bu karara istinaden hazırlanan 90/1 sayılı Teşvik Tebliği 4.11.1989 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Yeni Karar ve Tebliğ ile ihracatta döviz alım-satım işlemlerinde ticari bankaların yanısıra özel finans kurumları da yetkili kılınmıştır.

Yeni Tebliğ'de ihracatçılara; ihracat ve ithalat işlemlerini yürüteceği azami 5 adet gümrük müdürlüğünü, Tebliğ'de belirtilen gümrük müdürlükleri arasından seçerek müracaatlarında bildirme zorunluluğu getirilmiştir (Tebliğ, Madde 4)

DPT Müsteşarlığı'na; 1615 sayılı Kanun hükümlerince düzenlenen İhracatı Teşvik Belgeleri'nde ihracat süresini; ilgili kanunun 118'inci maddesi hükmü gereğince 24 aya kadar uzatma yetkisi

tanınmıştır. Bu süreyi aşan taleplerin ise, aynı kanununun 175'inci maddesine göre T.C. Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca değerlendirileceği hükme bağlanmıştır. Ancak, bu Tebliğ'in 36'ncı maddesi dahilinde yalnız vergi, resim ve harç istisnasından yararlanmak için düzenlenen ihracatı teşvik belgelerine ek süre verilemeyeceği ve 15'inci maddenin m/(1) fıkrasında belirtilen süreleri geçirmemek kaydıyla, İhracatı Teşvik Belgesi ihracat süresi başlangıcının kredi ikraz sözleşme tarihine kadar azami 3 ay kaydırılabileceği belirtilmiştir. (Tebliğ, Madde 9)

Aracı ihracatçı ile yapılan ihracatlar, ihraç malını imal veya tedarik eden firma ile ihracatçı firma arasındaki tüm hukuki sorunlar tarafların aralarında yapacakları sözleşmenin hükümlerine tabi kılınmıştır. (Tebliğ, Madde 12)

İhracat Rejimi Kararı'nda ihracının lisansa bağlı olduğu belirtilen maddeler için mamülün fiili ihracı esnasında ilgili mercilerden alınan müsaadenin, Gümrük İdarelerine verilmesi zorunlu hale getirilmiştir (Tebliğ, Madde 14)

KDV için ilgili mercilere verilecek teminat mektupları (I fıkrası hükümleri saklı kalmak kaydıyla ihraç amacıyla yurtiçinde madde ve malzeme alanları hariç) istisna uygulanacak işlemler kapsamına alınmıştır. (Tebliğ, Madde 15)

Kredilerin vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılma süresi azami 12 aya çıkarılmıştır. (Tebliğ, Madde 15)

Vergi, resim ve harç istisnasından yararlandırılan krediyle ilgili ihracat taahhüdünün kapatılmasında uygulanan istisnaların, istisnayı uygulayan kurumca ilgilinin bağlı bulunduğu vergi dairesine bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Belgeli ihracatta uygulanan istisna aynı zamanda İhracatı Teşvik Belgesi'ne de işlenecektir. (Tebliğ, Madde 15)

İhracat öncesi, ihracatçıların ve/veya yan sanayicilerin ihraç konusu mamüllerin üretiminde kullanılan ve kapasite raporlarında yer alan işletme ihtiyacı madde ve malzemeler için bu madde ve malzemelerin CIF ithal tutarı, FOB ihraç taahhüdünün yüzde 2.0'sini geçmemek kaydıyla, (yurtiçi satış ve teslimler ile geçici kabul hariç) döviz tahsisi kullanma imkanı sağlanmıştır. Bu şekilde kullanılan döviz ithal oranına dahil edilemeyecektir. (Tebliğ, Madde 16)

Yalnız imalatçı ihracatçılara; belgeli olarak gerçekleştirdikleri ihraç mamüllerinin bünyesine giren hammadde, yardımcı madde ve ambalaj malzemeleri ile, 5 yıl süre ile ahara, devir ve temlik edilmemek kaydıyla doğrudan üretimleri ile ilgili makina ve teçhizat için, yurda getirerek bankalara (özel finans kurumları dahil) sattıkları FOB ihraç değerinin yüzde 10.0'unu geçmemek üzere ihracattan sonra (İlgili İhracatı Teşvik Belgesini kapatma tarihinden itibaren azami 3 ay

içinde müracaat etmek kaydıyla) döviz (yurtiçi satış ve teslimler ile geçici ithal hariç) kullanma imkanı verilmiştir. Bu şekilde kullanılan dövizin ithal oranına dahil edilmeyip, ihraç edilen mamüllerin bünyesine giren maddelerden herhangi birinin ithalde kullanılabileceği hükme bağlanmıştır. (Tebliğ, Madde 17)

İmalatçı olmayan ihracatçılar adına düzenlenmiş global ihracatı teşvik belgeleri dahilinde kahve, kakao, karkas et ve kümes hayvanları eti ithali kapsam dışı bırakılmıştır. (Tebliğ, Madde 19)

İthalat Rejimi Kararı hükümleri çerçevesinde düzenlenen İthal Müsaade Belgeleri İhracatı Teşvik Belgesinin geçerlilik süresi içerisinde, ithalatın yapılmamış olması kaydıyla, belge kapsamına alınabilecektir. Bu durumda İthalat Rejimi hükümleri çerçevesinde alınmış teminat iade edilerek İhracatı Teşvik Mevzuatı hükümlerine göre işlem yapılması karar altına alınmıştır. Ancak, İhracatı Teşvik Belgesi ile bağlantılı olmayan ithal müsaadeleri ile ilgili ithalatın, yapılmamış olması durumunda, kapsam dışında tutulabileceği belirtilmiştir. (Tebliğ, Madde 20)

Eski Tebliğ'de; bir ihracatçının İhracatı Teşvik Belgesine bağlı olarak yapmaya hak kazandığı ithalatı başka bir firmaya devredemeyeceği hükme bağlanmıştı. Bu hüküm değiştirilerek, devir işleminin ancak devredilen maddelerin ihraç edilecek malların üretiminde ve bünyesinde kullanılarak, İhracatı Teşvik Belgesi süresi içinde yapılabileceği belirtilmiştir. (Tebliğ, Madde 24)

İmalatçı ve ihracatçı şirketlerin birinin diğerine en az yüzde 51.0 ortak olmaları veya, her iki şirketin yüzde 51.0'den fazla hissesinin aynı özel ve tüzel kişilere ait olması halinde, tebliğin 25'inci maddesinin (b) fıkrasında belirtilen süreler içinde kapatılmış taahhütlerin azami iki katına kadar, yeni taahhütleri ile ilgili ithal talepleri DPT tarafından teminatsız olarak yaptırılabilir. (Tebliğ, Madde 25)

Geçici kabul yoluyla getirilen eşyanın yurtiçinde denetim sorumluluğu ilgili gümrük idarelerine verilmiştir. (Tebliğ, Madde 26)

DPT tarafından verilen ihracatı teşvik belgesinin bir nüshası ilgili gümrük idaresinin yanısıra T.C.Maliye ve Gümrük Bakanlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü'ne de gönderilecektir. (Tebliğ, Madde 27)

T.C. ile ABD Hükümetleri arasında 25/1/1989 tarih ve 19705 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 2 sayılı Tebliğ kapsamına giren müteahhitlik hizmetleri yüzde 50.0 gümrük muafiyetinden yararlandırılacak teslimlerin dışında tutulmuştur.

Yurtdışında çalışan Türk vatandaşlarına veya yabancı uyruklu turistlere yapılan ve yıllık 10.000

doları aşan satışlar yüzde 25.0 gümrük muafiyeti kapsamına alınmıştır. (Tebliğ, Madde 36).

Eski Tebliğ'de yer alan dış ticaret sermaye şirketlerine ilişkin 40'ıncı madde tamamıyla kaldırılmıştır.

İhracatı Teşvik Belgesi'ne dayanılarak ithal edilen maddelerden hasarlı, bozuk veya evsafına uygun bulunmayanların, üç ay içinde bedelsiz olarak tekrar ithali kaydıyla mahrecine iadesine müsaade yetkisi ilgili gümrük müdürlüğüne verilmiştir. (Tebliğ, Madde 41).

İhracatı Teşvik Tebliği'ne ihraç edilen mamüllerin geri getirilmesine ilişkin bir madde eklenmiştir. (Tebliğ, Madde 42).

İhracatı Teşvik Belgesi'ne istinaden ithal edilen hammadde, yardımcı madde, ambalaj malzemelerinin tamamı ihraç edilen mamül bünyesinde kullanılmış olsa bile döviz kullanım oranının yüzde 60.0'ı geçtiği koşullarda, bu yüzdeyi aşan kısmına tekabül eden ithal miktarlarının birer misli düşülerek tahsil edilmesi hükme bağlanmıştır. (Tebliğ, Madde 47)

4) İthalat

1989 yılının Ocak-Eylül dönemi incelendiğinde, ithalat ile ihracat arasındaki farkın yeniden açılmaya başladığı dikkati çekmektedir. Söz konusu dönemde ihracat azalırken, ithalat artmaya devam etmiştir.

Eylül ayı sonu itibariyle ithalat 11,117.1 milyon dolara ulaşmıştır. Bu değer geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 5.4'lük bir artışı ifade etmektedir.

İ T H A L A T (Milyon \$)

				DEĞİŞİM %		KÜMÜLATİF			DEĞİŞİM %	
	1987	1988	1989	88/87	89/88	1987	1988	1989	88/87	89/88
Ocak	860.4	1,046.5	1,063.2	21.6	1.6	860.4	1,046.5	1,063.2	21.6	1.6
Şubat	998.8	1,128.7	1,045.0	13.0	-7.4	1,859.2	2,175.2	2,108.2	17.0	-3.1
Mart	981.2	1,318.5	1,209.2	34.4	-8.3	2,840.4	3,493.7	3,317.4	23.0	-5.0
Nisan	1,082.6	1,331.6	1,275.3	23.0	-4.2	3,923.0	4,825.3	4,592.7	23.0	-4.8
Mayıs	971.2	1,187.4	1,178.0	22.3	-0.8	4,894.2	6,012.7	5,770.7	22.9	-4.0
Haziran	983.8	1,262.5	1,353.8	28.3	7.2	5,878.0	7,275.2	7,124.5	23.8	-2.1
Temmuz	1,221.9	985.9	1,264.4	-19.3	28.2	7,099.9	8,261.1	8,388.9	16.4	1.5
Ağustos	999.0	1,136.6	1,388.4	13.8	22.2	8,098.9	9,397.7	9,777.3	16.0	4.0
Eylül	1,295.8	1,146.8	1,340.0	-11.5	16.8	9,394.7	10,544.5	11,117.3	12.2	5.4

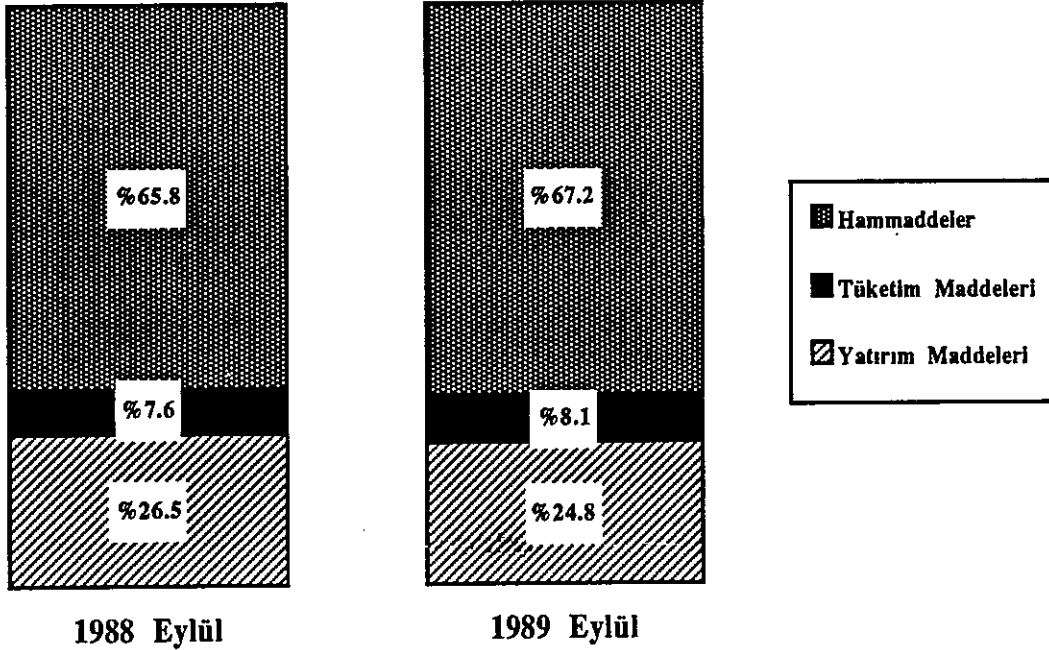
MADDE GRUPLARINA GÖRE İTHALAT
(Ocak-Eylül, Milyon \$)

	1988	PAY %	1989	PAY %	ARTIŞ %
Yatırım Maddeleri	2,796.6	26.5	2,752.5	24.8	-1.6
Tüketim Maddeleri	803.9	7.6	898.5	8.1	11.8
Hammaddeleri	6,939.7	65.8	7,466.1	67.2	7.6
(Ham Petrol)	(1,907.0)	18.1	(1,850.5)	16.6	-3.0
GENEL TOPLAM	10,540.2	100.0	11,117.1	100.0	5.5

Dokuz aylık ithalatın 7,466.1 milyon dolarlık bölümü (yüzde 67.2) hammaddelerden (ham petrol dahil), 2,752.5 milyon dolarlık bölümü (yüzde 24.8) yatırım maddelerinden ve 898.5 milyon dolarlık bölümü

ise (yüzde 8.1) tüketim maddelerinden oluşmaktadır. Toplam ithalat içinde ham petrol ithalatının payı yüzde 16.6'ya düşmüştür.

SEKTÖRLER İTİBARIYLA İTHALAT

İthalatın ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde, 1989 yılının Ocak-Eylül döneminde AET ülkelerinden yapılan ithalatın yüzde 4.8 oranında azaldığı ve toplam içindeki payının yüzde 37.4'e düştüğü dikkati çekmektedir. Diğer OECD ülkelerinden yapılan ithalat artarak payının yüzde 25.0'e yükselmesine karşın, OECD ülkelerinin toplam içindeki payı yüzde 62.4'e düşmüştür.

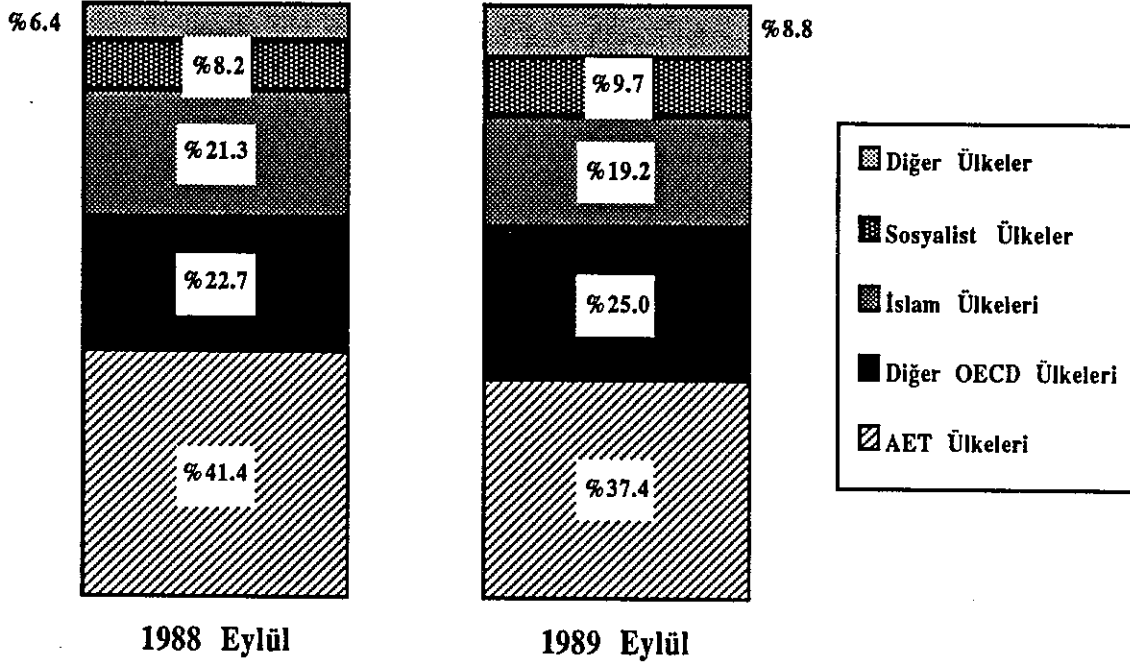
İslam ülkelerinden yapılan ithalat, söz konusu dönemde, yüzde 5.0 azalarak 2,129.1 milyon dolara

düşmüştür. Toplam ithalat içindeki payı ise yüzde 19.2'ye gerilemiştir. Orta Doğu ülkelerinden yapılan ithalat yüzde 14.7 (1,634.1 milyon dolar) oranında azalmış ve payı da yüzde 14.7'ye düşmüştür.

ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İTHALAT (Ocak-Eylül, Milyon \$)

	1988	PAY %	1989	PAY %	ARTIŞ %
OECD ÜLKELERİ	6,752.3	64.1	6,932.2	62.4	2.7
- AET ÜLKELERİ	4,363.8	41.4	4,155.0	37.4	-4.8
- DİĞER OECD	2,388.4	22.7	2,777.2	25.0	16.3
İSLAM ÜLKELERİ	2,241.2	21.3	2,129.1	19.2	-5.0
- ORTA DOĞU ÜLKELERİ	1,916.7	18.2	1,634.1	14.7	-14.7
- DİĞER İSLAM ÜLKELERİ	324.4	3.1	495.0	4.5	52.6
SOSYALİST ÜLKELER	868.6	8.2	1,076.1	9.7	23.9
DİĞER ÜLKELER	678.2	6.4	979.8	8.8	44.5
TOPLAM	10,540.2	100.0	11,117.2	100.0	5.5

ÜLKELER İTİBARIYLA İTHALAT

İthalatın kaynaklara göre dağılımı incelendiğinde, liberasyon ithalatının toplam ithalat içindeki payı Eylül sonunda yüzde 86.4'e düşmüş, tutarı ise 9,611 milyon dolara yükselmiştir. Libere

İTHALATIN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Ocak-Ağustos, Milyon \$)

	1988	PAY %	1989	PAY %	Değişim %
A. TARIM VE HAYVANCILIK	379.4	4.0	552.2	5.6	45.5
- Buğday	0.0	0.0	134.3	1.4	-
- Pirinç	22.6	0.2	56.1	0.6	148.2
- Merinos	66.7	0.7	50.9	0.5	-23.7
- Diğer	290.1	3.1	310.9	3.2	7.2
B. MADENCİLİK VE TAŞOCAKÇILIĞI	1,983.5	21.1	1,898.4	19.4	-4.3
- Ham Petrol	1,734.8	18.5	1,605.2	16.4	-7.5
- Taş Kömürü	156.1	1.7	167.4	1.7	7.2
- Diğer	92.6	1.0	125.8	1.3	35.9
C. SANAYİ ÜRÜNLERİ	7,030.5	74.8	7,326.9	74.9	4.2
A. Tarıma Dayalı İşlenmiş Ürünler	497.3	5.3	509.8	5.2	2.5
- Soya Yağı	47.0	0.5	51.3	0.5	9.1
- Diğer Bitkisel Sıvı Yağlar	89.3	1.0	117.5	1.2	31.6
- Sigara	113.6	1.2	111.1	1.1	-2.2
- Diğer	247.4	2.6	229.9	2.4	-7.1
B. Petrol Ürünleri	188.4	2.0	244.8	2.5	29.9
C. Diğer Sanayi Ürünleri	6,344.8	67.5	6,572.3	67.2	3.6
- Çimento	45.0	0.5	7.0	0.1	-84.4
- Kimya Sanayi	1,259.6	13.4	1,291.4	13.2	2.5
- Lastik-Plastik	372.4	4.0	285.4	2.9	-23.4
- Deri-Kösele	36.7	0.4	41.1	0.4	12.0
- Orman Ürünleri	6.5	0.1	6.0	0.1	-7.7
- Tekstil	174.5	1.9	187.8	1.9	7.6
- Cam-Seramik	91.7	1.0	79.2	0.8	-13.6
- Demir-Çelik	1,098.0	11.7	1,496.0	15.3	36.2
- Demirdışı Metaller	307.5	3.3	232.2	2.4	-24.5
- Madeni Eşya	42.2	0.4	39.1	0.4	-7.3
- Makina	1,416.3	15.1	1,320.6	13.5	-6.8
- Elektrikli Cihazlar	627.5	6.7	645.3	6.6	2.8
- Taşıt Araçları	517.0	5.5	534.4	5.5	3.4
- Diğer	349.9	3.7	406.8	4.2	16.3
TOPLAM	9,393.4	100.0	9,777.5	100.0	4.1

ÜLKELERE GÖRE İTHALAT
(Ocak-Ağustos, Milyon \$)

ÜLKELER	1988	PAY %	1989	PAY %	Değişim %
OECD ÜLKELERİ	5,982.2	63.7	6,115.3	62.5	2.2
A) AET ÜLKELERİ	3,904.0	41.6	3,693.2	37.8	-5.4
- Batı Almanya	1,297.2	13.8	1,341.3	13.7	3.4
- Belçika-Lüksemburg	300.2	3.2	304.9	3.1	1.6
- Danimarka	23.8	0.3	23.0	0.2	-3.4
- Fransa	621.1	6.6	426.9	4.4	-31.3
- Hollanda	244.4	2.6	273.1	2.8	11.7
- İngiltere	494.8	5.3	441.0	4.5	-10.9
- İrlanda	12.2	0.1	11.7	0.1	-4.1
- İtalya	664.6	7.1	653.8	6.7	-1.6
- Yunanistan	57.8	0.6	69.1	0.7	19.6
- İspanya	179.6	1.9	143.8	1.5	-19.9
- Portekiz	8.3	0.1	4.6	0.0	-44.6
B) DİĞER OECD ÜLKELERİ	2,078.2	22.1	2,422.1	24.8	16.5
- ABD	960.2	10.2	1,329.7	13.6	38.5
- Japonya	348.4	3.7	321.6	3.3	-7.7
- İsviçre	197.3	2.1	246.6	2.5	25.0
- Avusturya	131.2	1.4	103.2	1.1	-21.3
- Diğer	441.1	4.7	421.0	4.3	-4.6
İSLAM ÜLKELERİ	2,023.9	21.5	1,845.7	18.9	-8.8
A) ORTA-DOĞU ÜLKELERİ	1,763.7	18.8	1,443.3	14.8	-18.2
- İran	510.4	5.4	63.8	0.7	-87.5
- Irak	1,043.7	11.1	1,139.5	11.7	9.2
- Suudi Arabistan	134.6	1.4	138.8	1.4	3.1
- Kuveyt	43.9	0.5	53.5	0.5	21.9
- Lübnan	2.3	0.0	1.6	0.0	-30.4
- Suriye	1.8	0.0	9.3	0.1	416.7
- Ürdün	15.6	0.2	22.8	0.2	46.2
- Abudabi	0.2	0.0	1.8	0.0	800.0
- Dubai	0.0	-	0.5	-	-
- Bahreyn	3.9	0.0	1.9	0.0	-51.3
- Katar	0.9	0.0	0.7	0.0	-22.2
- Umman	0.0	-	0.0	-	-
- KKTC	6.4	0.1	9.1	0.1	42.2
- Yemen Arap Cumhuriyeti	0.0	-	0.0	-	-
- Demokratik Yemen	0.0	-	0.0	-	-
B) KUZEY AFRİKA ÜLKELERİ	166.0	1.8	307.7	3.1	85.4
- Libya	40.7	0.4	143.8	1.5	253.3
- Mısır	9.8	0.1	11.5	0.1	17.3
- Cezayir	64.4	0.7	126.6	1.3	96.6
- Tunus	19.2	0.2	7.3	0.1	-62.0
- Fas	31.9	0.3	18.5	0.2	-42.0
C) DİĞER	94.2	1.0	94.7	1.0	0.5
DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ	712.2	7.6	907.9	9.3	27.5
- Sovyetler Birliği	284.7	3.0	364.9	3.7	28.2
- Diğer	427.5	4.6	543.0	5.6	27.0
DİĞER ÜLKELER	675.1	7.2	908.4	9.3	34.6
TOPLAM	9,393.4	100.0	9,777.3	100.0	4.1

İTHALATIN KAYNAKLARA GÖRE DAĞILIMI
(Ocak-Eylül, Milyon \$)

	1988	Dağılım %	1989	Dağılım %
PROGRAMLI İTHALAT	9,770	92.7	10,078	90.6
- Liberasyon	9,094	86.2	9,611	86.4
- Fuar Tahsisli	0	0.0	0	0.0
- İzne Bağlı	676	6.4	467	4.2
PROGRAMLANMAMIŞ İTHALAT	775	7.3	1,040	9.4
- NATO	106	1.0	75	0.7
- Yabancı Sermaye	11	0.1	9	0.1
- Proje Kredisi	606	5.7	877	7.9
- Bedelsiz	52	0.5	79	0.7
TOPLAM	10,545	100.0	11,118	100.0

ithalatı, yüzde 7.9'luk payla proje kredisi ithalatı izlemektedir. 9 ayda proje kredisi kullanılarak 877 milyon dolarlık ithalat yapılmıştır. İzne bağlı ithalat ise 467 milyon dolar civarında gerçekleşmiş ve payı yüzde 4.2'ye inmiştir.

5) Dış Ticaretin Kamu-Özel Dağılımı

Türkiye'nin dış ticaretinde ağırlık özel sektördedir. Ocak-Haziran döneminde 12.5 milyar dolarlık dış ticaretin yüzde 68.9'luk bölümü özel sektör, yüzde 31.1'lik bölümü ise kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir.

1989 yılının ilk yarısında ihracatın yüzde 89.0'u özel sektör, yüzde 11.0'i kamu sektörü tarafından yapılmıştır. 1989 yılının Ocak-Haziran dönemi 1988 yılının aynı dönemi ile karşılaştırıldığında özel sektör ihracatı ve toplam içindeki payı azalırken, kamu sektörü ihracatının hem payının, hem de tutarının arttığı dikkati çekmektedir.

Aynı dönemde; özel sektör ithalatının toplam içindeki payı yüzde 53.6'ya gerilemiş, kamu sektörünün payı ise yüzde 46.4'e yükselmiştir. İthalatın madde grupları bazında özel ve kamu dağılımı incelendiğinde özel sektör ithalatının tüm madde gruplarında azaldığı görülmektedir. Buna karşın, kamu ithalatı tüm madde gruplarında artış göstermiştir. En yüksek artış yüzde 37.1 ile yatırım malları ithalatında gerçekleşmiştir.

1989 yılının Ocak-Haziran dönemindeki 1,714.2 milyon dolarlık dış ticaret açığının tamamı kamu sektörünün yüzde 12.9 artan dış ticaret açığından kaynaklanmaktadır. Buna karşın, özel sektörün dış ticaret fazlası yüzde 52.4 artış göstermiştir.

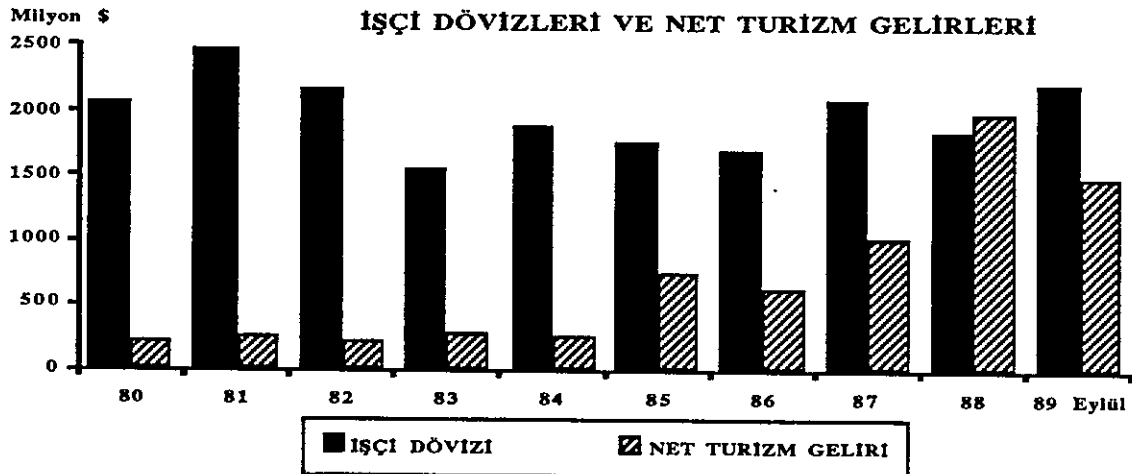
DIŞ TİCARETİN SEKTÖREL DAĞILIMI
(Ocak-Haziran, Milyon \$)

	1988	1989	Değişim %
A. İTHALAT	7,275.3	7,124.5	-2.1
1. KAMU	2,906.8	3,307.6	13.8
- Tüketim Malları	211.7	255.6	20.7
- Yatırım Malları	683.7	937.2	37.1
- Hammaddeler	2,011.4	2,114.8	5.1
2. ÖZEL	4,368.5	3,816.9	-12.6
- Tüketim Malları	340.0	274.5	-19.3
- Yatırım Malları	1,180.0	904.0	-23.4
- Hammaddeler	2,848.5	2,638.4	-7.4
3. TOPLAM			
- Tüketim Malları	551.7	530.1	-3.9
- Yatırım Malları	1,863.7	1,841.2	-1.2
- Hammaddeler	4,859.9	4,753.2	-2.2
B. İHRACAT	5,527.8	5,410.3	-2.1
1. KAMU	505.3	596.8	18.1
2. ÖZEL	5,022.5	4,813.5	-4.2
C. DIŞ TİCARET DENGESİ	-1,747.5	-1,714.2	-1.9
1. KAMU	-2,401.5	-2,710.8	12.9
2. ÖZEL	654.0	996.6	52.4

Son yıllarda, kamu sektörünün dış ticaret içindeki payı artarken, buna paralel olarak kamu dış ticaret açığının da arttığı dikkati çekmektedir.

6) İşçi Dövizleri

1989 yılı Ağustos ayı sonu itibariyle işçi döviz girişinin 1.890 milyon dolar civarında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Önceki dönemlerle, özellikle de 1988 yılı ile, karşılaştırıldığında işçi döviz

girişinde önemli artışlar olduğu gözlenmektedir. Geçtiğimiz yılın Ağustos ayı itibariyle 1,115 milyon dolar olan işçi döviz girişi, bu yıl yüzde 69.5 artarak yaklaşık 1.890 milyon dolara ulaşmıştır.

İŞÇİ DÖVİZLERİ (Milyon \$)

					Değişim %		
	1986	1987	1988	1989(*)	87/86	88/87	89/88
Ocak	97.6	115.2	95.0	172.0	18.0	-17.5	81.1
Şubat	100.3	98.7	97.0	217.0	-1.6	-1.7	123.7
Mart	91.1	137.3	104.0	166.0	50.7	-24.3	59.6
Nisan	118.7	149.4	135.0	154.0	25.9	-9.6	14.1
Mayıs	106.1	171.6	157.0	169.0	61.7	-8.5	7.6
Haziran	121.4	186.1	133.0	225.0	53.3	-28.5	69.2
Temmuz	216.6	231.4	169.0	304.0	6.8	-27.0	79.9
Ağustos	192.4	238.3	225.0	483.0	23.9	-5.6	114.7
Eylül	183.7	224.7	169.0		22.3	-24.8	
Ekim	166.3	216.3	168.0		30.1	-22.3	
Kasım	137.6	153.6	180.0		11.6	17.2	
Aralık	164.2	179.4	212.0		9.3	18.2	
KÜMÜLATİF							
Ocak	97.6	115.2	95.0	172.0	18.0	-17.5	81.1
Şubat	197.9	213.9	192.0	389.0	8.1	-10.2	102.6
Mart	289.0	351.2	296.0	555.0	21.5	-15.7	87.5
Nisan	407.7	500.6	431.0	709.0	22.8	-13.9	64.5
Mayıs	513.8	672.2	588.0	878.0	30.8	-12.5	49.3
Haziran	635.2	858.3	721.0	1,103.0	35.1	-16.0	53.0
Temmuz	851.8	1,089.7	890.0	1,407.0	27.9	-18.3	58.1
Ağustos	1,044.2	1,328.0	1,115.0	1,890.0	27.2	-16.0	69.5
Eylül	1,227.9	1,552.7	1,284.0		26.5	-17.3	
Ekim	1,394.2	1,769.0	1,452.0		26.9	-17.9	
Kasım	1,531.8	1,922.6	1,632.0		25.5	-15.1	
Aralık	1,696.0	2,102.0	1,844.0		23.9	-12.3	

(*) Geçici

7) Turizm Gelir ve Gideri

1989 yılının ilk dokuz aylık dönemi verilerine göre turizm gelirlerindeki artışın yavaşladığı dikkati çekmektedir. Söz konusu dönemde turizm gelirleri yüzde 5.2 artarak 1,956 milyon dolara ulaşmıştır.

TURİZM GELİR VE GİDERİ
(Milyon \$)

	1986	1987	1988	Ocak-Eylül		ARTIŞ %
				1988	1989	
GELİR	950	1,479	2,355	1,860	1,956	5.2
GİDER	313	448	358	300	457	52.3
FARK	637	1,031	1,997	1,560	1,499	-3.9

1989 yılının ilk 10 ayında Türkiye'ye gelen yabancıların sayısı yüzde 5.2 artmış ve 4 milyon kişiye ulaşmıştır. Ülkemizi ziyaret eden yabancı turistler arasında

ilk sırayı Batı Almanlar almaktadır. Onları, İngiliz ve Fransızlar izlemektedir. Ülkemize gelen yabancılara ilişkin istatistikler incelendiğinde Doğu Avrupa kökenli turist sayısında artış olduğu dikkati çekmektedir. Turizm gelirleri ile yabancı turist sayısı karşılaştırıldığında Eylül ayı itibariyle, her yabancı turistin ülkemizde ortalama 551 dolarlık harcama yaptığı ortaya çıkmaktadır.

TÜRKİYE'YE GELEN YABANCILAR
(Ocak-Ekim)

	1987	1988	1989(*)
B. Almanya	505,047	740,858	859,130
İngiltere	256,660	454,568	393,021
Yunanistan	133,781	359,863	233,489
Yugoslavya	281,715	257,478	152,529
Fransa	160,404	231,729	268,185
İran	138,427	193,562	205,399
ABD	118,853	152,179	187,012
Polonya	47,911	138,589	154,397
Avusturya	72,743	111,014	145,956
İtalya	96,234	134,579	144,621
Suriye	62,170	71,298	75,255
Hollanda	48,017	78,476	102,904
Macaristan	27,038	43,805	149,347
Diğer	618,562	836,378	931,416
TOPLAM	2,567,562	3,804,376	4,002,661

(*) Geçici

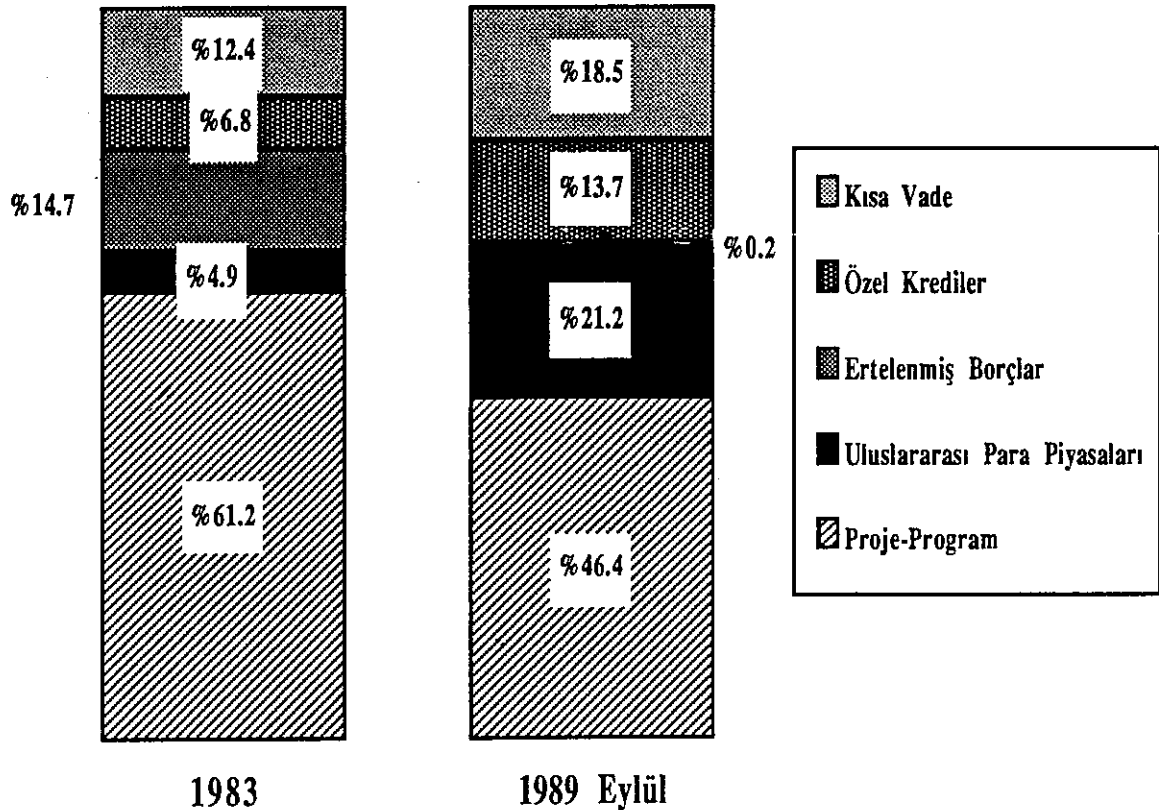
8) Dış Borçlar

Yılın ilk dokuz ayında 5,689 milyon dolar dış borç ödemesi yapılmıştır. Bu miktarın 3,324 milyon doları anapara, 2,135 milyon doları dış borç faizi olarak ödenmiştir. IMF'ye ise 230 milyon dolar ödeme yapılmıştır.

DIŞ BORÇ ÖDEMELERİ
(Milyon \$)

	1988			1989		
	Anapara	Faiz	Toplam	Anapara	Faiz	Toplam
Ocak	542	248	790	415	227	642
Şubat	197	155	352	255	193	448
Mart	302	336	638	582	320	902
Nisan	232	204	436	314	185	499
Mayıs	150	132	282	261	308	569
Haziran	406	300	706	446	226	672
Temmuz	521	261	782	349	244	593
Ağustos	271	308	579	343	215	558
Eylöl	315	290	605	359	217	576
Ekim	241	165	406			
Kasım	189	173	362			
Aralık	561	227	788			
TOPLAM	3,927	2,799	6,726	3,324	2,135	5,459
IMF'ye Ödeme			266			230
GENEL TOPLAM			6,992			5,689

DIŞ BORÇLARIN DAĞILIMI

DIŞ BORÇLAR (Milyon \$)

	1987	1988	1989 (*)
TOPLAM BORÇ	38,304	37,694	36,303
A. VADESİNE GÖRE			
1. Orta ve Uzun Vade	29,612	29,990	29,577
2. Kısa Vade	8,692	7,704	6,726
B. BORÇLULARA GÖRE			
1. Orta ve Uzun Vade	29,612	29,990	29,577
a. Konsolide Bütçe	17,474	17,796	17,371
- Hazine Borçları	9,640	9,671	8,944
- Katma Bütçe	2,995	3,335	3,258
- Diğer	4,839	4,790	5,169
b. Diğer Kamu Sektörü	10,898	10,891	10,837
- Merkez Bankası	6,176	5,656	5,298
- KİT	3,682	3,896	3,890
- Mahalli İdareler	254	377	651
- FON'lar	786	962	998
c. Özel Sektör	1,240	1,303	1,369
2. Kısa Vade	8,692	7,704	6,726
- Kamu Sektörü	491	242	173
- Merkez Bankası	3,631	3,146	2,372
- Özel Sektör	4,570	4,316	4,181
C. ALACAKLILARA GÖRE			
1. Orta ve Uzun Vade	29,612	29,990	29,577
- Çok Taraflı Kuruluşlar	7,780	7,750	7,344
- İkili Anlaşmalar	12,316	11,066	10,620
- Ticari Bankalar	5,702	7,224	7,694
- Özel Alacaklılar	3,814	3,950	3,919
2. Kısa Vade	8,692	7,704	6,726
- İslam Kalkınma Bankası	36	17	15
- İkili Anlaşmalar	0	0	0
- Ticari Bankalar	3,663	2,903	1,933
- Özel Alacaklılar	4,993	4,784	4,778
D. KREDİ TÜRLERİNE GÖRE			
1. Orta ve Uzun Vade	29,612	29,990	29,577
a. Kamu Sektörü	25,209	25,162	24,610
- Proje-Program Kredileri	19,344	17,821	16,850
- Euro Currency Loans	4,726	6,838	7,694
- Ertelenmiş Borçlar	1,139	503	66
. DÇM'ler	833	329	0
. Banker Kredileri	143	57	0
. Garantisiz Ticari Borçlar	163	117	66
b. Özel Sektör	4,403	4,828	4,967
2. Kısa Vade	8,692	7,704	6,726
a. Kamu Sektörü	4,122	3,388	2,545
- Banker Kredileri	1,383	914	222
- Muhabir Açıkları	282	168	75
- Kredi Mektuplu DTH	1,966	2,064	2,075
- Diğer	491	242	173
b. Özel Sektör	4,570	4,316	4,181
- DÇM'ler	3	1	1
- Kabul Kredileri	1,205	903	803
- Prefinansman Kredileri	74	131	192
- Döviz Tevdiat Hesapları	1,745	1,685	1,707
- Diğer	1,543	1,596	1,478

(*) Eylül sonu itibariyle

Eylül 1989 sonu itibariyle 3,342 milyon dolar orta ve uzun vadeli kredi kullanılmış; buna karşın, 976 milyon dolarlık kısa vadeli borç geri ödemesi yapılmıştır.

DIŞ BORÇLAR
(Milyon \$)

	1983		1989(*)		Değişim %
	Tutar	Pay %	Tutar	Pay %	
Orta-Uzun Vade	16,104	87.6	29,577	81.5	83.7
- Proje-Program	11,244	61.2	16,850	46.4	49.9
- Uluslararası Para Piyasaları	902	4.9	7,694	21.2	753.0
- Ertelenmiş Borçlar	2,710	14.7	66	0.2	-97.6
- Özel Krediler	1,248	6.8	4,967	13.7	298.0
Kısa Vade	2,281	12.4	6,726	18.5	194.9
TOPLAM	18,385	100.0	36,303	100.0	97.5

(*) Eylül sonu itibariyle

1983 yılsonu itibariyle Türkiye'nin toplam dış borçları 18.4 milyar dolar idi. Orta ve uzun vadeli borçların tutarı 16.1 milyar dolar (yüzde 87.6), kısa vadeli borçların tutarı ise 2.3 milyar dolar (yüzde 12.4) olarak gerçekleşmişti. 1989 Eylül sonu itibariyle dış borçlar, 1983 yılına göre yüzde 97.5 artarak 36.3 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış borçlar aradan geçen 6 yılda 17.9 milyar dolar artmıştır. Yüzde 83.7 artan orta ve uzun vadeli borçların toplam içindeki payı 81.5'e düşmüş; buna karşın, kısa vadeli borçların payı ise 18.5'e yükselmiştir.

1987 yılı sonunda 38,804 milyon dolar, 1988 yılı sonunda ise 37,694 milyon dolar olan toplam borçlar, 1989 yılı Eylül sonunda 36,303 milyon dolara inmiştir.

9) Ödemeler Dengesi

Cari işlemler dengesinde 1988 yılı ortalarından itibaren başlayan iyileşme eğilimi, cari işlemler fazlasının 12 aylık kümülatif temelde 2.3 milyar dolara ulaştığı Mart 1989'da en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Ancak, Nisan ayında bu eğilim yavaşlamış, Mayıs ve Haziran aylarında cari işlemler fazlası yaklaşık 2 milyar dolara gerilemiştir. Bu gerilemede ana etkenlerden biri, dış ticaret açığının özellikle ikinci üç aylık dönemde artmaya başlamasıdır.

1989 yılı Eylül ayı sonu itibariyle cari işlemler dengesi 646 milyon dolar fazlalık vermiştir. Dış ticaret açığının olumsuz etkisine karşın, işçi döviz girişi ve turizm gelirlerinin artması cari işlemler dengesinin fazlalık vermesinde etken olmuşlardır.

ÖDEMELER DENGESİ
(Milyon \$)

	1987	1988	1989(*)
A. CARI İŞLEMLER DENGESİ	-982	1,503	646
1. Dış Ticaret Dengesi	-3,229	-1,800	-3,149
a. İhracat (FOB)	10,322	11,846	8,078
- İhracat (FOB)	10,190	11,662	7,953
- Transit Ticaret	132	184	125
b. İthalat	-13,551	-13,646	-11,227
- İthalat (CIF)	-14,158	-14,340	-11,117
- Altın İthalatı	-121	-32	-704
- Transit Ticaret	-88	-96	-61
- Navlun-Sigorta	816	822	655
2. Görünmeyenler Dengesi	-171	1,133	1,214
a. Görünmeyen Gelirler	4,111	5,945	5,233
- Turizm	1,476	2,355	1,956
- Diğer	2,635	3,590	3,277
b. Görünmeyen Harcamalar	-4,282	-4,812	-4,019
- Turizm	-448	-358	-457
- Dış Borç Faizi	-2,507	-2,799	-2,135
- Diğer	-1,327	-1,655	-1,427
3. Karşılıksız Transferler	2,418	2,170	2,581
a. Özel Gelirler	2,088	1,825	2,313
- İşçi Dövizleri	2,021	1,755	2,211
- Bedelsiz İthalat	67	70	80
- Göçmen Transferleri	0	0	22
b. Özel Giderler	-22	-19	-31
c. Resmi Transfer	352	364	299
B. SERMAYE HAREKETLERİ	2,010	-701	14
1. Özel Yabancı Sermaye	110	352	335
2. Portföy Yatırımları	-29	-4	0
3. Uzun Vadeli Sermaye	1,573	930	18
- Kredi Kullanımı	3,662	4,308	3,099
- Dresdner	568	549	243
- Dış Borç Anapara	-2,657	-3,927	-3,324
4. Kısa Vadeli Sermaye	356	-1,979	-339
- Varlıklar	-945	-1,428	637
- Yükümlülükler	1,301	-551	-976
C. NET HATA VE NOKSAN	-459	347	1,001
D. ÖDEMELER DENGESİ FINANSMANI	0	0	0
E. KARŞILIK KALEMLERİ	424	-261	-82
F. REZERV HAREKETLERİ	-993	-888	-1,579
- IMF	-344	-467	-230
- Resmi Rezervler	-649	-421	-1,349

(*) Ocak-Eylül

Görünmeyen işlem gelirlerinin en önemli kalemi olan turizm gelirlerinde geçtiğimiz yıla göre önemli bir artış gerçekleşmemiş; buna karşın, girişimci hizmet gelirleri, faiz gelirleri vb. kapsayan diğer görünmeyen gelir işlemlerindeki artışlar dikkati çeker boyutlara ulaşmıştır.

Kısa vadeli yükümlülüklerde ise azalma 1989 yılında da devam etmiş ve cari işlemler dengesinin fazlalık vermesine paralel olarak 1989 yılının üçüncü üç aylık dönemi sonunda 976 milyon dolarlık azalma gerçekleşmiştir.

10) Yabancı Sermaye

1989 yılının ilk on aylık döneminde de yüksek yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir. Ülkeye girişine izin verilen yabancı sermaye tutarı 4.1 milyar dolara ulaşmıştır. On aylık dönemde 895 milyon dolarlık yabancı sermaye girişine izin verilmiştir.

**6224 ve 1567 SAYILI KANUNLARA
İLİŞKİN 86/10353 SAYILI KARARA GÖRE TÜRKİYE'YE
GİRMESİNE İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE
(Milyon \$)**

YILLAR	FİRMA SAYISI	İZİN VERİLEN	KÜMÜLATİF
1979 ÖNCESİ			234.9
1979	91	-6.4	228.5
1980	100	97.0	325.5
1981	127	337.5	663.0
1982	170	167.0	830.0
1983	185	102.7	932.7
1984	267	271.4	1,204.1
1985	317	234.5	1,438.6
1986	474	364.0	1,802.6
1987	698	536.5	2,339.1
1988	827	824.5	3,163.6
1989(*)	774	895.0	4,058.6

(*) Ekim sonu itibariyle

Son verilen izinlerle birlikte; yabancı sermaye girişinde İngiltere, İsviçre ve Batı Almanya ilk üç sırada yer alırken, yabancı sermayenin yoğunlaştığı sektörlerin turizm, ticaret, bankacılık, kimya sanayi ve elektronik olduğu dikkati çekmektedir.

Bu yılın ilk 10 ayında İngiltere kökenli firmalar 210 milyon dolarlık yabancı sermaye izni almışlardır. İngiltere'yi, 130 milyon dolarla İsviçre ve 103 milyon dolarla ABD izlemiştir. Söz konusu dönemde en yoğun sermaye girişi turizm sektöründe gerçekleşmiş; ticaret, kimya, lastik,

**TÜRKİYE'DE FAALİYETTE BULUNAN YABANCI SERMAYELİ KURULUŞLARIN
ÜLKELERE GÖRE DAĞILIMI (Ekim 1989 itibariyle, Milyar TL)**

ÜLKELER	FİRMA SAYISI	MEVCUT YABANCI SERMAYE	TOPLAM YAB. SER. PAYI %	ŞİRKETLERİN TOPLAM SERMAYESİ	TOP.SER. İÇİNDEKİ PAYI %
ABD	122	148.0	8.8	280.9	52.7
Afganistan	2	0.1	0.01	0.3	49.2
Avustralya	1	0.4	0.02	0.4	100.0
Avusturya	25	4.1	0.2	7.8	52.4
BAE	9	11.4	0.7	19.0	60.1
Bahreyn	4	6.5	0.4	6.9	95.1
Batı Almanya	225	210.6	12.5	456.5	46.1
Belçika	19	31.5	1.9	58.6	53.7
Bermuda	1	0.2	0.01	0.2	100.0
Bulgaristan	1	0.6	0.04	1.4	45.0
Cayman Adaları	3	2.2	0.1	3.1	71.3
Cezayir	2	4.1	0.2	8.1	50.4
Çin	3	0.27	0.02	0.32	83.6
Danimarka	9	46.3	2.7	53.8	86.0
Finlandiya	8	4.8	0.3	11.3	42.6
Fransa	48	98.2	5.8	151.5	64.8
Güney Kore	4	4.6	0.3	9.4	48.5
Hollanda	56	110.0	6.5	138.8	79.3
Hong Kong	4	1.4	0.1	2.5	55.4
I.F.C.	2	14.8	0.9	172.4	8.6
Irak	22	3.7	0.2	5.2	70.3
İ.K.B.	8	4.6	0.3	51.7	9.0
İngiltere	115	307.9	18.2	402.3	76.5
İran	162	24.0	1.4	28.8	83.3
İrlanda	1	0.05	0.00	0.10	49.0
İspanya	6	1.6	0.1	2.2	73.9
İsrail	10	1.9	0.1	2.5	77.4
İsveç	13	23.8	1.4	31.5	75.5
İsviçre	115	216.2	12.8	473.0	45.7
İtalya	39	79.7	4.7	148.1	53.8
Japonya	25	73.4	4.3	137.7	53.3
Kanada	7	10.6	0.6	158.9	6.7
Karma	97				
Katar	3	5.6	0.3	10.3	54.6
KKTC	13	4.7	0.3	6.3	74.1
Kuveyt	7	25.8	1.5	53.1	48.7
Liberya	1	1.6	0.1	1.7	93.5
Libya	10	23.0	1.4	44.1	52.1
Liechtenstein	4	12.1	0.7	12.2	99.5
Lübnan	26	5.8	0.3	16.6	35.2
Lüksemburg	10	32.2	1.9	61.2	52.6
Mısır	5	3.3	0.2	3.9	83.9
Norveç	5	0.5	0.03	0.8	63.6
Pakistan	5	2.7	0.2	2.8	97.4
Panama	4	13.0	0.8	32.5	39.9
Suriye	86	12.0	0.7	16.7	71.8
Suudi Arabistan	40	77.0	4.6	136.8	56.3
Ürdün	22	3.3	0.2	4.3	77.0
Yugoslavya	5	3.4	0.2	8.6	40.0
Yunanistan	8	0.9	0.1	1.1	78.2
Diğer (*)	14	15.0	0.9	20.2	74.5
TOPLAM	1436	1689.6	100.0	3258.5	51.9

(*) Karma yabancı sermayeli şirketlerin sermayelerini de kapsamaktadır.

**TÜRKİYE'DE FAALİYETTE BULUNAN FİRMALARIN
SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI
(Ekim 1989 sonu itibarıyla, Milyar TL)**

SEKTÖRLER	FİRMA SAYISI	MEVCUT YABANCI SERMAYE	TOPLAM YAB. SER. PAYI %	ŞİRKETLERİN TOPLAM SERMAYESİ	TOP.SER. İÇİNDEKİ PAYI %
İMALAT SANAYİ	398	816.2	48.3	1,733.2	47.1
- Gıda ve İçki Sanayi	56	146.6	8.7	203.7	72.0
- Tütün Sanayi	3	7.8	0.5	12.4	62.9
- İplik, Dokuma, Örne	23	45.6	2.7	96.1	47.5
- Hazır Giyim	38	14.7	0.9	28.2	52.0
- Deri ve Deri Mamülleri	10	4.1	0.2	5.2	78.1
- Orman Ürünleri	7	1.5	0.1	3.9	37.3
- Kağıt Sanayi	10	9.5	0.6	18.2	52.2
- Basım-Yayın	4	9.3	0.6	11.3	82.7
- Kimya	59	156.7	9.3	268.3	58.4
- Plastik	16	3.3	0.2	5.0	65.6
- Lastik	4	34.7	2.1	87.7	39.6
- Gübre	3	26.3	1.6	52.3	50.3
- Seramik	10	4.6	0.3	39.7	11.7
- Cam	6	12.3	0.7	128.8	9.5
- Çimento	1	0.2	0.0	1.4	11.1
- Demir-Çelik	10	56.0	3.3	196.9	28.4
- Demirdışı Metal	7	2.3	0.1	14.1	16.6
- Madeni Eşya	22	10.9	0.6	24.8	43.8
- Makinalar	45	49.3	2.9	116.6	42.3
- Elektronik	18	90.4	5.4	129.7	69.7
- Taşıt Araçları ve Yan San.	22	106.5	6.3	242.2	44.0
- Ölçü Kont. Opt.	4	1.3	0.1	3.1	40.7
- Uçak Sanayi	2	0.2	0.0	0.5	49.0
- Diğer	18	22.1	1.3	43.1	51.3
TARIM	47	53.3	3.2	83.3	64.0
MADENCİLİK	23	17.2	1.0	27.4	62.9
HİZMETLER	968	802.8	47.5	1,414.7	56.7
- Ticaret	593	196.1	11.6	222.5	88.2
- Turizm	141	244.9	14.5	540.6	45.3
- Bankacılık	29	167.6	9.9	341.1	49.1
- Yatırım Finansmanı	8	59.8	3.5	80.4	74.4
- Sigortacılık	17	18.4	1.1	72.5	25.4
- İnşaat	11	7.9	0.5	17.2	46.0
- Kara Taşımacılığı	16	3.0	0.2	5.3	57.3
- Deniz Taşımacılığı	8	15.8	0.9	31.4	50.2
- Hava Taşımacılığı	31	2.0	0.1	2.7	72.8
- Diğer	114	87.3	5.2	101.1	86.3
TOPLAM	1,436	1,689.6	100.0	3,258.5	51.9

gıda ve demir-çelik de yüksek yabancı sermaye girişi gerçekleşen sektörler olarak dikkati çekmiştir. Ocak-Ekim döneminde Türkiye'ye gelen yabancı sermayenin yüzde 44.8'i yeni yatırım, yüzde 35.1'i sermaye arttırımıdır.

Ekim ayı sonu itibariyle, Türkiye'de faaliyette bulunan yabancı sermayeli firmaların sayısı 1436'ya yükselmiştir. Mevcut yabancı sermaye 1,689.6 milyar TL ile yabancı sermayeli şirketlerin toplam sermayelerinin yüzde 51.9'unu oluşturmaktadır.

11) Uluslararası Rezervler

Türkiye'nin net uluslararası rezervleri 17 Kasım 1989 tarihi itibariyle 8.4 milyar dolara ulaşmıştır. Bu tutar şimdiye kadarki en yüksek seviyeyi ifade etmektedir.

Uluslararası rezervler, yılın ilk yarısında, inişli çıkışlı bir eğilim izlemiş; ancak Haziran ayından itibaren düzenli olarak artmış ve 1988 yıl sonuna göre yüzde 30.5 oranında artış göstermiştir.

Merkez Bankası döviz rezervlerinde yüksek artış olurken, ticari bankaların döviz rezervleri yüzde 10.9 oranında azalmıştır. Altın rezervleri ise yüzde 2.1 oranında artarak 1.4 milyar dolara yükselmiştir.

ULUSLARARASI REZERVLER (Milyon \$)

	DÖVİZ		TOPLAM	ALTIN	NET REZERV
	MERKEZ BANKASI	TİCARİ BANKALAR			
1986	1,291	1,819	3,110	1,237	4,347
1987	1,436	2,241	3,677	1,535	5,212
1988	2,140	2,921	5,061	1,368	6,429
1989					
Ocak	2,133	2,887	5,020	1,366	6,386
Şubat	2,280	3,072	5,352	1,366	6,718
Mart	1,919	3,034	4,953	1,383	6,336
Nisan	2,292	2,935	5,227	1,385	6,612
Mayıs	2,171	2,517	4,688	1,356	6,044
Haziran	2,589	2,336	4,925	1,354	6,279
Temmuz	2,889	2,628	5,517	1,354	6,871
Ağustos	2,914	2,813	5,727	1,355	7,082
Eylül	4,148	2,681	6,829	1,356	8,185
Ekim	4,191	2,729	6,920	1,354	8,274
'17 Kasım	4,389	2,603	6,992	1,397	8,389
% Değişim					
88/87	49.0	30.3	37.6	-10.9	23.3
11 aylık	105.1	-10.9	38.2	2.1	30.5

12) Döviz Kurları

1989 yıl sonu itibariyle TL Batı Alman Markı karşısında yüzde 34.9 oranında değer kaybetmiştir. Batı Alman Markını yüzde 34.6 ile Avusturya Şilini izlemiştir. TL, diğer belli başlı yabancı paralardan Fransız Frankı karşısında yüzde 34.5, Belçika Frankı karşısında yüzde 34.2, dolar karşısında yüzde 26.9, İsviçre Frankı karşısında yüzde 25.0 ve Sterlin karşısında ise yüzde 14.5 oranında değer kaybetmiştir.

AYSONU İTİBARIYLA DÖVİZ ALIŞ KURLARI (TL)

	ABD DOLARI	STERLİN	B.ALMAN MARKI	FRANSIZ FRANKI	İSVİÇRE FRANKI	BELÇİKA FRANKI	AVUSTURYA ŞİLİNİ
1987							
Ocak	753.7	1,146.7	411.6	124.0	490.2	20.0	59.3
Şubat	764.3	1,181.2	418.7	125.8	497.6	20.2	59.3
Mart	776.0	1,250.0	430.5	129.2	515.6	20.8	61.2
Nisan	799.1	1,321.4	444.1	133.2	540.5	21.4	63.2
Mayıs	823.1	1,333.0	452.5	135.6	547.8	21.8	64.4
Haziran	854.6	1,369.3	467.7	140.1	563.3	22.6	66.6
Temmuz	882.2	1,409.8	474.9	142.9	572.9	22.9	67.6
Ağustos	899.3	1,463.6	495.6	148.4	601.3	23.9	70.6
Eylül	936.1	1,522.5	508.6	152.8	612.4	24.6	72.3
Ekim	951.5	1,608.4	537.1	160.3	651.4	25.8	76.4
Kasım	967.8	1,749.8	583.7	171.8	712.0	27.9	82.9
Aralık	1,018.4	1,892.6	638.7	188.3	788.5	30.4	90.8
1988							
Ocak	1,112.8	1,980.2	667.4	198.0	820.2	32.0	95.0
Şubat	1,176.5	2,085.9	697.4	206.2	847.6	33.4	99.2
Mart	1,220.7	2,274.2	731.6	215.9	885.7	35.0	104.2
Nisan	1,264.7	2,373.1	757.3	223.0	913.8	36.2	107.8
Mayıs	1,320.1	2,438.9	764.2	227.5	915.5	36.5	108.7
Haziran	1,385.9	2,377.0	761.5	225.8	920.2	36.4	108.3
Temmuz	1,436.2	2,488.9	774.4	229.4	930.3	37.0	110.3
Ağustos	1,533.2	2,588.1	821.1	242.1	973.8	39.2	116.8
Eylül	1,649.0	2,776.1	875.9	257.6	1,035.6	41.9	124.6
Ekim	1,681.6	2,981.5	949.9	278.3	1,128.6	45.4	134.9
Kasım	1,776.5	3,276.8	1,026.3	300.7	1,229.1	49.0	146.0
Aralık	1,816.0	3,252.4	1,015.4	297.9	1,200.6	48.5	144.6
1989							
Ocak	1,881.2	3,309.0	1,007.2	296.5	1,185.4	48.2	143.4
Şubat	1,927.6	3,380.1	1,064.1	312.4	1,247.3	50.8	151.6
Mart	2,025.4	3,420.6	1,072.7	317.7	1,229.4	51.3	152.6
Nisan	2,073.9	3,510.0	1,105.6	326.9	1,252.6	52.8	157.2
Mayıs	2,094.6	3,282.2	1,042.9	308.0	1,193.2	49.8	148.2
Haziran	2,138.1	3,342.2	1,099.3	324.0	1,280.3	52.5	156.3
Temmuz	2,150.7	3,551.9	1,141.9	338.7	1,327.8	54.6	162.4
Ağustos	2,217.0	3,502.9	1,138.4	338.6	1,321.3	54.5	161.6
Eylül	2,241.5	3,608.6	1,189.8	351.9	1,374.3	56.7	169.0
Ekim	2,296.4	3,617.1	1,251.1	368.6	1,432.1	59.6	177.8
Kasım	2,305.4	3,606.8	1,294.9	379.5	1,450.8	61.7	184.1
Aralık	2,304.4	3,723.9	1,369.6	400.6	1,501.2	65.1	194.7

EK I

TÜSİAD 1990 TAHMİNLERİ

TÜSİAD bünyesinde ekonometrik model çalışmaları 1983 yılında başlatılmıştır. 1984 yılında ilk "Yıllık Model" çalışması tamamlanmış ve sonuçlar "Türk Ekonomisi Tahmin Modeli 1965-1983" başlıklı yayımla kamuoyuna duyurulmuştur. Aynı model daha sonra 1965-1984 verileri kullanılarak yeniden hesaplanmış ve tahminler "An Econometric Model for Turkey, 1965-1984" başlıklı yayında sunulmuştur. Ayrıca yapılan tahminler süreli yayınlarımız olan yılbaşındaki Türkçe ve yıl ortasındaki İngilizce raporlarımızda yer almaktadır.

Ekonominin kısa dönemli yönetimi serbest piyasa ekonomisi kurulma çabalarıyla daha da önem kazanmıştır. Bu ihtiyaca karşılık verebilmek için 1985 yılında kısa dönem modeli üzerinde çalışmalar başlamış ve bulgular "Türk Ekonomisinin Üç Aylık Ekonometrik Modeli, 1981 I-1986 IV" adlı yayında sunulmuştur. Bu modele dayalı tahminlere İngilizce raporda da yer verilmiştir. Bu ekte Kısa Dönem Modeli'ne dayalı özet bulgular sunulmaktadır.

1990 yılında tarım sektöründe yüzde 4.7, sanayide yüzde 4.0, hizmetlerde yüzde 4.1 büyüme tahmin edilmektedir. Bunlara bağlı olarak GSMH'nın yüzde 4.2 büyümesi beklenmektedir.

1990'da yatırımlardaki büyüme yüzde 3.9, toplam tüketimdeki büyüme ise yüzde 4.1 olacaktır.

İhracattaki gelişme devam edecektir. 1990 ihracat toplamının 12.5 milyar dolar, ithalatın ise 16.5 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir. Dış ticaret açığı ise 4.0 milyar dolar olacaktır. Turizm gelirlerinin ve işçi dövizlerinin artması, dış borçlanmanın yavaşlaması, ödemeler dengesini daha da olumlu duruma getirebilecek faktörler olacaktır.

Türk Lirasının dolar karşısındaki değer kaybı devam etmesi ve 1990 yılı sonundaki rakamın 3300 olması beklenmektedir.

Enflasyon oranının, yıllık ortalama olarak 1990'da yüzde 60.0 olması öngörülmektedir.

TÜSİAD 1990 TAHMİNLERİ

	<u>1990</u>
Tarım (%)	4.7
Sanayi (%)	4.0
Hizmetler (%)	4.1
GSMH (%)	4.2
Toplam Sabit Sermaye Yatırımları (%)	3.9
Toplam Tüketim (%)	4.1
Enflasyon Oranı (%)	60.0
İhracat (Milyar \$)	12.5
İthalat (Milyar \$)	16.5
Döviz Kuru (Yıl sonu) TL/\$	3300.0

EK II

TÜSİAD ÜYELERİ BEKLENTİ ANKETİ SONUÇLARI 1989 ARALIK

Türk ekonomisindeki gelişmeleri daha gerçekçi olarak ve yakından izleyebilmek amacıyla 1985 yılından beri TÜSİAD üyelerinin katıldığı bir anket düzenlenmekte ve sonuçları değerlendirilmektedir. Anketi cevaplayan üye sayısı 1985 yılında 32, 1986 yılında 45, 1987 ve 1988 yıllarında 62, 1989 yılında ise 51 olarak gerçekleşmiştir.

TÜSİAD anket sonuçlarına göre "geleceği tahmin" oldukça önemli bir uğraştır. Cevaplayanların yüzde 70.6'sı kuruluşlarında tahmin ile uğraşan özel grup veya kişilerin bulunduğunu belirtmişlerdir. Grup büyüklüğü ortalama olarak 8 kişidir. Cevaplayanların yüzde 80.4'ü piyasa araştırması, yüzde 78.4'ü yönetici yargısı, yüzde 64.7'si ise geçmiş yıl verileri ile kıyaslama gibi yöntemlerden bir veya daha fazlasını kullanmaktadırlar. Kendi tahminleri yanında TÜSİAD gibi kuruluşların tahminlerinden de yararlandığı belirtilmektedir. Üyelerin yüzde 72.5'i TÜSİAD tahminlerinden de yararlanmaktadırlar.

GELECEĞİ TAHMİN İLE UĞRAŞAN KİŞİ SAYISI

Kişi	Yüzde
0	29.4
1-9	47.1
10+	23.5

GELECEĞİ TAHMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Yöntem	Kullanan Kuruluş Yüzdesi
Piyasa araştırması	80.4
Geçmiş dönem verileri ile istatistikî analiz ve ekstrapolasyon	64.7
Regresyon,korelasyon	17.6
Zaman serisi analizi	25.5
Ekonometrik model	13.7
Yönetici yargısı	78.4
Tüketici anketleri	25.5
Üstsel düzenleme	15.7
Bayi satış tahminleri	35.3
Teknolojik tahmin	19.6

TAHMİNLERDE YARARLANILAN KURULUŞLAR

<u>Kuruluş</u>	<u>Yüzde</u>
TÜSİAD	72.5
Diğer	27.5

Anketi cevaplayanların yüzde 76.5'i ortak yatırım, yüzde 52.9'u teknoloji transferi konusunda yabancı sermayeli kuruluşlar ile işbirliği yapmayı düşünmektedirler.

YABANCI SERMAYELİ KURULUŞLAR İLE İŞBİRLİĞİ YAPMAYI DÜŞÜNENLERİN YÜZDESİ

<u>İşbirliği Alanı</u>	<u>Yüzde</u>
Yatırım	76.5
İhracat	41.2
Teknoloji Transferi	52.9

Cevaplayanların yüzde 52.9'u 1990-1993 döneminin 1985-1989 dönemine göre daha "başarılı" olmasını beklemektedirler.

1990-1993 DÖNEMİNİN 1985-1989 DÖNEMİNE KIYAŞLA DAHA "BAŞARILI" OLACAĞINI BEKLEYENLERİN YÜZDESİ

1990 - 1993 dönemi daha başarılı	52.9
1985 - 1989 dönemi daha başarılı	47.1

Türk sanayinin önümüzdeki dört yıllık dönemde, rekabetçi bir ortamda daha verimli ve kaliteli bir üretim yapısına kavuşacağına inananların oranı yüzde 80.4'tür. İnanmayanların oranı ise yüzde 19.6'dır.

Sabit sermaye yatırımını olumsuz etkileyen faktörlerin başında "ekonomik istikrarsızlık" gelmektedir. Bunu "yüksek faiz" ve "politik istikrarsızlık" takip etmektedir.

SABİT SERMAYE YATIRIMINI OLUMSUZ ETKİLEYEN EN ÖNEMLİ FAKTÖR

Yüksek faiz	31.4
İç talep yetersizliği	3.9
Politik istikrarsızlık	13.7
Kredi yetersizliği	3.9
Ekonomik istikrarsızlık	49.0
Dış talep yetersizliği	2.0
Kalifiye eleman - işçi sorunu	2.0

Ankete cevap veren üyelerin yüzde 80.4'üne göre 1989 yılında ekonomimizin karşı karşıya olduğu en önemli sorun enflasyondur. Onu yüzde 5.9 ile büyüme oranı, yüzde 3.9 ile eğitim ve sağlık, yüzde 2.0 ile dış ticaret açığı, dış borçlar, gelir dağılımı, yüksek faiz ve teknolojik yetersizlik izlemektedir.

1993 yılında Türkiye ekonomisinin karşı karşıya olacağı en önemli sorun olarak eğitim ve sağlığı gösteren üyelerin oranı yüzde 23.5'tir. Diğer önemli sorunların yüzde 21.6 ile enflasyon ve yüzde 19.6 ile büyüme oranı olacağı beklenmektedir. En önemli bu üç sorunu yüzde 9.8 ile işsizlik, yüzde 7.8 ile dış borçlar ve teknolojik yetersizlik, gelir dağılımı, yüzde 2.0 ile dış ticaret açığı, döviz darboğazı ve enerji sorunu izlemektedir.

EN ÖNEMLİ SORUN OLARAK GÖSTERİLME YÜZDELERİ

	1989	1993
Enflasyon	80.4	21.6
Büyüme	5.9	19.6
Dış Ticaret Açığı	2.0	2.0
İşsizlik	-	9.8
Döviz darboğazı	-	2.0
Gelir Dağılımı	2.0	7.8
Teknolojik yetersizlik	2.0	7.8
Dış Borçlar	2.0	7.8
Eğitim ve Sağlık	3.9	23.5
Yüksek faiz	2.0	-
Enerji sorunu	-	2.0

En önemli üç sorun arasında gösterilme yüzdeleri dikkate alındığında enflasyonun diğer sorunlarının önünde geldiği görülebilir. 1989 yılında anketi cevaplayanların yüzde 96.1'i enflasyonu ilk üç sorun arasında göstermişlerdir. 1992 yılında ise, anketi cevaplayanların yüzde 21.6'sına göre enflasyon en önemli sorun olma özelliğini koruyacaktır.

1989 yılında en önemli üç sorun arasında gösterilme yüzdelerine göre enflasyonu büyüme oranı (yüzde 49.0), gelir dağılımı (yüzde 47.1), yüksek faiz (yüzde 23.6), ve eğitim-sağlık (yüzde 21.5) takip etmektedir.

EN ÖNEMLİ ÜÇ SORUN ARASINDA GÖSTERİLME YÜZDELERİ

	<u>1989</u>
Enflasyon	96.1
Dış Borçlar	11.8
Yüksek faiz	23.6
Gelir Dağılımı	47.1
Dış Ticaret Açığı	7.9
Eğitim ve Sağlık	21.5
İşsizlik	7.9
Büyüme Oranı	49.0
Bürokrasi	7.9
Konut	5.9
Teknolojik yetersizlik	6.0
İç borçlar	11.8
Kamu harcamaları	4.0

Anketi cevaplayanlar genel olarak, Türkiye'nin 2000 yılında Avrupa Topluluğu'nun tam üyesi olabileceğini düşünmektedirler. Ancak, anketi cevaplayan üyelerin yüzde 56.9'u Türkiye'nin AT'na tam üye olması durumunda, bugün üretimde kullanılan teknoloji ve teknik imkanların kısmen yeterli olabileceğini belirtmişlerdir. Hiçbir üye tamamiyle yeterli olacağına inanmamaktadır.

TÜRKİYE'NİN AT'NA TAM ÜYE OLMASI DURUMUNDA TEKNOLOJİK VE TEKNİK İMKANLARIN YETERLİLİĞİ

Tamamen yeterli	0.0
Kısmen yeterli	56.9
Pek yeterli olmayacaktır	37.3
Hiç yeterli olmayacaktır	5.9

Anketi cevaplayan üyelerin yüzde 54.3'ü Türkiye'nin AT'na tam üye olması durumunda ihracatımızın olumlu yönde etkileneceğine inanmaktadırlar.

1990 yılında GSMH büyüme oranının yüzde 3.3 olması beklenmektedir. 1990 yılında sanayi kesimindeki büyüme oranının yüzde 3.2 olacağı öngörülmektedir.

1989 yılında yüzde 2.1 olarak tahmin edilen inşaat ruhsat sayılarındaki artış oranının 1990'da yüzde 3.6 ve 1991 yılında yüzde 4.3 olması beklenmektedir. Sabit sermaye yatırımlarındaki büyüme oranının da yüzde 1.4 olacağı düşünülmektedir.

1990 yılında, ihracatın ve ithalatın 12 ve 16 milyar dolar olmaları beklenmektedir. Dış borçların ise artarak 41 milyar dolara ulaşacağı öngörülmektedir.

Türk Lirasının Dolar ve Mark karşısında değer kaybı devam edecektir. 1989 yılı sonunda Doların 3798, Markın ise 2073 TL olacağı düşünülmektedir.

1989 yılı sonunda enflasyon yüzde 66.3 ve 1991 yılında yüzde 54.5 olacaktır. Enflasyonla aynı oranda olmasa da mevduat ve kredi faizlerinde de düşme beklenmektedir.

Ücret artışlarının 1989, 1990 ve 1991 yıllarında enflasyonun altında kalacağı öngörülmektedir.

Altın fiyatlarının 1990 yılı sonunda 50.330 TL/gr. olması beklenmektedir. Artış oranının enflasyonun altında (yüzde 52.3) beklenmesi ilginçtir.

Önümüzdeki yıllarda vergi gelirlerinde önemli artışlar beklenmektedir. Bu artışlar GSMH büyüme oranı ve enflasyon oranının toplamının altındadır.

Para arzındaki artışların, 1990 yılında enflasyon oranının altında (yüzde 65.7), 1991 yılında ise üstünde (yüzde 60.5) gerçekleşmesi beklenmektedir.

Bütçe açığı 1989'da 6.8 trilyon, 1990'da 9.0 trilyon, 1991'de ise 10.9 trilyon olacaktır.

Vadeli mevduatın banka kredilerinden daha fazla artması beklenmektedir. 1990'da banka kredilerinin yüzde 46.3 vadeli mevduatın ise 69.9 artacağı tahmin edilmektedir.

TÜRKİYE EKONOMİSİ İLE İLGİLİ BEKLENTİLER (*)

	1988	1989	1990	1991
I. GELİR/ÜRETİM/YATIRIM				
Reel Büyüme/Artış Oranları (%)				
-GSMH	3.4	1.6	3.3	4.2
-İmalat Sanayii	2.6	1.8	3.2	4.3
-İnşaat Ruhsat Sayısı	2.2	2.1	3.6	4.3
-Sabit Sermaye Yatırımları	-1.4	-1.0	1.4	2.2
II. DIŞ EKONOMİK DURUM				
İhracat (Milyar \$)	11.7	11.3	12.3	13.7
İthalat (Milyar \$)	14.3	14.6	16.3	18.3
Döviz Kuru (Yılsonu Döviz Alış)				
-TL/\$	1,816	2,493	3,798	5,508
-TL/DM	1,015	1,394	2,073	3,013
İşçi Döviz (Milyar \$)	1.8	2.1	2.1	2.1
Dış Borç (Milyar \$)	37.7	39.3	41.1	43.2
III. ÜCRET/FİYAT/FAİZ				
Enflasyon oranı (%)	75.4	73.3	66.3	54.5
1 Yıl Vadeli Mevduat Faizi (%)	Serbest	Serbest	58.3	53.4
Kredi Faiz Oranı (%)	62.0	65.1	61.5	54.7
Külçe Altın (gr., yılsonu)	24,490	33,041	50,330	71,145
Ortalama Ücret Artış Oranı (%)	26.9	69.6	64.5	53.8
IV. MALİYE/PARA/KREDİ				
Toplam Vergi Geliri Artışı (%)	61.2	68.6	66.8	59.8
Para Arzı (M2) Büyüme Oranı (%)	61.7	69.0	65.7	60.5
Bütçe Açığı Toplamı (Milyar TL)	3,455	6,806	8,979	10,858
Banka Kredileri Artış Oranı (%)	41.2	68.7	46.3	43.8
Vadeli Mevduat Artış Oranı (%)	110.2	84.0	69.9	64.2

(*) Ortanca değerlerdir. Cevaplayanların yarısı tabloda verilenin altında, diğer yarısı ise üstünde değerler vermişlerdir. 1988 yılı değerleri gerçek, diğer yılların değerleri TÜSİAD üyelerinin tahminleridir.

1989 YILI EKONOMİK ÖNLEMLERİ

- 16 Ocak Türkiye ve Avustralya arasında Ticaret, Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması yayınlandı.
- 20 Ocak 1989 Mali Yılı Bütçe Uygulama Talimatı yayınladı.
- 21 Ocak İthalat Rejimi Kararına Ek Kararın yürürlüğe konulmasına dair 89/13713 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yayınlandı.
- 24 Ocak Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın 189 sayılı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği yayınlandı.
- 25 Ocak Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın 1.1.1989 tarihinden itibaren yürürlüğe giren "geçici vergi" uygulaması ile ilgili olarak yayınlanan 36 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'ne ek olarak 37 Seri No'lu Tebliğ yayınlandı.
- 26 Ocak Merkez Bankası'nın 1/A sayılı Genelgesinin "Görünmeyen İşlemlere İlişkin Hükümler" bölümünde yer alan "D-Sigorta" başlıklı kısmının yeniden düzenlenmesine ilişkin 1/A-O sayılı Genelgesi yayınlandı.
- 31 Ocak Türkiye ile yabancı ülkeler arasında hava ve deniz taşımacılığı yapan kişi ve kurumlara uygulanacak Gelir ve Kurumlar Vergisinin sıfıra indirilmesi hakkında karar yayınlandı.
- 1 Şubat Merkez Bankası'nın döviz tevdiat hesapları karşılığı tutulacak munzam karşılıklara uygulanacak faiz oranları hakkındaki tebliği yayınlandı.
- 7 Şubat Bakanlar Kurulu'nun ithal edilen ham petrolden üretilen veya doğrudan doğruya Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın müsadesi ile rafineri şirket ve kuruluşlara ürün olarak ithal olunan petrol ürünlerinden süper ve normal benzin, gazyağı, motorin ve sıvılaştırılmış petrol gazının Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonu kapsamına dahil edilmesine ilişkin 89/13754 sayılı Kararı yayınlandı.
- 9 Şubat DPT'nin ihraç konusu mamulün üretiminde kullanılan enerji giderlerine indirim ve muafiyet uygulaması getiren 89/5 sayılı tebliği yayınlandı. Söz konusu tebliğin gereğince, ihracatçılar müracaatlarında bağlı bulunduğu vergi dairesini ve hesap numaralarını DPT'ye bildirecekler, ayrıca ihracatçılar müracaatları sırasında DPT tarafından belirlenen 33 gümrük müdürlüğü arasında 5 tanesini belirleyerek bildirecekler.
- 19 Şubat İşverenlerin Sosyal Sigortalar Kurumu'na verecekleri aylık sigorta primleri bildireceği hakkında tebliğ yayınlandı. Tebliğe göre, aylık sigorta primleri bildireceğinde tasarrufa teşvik kesintilerinin de yer alması gerekiyor.
- 22 Şubat Yolcu beraberinde veya posta yoluyla gelen ve ticari mahiyette bulunmayan vergiye tabi eşyadan alınacak gümrük tarifelerine dair 89/13742 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yayınlandı.
- İşyeri açma ve çalışma ruhsatına dair 353 sayılı Kanun Hükmünde

Kararname yayınlandı. Kararnameye göre, ruhsat verilmesi ile ilgili işlemler basitleştiriliyor.

- 28 Şubat 1567 sayılı Türk Parasını Koruma Hakkındaki Kanun'un bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına dair 3521 sayılı Kanun yayınlandı. Buna göre, Kanun'un 1'inci maddesine aykırı hareket edenler 5 milyon liradan 50 milyon liraya kadar ağır para cezasına çarptırılıyor.
- 2 Mart DİE Başkanlığının kuruluş ve görevleri hakkında 219 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin bazı maddelerinin değiştirilmesine dair 357 sayılı Kanun Hükmünde Kararname yayınlandı.
- Kültür Bakanlığı'nın kuruluşu ile ilgili 354 sayılı Kanun Hükmünde Kararname yayınladı.
- 4 Mart Devlet Bakanlığı ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın ihracat ve yatırımlarda damga vergisi ve harç istisnası uygulaması hakkındaki 1 Seri No'lu tebliğ yayınlandı.
- 7 Mart Avrupa Topluluğu'na konsolide edilen liberasyon listesi hakkında karar yayınlandı. AT'na konsolide edilen libere maddeler listesine dahil edilmiş maddelerle konsolidasyon oranı yüzde 45'e yükselmiş oldu.
- 8 Mart Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın 156 ve 157 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği yayınlandı. Bu çerçevede temel hayat standardı göstergeleri, kalkınmada öncelikli ve diğer yöreler itibariyle yeniden tesbit edildi.
- 18 Mart Bakanlar Kurulu'nun 89/13820 sayılı İthalat Rejimi Kararına Ek Karar'ın yürürlüğe konulmasına dair kararı yayınlandı. Karara göre, yürürlükteki Gümrük Vergi Nisbetleri Listesi'nde ilave ve değişiklikler yapılarak, birçok malın gümrük vergi oranları aşağı çekilerek ilk şekline döndürüldü.
- 22 Mart Bakanlar Kurulu'nun 89/13866 sayılı şeker ithaline ilişkin ekli "Karar"ın yürürlüğe konulmasıyla ilgili kararı yayınlandı.
- 27 Mart Bakanlar Kurulu'nun 89/13870 sayılı İthalat Rejimi Kararına Ek Karar yayınlandı. Buna göre birçok demir ve çelik ürününün ithalatı gümrük vergisinden muaf tutuldu.
- 10 Nisan Türkiye ile Fransa arasında gelir üzerinden alınan vergilerden Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması'nın onay kararı yayınlandı (89/13682).
- 20 Nisan Türkiye ile ABD arasında yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına dair anlaşmanın onaylanmasına dair 3533 sayılı Kanun yayınlandı.
- 25 Nisan 10.12.1988 gün ve 20015 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 3505 sayılı Kanun'la, Kurumlar Vergisi Sisteminde yeralan dahili tevkifat esası yürürlükten kaldırılarak, bunun yerine "Geçici Vergi" esası getirildi.
- 9 Mayıs Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın 89/15 sayılı Mer'i İthalat Yönetmeliği eki Müsaadeye Tabi Maddeler Listesinden 46 sıra numarasında yeralan madde değişikliği ile ilgili Tebliğ yayınladı.
- 11 Mayıs Bakanlar Kurulu'nun 89/13992 sayılı Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu hakkında kararda değişiklik yapılmasına dair karar yayınlandı.

Bakanlar Kurulu'nun 89/14002 sayılı İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Kararı'nda değişik yapılmasına dair kararı yürürlüğe girdi. Karar aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

-İhtiyaçları olan "fuel oil" (taşıma ve ısınma amacıyla kullanılan hariç), gümrük vergisi ile diğer ithal vergi ve resimlerden, akaryakıt tüketim vergisi ve her türlü fonlardan (katma değer vergisi hariç) muaf olarak Türkiye'deki rafinerilerden, bedelini serbest dövizle ödemek kaydıyla teminatsız alabilirler.

-İhtiyaçları olan "kömürü" Türkiye Kömür İşletmeleri'nin tesbit edeceği fiyat üzerinden bu kurumdan teminatsız olarak alabilirler.

-İhtiyaçları olan "elektriği" (aydınlatma amacıyla tüketilen hariç) Türkiye Elektrik Kurumu'ndan ve/veya bu kurumun belirleyeceği usul ve esaslara uygun olarak "Türkiye Elektrik Kurumu Dışındaki Kuruluşların Elektrik Üretimi, İletimi, Dağıtım ve Ticareti ile Görevlendirilmesi Hakkındaki 3096 sayılı Kanun" hükümlerince görev verilmiş şirketler ile Bakanlar Kurulu'nca imtiyaz verilmiş şirketlerden, kwh başına 1 cent karşılığı, fatura tarihindeki TC Merkez Bankası'nca belirlenen ABD doları alış kuru üzerinden hesaplanan Türk Lirası indirimli olarak teminatsız alabilirler.

- 12 Mayıs Merkez Bankası'nın 1 Sıra No'lu Değişken Faizli Mevduat Uygulamasına İlişkin Tebliği, 89/1 sayılı mevduat munzam karşılıkları hakkındaki Tebliği ile mevduat türleri ve vade dilimleri hakkındaki tebliği yayınlandı.
- 16 Mayıs Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın Gelir Vergisi Kanunu'nda yer alan vergi tevkifatına ilişkin olarak 158 sayılı Tebliği yayınlandı.
- 20 Mayıs Bakanlar Kurulu'nun 89/14073 sayılı Kurumların İhracatın ve Dış Navlun İstisnası'ndan yararlanmaları için gerekli olan asgari ihracat tutarı ile uygulanacak istisna oranlarının yeniden tesbitine dair karar yayınlandı.
- 22 Mayıs Bakanlar Kurulu'nun 89/14146 sayılı "VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın Temel Hedefleri ve Stratejisinin kabulü ile ilgili kararı yayınlandı.
- 23 Mayıs Bakanlar Kurulu'nun 89/14101 sayılı Yatırımların Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin Teşviki ve Yönlendirilmesine ait esaslarda değişiklik yapılmasına dair kararı yayınladı.
- 10 Haziran Bakanlar Kurulu'nun 89/14220 sayılı İthalat Rejimi Kararına Ek Kararı yayınlandı. Karara göre yürürlükteki İthalat Rejimi Kararına ekli "Gümrük Vergi Nisbetleri Listesi"nde değişiklikler yapıldı. Değişiklikler daha çok pamuk ipliği ve pamuklu mensucat ürünlerini kapsıyor.
- 13 Haziran 3568 sayılı Serbest Muhasebecilik, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu kabul edilerek yayınlandı. Kanunun amacı, "işletmelerde faaliyetlerin ve işlemlerin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat çerçevesinde denetlemeye, değerlendirmeye tabi tutarak gerçek durumu ilgililerin ve resmi mercilerin ifadesine tarafsız bir şekilde sunmak ve yüksek mesleki standartları gerçekleştirmek" şeklinde ifade edildi.
- 14 Haziran DPT'nin 89/9 sayılı Yatırımların Teşviki ve Yönlendirilmesi ile ilgili Tebliğde değişiklik yapılması hakkındaki Tebliği yayınlandı. Tebliğe

göre, yatırım süresi uzatılmayan teşvik belgesi sahibi yatırımcıların üç ay içinde başvurmaları halinde, bir defaya mahsus olmak üzere, süre uzatma talepleri değerlendirilecek. Yerli çekici, treyler, iş makinası ve yatırımlarına finansal kiralama olanağı sağlanırken, liman yatırımları da teşvik kapsamına alındı.

15 Haziran Bakanlar Kurulu'nun 89/14133 sayılı Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu hakkında Kararda değişiklik yapılmasına dair kararı yayınlandı.

18 Haziran Bakanlar Kurulu'nun 89/14233 sayılı Güneydoğu Anadolu Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği Kurulması hakkındaki kararı yayınlandı.

20 Haziran 827 sayılı Rıhtım Resmi Kanunu, 6422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, 3074 sayılı Akaryakıt Tüketim Vergisi kanunu ve 79 sayılı Milli Korunma Suçlarının Affına, Milli Korunma Teşkilat, Sermaye ve Fon Hasaplarının Tasfiyesine ve Bazı Hükümler İhdasına Dair Kanunun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması ile 7.11.1984 Tarihli ve 3238 sayılı ve 29.5.1986 Tarihli ve 3294 sayılı Kanunların bazı maddelerinin yürürlükten kaldırılması hakkındaki 3571 sayılı Kanun yayınlanarak yürürlüğe girdi.

Bakanlar Kurulu'nun 89/14249 sayılı bedelsiz ithalata ilişkin Ek kararı yayınlandı. Buna göre, bedelsiz ithalat yoluyla Türkiye'ye getirilecek otomobillerde her yaş için 500 mark ödenecek. Motor hacmi 2000 cc'yi geçen otomobillerde, 1700 cc'den itibaren her 100 cc için 2000 mark ödenecek. Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulanların Türkiye'ye getirdikleri nakil araçları gümrük resim ve haçlarından muaf tutulacak. Daha önce getirilip, bedelsiz ithalat kurallarına uymadığı için gümrüklerde tutulan otomobil ve makinelere cezalı af uygulanacak. Yolcu beraberinde getirilen eşya limitleri 3000 marktan 4000 marka yükseltildi.

24 Haziran Bakanlar Kurulu'nun 89/14267 sayılı İthalat Rejimi Kararına Ek Kararı yayınlandı. Karara göre, gazyağı, motorin, fuel-oil, motor benzini, sıvılaştırılmış petrol gazı (LPG) ithalinden alınan gümrük vergisi kaldırıldı.

Bakanlar Kurulu'nun 89/14264 sayılı hampetrol ve petrol ürünlerinin alım, satım, fiyatlandırma esasları ile Akaryakıt Fiyat İstikrar Fonu'nun işleyişi hakkında Kararı yayınlandı.

1 Temmuz Bakanlar Kurulu'nun 89/14284 sayılı 88/14637 sayılı Kararname'nin ekli kararla tespit edilen Tasarruf Kesinti Nispetleri hakkındaki Kararı, 89/14297 sayılı yatırımların ve döviz kazandırıcı hizmetlerin teşviki ve yönlendirilmesine ait esaslarda değişiklik yapılmasına dair Kararı yayınlandı.

3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun yayınlandı.

2 Temmuz Bakanlar Kurulu'nun mal ve hizmetlere uygulanacak KDV oranlarının tesbiti hakkında Kararı yayınlandı.

6 Temmuz VI. Beş Yıllık (1990-1994) Kalkınma Planı TBMM'de onaylanarak yayınlandı. Plan döneminde ortalama yüzde 7.0 oranında ekonomik büyüme hedeflenmiştir. Aynı dönemde, tarım sektörü katma değerinin

sabit fiyatlarla yıllık ortalama yüzde 4.1, sanayi sektörünün yüzde 8.1, hizmetler sektörünün ise yüzde 6.7'lik hızla artması öngörülmüştür. Böylece, 1989-1994 yılları arasında GSYİH içinde tarım sektörünün payı yüzde 15.8'den yüzde 13.9'a düşecek, sanayi sektörünün payı yüzde 36.7'den, yüzde 39.0'a yükselecek, hizmetler sektörünün payı ise yüzde 47.5'den yüzde 47.1'e düşecektir.

- 25 Temmuz Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın hazırladığı Madencilik Fonu Kredi Yönetmeliği yayınlandı.
- 27 Temmuz Bakanlar Kurulu'nun 89/14232 sayılı İhracat Rejimi Kararı'nın yürürlüğe konmasına dair Kararı yayınlandı. Kararda İhracat Serbestisi, İhracat Usülleri ve Düzenleme, Desteklemeye Tabi İhraç Ürünleri, Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu Kesinti ve Ödemeleri, Transit Ticarete Vergi, Resim ve Harç Muafiyeti, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri İhracatçılarının Sorumlulukları gibi bölümler yer alıyor.
- 9 Ağustos Bakanlar Kurulu'nun 89/14392 sayılı İthalat Rejimi Kararı'nda değişiklik yapılmasına dair Kararı yayınlandı. Karar gereğince beyaz eşya ve otomobil dahil birçok malın gümrüğü ve fonu düşürüldü. Buna göre, silindir hacmi 1700'e kadar olan otomobillerin Gümrük Vergisi oranı yüzde 20.0'den yüzde 10.0'a indirildi. Oto yedek parçalarının vergi oranları da düşürüldü. Demir-çelik ürünleri, nikel, alüminyum, kurşun ve çinkonun Gümrük Vergisi oranları yüzde 40.0'tan, yüzde 20.0'ye, video-TV ve buzdolabının yüzde 10.0'a çekildi. Birçok tüketim maddesinde fon ödenerek ithal edilecek maddeler listesinde çıkarıldı.
- 11 Ağustos Bakanlar Kurulu'nun 89/14391 sayılı Türk Parası Kıymetini Koruma hakkında 32 sayılı kararı yayınlandı. Buna göre, tasarruf sahipleri bankalarda döviz tevdiat hesabı açtırabilecekler. Bankalar her defasında isteyene 3 bin dolar satabilecek. Döviz bulundurma serbest olacak. Yolcular en çok 3 bin dolar karşılığı Türk parasını yurtdışına serbestçe çıkarabilecek. Her tür ve şekilde altın ve diğer kıymetli eşyaların ithali ve ihracı serbest bırakıldı. İhracat dövizinin yüzde 30.0'u serbest bırakıldı. Türk sanayicileri yurtdışından aynı, nakdi ve gayrinakdi kredi alabilecek. Yabancılar Türkiye'de şirket kurabilecek.
- 16 Ağustos Bakanlar Kurulu'nun 89/14387 sayılı vergi iadesi kapsamına giren mal ve hizmet alımlarının yeniden tesbitine dair kararı yayınlandı.
- 25 Ağustos Devlet Yatırım Bankası'nın Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. adıyla yeniden düzenlenmesine dair esaslarda değişiklik yapılması hakkındaki kararı yayınlandı.
- 26 Ağustos Bakanlar Kurulu'nun 89/14410 sayılı Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) hakkında Kararda değişiklik yapılmasına dair Kararı yayınlandı. Karar gereği yatırımlar (Teşvik belgesi ve bağlanmış yatırımlar dahil) için KKDF'dan yapılacak ödemelerin oranları ile bu ödemelere ilişkin esas ve şartlar, yıllık program kararnameleleri çerçevesinde DPT Müsteşarlığı'nın yayınlayacağı tebliğlerle düzenlenir ve uygulama Türkiye Kalkınma Bankası tarafından yürütülür.
- 9 Eylül Ticaret ve Sanayi Odaları, Ticaret Odaları, Sanayi Odaları, Deniz Ticaret Odaları, Ticaret Borsaları ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Organ seçimleri hakkındaki Yönetmelik yayınlandı.
- 16 Eylül Fransa ile Ankara doğal gaz şebekesinin finansmanı hakkındaki uluslararası anlaşma yayınlandı.

- 18 Eylül Merkez Bankası'nın Türk Parası'nın Kıymetini Koruma Hakkındaki 32 sayılı kararda görünmeyen işlemlere ilişkin hükümlerin sadeleştirilmesi ile ilgili genelgesi yayınlandı. Buna göre, Türkiye'de yerleşik kişiler, dışarda yerleşik kişiler için veya bunlar adına yapmış oldukları tüm hizmet karşılığı dövizleri serbestçe tasarruf edebilecekler.
- 23 Eylül Bakanlar Kurulu'nun 89/14559 sayılı İthalat Rejimi Kararına Ek Kararı yayınlandı. Buna göre, 1431 malın gümrük vergisi ve fon oranlarını yeniden düzenlendi. Deterjan fon ödenmek suretiyle ithal edilecek mallar listesine alındı. Gümrük vergisi oranında yüzde 15.0'ten yüzde 1.0'e düşürüldü.
- 27 Eylül Bakanlar Kurulu'nun İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkındaki 89/14506 sayılı kararı yayınlandı. Kararda, vergilerin geriye dönük uygulanmasını gerektiren haller, geçici ve kesin önlemlerin uygulama esasları yereldi.
- 16 Ekim Bakanlar Kurulu'nun 89/14622 sayılı 1990 Yılı Programı'nın uygulanması, koordinasyonu ve izlenmesine dair kararı yayınlandı. Program'da, yatırımların bütçeler ile programlarda değişiklik ve aktarma yapılmayacak şekilde gerçekleştirilmesi ve sektörler arası dengelerin bozulmamasının ilke olduğu belirtildi.

Programın uygulanmasına ilişkin bölümüne eklenen yeni bir madde ile Eğitim,Gençlik, Spor ve Sağlık Hizmetleri Vergisi Kanunu ile sağlanan ek kaynaktan, eğitim ve sağlık sektörlerine ayrılan payın eğitim ve sağlık altyapısı ve donanımının iyileştirilmesi amacıyla öncelikle yatırım harcamalarında kullanılması esas alınması öngörüldü.

Programda, ekonomik ve sosyal yapının tutarlı bir şekilde gelişmesini yönlendirmek için temel sektörlerle ilişkin ana planlar ile bunlara dayalı uygulama ve projelerin, ilgili kamu kuruluşlarınca yapımının DPT'nin koordinasyonu ve işbirliğince gerçekleştirileceği belirtildi.

- 19 Ekim Bakanlar Kurulu'nun 89/14609 sayılı İthalat Rejimi Kararı'na Ek Kararı yayınlandı. Buna göre, ithal otomobilde 2000 cc'ye kadar olanları için uygulanan gümrük vergisi oranı yüzde 10.0'dan yüzde 5.0'e düşürüldü. Kauçuk ve dış lastik ithali gümrük vergisi oranı da yüzde 10.0'dan yüzde 5.0'e indirildi. Dokunmamış mensucat ithalinde ise yüzde 1.0 gümrük vergisi uygulanması kararlaştırıldı. Ham yağ, palm yağı ve bitkisel yağ ithalinde ton başına alınan 10 dolarlık fon kesintisi 60 dolara yükseltildi. elektrik akümülatörleri ithalinden alınan gümrük vergi oranı da yüzde 10.0'dan yüzde 5.0'e düşürüldü.

- 28 Ekim Merkez Bankası'nın ihracat reeskont kredileri hakkındaki 6 No'lu Tebliği yayınlandı. Tebliğe göre, Merkez Bankası tarafından kullanılan "Özel İhracat Reeskont Kredisi" uygulaması yürürlükten kaldırılarak yerine "Dış Ticaret Sermaye Şirketleri Reeskont Kredisi" uygulaması getirildi. Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. (Türk Eximbank) tarafından kullanılacak olan dış ticaret sermaye şirketleri reeskont kredisinden FOB değeri en az 100 milyon dolar olan ihracat performansına sahip dış ticaret sermaye şirketleri yararlanabilecek.

Tebliğde, krediye, kullanım süresine bağlı olarak ilk 30 gün içinde tasfiye edilen tutarlar için 5 puan eksiltmek, 60'ıncı günden sonra tasfiye edilen tutarlar için ise 5 puan arttırılmak kaydıyla ihracat kredilerine uygulanan reeskont faizi oranının uygulanacağı bildirildi.

- 30 Ekim 1990 Yılı Programı yayınlandı. Programda 1990 yılı için GSMH büyüme hızı tahmini yüzde 5.7 olarak hedeflendi. Bu rakam sanayi sektörü için yüzde 6.9 olarak tahmin edildi.
- Öte yandan, diğer hedefler ithalat için 18.5 milyar dolar, ihracat için 12.9 milyar dolar olarak programlandı. Programa göre, kaynakların 104.6 trilyon liraya ulaşması bekleniyor. 1990 yılında ortalama fiyat artışının yüzde 54 oranında tutulması hedeflendi.
- 1 Kasım İstanbul Milletvekili Turgut Özal'ın TBMM Genel Kurulu'nun 24'üncü birleşiminde 263 oy ile Türkiye Cumhurbaşkanı seçilmesiyle ilgili TBMM Kararı yayınlandı.
- 3 Kasım Bakanlar Kurulu'nun 89/14674 sayılı İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Kararı yayınlandı. Kararda ihracat, reeksport, transit ticaret, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı diğer faaliyetlerin teşviki, yönlendirilmesi ve geliştirilmesine dair tedbirler yereldi.
- 4 Kasım DPT'nin 90/1 sayılı İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği yayınlandı. Tebliğde söz konusu teşvikler şu şekilde sıralandı:
- Vergi, resim ve harç istisnası,
 - Gümrük muafiyetli ithalat,
 - İhracat sayılan satış ve teslimler ile hizmet ve faaliyetlerde tanınan gümrük muafiyetli ithalat ve vergi, resim ve harç istisnası,
 - Konut Fonu istisnası,
 - İhracat karşılığı dövizlerden mahsup.
- 5 Kasım DPT'nin 90/3 sayılı İhracatı ve Döviz Kazandırıcı Faaliyetleri Teşvik Tebliği'ne Ek Tebliği yayınlandı.
- Tebliğe göre, yıllık cirosu 500 milyon lirayı geçen sermaye şirketleri, yurt içinde üreterek satacakları yatırım mallarında kullandıkları hammadde ve yardımcı maddelerin yüzde 50.0'si gümrük, vergi, resim, harç ve fonlarından muaf olarak ithali için ihracat teşvik belgesi düzenleyebilecek.
- 11 Kasım Merkez Bankası yayınladığı 89/2 sayılı tebliğ ile paranın bankalara maliyetini azaltmak amacıyla, mevduat munzam karşılık oranlarını düşürdü.
- Merkez Bankası'nın yaklaşık altı ay süren operasyonu, piyasalara ani likidite çıkışı önlenecek. Şu anda 14 olan vadeli mevduat munzam karşılığı 13.25 puana çekilecek, daha sonra her hafta, 0.25 puan azalarak 10 puana inecek. Şu anda 25 olan vadesiz mevduat munzam karşılığı ise ilk etapta 2 puan azalacak. 9 Şubat 1990 tarihinden itibaren her hafta 0.25 puan düşürülerek 20 puana çekilecek. Bu ay vadeli mevduatın munzam karşılığı ise 14 puandan 20 puana çıkarıldı.
- 16 Kasım Yıldırım Akbulut Başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'na güvenoyu verildiğine dair 73 sayılı TBMM Kararı yayınlandı.
- 17 Kasım Türkiye'nin diğer gelişme yolundaki diğer ülkelerle teknik işbirliği uygulaması konulu proje belgesinin onayı hakkındaki Bakanlar Kurulu'nun 89/14779 sayılı Kararı yayınlandı.

- 21 Kasım Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın 160 seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği yayınlandı.
- 22 Kasım AT ile Türkiye arasında imzalanan Finansman Anlaşmasının onaylanması hakkındaki Bakanlar Kurulu'nun 89/14595 sayılı Kararı yayınlandı.
- 23 Kasım TBMM Başkanlığı'na İzmir Milletvekili Kaya Erdem'in seçildiğine dair 74 sayılı TBMM Kararı yayınlandı.
- 28 Aralık Finansal kiralama yapacak şirketlerin kuruluş ve şube açmaları ile denetlenmelerine ilişkin Yönetmelikte değişiklik yapıldı. Yönetmelik değişikliğine göre, hisse senetleri nakit karşılığında çıkarılacak. Senetlerin yüzde 51.0'i nama yazılı olacak. Menkul kıymet borsasında kote edilmesi şartı aranacak.
- 29 Aralık Bakanlar Kurulu'nun 89/14885 sayılı gümrük giriş tarife cetvelleri değişikliği ile ilgili Kararı yayınlandı. Kararda gümrük giriş tarife cetvelleri Avrupa Topluluğu sistematığı temel alınarak yeniden düzenlendi. Gümrük hadlerinin değişmediği yeni düzenleme, gümrük tarife sisteminin AT ile uyumunu sağlamayı amaçlıyor.
- Para Kredi Kurulu'nun ihracata prim ödemesi sınırlandırılması ile ilgili Tebliği yayınlandı. Tebliğe göre, ihracatın artırılması amacıyla uygulanan ek prim ödemesine sınırlama getirildi. Aynı Tebliğe, ihracat bedelinin yüzde 80.0'inin ilk 30 gün içinde yurda getirilmesi halinde, teşvik priminin yüzde 120.0'sinin ödenmesi uygulamasına son verildi. Buna karşılık, ihracat tutarının yüzde 70.0'inin 90 gün içinde yurda getirilmesi halinde primin tümü ödenecek.
- 30 Aralık Vergi miktar ve oranlarında değişiklik yapan Bakanlar Kurulu kararları yayınlandı. Söz konusu kararların sayı ve içerikleri şu şekilde sıralandı:
- Motorlu Kara Taşıtları Vergisi Kanunu'nda değişiklik yapan 89/14912 sayılı Karar. Bu Karar'a göre, Motorlu Taşıtlar Vergisindeki miktarlar yüzde 75.0 oranında artırıldı. Taşıtların Alım Vergisi ise değiştirilmedi.
 - AET ile imzalanan Ankara Anlaşması uyarınca aktedilen Katma Protokol gereğince yapılması gereken indirimler ile ilgili 89/14917 sayılı Karar. Bu Karara göre, AT ile Katma Protokol'den kaynaklanan yüzde 10.0 gümrük indirimi yükümlülüğü yerine getirildi. Böylece 12 yıllık listedeki mallara indirim oranı yüzde 50.0'ye, 22 yıllık listedeki mallara indirim oranı da yüzde 40.0'a çıktı.
 - Damga Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklik ile ilgili 89/14914 sayılı Karar. Bu Karar ile Damga Vergisi ve Harç miktarları artırıldı.
 - Gelir Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklik ile ilgili 89/14913 sayılı Karar. Söz konusu Karar ile ücretliler için ayda 18 bin lira olarak uygulanmakta olan özel indirim tutarı yüzde 100.0 oranında artırılarak ayda 36 bin liraya yükseltildi.
 - Vergi Usul Kanunu'nun usulsüzlük cezalarında değişiklik yapan 89/14918 sayılı Karar.
 - Harçlar Kanunu'nda değişiklik yapan 89/14920 sayılı Karar. Bu Karar ile harçların asgari ve azami miktarlarını belirleyen hadler artırılarak yeniden düzenlendi.

-Vergi Usul Kanunu tahakkukundan vazgeçme haddi ile birinci sınıf tacirlerin maktu defter tutma hadlerinde değişiklik yapan 89/14921 sayılı Karar.

-Vadesi ödenmeyen amme alacaklarına uygulanacak gecikme zammına dair 89/14915 sayılı Karar.

-Mal ve hizmetlere uygulanacak Katma Değer Vergisi oranlarının tesbine dair 89/14916 sayılı Karar.

-Maktu defter tutma hadlerinin yeniden tesbitine dair 89/14921 sayılı Karar.

-Bedelsiz ithalata ilişkin 89/14911 sayılı Karar.

